

Valeriu KUCIUK,
doctor în drept, lector
universitar, avocat, președintele
Institutului Justiției
Constituționale

**INSTITUTUL
JUSTIȚIEI
CONSTITUȚIONALE**

Dumitru PULBERE,
ex-președinte al Curții
Constituționale, președintele
Consiliului Institutului Justiției
Constituționale

Gheorghe COSTACHI,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar,
academician

Irina IACUB,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Boris NEGRU,
doctor în drept,
profesor universitar

Victor STEPANIUC,
doctor în istorie,
conferențiar universitar

Alina NEGRU,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Valeriu RENIȚĂ,
publicist, scriitor

**IDENTITATEA CONSTITUȚIONALĂ
A STATULUI MOLDOVENESC**

**IDENTITATEA
CONSTITUȚIONALĂ
A STATULUI MOLDOVENESC II**

II

2024

INSTITUTUL
JUSTIȚIEI
CONSTITUȚIONALE

MONOGRAFIE

**IDENTITATEA
CONSTITUȚIONALĂ
A STATULUI MOLDOVENESC**

*Comentarii a actelor constituționale
care au fost în vigoare pe teritoriul Republicii Moldova
în perioada anilor 1918–2022*

Volumul II

Chișinău, 2024

Aprobată și recomandată spre editare de către
Consiliul Asociației Obștești „*Institutul Justiției Constituționale*”,
proces-verbal nr .4 din 03.06.2024

*La pregătirea pentru editare a monografiei din 2 volume “Identitatea
constituțional a statului moldovenesc” au participat următorii membri ai
Consiliului Institutului Justiției Constituționale:*

V.Kuciuk, dr în drept, lector universitar, inițiator și coordonator

Gh.Costachi, dr hab. în drept, profesor universitar, academician

D.Pulbere, ex-președinte al Curții Constituționale, cavaler al Ordinului
Republicii

B.Negru, dr în drept, profesor universitar, cavaler al Ordinului Republicii

Ir.Iacob, dr în drept, conferențiar universitar

A.Negru, dr în drept, conferențiar universitar

V.Stepaniuc, dr în istorie, conferențiar universitar

V.Reniță, publicist, scriitor

Prezenta lucrare în două volume include 10 (zece) constituții care au fost
în vigoare în perioada anilor 1918-2023 pe teritoriul Republicii Moldova cu
comentariile de rigoare ale autorilor.

Lucrarea este elaborată în scopul de a familiariza mai profund specialiștii
teoreticieni și practicieni din domeniul științelor juridice, studenții
facultăților de drept, precum și cititorii interesați de parcursul constituțional
al Moldovei, de identitatea constituțională seculară a statului moldovenesc.

*Proiect editorial realizat în colaborare cu Asociația Obștească
„Institutul Justiției Constituționale” și SRL „MLD-Media”*

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

© AO „Institutul Justiției Constituționale”, 2024

Tipar: Tipografia „Print Caro”
str. Columna, 170, mun. Chișinău

CUPRINS

PULBERE Dumitru. PREFAȚĂ	4
STEPANIUC Victor. Despre proiectul de constituție a Republicii Nationale Moldovenesti din 1918 (Comentariu)	6
IACUB Irina. Constituția din 1923 – legea fundamentală a noului stat român (Comentariu)	17
KUCIUK Valeriu. Constitutia Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste- fundamentul constitutionalismului sovietic (Comentariu)	41
STEPANIUC Victor. Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenesti (1925) – o incercare de autodeterminare națională a moldovenilor din stînga Nistrului (Comentariu).....	55
KUCIUK Valeriu. Constitutia Stalinistă din a.1936 a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (Comentariu).....	67
NEGRU Boris, NEGRU Alina. Constituția (Legea fundamentală) Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești adoptată la 6 ianuarie 1938 (Comentariu).....	108
NEGRU Boris, NEGRU Alina. Конституция (Лежа темейникэ) Республциий Советише Социалисте Молдовенешть adoptată la 10 februarie 1941 (Comentariu)	119
KUCIUK Valeriu. Reforma constituțională din 7 octombrie 1977 din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (Constituția socialismului dezvoltat).....	132
COSTACHI Gheorghe. Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 1978 (Comentariu)	215
IACUB Irina. Comentariu a Constituției Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994	240
COSTACHI Gheorghe, IACUB Irina, NEGRU Boris. Cuvînt de încheiere	258

PREFAȚĂ

Cu deosebită onoare și plăcere salut toți cititorii monografiei „*Identitatea constituțională a statului moldovenesc*”, care au reușit (sper) să ia cunoștință deja cu primul volum al acesteia.

Recunosc că am salutată ideea elaborării unei astfel de lucrări, fiind ferm convins de necesitatea trecerii succinte în revistă a unor file importante din istoria constituționalismului statului nostru.

Un astfel de efort științific creativ este și mai însemnat în contextul în care anul acesta aniversăm 30 de ani de la adoptarea *Constituției Republicii Moldova* din 1994. Cu această ocazie, adunarea într-o culegere voluminoasă a zece Legi Fundamentale (în variantă originală), ce au fost în vigoare (cu unele excepții) în ultimii 100 de ani pe teritoriul statului nostru, este destul de marcantă și simbolică.

Mai mult, fiecare Lege Fundamentală, care a trasat conturul constituționalismului moldovenesc din ultimul secol, este însoțită de un succint și relevant comentariu, prin care sunt elucidate și accentuate cele mai importante aspecte legate de conținutul normativ al acestora, procesul de elaborare și contextul istoric și social-politic în care au fost adoptate.

Atât textul Constituțiilor (expuse în volumul I al lucrării), cât și comentariile la acesta (cuprinse în volumul de față), semnate de personalități notorii autohtone, prezintă un interes teoretico-practic deosebit, întrucât relevă pregnant valorile supreme garantate constituțional în societatea noastră pe parcursul veacului precedent.

E bine să luăm aminte trecutul constituțional al statului și să-i învățăm lecțiile, mai ales că acestea sunt absolut necesare pentru trasarea unui viitor mai bun și sigur, în condițiile integrării în lumea democrației. Din perspectiva dată, lucrarea monografică „*Identitatea constituțională a statului moldovenesc*”, în două volume, este actuală, importantă și utilă nu numai pentru factorii de decizie, practicieni și mediul academic, dar și pentru fiecare cetățean interesat de trecutul și viitorul constituționalismului moldovenesc.

Apreciind în mod deosebit acest rezultat frumos al unei munci colective asidue, țin să asigur cititorii că dacă vor deschide cu interes și

curiozitate lucrarea monografică prefațată, după o lectură atentă o vor încheie cu satisfacție, profit și recunoștință.

Vă doresc tuturor lectură captivantă și utilă!

Cu înaltă considerațiune,

PULBERE Dumitru,
ex-judecător la Curtea Constituțională
din Republica Moldova, președinte al
Consiliului AO „Institutul Justiției
Constituționale”

DESPRE PROIECTUL DE CONSTITUȚIE A REPUBLICII NAȚIONALE MOLDOVENESTI DIN 1918

Victor STEPANIUC

doctor în istorie, conferențiar universitar
decan al facultății de politologie
a Universității de stat a Moldovei

Istoria statului Moldova, continuitatea ei național-statală în epoca modernă și contemporană constituie obiect de discuții aprinse în rîndul savanților și politicienilor. Un interes deosebit pentru cercetatori prezinta analiza proceselor de autodeterminare a moldovenilor in epoca contemporana.

În urma Tratatului de la București din anul 1812, Moldova a fost teritorial dezmembrata de Poarta Otomană și Imperiul Rus. Moldova de Vest – Principatul Moldovei a supraviețuit ca stat vasal al Turciei pînă la 1861, cînd a fost dizolvat în rezultatul Unirii Principatelor Valahiei și Moldovei. Moldova de Est, numită și Basarabia, anexată la Rusia la 1812, în urma tratatului în pofida împrejurărilor istorice și rusificării populației, și-a păstrat specificul său etnic moldovenesc și memoria istorica a Patriei stravechi-Moldova.

La începutul sec. XX, adică după aproape un secol de aflare în componența imperiului rus, în Basarabia (Moldova de Est), ia amploare o puternică mișcare de renaștere națională a moldovenilor.

Evenimentele de cotitură în istoria Moldovei dintre Prut și Nistru s-au produs în anul 1917. Anume în condițiile evoluțiilor revoluționare din Rusia în teritoriul moldovenesc pruto-nistrian a fost posibilă exprimarea voinței poporului moldovenesc pentru restabilirea statalității moldovenești (1)

În aprilie 1917, a fost înființat Partidul Național Moldovenesc, prima organizație social-politică ce a proclamat și promovat – la prima etapă – ideologia statalității poporului moldovenesc, a pledat pentru ocîrmuirea memoriei istorice a moldovenilor, păstrată și confirmată de istoria Moldovei, de valorile național-culturale moldovenești, exprimate în denumirea statului – Moldova, denumirea națiunii – moldoveni și a numelui limbii materne – limba moldovenească. În vara și toamna

anului 1917, mișcările politice de eliberare națională și socială în Basarabia capătă o amploare maximă.

La numeroase întruniri ale celor cca 300.000 de ostași moldoveni de pe fronturile primului război mondial, ale țăranilor, intelectualiilor, studenților, proprietarilor, preoților s-a cerut autonomie pentru Basarabia, autocîrmuire moldovenească, Republica Moldovenească, instruire în școli în limba moldovenească.

Evenimentele decisive de constituire a noii statalității moldovenești au avut loc în toamna anului 1917. În perioada 20-25 octombrie 1917, la Chișinău, și-a desfășurat lucrările Congresul Ostașilor Moldoveni, care adunase delegați de pe toate fronturile. Sprijinindu-se pe statalitatea multiseculară a poporului moldovenesc, primul Congres al ostașilor moldoveni – cca. 600(900) de delegați – a declarat „autonomia teritorială și politică a Basarabiei”, pentru ocîrmuirea căreia urma să se alcătuiască Sfatul Țării – un parlament temporar. Prin cele 11 rezoluții cu evidente caracteristici și atribuții constituționale, Congresul ostașilor moldoveni a trasat principiile de activitate a Sfatului Țării, a stabilit sarcini concrete de consolidare a puterii de stat, a preconizat constituirea guvernului, care urma să realizeze suveranitatea statală a Moldovei. Academicianul Ștefan Ciobanu constata, că forul ostașilor moldoveni „a făcut ceea ce noi, civilii, doream, dar nu aveam puterea s-o facem. Ei proclamă autonomia Basarabiei, dau naștere organului revoluționar Sfatul Țării...” [2]

„Sfatul Țării” – acest parlament moldovenesc temporar, care urma să pregătească alegeri în Adunarea Constituantă a Moldovei, se convoacă la Chișinău la 21 noiembrie 1917. La una din primele ședințe, Sfatul Țării, executînd Rezoluția a II-a a Congresului ostașilor moldoveni, a proclamat la 2 decembrie 1917 Republica Democratică Moldovenească.

Din primele zile ale existenței sale și în deosebi după proclamarea Republicii Democratice Moldovenești, Sfatul Țării a luat în dezbateri mai multe chestiuni importante: implementarea principiilor de administrare a republicii, stoparea anarhiei, organizarea cohortelor – unităților militare moldovenești, stabilirea contactelor cu țările vecine, orientarea și desfășurarea sistemului de învățămînt ș. a.

Fostul ministru și apoi șef al guvernului Republicii Democratice Moldovenești Petru Cazacu menționa : „Avînd parlament (Sfatul Țării) cu președinte și birou, avînd moștenite toate organele și instituțiile de la Imperiul și Republica Rusească, avînd miliție și armată națională, votînd legi, publicîndu-le în Monitorul Oficial (gazeta „Sfatul Țării”),

dînd proclamații, decrete – Republica Democratică Moldovenească avea aproape toate semnele exterioare ale unei organizări de stat, la care toți păreau a conveni”.[3]

Paralel cu organizațiile ostășești moldovenești care sprijineau Sfatul Țării cu cele ale sovietelor, în Chișinău activau diferite comitete, structuri partinice și militare ale fostului Guvern Provizoriu de la Petrograd, cu diferite orientări social-politice, care luptau pentru a-și impune superioritatea și influența definitivă.

Astfel, chiar de la înființarea Sfatului Țării s-a evidențiat rivalitatea ideologică și politică dintre *moldavofili și românofili*. Primii pledau consecvent pentru respectarea întocmai a principiilor adoptate de Congresul ostașilor moldoveni și confirmate de Declarația Sfatului Țării din 2.12.1917 privind proclamarea Republicii Democratice Moldovenești. Românofili, convertiți de forțe din exterior, promovau, la început în taină, linia de înglobare a Moldovei dintre Prut și Nistru în componența Regatului român.

Din primele zile ale existenței sale și, mai ales, după proclamarea Republicii Democratice Moldovenești, Sfatul Țării a activat constructive și a luat în dezbateri mai multe chestiuni dintre cele mai arzătoare: implementarea principiilor de administrare a republicii, stoparea anarhiei, organizarea cohortelor – unităților militare moldovenești, orientarea și desfășurarea sistemului de învățămînt, stabilirea contactelor cu țările vecine, ș. a. Printre primele chestiuni discutate de Sfatul Țării, după proclamarea Republicii Moldovenești și numirea Guvernului a fost consolidarea structurilor parlamentare, constituirea Cancelariei Sfatului Țării.

Merita să menționez că, în scopul dobîndirii recunoașterii internaționale a Republicii Democratice (Populare) Moldovenești, la indicațiile conducătorilor republicii directorul (ministrul) afacerilor externe în cadrul guvernului moldovean I. Pelivan a alcatuit și expediat statelor străine peste 300 de scrisori și adresări diplomatice. Astfel tînărul stat moldovenesc în decembrie 1917-ianuarie 1918 capătă de facto și o anumită recunoaștere internațională.

La 6 decembrie emisarii Guvernului Sovietic S. Cuib și N. Simonov, trimiși pentru a ajuta bolșevicii din Basarabia la instaurarea Puterii Sovietice, în ședința publică a Sfatului Țării au salutat crearea Republicii Democratice Moldovenești, întemeiate pe principiul autodeterminării popoarelor.

Au salutat și declarat susținere Republicii Democratice Moldove-

nești și reprezentanții diplomați ai Franței, României, Angliei și SUA, care la 7 decembrie se întâlnesc cu I. Inculeț, Președintele Sfatului Țării. În noiembrie- decembrie 1917 Republica Democratica Moldovenească sustine o comunicare activă cu Rada Centrală a Republicii Populare Ucrainene, abordând chestiunea granițelor și viitoarei guvernări a Federației Rusești.

La indicația Sfatului Țării, în perioada 8-17 decembrie 1917, membrii Guvernului RDM I. Pelivan și V. Cristi au informat la Iași reprezentanții Antantei despre situația din tinăra Republica Moldovenească și au cerut ajutor în scopul stopării anarhiei. La Iași “oficialii moldoveni, au purtat discuții cu ambasadorii țărilor aliate: contele SaintAulaire, ministrul Franței în România, Marinkovici, ministrul Serbiei în România, Sir George Head Barklay, ministrul Angliei în România, baronul Carlo Fasciotti, ministrul Italiei în România”. [4, P.107). Ambasadorii țarilor Antantei la Iași, precum și generalul francez Henri Berthelot, șeful Misiunii militare franceze au salutat proclamarea Republicii Moldovenești și politica antibolșevică a guvernului moldovean, însă au refuzat solicitarea lui I. Pelivan de a oferi ajutor militar pentru asigurarea ordinii social-politice în Moldova dintre Prut și Nistru. În cadrul întâlnirii lui I. Pelivan și V. Cristi cu șeful Guvernului român Ion I.C. Brătianu, s-a decis deschiderea unui consulat român la Chișinău. După proclamarea Republicii Democratice Moldovenești la Chișinău este deschis un consulat al Franței în frunte cu consulul P.Sarrail, care a coordonat activ relațiile conducerii RDM cu Franța, România și statele Antantei. Merita să menționăm că, în scopul dobândirii recunoașterii internaționale a Republicii Democratice (Populare) Moldovenești, la indicațiile conducătorilor republicii directorul (ministrul) afacerilor externe în cadrul guvernului moldovean I. Pelivan a alcatuit și expediat statelor străine peste 300 de scrisori și adresări diplomatice. Astfel tânărul stat moldovenesc în decembrie 1917-ianuarie 1918 capătă de facto și o anumită recunoaștere internațională. Totuși în conformitate cu principiile dreptului internațional din acele timpuri pentru a dobândi o recunoaștere internațională de jure Republica Democratică Moldovenească urma să-și reglementeze relațiile politico-juridice cu Rusia Sovietică. Sfatul Țării, conducerea Republicii Democratice Moldovenești nu au recunoscut Guvernul bolșevic al Rusiei Sovietice. La 31 decembrie 1917 Sfatul Țării decide trimiterea unei delegații a Republicii Moldovenești la tratativele de pace de la Brest-Litovsk, care urma să obțină recunoașterea internațională și să accepte că Republica Moldovenească este o

republica de sinestatoare. Delegatia moldoveneasca la tratative urma in acest context a „recunoaste Consiliul Comisarilor Poporului drept guvern al Rusiei” [5 ,p.50].

La începutul lui ianuarie 1918, în condițiile I război mondial, cu acceptul ambelor blocuri militare beligerante-Blocul German si Antanta, asupra Republicii Moldovenești au năvălit trupele armatei romane. În acele zile tragice din ianuarie 1918, ostașii armatei moldovenești, muncitori și țărani, membri ai Sovietelor au iesit pe front contra cotropitorilor, apărînd cu vitejie REPUBLICA MOLDOVENEASCA în luptele de la Cornești, Strășeni, Chișinău, în bătăliile sîngeroase de la Bender, Bălți. Din motivul ca s-au opus cuceritorilor, cerînd ca în 24 de ore armatele românești de ocupație să părăsească Republica Moldovenească, au fost împușcați de către ocupanții români membrii Sfatului Țării, delegații Congresului al III-lea gubernial al țăranilor, moldovenii: V. Rudiev, V. Prahnikii, T. Cotoros, I. Panțiri, evreii N. Grinfeld, N. Govsan, ucraineanul P. Ciumacenco...

În condițiile stării de asediu, cînd era interzisă orice activitate politică, în condițiile cînd 4 divizii românești cotropitoare purtau lupte pe teritoriul RDM la Bender (16-25.01. 1918), la Bălți (22.01-05.02.1918), la 24.01.1918 Sfatul Țării proclamă „independentă” Republica Moldovenească. In Declarația de Independență a Republicii Democratice Moldovenești este stipulată intenția Sfatului Țării de a îndeplini cerințele Congresului Ostașilor Moldoveni și Declarației din 02 decembrie 1917 despre organizarea alegerilor și „convocarea Adunării Constituante a Moldovei”.

Comportamentul agresiv al armatei romane pe teritoriul Republicii i-a revoltat pe mai multi deputati ai Sfatului Tarii. Era evident, ca generalii români Broșteanu, Prezan, Schina au venit în Basarabia nu pentru consolidarea Republicii Democratice Moldovenești, ci pentru organizarea Unirii acestui teritoriu cu România.

Dupa 15 ianuarie 1918 generalul român E. Broșteanu a ordonat instiutirea în teritoriul Republicii Moldovenesti a starii de asediu. Armatei romane, ulterior și poliției, jandarmilor li s-au acordat drepturi nelimitate de acuzatori, judecători și executori ai sentințelor împotriva cetătenilor moldoveni.

În condițiile stării de asediu cînd era interzisă orice activitate politică, generalii romani pun la cale intimidarea și izolarea deputaților, care pledau pentru independența Republicii Moldovenesti, se răfuiesc cu deputații Sfatului Țării care au protestat deschis și pașnic împotriva Armatei Romane.

O sarcină primordială a unioniștilor din Sfatul Tarii și regimului de ocupație era schimbarea raportului de forțe în Sfatul Țării în favoarea românofililor, – adepți ai lichidării statalității moldovenești. În semn de protest împotriva “introducerii armatelor române”, la 3.01.1918, au părăsit Sfatul Țării membrii blocului socialist (menșevicii, bundiștii ș. a.). Și-au pierdut validitatea membrii trimiși în Sfatul Țării de către organizațiile, care au dispărut după invazia armatelor românești: Comitetul executiv al Sovietului gubernial al deputaților muncitorilor și soldaților, Comitetul executiv al Sovietului deputaților țăranilor ș. a. Cererea de a oferi 9 mandate pentru delegații țăranilor înainte de Congresul al III-lea al țăranilor nu a fost acceptată de conducătorii Sfatului Țării. O metodă eficientă de pregătire a Unirii de către regimul de ocupație era neutralizarea deputaților “moldoveniști” ai “Sfatului Țării” prin urmărirea penală a acestora de către siguranța românească pentru “propagandă bolșevică”. Terorizați de siguranță și de trupele de ocupație românești, mai mulți deputați au părăsit “Sfatul Țării” ori au fost expulzați de ocupanți din teritoriul Republicii Democratice Moldovenești “independente”.

În aceste condiții complicate, conducerea Republicii, deputatii Sfatului Tarii abordează chestiunea pregătirii și adoptării Constituției Republicii Democratice Moldovenești [6,p.643]. Deputații socialiști și moldovofili insistau, încă din decembrie 1917, asupra pregătirii unui proiect al Constituției Republicii Democratice Moldovenești. După multe tergiversări și polemici, Societatea juridică moldovenească, în urma unei munci intense de câteva luni, a publicat primul, în istoria Moldovei dintre Prut și Nistru, proiect al *Constituției Republicii Naționale Moldovenești*.

În istoriografia din Republica Moldova se știe că există cel puțin două proiecte de Constituții: unul a fost întocmit de membrii Societății Juridice Moldovenești și publicat în perioada 14-28 martie 1918, celălalt a fost elaborat de o comisie specială creată de Sfatul Tarii la 4 mai 1918, adică după ce a fost votată „unirea condiționată” a Basarabiei cu România. Deși proiectele au fost create în condiții politice diferite – primul în condiții de independență formală, iar al doilea – după unire, – ele erau foarte asemănătoare ca conținut. Primul proiect era menit să fie o Lege Fundamentală a statului Republica Moldovenească, al doilea trebuia să îi asigure Basarabiei, statutul special în cadrul regatului roman. Ambele proiecte au fost deja comentate în literatura științifică.

Este de mentionat, ca aceste proiecte merită analizate nu doar ca fenomen istoric, ci si ca fenomen politico-juridic. Prezinta un interes deosebit proiectul Constitutiei Republicii Nationale Moldovenesti, pregatit de membrii Societății Juridice Moldovenesti, care reflecta nazuintele elitelor politice si intelectuale moldovenesti din anii 1917-1918 de a edifice in Moldova dintre Prut si Nistru o statalitate suverană.

Proiectul de Constitutie era alcatuit din 10 parti:

Partea I Despre teritoriul Republicii Nationale Moldovenesti

Partea II Despre populatia Republicii Nationale Moldovenesti

Partea III Despre Puterea suverana a Republicii Democratice Moldovenesti

Partea IV Despre legi

Partea V Despre drepturile si libertatile cetatenilor

Partea VI Despre puterea legislative in Republica Democratica Moldoveneasca

Partea VII Despre stapinirea Republicii Democratice Moldovenesti

Partea VIII Despre puterea juridica

Partea IX Despre temeiurile sineocirmuirii locale si despre minoritatile nationale

Partea X Despre Constituanta, cercetarea din nou a Constitutiei si despre dizolvarea Sfatului Tarii (7)

Proiectul chiar in art.1 afirmă clar că “teritoriul Republicii Naționale Moldovenesti il constituie paminturile, care intrau in alcatuirea Basarabiei...indicate in tratatul de la Bucuresti din 16 mai 1812...” . In art. 2 e fixat, ca “Republica Nationala Moldoveneasca alcatuieste un stat unitar, independent și i indivizibil al carui teritoriu nu poate fi instrainat”.

Proiectul Constitutiei RNM in art. 4 prevedea cetatenia “pentru toti cei nascuti in tinuturile Basarabiei...” In art.5 era scris, ca “cetatenii ... nu pot sa fie in acelasi timp si supusi ai altor state”.

Constituția trebuia să servească la instaurarea unui regim politic republican, bazat pe parlamentarism, democrație.

Implementarea practică a drepturilor și libertăților democratice largi pentru întreaga populație a Basarabiei, fără distincție de origine socială și etnică sau credințe religioase, a fost prevăzută într-una dintre cele mai detaliate secțiuni-Partea a V, numită „Drepturile și libertățile cetățenilor”.

Proiectul Constituției proclama abolirea tuturor gradelor și distincțiilor de clasă, libertatea credințelor religioase și a altor credințe, libertatea de exprimare, de întrunire, de sindicate și de asociații. Dar cel mai important a fost proclamarea statului de drept. Toți cetățenii Republicii, indiferent de poziția sau poziția lor în societate, inclusiv membrii guvernului și deputații Sfatul Țarilor, erau egali în fața legii și erau supuși judecății în cazul săvârșirii unor acțiuni ilegale. În același timp, judecătorilor li s-a garantat independența, care includea imposibilitatea revocării lor din funcție, transferarea lor la alt loc de muncă sau retragerea lor din atribuții decât printr-o hotărâre judecătorească. Spre deosebire de legile în vigoare în România, tuturor cetățenilor Republicii Moldova, fără distincție de gen (în România, femeile nu aveau drept de vot), li s-a oferit posibilitatea de a-și exercita drepturile politice prin vot direct, egal și secret. Astfel, conform proiectului, toți cetățenii ar fi putut participa la formarea organului legislativ și a organelor administrației publice locale. Totodată, organul legislativ, Sfatul Țării, nu putea fi dizolvat înainte de expirarea mandatului său dacă deputații nu luau o decizie în acest sens. Această prevedere, trebuia să garanteze imposibilitatea dizolvării ilegale a Sfatului Țării de către administrația română.

Constituția Republicii Naționale Moldovenești (proiect, 1918) este pătrunsă de un spirit democratic, pe care-l întâlnim abia în Constituția Republicii Moldova (1994). Potrivit art. 42, „Puterea legislativă în Republica Democratică Moldovenească aparține organului înalt Sfatul Țării...”. Art. 60 prevedea: „Ca președinte al Republicii Democratice Moldovenești este președintele Sfatului Țării, care are puterea împlinitoare a republicii”. Dat fiind că atunci Republica Democratică Moldovenească avea ieșire la mare, art. 62 stabilea că „Președintele (republicii) este înaltul comandant al armatei și flotei Republicii Democratice Moldovenești și reprezentantul republicii în relațiile internaționale”.

„Puterea împlinitoare în Republica Democratică Moldovenească o reprezintă miniștrii și consiliul lor” (art. 63); „Președintele Consiliului de Miniștri se alege în Sfatul Țării prin vot secret cu majoritatea voturilor...” (art. 64) [8, p. 170].

În ce privește limba, art. 78 prevedea, că „*limba moldovenească este limba oficială a statului și constituie obiect de învățătură obligator în toate școlile republicii*” [9, p.57].

Proiectul de Constituție a acordat de asemenea diverse atribuții și competențe organelor locale de autoguvernare.

Proiectul Constituției a avut în vedere componența multinațională a populației Basarabiei și, în modul cel mai democratic, au stabilit că „cea mai înaltă putere din Republica Națională Moldovenească aparține tuturor cetățenilor, indiferent de origine etnică și religie, și se exercită prin organelle arătate în aceasta Constituție.”(art.11, p.1). Minorităților naționale, pe lângă egalitatea în drepturi civile și politice, li s-au acordat drepturi speciale în domeniul culturii, cum ar fi dreptul de a-și folosi limba maternă în administrația locală și organizațiile și instituțiile publice, de a crea asociații, de a organiza întâlniri(art.77).

Prevederi extrem de importante au fost cuprinse în partea finală a Proiectului. Art.79 trebuia să garanteze independența, suveranitatea și integritatea statului moldovenesc, deoarece includeau instrucțiuni ca orice modificare a statutului politic al Republicii Democratice Moldovenești – „intrarea acesteia în orice uniune politică cu un alt stat pe baza unei confederații, federația, sau uniunea, poate fi realizată numai ca urmare a unui vot al întregului popor (referendum), la care vor participa toți cetățenii cu vârsta peste 21 de ani, fără deosebire de sex, religie sau naționalitate.”

Deputații socialiști și moldovofili insistau, încă din decembrie 1917, asupra pregătirii unui proiect al Constituției Republicii Democratice Moldovenești. După multe tergiversări și polemici, Societatea juridică moldovenească, în urma unei munci intense de câteva luni, a publicat primul, în istoria Moldovei dintre Prut și Nistru, proiect al *Constituției Republicii Naționale Moldovenești*.¹ În general, aproape toate stipulările proiectului pot fi însoțite de determinativul „pentru întâia oară”.

Mai multi istorici moldoveni, care au analizat proiectul Constituției Republicii Democratice Moldovenești au dat o apreciere înalta spiritului democratic al textului constitutional. Istoricul V. Popovschi constată: „Marea majoritate a articolelor proiectului sînt alcătuite în spiritul cel mai democratic. Bunăoară, art. 20, 24, 31, 35, 37, 38 – dacă e să ne referim, spre exemplu, la cele ce vizează drepturile cetățenești...”[10. P.51].

Istoricul Ala Scvortoșova consideră că ambele: proiectul *Constituției Republicii Democratice Moldovenești* (publicat în martie 1918) și proiectul *Constituției Basarabiei Autonome* (elaborat de Comisia constituțională a Sfatului Țării în mai 1918), „după conținut erau foarte asemănătoare”.² În realitate, situația este alta. Proiectul din martie 1918 consacra Statul Moldovenesc cu forma de guvernămînt *Republica Democratică* drept „Republică Națională Moldovenească – stat unitar, independent și indivizibil, al cărui teritoriu nu poate fi înstrăinat” (art. 2).

Merita insa sa constata, ca unii autori incearca sa interpreteze prea arbitrar textul constitutional. De exemplu istoricul V. Popovschi falsifică fără nici o remuşcare Constituția Republicii Democratice Moldoveneşti. El scrie: „Proiectul de constituție alcătuit de Societatea juridică Moldovenească... consfințește “limba română” ca limbă oficială a statului, în care calitate ea trebuie să devină „obiect de învățatură obligatorie în toate școlile republicii” (art. 78). Conținutul adevărat al prevederii respective din acest document istoric – Constituția Republicii Democratice Moldoveneşti este următorul:

„Art. 78. Limba moldovenească, limba oficială a statului, este obiect de învățatură obligator în toate școlile republicii”. [11,p.170-172]. Acest caz de falsificare a documentelor este unul din foarte multele, când persoane, care se declară savanți, „rescriu nu numai istoria”, ci și actele politico-juridice.

În pofida încercărilor de a „rescrie” istoria și actele politico-juridice, în pofida unor astfel de comentarii astfel ticluite, reactualizarea textului adevărat al Constituției Republicii Democratice Moldoveneşti (proiect) este de un real folos, căci evidențiază tradițiile unui viguros democratism al societății moldoveneşti, caracterul ei polietnic și multi-lingv, reconfirmă aspirațiile poporului moldovenesc de a trăi într-un stat suveran și independent, de a-și hotărî soarta numai pe calea consultării voinței întregului popor, inclusiv pe calea referendumului.

Prin actul din 27 martie 1918, care este numit în istoriografie de unii istorici – „act despre unirea Basarabiei cu România”, iar de alții „act de dizolvare a Statului Moldovenesc”, Republica Democratică Moldovenească, după cca. 100 de zile de la constituirea sa în condițiile primului război mondial, ocupată de patru divizii ale armatei române a fost prefăcută în „Basarabia, provincie autonomă a regatului român”. În condițiile geopolitice a anilor 1917-1918 Republica Democratica Moldoveneasca a fost strivita de interese straine si Marile Puteri Internationale. Poporul moldovenesc nu a putut sa-si continue in conditii libere procesul de autodeterminare statala, iar proiectul Constitutiei nu a primit niciodată statutul de lege fundamentală a țării.

Totusi, proiectul *Constituției Republicii Democratice Moldoveneşti* (publicat în martie 1918) constituie o piatra de temelie în fundamentul statalității suverane a poporului moldovenesc.

Bibliografie

1. V. Stepaniuc, Statalitatea poporului moldovenesc, Chisinau, 2005, p.159-226
2. Șt. Ciobanu, Unirea Basarabiei, Chișinău 1993, pag. 147-150
3. P. Cazacu, Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918. Chișinău, 1992, p. 319.
4. I. Constantin, I. Negrei, G.H. Negru, Ioan Pelivan, parinte al miscarii nationale in Basarabia, Bucuresti, 2011
5. Iu. Colesnic, Generatia Unirii, Chisinau, 2016, p.50
6. Ion Turcanu, Sfatul Tarii. Documente, Chisinau, Stiinta, 2016, 824p.
7. Вехи молдавской государственности, Кишинев, 2000, стр. 11-26
8. V. Stepaniuc, Statalitatea poporului moldovenesc, Chisinau, 2005, p.170
9. Revista de Istorie a Moldovei, 1993, nr.2, p.57
10. V. Popovschi. Reflecții asupra unui proiect de Constituție a Republicii Democratice Moldovenești.// Revista de istorie a Moldovei. 1993, Nr. 2, p.51.
11. V. Stepaniuc, Statalitatea poporului moldovenesc, Chisinau, 2005, p.170-172

CONSTITUȚIA DIN 1923 – LEGEA FUNDAMENTALĂ A NOULUI STAT ROMÂN¹

IACUB Irina,

doctor în drept, conferențiar universitar,
cercetător științific superior la Institutul
de Cercetări Juridice, Politice și

Sociologice al USM

e-mail: irinaiacub@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-8349-2789>

REZUMAT: *Studiul cuprinde o prezentare a Constituției din 1923 în calitatea sa de Lege Fundamentală a noului Stat Român, urmărindu-se elucidarea circumstanțelor sociale, juridice și politice în care a apărut necesitatea adoptării acesteia, precum și regimul juridic pe care la instituit, cu precizarea celor mai relevante inovații aduse în orânduirea constituțională a statului reîntregit nou creat.*

Cuvinte-cheie: *Constituție, proiectul Constituției, România, România unită, Adunare Constituantă, unificare legislativă.*

Introducere. Unificarea legislativă a României, după Marea Unire din 1918, a constituit o provocare pentru dreptul românesc interbelic, înțelegându-se de la început că rezolvarea sa rapidă și adecvată va înrâuri consolidarea noului stat și buna funcționare a justiției acestuia. În foarte scurt timp s-a constatat necesitatea absolută a unui nou așezământ constituțional, care să reflecte noile realități sociale, politice, economice, juridice și de altă natură. Eforturile s-au soldat cu adoptarea unei noi Constituții în anul 1923, care evident a intervenit cu unele reglementări noi în acord cu tradițiile democratice europene, în vogă la acea vreme.

În opinia savanților juriști contemporani, „deși adeseori citată și frecvent invocată, legea fundamentală de atunci a făcut arareori obiectul unor analize profunde și cuprinzătoare în literatura domeniului, pe măsura semnificațiilor și implicațiilor sale în dezvoltarea democrației

¹ Studiu realizat în cadrul subprogramului de cercetare nr. 01.05.01: „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

constituționale și a evoluției construcției statale naționale. Faptul poate fi explicabil conjunctural, dar nicidecum justificat și acceptat pentru totdeauna, mai ales în fața judecății istoriei. Cele mai frecvente abordări monografice le datorăm istoricilor, bineînțeles rămase incomplete și insuficiente pe fondul substanței juridico-instituționale. Din păcate, cele cuvenite juriștilor s-au redus la referiri sporadice în paginile, fatalmente de rare, ale cursurilor și manualelor privitoare la succesiunea în timp a legiurilor fundamentale”².

Din perspectiva celor două considerente (novațiile constituționale și lipsa analizelor juridico-constituționale) se justifică indubitabil desfășurarea de studii ample asupra Constituției din 1923 ca fenomen politico-juridic inedit pentru întreg spațiul românesc de la acea vreme.

Scopul studiului. Plecând de la cele enunțate, în cele ce urmează ne propunem prezentarea sintetică a Constituției din 1923, în calitatea sa de Lege Fundamentală a noului Stat Român, urmărind elucidarea circumstanțelor sociale, juridice și politice în care a apărut necesitatea adoptării acesteia, precum și regimul juridic pe care la instituit, cu precizarea celor mai relevante novații aduse în orânduirea constituțională a statului reîntregit nou creat.

Metodologie. La realizarea studiului au fost aplicate cele mai relevante metode de cercetare **științifică**, precum: metoda istorică, metoda logică, metoda sistemică, metoda comparativă etc.

Rezultate obținute și discuții.

1. Elaborarea și adoptarea Constituției din 1923: premise și contribuții. La finalul Primului Război Mondial, după Unirea proclamată la 1 decembrie 1918 și constituirea Statului Român Unitar, Constituția din 1866 (cu modificările operate) nu mai corespundea cerințelor țării, fapt ce a determinat idea și necesitatea unei noi Constituții, operă comună a tuturor provinciilor care alcătuiau România Mare. Pe lângă aceasta, elaborarea unei noi Constituții a fost determinată și de alți factori nu mai puțin importanți, precum³:

- „conținutul normativ al Constituției din 1866 fusese supus în timp unor modificări pripite printr-o procedură excepțională de adoptare a decretelor-legi;

² Duțu M. Constituția din 1923: un punct culminant al constituționalismului românesc. Disponibil la: <https://www.juridice.ro/essentials/6193/constitutia-din-1923-un-punct-culminant-al-constituționalismului-romanesc>.

³ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 227.

- noua Constituție trebuia să cuprindă toate angajamentele pe care și le-a asumat statul în urma încheierii unor tratate și convenții internaționale, care aveau valoarea unor norme de drept constituțional;
- procesul de unificare legislativă urma să cimenteze într-un tot unitar noua organizare de stat. Pentru realizarea acestei reforme, în noua Constituție era necesară consacrarea principiilor în lumina cărora urmau să se elaboreze aceste legi”.

Într-o altă opinie, printre motivele adoptării unei noi Constituții au fost invocate⁴: „Constituția din 1866 nu putea fi extinsă la noile teritorii, deoarece populația din cele trei provincii nu fusese reprezentată în Constituanta care adoptase pactul fundamental din 1866; problema urgentă a unificării legislative la scara întregului teritoriu național nu putea fi soluționată în cadrul constituțional din 1866; România își asumase prin tratatele de pace angajamente formale în ceea ce privește recunoașterea și ocrotirea drepturilor minorităților naționale; modernizarea organizării administrative a teritoriului național nu putea fi asigurată decât într-un nou cadru constituțional”.

Necesitatea unei noi Constituții a fost determinată și de faptul că Sfatul Țării de la Chișinău și Marea Adunare Națională de la Alba Iulia ceruseră, în Declarația, respectiv Rezoluția, de unire, ca noua organizare de stat, condiționată de încorporarea noilor provincii, să devină opera comună a acestora, rezultând din colaborarea și consimțământul tuturor provinciilor, inclusiv prin dezbateră și votarea Constituției de către reprezentanții acestora. Suplimentar, acestea au solicitat constituirea unei Adunări Constituante, alese prin vot universal⁵. Ca urmare, Parlamentul României, constituit în urma alegerilor din anul 1922, a și fost declarat Adunare Constituantă prin Decretul Regal de convocare a Parlamentului⁶.

Cu referire la necesitatea adoptării unei noi Constituții unitare pentru întregul teritoriu românesc, s-au expus destul de relevant și personalități remarcabile ale timpului. Bunăoară, R. Boilă, în discursul său ținut la Institutul Social Român, în mai 1922, a subliniat: „alcătu-

⁴ Turliuc C. Constituția din 1923 și rosturile ei. Disponibil: <https://www.romania-actualitati.ro/emisiuni/istorica/constitutia-din-1923-si-rosturile-ei-id175619.html>.

⁵ Cornea S. Constituția din anul 1923 și încadrarea Basarabiei în sistemul administrativ al României. În: Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, Seria „Științe Sociale”, 2023, nr. 1(17), p. 18-37.

⁶ Maican O. Evoluția constituțională a României. Constituțiile din 1923 și 1938. (2015). Disponibil la: <https://romanalibera.ro/special/evolutia-constitutivona-la-a-romanieiconstitutiile-din-1923-si-1938-363507/>.

irea unei Constituții unitare este cerută nu numai din motive de drept, ci și din considerații politice”⁷. La acest aspect, unele voci au subliniat că „argumentele politice, precum și cele economice în formarea noului așezământ constituțional depășeau ca importanță formalismul juridic al unor teze constituționale”⁸.

La rândul său, N. Iorga a subliniat în contextul dat că: „Constituția de la 1866 este izvorită dintr-o simplă operă de traducere a unei Constituții apusene; ea n-are absolut niciun fel de legatură cu trecutul nostru propriu și nu reprezintă nicio elaborațiune particulară nouă”⁹. Practic, din această cauză, în opinia sa, „s-ar fi impus elaborarea unei Legi Fundamentale, care să reflecte specificul poporului și particularitățile vieții acestuia”.

Dincolo de procesul politic complex și textul normativ rezultat, elaborarea și adoptarea Constituției din 1923 a însemnat, în opinia cercetătorilor contemporani, „un exercițiu și un efort intelectual extraordinar, la care au participat forțele juridice creatoare reunite ale țării reîntregite, într-un context inedit și rămas unic în istoria dreptului din România. Adunarea, dialogul și valorificarea marilor experiențe constituționale europene aduse la București de reprezentanții orizontului juridic multicultural românesc al timpului – neolatin, austriac, austro-ungar și rus –, a presupus o operă de sinteză și opțiuni juridico-culturale extraordinare, menite să asigure continuitate, să satisfacă diversitatea și mai ales să asigure specificitatea statală națională într-o Europă fondată pe valorile Dreptului și Justiției. Această compatibilitate extraordinară între mersul național și concertul european a oferit procesului de recreare constituțională aferent statului național unitar șansa unui curs unic, cu rezultate excepționale”¹⁰.

⁷ Boilă R. Principiile constituției. În: Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor. București: Humanitas, 1999, p. 235.

⁸ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 227.

⁹ Iorga N. Istoricul Constituției Românești. În: Noua Constituție a României și noile constituții europene (23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român). Institutul Social Român. București: Tiparul Cultura Națională, p. 5. Disponibil la: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Constantin_G._Dissescu_-_Noua_Constitu%C8%9Bie_a_Rom%C3%A2niei_-_23_de_prelegeri_publice_-_cu_o_anex%C4%83_cuprinz%C3%A2nd_Nouile_Constitu%C8%9Bii_Europene.pdf.

¹⁰ Duțu M. Constituția din 1923: un punct culminant al constituționalismului românesc. Disponibil la: <https://www.juridice.ro/essentials/6193/constitutia-din-1923-un-punct-culminant-al-constitutionalismului-romanesc>.

Departate de a arăta o adoptare, aparent precipitată sub presiunea evenimentelor politice, Constituția din 29 martie 1923 a beneficiat de o pregătire minuțioasă. Miza istorică extraordinară pe care o reprezenta, a necesitat elaborarea și aplicarea unei strategii speciale de pregătire și îndeplinire a reformei constituționale, care s-a manifestat, deopotrivă, în explicarea provocărilor momentului constituțional, promovarea procedurii de îndeplinire și stabilirea conținutului propriu-zis al demersului reformator¹¹.

În privința primului obiectiv, trei instrumente au fost lansate (în principal, de către Partidul Național Liberal) în îndeplinirea sa și care erau chemate să asigure dezbaterile publice pentru o acceptare cât mai largă a obiectivelor noului așezământ constituțional. O primă direcție a reprezentat-o largă campanie de discuții politice asupra necesității „revizuirii constituționale”, desfășurată prin presă și manifestații publice. În cadrul dezbaterilor publice ale partidelor și oamenilor politici s-au desprins câteva idei privind noul așezământ constituțional, în privința cărora opera consensul¹²:

- el trebuia să fie „nu numai național, dar și larg democratic”, să ducă „la armonizarea ... tuturor părților sociale”;
- receptarea cerințelor declarațiilor de unire ale provinciilor alipite privind respectarea drepturilor și libertăților minorităților naționale;
- unificarea legislativă, mai ales în formula „nu prin extinderea formală a unei legislații dominante, ci printr-o nouă sinteză originală, care să valorifice toate tradițiile istorice și care să corespundă aspirațiilor naționale”.

Au urmat apoi două dezbateri naționale speciale menite a transmite același mesaj: ciclul de conferințe inaugurat de Institutul Social Român, condus de profesorul *Dimitrie Gusti* (în perioada 18 decembrie 1921 – 14 iunie 1922), după care elaborarea și publicarea a patru *anteproiecte de constituție* reprezentând poziționarea a tot atâtea curente politice, cu un evident caracter de „părți”, „regiuni”, cu reverberații de tradiții și perspective constituționale¹³.

Ciclul de 23 de prelegeri de pregătire a noii Constituții pornea de la teza sociologică potrivit căreia „o constituție nu poate fi împrumutată și nu poate fi opera unui legislator inspirat”, ea „nu are a crea și a

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

inventa nimic, ci numai de a formula politicește și juridicește, în mod solemn, psihologia socială, starea economică, dezideratele dreptății sociale și aspirațiile etice ale națiunii”¹⁴ și s-a referit la următoarele aspecte problematice:

- *Istoricul Constituției Românești* (de N. Iorga, profesor universitar, fost președinte al Camerei Deputaților);
- *Nevoile statului modern și Constituția României Mari* (de Vintilă I. Brătianu, ministru de finanțe);
- *Puterea și responsabilitatea guvernamentală* (de C. G. Dissescu, profesor universitar, fost ministru, președintele Comisiunii pentru reforma Constituției);
- *Constituția Sovietică și Constituția democratică* (de G. Grigorovici, fost senator);
- *Drepturile femeii în constituția viitoare* (de Calypso C. Botez, profesoară, președinta Consiliului de conducere a femeilor române);
- *Puterea legiuitoare* (de M. Djuvara, deputat);
- *Reforma Parlamentului* (de V. Madgearu, profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale, deputat);
- *Consiliul de Stat cu atribuții legislative* (de Cesar Partheniu, profesor la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale);
- *Dreptul de vot și reprezentarea minorităților* (de D. Xenopol, doctor în drept, avocat);
- *Politica economică de stat și Constituția* (de Mihail Manoilescu, fost director general al industriei mari și comisar general al expoziției-târg de mostre);
- *Puterea judecătorească* (de Andrei Rădulescu, Consilier Curtea de Apel, București, membru al Academiei Române);
- *Libertatea presei și organizarea ei în viitoarea noastră Constituție* (de I. Ionescu-Dolj, Consilier la Înalta Curte de Casație);
- *Conceptiile actuale ale proprietății și Constituția* (de Alexandru Costin, magistrat la Tribunalul Ilfov);
- *Sistemul constitutional anglo-saxon* (de Emil Miculescu, Consilier la Înalta Curte de Casație, fost ministru);

¹⁴ Noua Constituție a României și noile constituții europene (23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român). Institutul Social Român. București: Tiparul Cultura Națională, p. 2. Disponibil la: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Constantin_G._Dissescu_-_Noua_Constitu%C8%99Bie_a_Rom%C3%A2niei_-_23_de_prelegeri_publice_-_cu_o_anex%C4%83_cuprinz%C3%A2nd_Nouile_Constitu%C8%99Bii_Europene.pdf.

- *Viitoarea organizare administrativă a României* (de Anibal Teodorescu, profesor universitar, București);
- *Bazele constituționale ale organizațiunii financiare* (de Paul Grecianu, fost deputat);
- *Munca în Constituție* (de M. Sanielevici, fost șef al Serviciului de Actuarat de la Ministerul Industriei);
- *Organizația bisericească în Constituție* (de R. Candea, profesor universitar, Cernăuți);
- *Abuzurile de autoritate și garanțiile cetățenești* (de Gr. Iunian, fost deputat);
- *Învățământul în viitoarea Constituție* (de I. Nistor, ministru de stat);
- *Principiile Constituției Noi* (de Romul Boilă, profesor universitar, Cluj);
- *Presa în viitoarea Constituție* (Const. Bacalbașa, președintele Sindicatului Ziariștilor);
- *Individ, societate și stat în Constituția viitoare* (de D. Gusti, profesor universitar, București, membru al Academiei Române).

Principalul mesaj care se dorea transmis era acela că România Mare, ca și cea mică de la 1859, în afara momentului fondator 1856–1866 și a ceea ce a urmat, nu avea tradiții constituționale, ceea ce o (putea) lipsi de „experiența de continuitate”, dar și aceasta (putea) fi de folos „pentru un popor oprit atât de mult să-și ia propria ființă”, cu atât mai mult cu cât existau temeri în privința „tradițiilor lăsate (pe de o parte a teritoriului național) de unele organizații medievale, cum era cea austro-ungară, numai pe deasupra modernă sau cea bolșevică”. Ca atare, idea dedusă și promovată era aceea că se impunea păstrată opțiunea fondatoare de la 1866 în sensul de a „lua dintr-însa țelul ce l-a avut de a asigura traiul național și democratic al statului român modern”, completarea și adaptarea prevederilor la noile realități socio-naționale.

Așa cum le clarifica inițiatorul lor D. Gusti, prelegerile au reprezentat „un veritabil curs”, iar textele lor reunite au exprimat „un mic sistem de chestiuni privitoare la Constituția viitoare a României” și au constituit „un mic tratat”, primul consacrat constituționalismului românesc¹⁵. El își justifică, în mod indiscutabil, asemenea caracterizări

¹⁵ Noua Constituție a României și noile constituții europene (23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român). Institutul Social Român. București: Tiparul Cultura Națională, 1922. 529 p. Disponibil la: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Constantin_G._Dissescu_-_Noua_Constitu%C8%9Bie_a_Rom%C3%A2niei_-_23_de_prelegeri_publice_-_cu_o_anex%C4%83_cuprinz%C3%A2nd_Nouile_Constitu%C8%9Bii_Europene.pdf.

deopotrivă prin unitatea temelor abordate, diversitatea punctelor de vedere exprimate, personalitățile implicate în susținerea lor și valoarea ideilor formulate, oferind astfel un solid soclu teoretic ansamblului normativ intrat în vigoare la 29 martie 1923¹⁶.

Colaborarea productivă dintre politicienii și savanții pasionați de ideea unei noi Constituții s-a încununat cu elaborarea a patru proiecte de Constituție, și anume:

- a) proiectul Constituției elaborat de către reprezentanții Partidului Național Liberal, dat publicității în luna martie 1921;
- b) proiectul Constituției înaintat de către Partidul Țărănesc (1922), care, în întregime, nu era altceva decât opera remarcabilului constituționalist Constantin Stere¹⁷;
- c) proiectul Constituției elaborat de R. Boilă¹⁸ din or. Cluj și
- d) proiectul Constituției elaborat de C. Berariu¹⁹ din or. Cernăuți.

Primele două proiecte s-au distanțat. Anteproiectul Partidului Național Liberal se întemeia pe ideile neoliberalismului, în vogă în acea vreme în Europa Occidentală, care putea fi rezumată la două obiective principale²⁰:

- restrângerea puterii și prerogativelor economice și social-politice ale capitalismului sau ale marelui moșier în avantajul statului, devenit el însuși mare proprietar și deținător de capital;
- înfăptuirea unora dintre dezideratele și cerințele sociale ale

¹⁶ Duțu M. Constituția din 1923: un punct culminant al constituționalismului românesc. Disponibil la: <https://www.juridice.ro/essentials/6193/constitutia-din-1923-un-punct-culminant-al-constituționalismului-romanesec>.

¹⁷ Stere C. Anteproiect de Constituție întocmit de secția de studii a Partidului Țărănesc. În: *Viața Românească*, București, 1922, p. 25 – citat de Turliuc C., Balan M. Constantin Stere și Constituția României din 1923. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2015, nr. 2, p. 9-15. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/RIM_2_2015.pdf.

¹⁸ Boilă R. Anteproiect de Constituție pentru statul român întregit cu o scurtă expunere de motive. Cluj: Tipografia Națională, 1921 – citat de Turliuc C., Balan M. Constantin Stere și Constituția României din 1923. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2015, nr. 2, p. 9-15. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/RIM_2_2015.pdf.

¹⁹ Berariu C. Noua Constituție a României: reflexiuni și anteproiect. Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1922 (Extras din „Arhiva pentru Drept și Politică”); ante-proiectul la p. 39-86 – citat de Turliuc C., Balan M. Constantin Stere și Constituția României din 1923. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, 2015, nr. 2, p. 9-15. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/RIM_2_2015.pdf.

²⁰ Turliuc C. Constituția din 1923 și rosturile ei. Disponibil: <https://www.romania-actualitati.ro/emisiuni/istorica/constitutia-din-1923-si-rosturile-ei-id175619.html>.

claselor muncitoare emancipate economic prin măsuri statale de protecție socială și politică, prin acordarea dreptului de vot universal.

Anteproiectul Partidului Țărănesc a fost considerat la vremea respectivă mult mai democrat și mult mai bine realizat din punct de vedere tehnico-legislativ decât anteproiectul liberal, deoarece acorda o importanță deosebită legalității și „domniei legii”, garantării juridice a drepturilor și libertăților cetățenești, propunea responsabilitatea penală și civilă a tuturor agenților puterii publice etc.

Toate proiectele, fiind inspirate din principiile Constituției românești precedente, au fost puse în discuție, dar acceptat până la urmă a fost cel propus de Partidul Național Liberal (condus de I.C. Brătianu), partid majoritar în Camerele parlamentare. Partidele de opoziție, în special, Partidul Național Român (condus de Iuliu Maniu) și Partidul Țărănesc (condus de Iona Mihalache), au declarat că „nu recunosc caracterul constituant al Parlamentului și consideră nul și neavenit proiectul Constituției din cauza încălcărilor procedurilor constituționale de revizuire, stabilite de Constituția din 1866”.

Constituția a fost adoptată de Adunarea Națională Constituantă a Deputaților în ședința din 26 martie 1923, cu o majoritate de 369 de deputați, situație certificată de Președintele Adunării Deputaților M.G. Orleanu și de secretarul D. Luca, precum și de Adunarea Națională Constituantă a Senatului, în ședința din 27 martie 1923, cu o majoritate de 137 de voturi „pentru”, 2 – „contra” și 2 abțineri din totalul de 194 de senatori, situație certificată de Președintele Senatului M. Perekyde și de secretarul I.N. Coșoiu²¹.

Noua Constituție a fost promulgată de regele Ferdinand I, prin Decretul Regal nr. 1360 din 28 martie 1923, contrasemnat de Președintele Consiliului de Miniștri – Ion C. Brătianu și de 14 miniștri, fiind publicată în „Monitorul Oficial” nr. 282 din 29 martie 1923.

În esența sa, această Constituție a arătat, ca de altfel în ton cu precedentă, starea națiunii, stadiul evoluției statului român modern și consfințea nu numai o situație reală din teren și viața cotidiană, ci și consacra atât drepturi și libertăți cetățenești, cât și valori sociale ale unui popor pe cale de a se înscrie în modernitatea europeană a vremii²².

²¹ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 229.

²² Turliuc C. Constituția din 1923 și rosturile ei. Disponibil: <https://www.romania-actualitati.ro/emisiuni/istorica/constitutia-din-1923-si-rosturile-ei-id175619.html>.

Constituția din 1923 a funcționat până în februarie 1938, când Regele Carol al II-lea a inițiat o Constituție nouă, prin care a căutat să întărească puterea regală și să limiteze libertățile democratice.

După abdicarea lui Carol al II-lea, deși teoretic varianta sa de Constituție a rămas în vigoare, s-a revenit la cutume, iar după 23 august 1944 Constituția a fost parțial amendată și revizuită în 1946.

Practic, Constituția din 1923 a fost abandonată definitiv odată cu abdicarea forțată a Regelui Mihai I, la 30 decembrie 1947, fiind înlocuită cu una realizată după modelul sovietic.

2. Regimul constituțional instituit de Constituția din 1923.

În condițiile în care o bună parte din cercetători consideră Constituția din 1923 a fi o nouă Constituție a statului român (mai ales datorită „procedurii de elaborare și adoptare a acesteia, chiar dacă a fost puternic influențată de cea precedentă”²³), unii autori o consideră „o modificare a Constituției din 1866”²⁴, deoarece, în fapt, Constituția din 1923 a reprezentat o actualizare a celei din 1866, în sensul că 20 de articole au fost modificate total sau parțial, s-au introdus șapte articole noi, iar 25 de articole au fost reformulate sau completate. Actualizarea Constituției din 1866 a avut la bază situația de după război, adaptarea la principiile societății democratice ale vremii și modificări limitate, în idea de păstrare a cât mai mult din textul existent (din care, de altfel, 78 de articole au rămas nemodificate).

Opt titluri, cinci capitole și 138 de articole este statistica noii Constituții, mai cuprinzătoare față de cea din 1866 și mai adecvată în raport cu noua configurație politică și teritorială a României Mari.

Potrivit cercetătorilor, noua Constituție, de fapt, a reprezentat o revizuire mai amplă a regimului constituțional instituit în 1866. Fiind evident faptul că organismul social suferise schimbări esențiale, în mod deosebit ca urmare a desăvârșirii unității statului român și acestea, logic, trebuiau să-și găsească expresia în constituția formală²⁵. Noua

²³ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 236.

²⁴ Sofronie G. Curs de drept constituțional. Cluj-Sibiu: Ed. Cartea Românească, 1941, p. 89; Djuvara M. Curs de drept constituțional. București, 1925, p. 13; Ionescu D., Tuțu Gh., Matei Gh. Dezvoltarea constituțională a statului Român. București: Ed. Științifică, 1957, p. 247 – autori citați de Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 236.

²⁵ Radu Al. Continuitate constituțională discontinuă. În: Sfera Politicii, Vol. XVIII, nr. 7 (149), 2010, p. 9-10.

Constituție a menținut viziunea și principiile Constituției din 1866 reproducând, pe larg, conținutul acesteia. Astfel că, formal, a fost adoptată o nouă Constituție, dar în realitate a rămas Constituția veche, dar revizuită²⁶.

Constituția din 1923²⁷ a fost împărțită în 8 părți mari (titluri) și 138 de articole, după cum urmează:

Titlul I, numit „Despre teritoriul României” (articolele 1-4), dictat de considerații profunde și tradiție constituțională, reglementează teritoriul ca condiție juridică de existență a statului. Teritoriul României este declarat inalienabil, iar referitor la hotarele statului, Constituția (în art. 2) stipulează că acestea „nu pot fi schimbate sau rectificate decât în virtutea unei legi”.

În general, în această parte a Constituției, România se declară a fi un stat național, unitar, indivizibil (art. 1). Din punct de vedere administrativ, teritoriul țării era împărțit în județe, iar județele în comune (art. 4).

Titlul II – „Despre drepturile Românilor” (art. 5-32), prevede consfințirea egalității în drepturi, proclamă o serie de drepturi și libertăți largi și instituie garanții juridice pentru asigurarea lor, toate acestea pornind de la ideea că și populația este o condiție indispensabilă existenței statului român (în concret, cea de-a doua condiție juridică de existență a statului).

Cele 29 de articole, care consfințeau drepturile și libertățile românilor, asemeni altor constituții europene, erau puternic influențate de *Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului* din 26 august 1789, deoarece principiile formulate în acest document dominau viața constituțională de atunci²⁸.

Constituția consacră un cadru vast de drepturi și libertăți: *libertatea individuală* (art. 11); *inviolabilitatea domiciliului* (art. 13); *dreptul de proprietate* (art. 17); *libertatea muncii* (art. 21); *libertatea conștiinței* (art. 22); *dreptul la învățământul primar și gratuit* (art. 24); *libertatea opiniilor* (art. 25); *libertatea presei* (art. 25); *libertatea întrunirilor* (art. 28); *libertatea de asociere* (art. 29) etc.

²⁶ Cornea S. Constituția din anul 1923 și încadrarea Basarabiei în sistemul administrativ al României. În: Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, Seria „Științe Sociale”, 2023, nr. 1(17), p. 22.

²⁷ Constituția României din 1923, publicată în Monitorul Oficial nr. 282 din 29 martie 1923. Disponibilă: https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.act_text?id=1517.

²⁸ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 230.

Din rândul drepturilor/libertăților care au fost omise în reglementarea constituțională, poate fi enunțată *libertatea de circulație*²⁹.

Drepturile publice consacrate în acest titlu erau recunoscute tuturor membrilor societății în egală măsură, în acest sens fiind expres prevăzut³⁰:

- „Românii, fără deosebire de origina etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite de lege” (art. 5).
- Deosebirea de credințe religioase și confesiuni, de origina etnică și de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita.
- Nu se admite în Stat nici o deosebire de naștere sau de clase sociale. „Toți Românii, fără deosebire de origina etnică de limbă sau de religie, sunt egali înaintea legii și datorii a contribui fărăosebire la dările și sarcinile publice” (art. 8 alin. (2)).

De rând cu latura pozitivă a unor astfel de reglementări, cercetătorii³¹ au atestat și unele elemente negative. Bunăoară, prin consacrarea constituțională (în art. 6 alin. 2) a faptului că „legi speciale votate cu majoritatea de două treimi vor determina condițiile sub care femeile pot avea exercițiul drepturilor politice”, s-a făcut deosebirea dintre capacitatea de folosință și cea de exercițiu a femeilor în dreptul electoral, fapt ce a făcut posibilă înlăturarea practică a femeii de la vot prin Legea electorală din anul 1926. Aceeași lege s-a abătut în același timp și de la principiul reprezentării poporului, ducând practic la o reprezentare a partidelor³².

La fel, dreptul de proprietate, proclamat în Constituție, nefiind însoțit de garanții sigure, lăsa largi posibilități pentru expropriere în caz de necesitate publică. Astfel, în afară de exproprierea pentru căile de comunicație, salubritate publică, apărarea țării și lucrări de interes militar, cultural și cele dictate de interesele generale directe ale statului

²⁹ Ibidem, p. 231.

³⁰ Guceac I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, p. 174.

³¹ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 230-231.

³² Ibidem, p. 230.

și administrațiilor publice, celelalte cazuri de utilitate publică puteau fi stabilite prin legi adoptate cu majoritatea de două treimi.

Suplimentar, Constituția a stabilit, în art. 8, că: „În funcțiunile și demnitățile publice, civile și militare, sunt admisibili doar cetățenii români. În ce privește străinii, aceștia „nu pot fi admisi în funcțiunile publice decât în cazuri excepționale statornicite de legi”.

Conform art. 10, „toate privilegiile de orice natură, scutirile și monopolurile de clasă sunt oprite pentru totdeauna în Statul Român. Titlurile de noblețe sunt și rămân neadmise în Statul Român. Decorațiunile străine se vor purta de Români numai cu autorizarea Regelui”.

Titlul III – „*Despre puterile Statului*” (art. 33-108), conține dispoziții privitoare la puterea publică, condiție politică de existență a statului. În acest sens era prevăzut că: „Toate puterile Statului emană de la națiune, care nu le poate exercita decât numai prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituția de față” (art. 33). În așa mod se recunoaștea principiul suveranității naționale formulat de către renumitul J.J. Rousseau.

Titlul este structurat în câteva capitole, după cum urmează:

- *Organizarea puterilor* (art. 33-41);
- Capitolul I – *Despre Reprezentarea națională* (art. 42-63): secțiunea I – *Despre Adunarea Deputaților* (art. 64-66); secțiunea II – *Despre Senat* (art. 67-75); secțiunea III – *Despre Consiliul legislativ* (art. 76);
- Capitolul II – *Despre Rege și miniștri*: secțiunea I – *Despre Rege* (art. 77-91); secțiunea II – *Despre miniștri* (art. 92-100);
- Capitolul III – *Despre puterea judecătorească* (art. 101-107);
- Capitolul IV – *Despre instituțiunile județene și comunale* (art. 108).

Dat fiind faptul că Constituția declara că poporul exercită suveranitatea națională „decât numai prin delegațiune”, puterile legislativă, executivă și judecătorească erau delegate unor reprezentanți care acționau în numele națiunii.

Conform art. 34 din Constituție, *puterea legislativă* se exercita de către Rege și Reprezentațiunea națională, ultima având o structura bicamerală. Regele exercita puterea legislativă prin dreptul la inițiativă legislativă și dreptul de sancționare a legilor (un veto suspensiv).

Reprezentațiunea națională era constituită din două camere: *Senat* și *Adunarea deputaților*. *Adunarea deputaților* era formată din deputați aleși de cetățenii români cu drept de vot. *Senatul* era compus din senatori aleși și senatori de drept.

Senatorii erau aleși de către cetățenii români care au împlinit vârsta de 40 de ani, prin vot indirect, pornindu-se de la proporția: 1 senator

din fiecare județ (art. 68-69 din Constituție); de membrii camerelor de comerț, de industrie, de muncă și de agricultură, care, întrunindu-se în colegii separate, alegeau câte un senator de fiecare categorie și pentru fiecare circumscriptie electorală, al căror număr se fixa prin legea electorală și nu putea fi mai mult de șase. La fel și fiecare universitate avea dreptul de a alege câte un senator din cadrul profesorilor săi.

Senatori de drept puteau deveni unii cetățeni români, în virtutea „înaltei lor situațiuni în stat și Biserică”, și anume³³: moștenitorul tronului de la vârsta de 18 ani, care căpăta drept de vot deliberativ doar la vârsta de 25 de ani; mitropolitul țării; episcopii eparhiali ai Bisericii ortodoxe române și greco-catolice; capii confesiunilor recunoscute de stat; președintele Academiei Române; foștii președinți de Consiliu cu o vechime în funcție de cel puțin patru ani; foștii președinți ai adunărilor naționale; foștii senatori și deputați aleși în cel puțin zece legislaturi; foștii prim-președinți ai înaltei Curți de Casație și Justiție, cu o vechime în funcție de cel puțin cinci ani; generalii în rezervă și în retragere.

Procedura legislativă era constituită din patru etape constitutive:

1. Inițiativa legislativă.
2. Dezbaterea proiectelor de legi.
3. Votarea legilor.
4. Sancționarea și promulgarea legilor de către Rege.

O importanță distinctă prezenta art. 38 din Constituție, în care se stipula că: „Nici o lege, nici un regulament de administrațiune generală, județeană sau comunală nu pot fi îndatoritoare decât după ce se publică în chipul hotărât de lege”.

Articolul 76 din Constituție prevedea înființarea unui Consiliu Legislativ, al cărui menire era să ajute, în mod consultativ, la elaborarea și coordonarea legilor, emanate fie de la puterea executivă, fie din inițiativă prlmentară, precum și la întocmirea regulamentelor generale de aplicare a legilor.

Camerele constituite într-o singură Adunare, puteau să aleagă Regele în caz de vacanță a tronului, cu respectarea procedurii prevăzute în art. 79 din Constituție și să primească jurământul depus de noul Rege sau de regentă (art. 83). În competența aceluiași organ intra și formarea guvernului pentru rege.

Puterea executivă era exercitată de către rege și miniștrii săi (art. 39) în conformitate cu normele cuprinse în capitolele 2 și 3 din Constituție.

³³ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 232.

Atribuțiile de ordin executiv, exercitate de Rege, erau consacrate în art. 88 din Constituție, conform căruia: regele numea și revoca miniștrii săi și alți funcționari publici; era șeful armatei; conferea grade militare și decorații; avea dreptul de a bate moneda; avea dreptul să încheie tratate și convenții cu state străine. Actele regelui însă nu produceau efecte juridice, dacă nu erau contrasemnate de miniștrii respectivi.

Conform art. 92 din Constituție, puterea executivă era exercitată, în numele regelui, de către Consiliul de Miniștri, al cărui președinte era persoana desemnată de rege pentru formarea guvernului.

Regele venit la tron pe cale ereditară era declarat de Constituție inviolabil, irevocabil și nu răspundea din punct de vedere politic pentru actele sale.

Capitolul 4 („Despre puterea judecătorească”) din acest titlu determina principiile fundamentale de realizare a justiției. Conform prevederilor constituționale, justiția nu se putea efectua decât în condițiile prevăzute de legislație și numai de către instanțele judecătorești: judecătoriile de ocol, tribunale, Curțile de Apel și Curtea de Casație. În mod expres se interzicea crearea oricăror „comisiuni și tribunale extraordinare”.

Caracterul liberal al Constituției a fost reflectat cu precădere în conținutul art. 103, care acorda Curții de Casație și Justiție dreptul de a „judeca constituționalitatea legilor și a declara inaplicabile pe acelea care sunt contrare Constituției”.

Constituția plasa în competența justiției și contenciosul administrativ (art. 107 alin. 2). În temeiul acestei instituții liberale și democratice, „cel vătămat în drepturile sale, fie printr-un act administrativ de autoritate, fie printr-un act de gestiune, făcut cu încălcarea legilor și regulamentelor, fie prin rea-voință a autorităților administrative de a rezolva cererea privitoare la un drept, poate face cererea la instanțele judecătorești pentru recunoașterea dreptului său”³⁴.

Conform acestor dispoziții, persoana vătămată printr-un act de putere publică al puterii executive, prin care i se leza un drept consacrat în constituție sau într-o lege ordinară, putea să întreprindă acțiuni concrete în ce privește revendicarea drepturilor lezate.

Judecând cazul, organele judecătorești îl puteau anula sau puteau pronunța daune civile până la data restabilirii dreptului vătămat, având dreptul de a judeca cererea de despăgubire, fie contra autorității administrative chemate în judecată, fie contra funcționarului vinovat.

³⁴ Guceac I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, p. 190.

Capitolul 5 din titlul III a fost consacrat autorităților administrației publice locale. Stipulând în mod special faptul că „instituțiile județene și comunale sunt reglementate prin lege”, Constituția declara că aceste legi vor avea drept fundament normativ principiul descentralizării administrative. Membrii consiliilor județene erau aleși de cetățenii români prin vot universal, egal, direct, secret și obligatoriu.

Titlul IV – „Despre finanțe” (art. 109-118), reglementa relațiile financiare având în calitate de fundament metodologic principiile consacrate de dreptul public modern din Europa occidentală³⁵. Articolul 109 institua garanții constituționale împotriva oricăror impuneri fiscale abuzive, consacrand că „niciun impozit de orice natură nu se poate stabili și percepe decât pe baza unei legi”. Sfera impunerilor sociale era determinată de art. 110 din Constituție, în care se spunea că „prin lege se pot crea impozite numai în folosul statului, județelor, comunelor și instituțiilor publice care îndeplinesc serviciile de stat”. În același titlu (art. 111) era confirmat și dreptul județelor și al comunelor de a stabili impozite „decât cu învoirea consiliilor județene sau comunale în limitele stabilite de lege”.

Important este și art. 112 în care se declara egalitatea cetățenilor în materie de impozite. Excluzând orice privilegii în domeniul impozitelor publice, cunoscute în istoria dreptului românesc, Constituția interzicea orice „excepțiune sau micșorare de impozit” în afara legii.

Articolul 114 reglementa modul de formare a bugetului de stat și controlul asupra executării acestuia. În temeiul normelor constituționale, guvernul nu era abilitat să dispună de veniturile statului, datorită faptului că națiunea urma să stabilească suma veniturilor și a cheltuielilor, să aprobe în prealabil utilizarea fondurilor și să controleze cheltuielile prin intermediul reprezentanților săi aleși în Adunarea Deputaților. Prin art. 115, Constituția a instituit o Curte de Conturi care trebuia să exercite controlul preventiv și de gestiune a tuturor veniturilor și cheltuielilor suportate de stat. În fiecare an, Curtea de Conturi trebuia să prezinte Adunării Deputaților un raport general, în care să rezume „conturile de gestiune ale bugetului trecut și să semnaleze neregulile săvârșite de miniștri în aplicarea bugetului”.

Titlul V – „Despre puterea armată” (art. 119-123), determina statutul juridic al forțelor armate, care, conform art. 119, erau compuse din

³⁵ Negulescu P. *Curs de drept constituțional român*. București, 1927, p. 540 – citat de Costachi Gh., Guceac I. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 234.

„armata activă, trupele de rezervă și miliție”. S-a stabilit că „Contingentul armatei se votează pentru fiecare an de ambele Corpuri legiuitoare”. Organizarea apărării țării a fost dată (potrivit art. 122) în competența unui Consiliu superior al apărării țării (nou creat). Ultimul articol al titlului stabilea că „Nici o trupă armată străină nu poate fi admisă în serviciul Statului, nici nu poate intra sau trece pe teritoriul României decât în puterea unei anume legi”.

În general, potrivit cercetărilor, armata a fost supusă principiului depolitizării, dovadă servind Legea electorală din 27 martie 1926, care lipsea militarii activi de dreptul de a alege și de a fi aleși (art. 28)³⁶.

Sistemul de organizare a armatei, consacrat de Constituție, a fost numit „sistem al conscripțiunii și al națiunii armate, în temeiul căruia tot cetățeanul este obligat să satisfacă serviciul militar, afară de excepțiunile stabilite de lege”³⁷.

Titlul VI – „Dispozițiuni generale” (art. 119-123), consacra norme referitoare la drapelul de stat (fiind recunoscut tricolorul), la reședința Guvernului (în capitala țării) și limba oficială a Statului Român (limba română). Articolul 128 a consacrat expres că: „Constituțiunea de față nu poate fi suspendată nici în total, nici în parte. În caz de pericol de Stat se poate prin lege institui starea de asediu generală sau parțială”.

Titlul VII – „Despre revizuirea Constituțiunii” (art. 129-130), stabilea procedura de revizuire a Constituției, aceasta fiind una greoaie și practic irealizabilă, ceea ce conferea Constituției o trăsătură pronunțată de rigiditate. Spre deosebire de procedura de revizuire prevăzută în art. 129 din Constituția din 1866, legislatorul a optat pentru „dubla strigare” la un interval de 15 zile a propunerii de revizuire în cele două Camere, față de cele „trei strigări”. Inițiativa de revizuire revenea Regelui sau oricăreia dintre Adunările legiuitoare, după care și Adunarea Deputaților și Senatul hotărau, cu majoritate absolută de voturi, dacă revizuirea se impunea cu adevărat. În cazul în care Camerele hotărau necesitatea revizuirii, ambele corpuri legiuitoare alegeau o comisie mixtă care avea ca sarcină să propună textele din Constituție ce urmau a fi supuse revizuirii. Raportul Comisiei era citit în fiecare

³⁶ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 235.

³⁷ Oroveanu M.T. Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale. București: Editura Cerna, 1992, p. 291-292 – citat de Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 235.

adunare de două ori la un interval de 15 zile. După această procedură, camerele se întruneau în ședință comună și hotărau cu majoritate de două treimi din numărul membrilor lor care anume articole urmau să fie revizuite. În urma votului, Camerele erau de drept dizolvate și organizate alegeri noi.

Titlul VIII – „Dispozițiuni tranzitorii și suplimentare” (art. 131-138), reglementa câteva aspecte importante precum:

- recunoașterea caracterului constituțional al unor dispozițiuni din legile agrare³⁸ ale teritoriilor unite și consacrarea acestora ca părți componente ale Constituției, urmându-i soarta juridică a acesteia (art. 131);
- exproprierea pădurilor în scopul satisfacerii trebuințelor normale de lemne de foc și de construcție ale populației rurale din vechiul Regat, Basarabia și Bucovina (art. 132);
- ratificarea decretelor-legi privitor la acordarea drepturilor cetățenești (nr. 3.902 din 29.12.1918) și la încetățenirea evreilor cari locuiau în vechiul Regat (nr. 33 din 28.05.1919 și nr. 3.464 din 12.08.1919) – art. 133;
- lăsarea în vigoare a unor legi importante până la adoptarea altora noi (bunăoară, Legea de organizare Consiliului legislativ – art. 134; Legile relative la organizarea și judecarea contenciosului administrativ – art. 135).

În art. 136 din Constituție s-a dispus necesitatea reglementării prin lege specială lista civilă a Intâiului Rege al României întregite.

O importanță distinctă prezintă art. 137 din Constituție, potrivit căruia s-a dispus „revizuirea tuturor codicilor și legilor existente în diferitele părți ale Statului român spre a se pune în armonie cu Constituțiunea și asigurarea unității legislative. Până atunci ele rămân în vigoare”. Mai mult, în alin. 2 al articolului, s-a stabilit expres că: „din ziua promulgării Constituțiunii, sunt desființate acele dispozițiuni din legi, decrete, regulamente și orice alte acte contrarii celor înscrise în prezenta Constituțiune”.

Ultimul articol din Constituție (art. 138) a fost consacrat Adunărilor Naționale ce funcționau pe teritoriile reunite, stipulându-se că: „Actu-

³⁸ Fiind vorba despre: Legea pentru reforma agrară din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea (vechiul Regat) din 17 Iulie 1921; Legea pentru reforma agrară din Basarabia din 13 Martie 1920; Legea pentru reforma agrară din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș din 30 Iulie 1921; Legea pentru reforma agrară din Bucovina din 30 Iulie 1921.

alele Adunări naționale după promulgarea prezentei Constituțiuni pot funcționa până la expirarea mandatului lor legal. În acest timp ele vor trebui să facă, pe baza principiilor din aceasta Constituțiune, legea electorală. Până la facerea acestei legi, decretele-legi electorale rămân în vigoare.

Sinteza novațiilor constituționale. În pofida faptului că unii cercetători au perceput Constituția României din 1923 ca fiind „o modificare a Constituției din 1866”, destul de mulți savanți au recunoscut valoarea acestei Constituții, reliefându-i inovațiile cu care a intervenit în câmpul juridico-constituțional al statului, fiind considerată a fi una democratică³⁹. Printre acestea vom enunța următoarele.

Constituția din anul 1923 a confirmat unirea provinciilor române Basarabia, Bucovina, Transilvania cu România și a consacrat România ca stat național unitar și indivizibil, al cărei teritoriu este inalienabil. A interzis colonizarea teritoriului național cu populații sau grupuri etnice străine.

Constituția a consacrat într-o formă mai reușită principiul legalității și supremației Constituției, instituind controlul constituționalității legilor prima oară în istoria constituțională a României. Cu privire la legalitatea și supremația Constituției, a specificat foarte clar că „numai Curtea de Casație în secțiuni unite are dreptul de a judeca constituționalitatea legilor și de a declara inaplicabile pe acelea care sunt contrare Constituției” (art. 103). Curtea de Casație avea rolul Curții Constituționale de astăzi, fiind constituită din juriști de profesie, integri și neafiliați niciodată vreunei grupări politice.

Una dintre schimbările constituționale esențiale se referea la modul de alegere a deputaților în Parlament, care își păstra caracterul bicameral. S-a renunțat la votul cenșitar și capacitar în favoarea votului universal, egal direct și secret al cetățenilor de gen masculin majori, cu scrutin de listă, cu respectarea principiului reprezentării grupurilor etnice minoritare (în esență Constituția a înlocuit sistemul electoral cenșitar cu un sistem electoral democratic).

Constituția a prevăzut obligativitatea publicării actelor adoptate de autoritățile administrației publice cu scopul de a le face cunoscute celor cui se adresau sau care puteau fi afectați de efectele produse de actele normative respective, consolidând astfel legalitatea.

³⁹ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 236.

Constituția a consacrat și garantat drepturile și libertățile cetățenești mai largi, fără deosebire etnică, de limbă sau religie, egalitatea cetățenilor în societate și înaintea legilor, libertatea conștiinței și întrunirilor, dreptul de asociere, secretul corespondenței, inviolabilitatea domiciliului; a instituit votul universal, egal, direct, obligatoriu și secret (doar militarii și femeile nu puteau să își exprime opțiunea politică).

Constituția a formulat într-o nouă manieră principiul suveranității naționale, renunțând la cel al suveranității de stat⁴⁰. La fel, Constituția a consacrat ferm principiul separației puterilor în stat, independente una de alta, însă existând posibilitatea ca acestea să se limiteze reciproc în atribuții.

Activitatea legislativă a fost atribuită în competența Regelui și a reprezentanței naționale (Parlamentul), cea executivă – Regelui și Guvernului, iar cea judiciară – numai instanțelor judecătorești. Ascendența Regelui față de Parlament consta în faptul că legile nu puteau intra în vigoare decât sancționate (adică promulgate), iar Regele era cel care putea refuza sancționarea unei legi. Ascendența față de Guvern consta în faptul că „Guvernul exercita puterea executivă în numele Regelui”. Regele nu avea, însă, ascendență asupra puterii judecătorești, care „se exercita de către organele ei”.

Așadar, Constituția din 1923 a reprezentat așezământul juridic principal pe baza căruia au funcționat instituțiile fundamentale ale României întregite, conferind statului Român forma de guvernământ monarhică cu regim democratic parlamentar⁴¹.

Important este că pe baza noii Constituții, ulterior s-au votat mai multe legi, menite să asigure unitatea Statului din diverse domenii, cum ar fi: legea electorală prin care s-a infăptuit reforma votului universal; legea de organizare judecătorească, prin care s-a extins organizația din Vechiul Regat, cu anumite dispoziții de tranziție pentru provinciile alipite; legea contenciosului administrativ și legea Înaltei Curți de Casație și justiție, legea unitară a Corpului avocaților. Prin noua lege administrativă s-au stabilit norme identice pentru sistemul administrativ. Statutul funcționarilor și legea pensiilor au contribuit la procesul de unificare. Legea de organizare a bisericii ortodoxe a stabilit reguli comune pentru activitatea entităților bisericii ortodoxe⁴².

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Aramă E., Coptileț V. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Cartea juridică, 2015, p. 217.

⁴² Rădulescu A. Unificarea administrativă. În: Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorie, Seria III, Tomul VII, București: Ed. Cultura Națională, 1925, p. 398.

Dincolo de criticile aduse, elaborarea și promulgarea Constituției din anul 1923 a constituit un moment important din istoria României întregite, fiind necesară din perspectiva transformărilor produse în viața societății române după realizarea Unirii. Adoptarea Constituției din anul 1923 reprezintă un eveniment de referință în istoria contemporană a României și datorită faptului că acest document fundamental a contribuit la desăvârșirea ambițiosului proiect de înfăptuire a statului național unitar⁴³.

Concluzii:

În general, Constituția din 1923 se impune în atenție prin faptul că a adus importante inovații și modificări în comparație cu constituțiile anterioare sau cu alte documente de bază ale vremii. Printre acestea se numără în mod special:

- 1. Forma de guvernământ:** Constituția din 1923 a consolidat monarhia constituțională în detrimentul monarhiei absolutist, marcând astfel o tranziție către un regim politic mai democratic și mai echilibrat, în care regele avea atribuții limitate și era supus legilor și instituțiilor constituționale.
- 2. Sistemul electoral:** Constituția din 1923 a introdus un sistem electoral bazat pe principiile reprezentării proporționale, înlocuind sistemul electoral mai restrictiv și mai puțin democratic al constituțiilor anterioare. Acest lucru a permis o reprezentare mai justă și mai echitabilă a diverselor grupuri și interese politice în parlament.
- 3. Drepturile și libertățile fundamentale:** Constituția din 1923 a consacrat un catalog extins de drepturi și libertăți individuale, cum ar fi libertatea de exprimare, libertatea de întrunire, dreptul la proprietate și egalitatea în fața legii. Aceste drepturi au fost garantate constituțional într-un mod mai robust și au reflectat tendințele democratice ale vremii.
- 4. Separarea puterilor în stat:** Constituția a consolidat principiul separației puterilor în stat, clarificând rolurile și responsabilitățile diferitelor ramuri ale guvernării: legislativă, executivă și judiciară, fapt prin care a contribuit la stabilirea unui cadru instituțional echilibrat și la prevenirea concentrării excesive a puterii în mâinile unei singure instituții.

⁴³ Cornea S. Constituția din anul 1923 și încadrarea Basarabiei în sistemul administrativ al României. În: Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, Seria „Științe Sociale”, 2023, nr. 1(17), p. 28.

5. Principiul legalității. Constituția din 1923 a consolidat substanțial și legalitatea, atât ca principiu de organizare și funcționare a autorităților statului, dar și ca un principiu important al relațiilor dintre autorități și cetățeni.

6. Statutul minorităților: O altă inovație a fost acordarea unei atenții speciale drepturilor minorităților naționale de a fi reprezentate în organul legislativ al statului (Adunarea Deputaților) și în autoritățile publice locale. Constituția a asigurat astfel protecția minorităților și a promovat principiile egalității, reflectând diversitatea etnică și culturală a României.

Aceste inovații au reprezentat un pas semnificativ în direcția modernizării și democratizării României în perioada interbelică, consolidând principiile fundamentale ale democrației și ale statului de drept într-un context european și global în continuă schimbare.

În fine, privind în trecut, se pare incontestabil faptul că Constituția din 1923 a marcat o etapă semnificativă în dezvoltarea democratică a spațiului românesc, atât prin valorile pe care le-a consacrat, cât și prin inovațiile pe care le-a cuprins. Mai mult, această Lege Fundamentală a reprezentat o experiență importantă și o sursă de inspirație pentru viitoarele reforme constituționale din spațiul de referință, oferind reperi relevante pentru dezvoltarea ulterioară a sistemului constituțional românesc. Din perspectiva dată, Constituția din 1923 prezintă o semnificație distinctă în contextul eforturilor teoretico-științifice de căutare și analiză a rădăcinilor istorice ale democrației și constituționalismului contemporan al Republicii Moldova, marcat de Constituția adoptată în anul 1994, în vigoare deja de 30 de ani.

Bibliografie

1. Aramă E., Coptileț V. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Cartea juridică, 2015. 312 p.
2. Berariu C. Noua Constituție a României: reflexiuni și anteproiect. Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1922.
3. Boilă R. Anteproiect de Constituție pentru statul român întregit. Cluj: Tipografia Națională, 1921.
4. Boilă R. Principiile constituției. În: Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor. București: Humanitas, 1999. 640 p.
5. Constituția României din 1923, publicată în Monitorul Oficial nr. 282 din 29 martie 1923. Disponibilă: https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=1517.

6. Cornea S. Constituția din anul 1923 și încadrarea Basarabiei în sistemul administrativ al României. În: Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul, Seria „Științe Sociale”, 2023, nr. 1(17), p. 18-37.
7. Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003. 344 p.
8. Duțu M. Constituția din 1923: un punct culminant al constituționalismului românesc. Disponibil la: <https://www.juridice.ro/essentials/6193/constitutia-din-1923-un-punct-culminant-al-constitutionalismului-romanesc>.
9. Guceac I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000. 373 p.
10. Iorga N. Istoricul Constituției Românești. În: Noua Constituție a României și noile constituții europene (23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român). Institutul Social Român. București: Tiparul Cultura Națională, p. 5-24. Disponibil la: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Constantin_G._Dissescu_-_Noua_Constitu%C8%9Bie_a_Rom%C3%A2niei_-_23_de_prelegeri_publice_-_cu_o_anex%C4%83_cuprinz%C3%A2nd_Nouile_Constitu%C8%9Bii_Europene.pdf.
11. Maican O. Evoluția constituțională a României. Constituțiile din 1923 și 1938. (2015). Disponibil la: <https://romanalibera.ro/special/evolutia-constitutionala-a-romaniei-constitutiile-din-1923-si-1938-363507/>.
12. Negulescu P. Curs de drept constituțional român. București: Editura Alex. Th. Doicescu, 1927. 576 p.
13. Noua Constituție a României și noile constituții europene (23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român). Institutul Social Român. București: Tiparul Cultura Națională, 1922. 529 p. Disponibil la: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/12/Constantin_G._Dissescu_-_Noua_Constitu%C8%9Bie_a_Rom%C3%A2niei_-_23_de_prelegeri_publice_-_cu_o_anex%C4%83_cuprinz%C3%A2nd_Nouile_Constitu%C8%9Bii_Europene.pdf.
14. Oroveanu M.T. Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale. București: Editura Cerna, 1992. 326 p.
15. Radu Al. Continuitate constituțională discontinuă. În: Sfera Politicii, Vol. XVIII, nr. 7 (149), 2010, p. 9-16. Disponibil: https://revistasferapoliticii.ro/sfera/pdf/Sfera_149_1.pdf.
16. Rădulescu A. Unificarea administrativă. În: Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorie, Seria III, Tomul VII. București: Ed. Cultura Națională, 1925.

17. Sofronie G. Curs de drept constituțional. Cluj-Sibiu: Ed. Cartea Românească, 1941. 215 p.
18. Djuvara M. Curs de drept constituțional. București, 1925.
19. Ionescu D., Tuțu Gh., Matei Gh. Dezvoltarea constituțională a statului Român. București: Ed. Științifică, 1957. 597 p.
20. Stere C. Anteproiect de Constituție întocmit de secția de studii a Partidului Țărănesc. În: Viața Românească, București, 1922.
21. Turliuc C. Constituția din 1923 și rosturile ei. Disponibil: <https://www.romania-actualitati.ro/emisiuni/istorica/constitutia-din-1923-si-rosturile-ei-id175619.html>.
22. Turliuc C., Balan M. Constantin Stere și Constituția României din 1923. În: Revista de Istorie a Moldovei, 2015, nr. 2, p. 9-15. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/RIM_2_2015.pdf.

**CONSTITUTIA
UNIUNII REPUBLICILOR SOVIETICE
SOCIALISTE⁴⁴ – FUNDAMENTUL
CONSTITUTIONALISMULUI SOVIETIC**

*(Comentariul Constituției URSS
adoptate de Congresul II al Sovietelor din 31 ianuarie 1924)*

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar,
președintele Asociației Obștești
„Institutul Justiției Constituționale”
vkuchiuk@yahoo.com;
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Abstract

Autorul caracterizează prima Constituție a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste din 1924 descriind trăsături și particularități ale ei, care indică apariția și calea constituțională parcursă de statul sovietic în cei circa 70 de ani de existență. Apreciind constituționalismul sovietic care s-a născut odată cu adoptarea constituției, autorul abordează câteva aspecte doctrinare făcând aprecieri și deducând unele concluzii, care vizează inclusiv și identitatea constituțională a statului moldovenesc.

Cuvinte cheie – constituție, constituționalism, drepturile omului, democrația, statul de drept

“Simpla democrație nu este capabilă să vindece bolile sociale. Egalitatea democratică este o himeră, lupta săracilor împotriva celor bogați nu poate fi finalizată pe platforma democrației sau a politicii. Dacă această treaptă este, respectiv, doar o tranziție, ultimul mijloc pur politic, care urmează să fie testat și din care trebuie să se dezvolte imediat un nou element, un principiu care depășește limitele politicii existente. Acest principiu este principiul socialismului.”

F. Engels⁴⁵

⁴⁴ Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste denumită în continuare URSS

⁴⁵ Энгельс Ф. Положение Англии. Английская конституция // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Издание 2-е. Т. 1. – М.: Политиздат, 1955. – С. 618-642.

Întroducere

Anul 2024 a marchat 100 de ani de la adoptarea primei Constituții a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (*denumită în continuare URSS*) – act suprem al unui nou stat constituit pe alte principii decît cele precedent existente, anunțînd prin aceasta nașterea unei noi formațiuni social economice – orînduirea socialistă.

Așa, s-a născut odată cu acest stat federeativ, pe principii benevole, a dat totodată start unor noi forme juridice de raporturi sociale, noi relații economice înveșmîntate într-o nouă formă juridică, punînd bazele juridice și determinînd magistrala juridică a edificării unui nou tip de stat – statul socialist.

Astfel, în 1924 (în legătură cu constituirea URSS), a fost adoptată prima Constituție a URSS – constituția sovietică a statului-uniune, care

- a) a proclamat apariția unui nou tip de stat – statul socialist,
- b) a fost platforma de principiu a constituțiilor republicilor unionale,
- c) a indicat direcția de dezvoltare juridică a republicilor unionale și ale entităților autonome ale URSS,
- d) a consolidat după un singur standard structura statală a republicilor unionale și a celor autonome,
- e) a consemnat începutul unui fapt istoric și politic important – intrarea republicilor naționale în URSS,
- f) a instituit un stat în forma de federație, reprezentînd un stat-uniune, compus dintr-un număr de state care au transferat o mare parte din suveranitatea lor unei entități supraordonate lor, și care se autoguvernează în limita competențelor sale restante,
- g) a instituit ierarhia și structura juridico-politică a statului-uniune,
- h) a determinat transferarea de către republicile unionale către statul-uniune a unui set anumit de atribuții și competențe expres stabilite în Constituția URSS,
- i) a transmis competența majoră jurisdicțională organelor centrale ale URSS,
- j) a instituit principiul centralismului democratic, consolidînd și centralizînd puterea de stat supremă la centru,
- k) a stabilit principiul consolidării și unificării popoarelor fostului Imperiu Rus într-o „o singură familie socialistă”,
- l) a prevăzut principiul voluntar de intrare în statul-uniune și de ieșire din el a republicilor unionale.

Aprecieri generale la caz ale stării de fapt în teritoriul fostului imperiu rus în perioada adoptării Constituției URSS din 1924

Perioada adoptării Constituției URSS s-a suprapus unei din cele mai dificile perioade în formarea noului stat sovietic – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

Sfârșitul Primului Război Mondial cauzase mari daune și prejudicii întregii economii din acest spațiu post imperial. Devastare și ruină, foamete și epidemii, instabilitate politică și nemulțumirea în masă a populației, confruntările armate și urmările Războiului Civil din 1917–1922.

NEP-ul⁴⁶ („noua politică economică” din 1921–1924) a dat anumite roade punând bazele restabilirii economiei, normalizării relațiilor dintre oraș și mediul rural, stabilizării financiare și restabilirii relațiilor internaționale. Anume din aceste motive, perioada anilor 1924–1937 poate fi caracterizată de procesele industrializării și colectivizării în masă. În acest context remarcăm că în decembrie 1925, la Congresul Partidului Comunist a fost stabilit cursul statal de industrializare, urmărindu-se scopul de a elimina decalajul în dezvoltarea economică și tehnologică cu țările occidentale, fiind elaborat și aprobat ulterior primul plan cincinal pentru 1928–1932, punându-se temelia economiei planificate. A fost elaborat planul de electrificare a țării. În același timp, a fost programată colectivizarea în masă a agriculturii.

Totodată, planurile nu aveau sorti de izbândă fără componenta juridico-politică, fără constituirea juridică a statului sovietic pe ruinele imperiului rus, cu stabilirea raporturilor internaționale și recunoașterea lui de statele vecine.

Astfel, în ianuarie a.1924 s-a constituit oficial statul sovietic, adoptând constituția sa și formând suportul constituțional necesar provocărilor juridico-politice.

Este de menționat că în rezultatul eforturilor uriașe, noul stat-uniune a avut o evoluție impresionantă în dezvoltarea industrială. Așa,

⁴⁶ NEP -un sistem de reforme economice care introduceau un compromis cu economia de piata. În URSS. Acest sistem a fost instituit de către V.I.Lenin în 1921. Politica comunismului de razboi a fost abandonată și NEP a înlocuit-o ca o măsură de însănătoșire. https://ro.wikipedia.org/wiki/Noua_Politic%C4%83_Economic%C4%83#:~:text=NEP%20a%20reu%C8%99it%20s%C4%83%20refac%C4%83%20economia%20dup%C4%83%20devast%C4%83rile,e-norm%20produc%C8%9Bia%20agricol%C4%83%20%C8%99i%20a%20pus%20cap%C4%83t%20foametei.

din 1929 până în 1940 au fost construite 8,5 mii de întreprinderi mari, dar și s-a petrecut colectivizarea. S-a realizat și programul de electrificare a țării (GOELRO). Rata de creștere a producției industriale a fost de trei ori mai mare decât în Imperiul Rus la începutul secolului. Toate cele menționate au permis URSS să devină atât o putere industrială regională, dar și un stat industrializat edificat pe principii socialiste.

Apariția și consolidarea constituționalismului sovietic

Este important de subliniat, că odată cu adoptarea Constituției URSS, a pornit perioada constituționalismului sovietic.

Având în vedere că cercetarea problemelor doctrinare ale constituționalismului este o activitate atât analitică cât și de studiu comparat, este de reținut că domeniul constituțional al științei juridice are o natură fundamentală, fiindcă concluziile și recomandările cercetării vin să fortifice doctrina constituțională, istoria parcursului constituțional al statului sovietic și să consolideze sistemul constituțional identitar al statului moldovenesc.

Teza-prim este, că constituționalismul sovietic a apărut odată cu constituirea statului sovietic.

Totodată, în convingerea noastră, constituționalismul ca fenomen juridic, este născut concomitent cu apariția actului fundamental suprem al statului care stabilește atât ordinea de guvernare a statului, dar și stă la bazele cadrului juridic al tuturor relațiilor social-economice ale țării. Or, dacă vom încerca să răspundem la întrebarea, ce este constituționalismul ca categorie juridică, vom ajunge la concluzia la care au ajuns și alți cercetători⁴⁷, că:

- 1) în știința dreptului, constituționalismul este doctrina juridică care fundamentează necesitatea instituirii unui sistem constituțional, bazat pe o lege supremă, cu o structură ierarhică a cadrului legal cu constituția în vârful ei,
- 2) sub aspect științific, constituționalismul este o categorie complexă care necesită cercetări ale savanților din diverse domenii de activitate conexe dreptului, din politologie, sociologie, istorie și altele,
- 3) iar în practica juridică, constituționalismul este trăsătura cea mai importantă a sistemului de drept, bazat în primul rînd pe actul

⁴⁷ Чистяков О.И. Конституция СССР 1924 года: учеб. пособие. – М.: Зерцало, 2004. – 224 р.; Титов Ю.П. Хрестоматия по истории государства и права России. – М.: Проспект, 1999. – 472 с.

juridic suprem (constituție) și pe instrumentarul constituțional de organizare a statului și de guvernare;

Deci, așa cum susțin majoritatea doctrinarilor și savanților⁴⁸, elementul fundamental al constituționalismului este existența constituției ca legea fundamentală a statului.

Așa cum constituționalismul întradevăr este un fenomen complex, suntem de acord cu savantul V.Popa⁴⁹ care precizează în lucrările sale că constituționalismul este abordat sub aspectul de:

- ideologia constituțională;
- proces;
- mișcare;
- realitate politico-juridică;
- rezultat juridic;
- forma cadrului normativ al sistemului de drept în țară;
- tipul fundamentelor constituționale în relațiile între stat, societate și persoana;
- tipul ordinii constituționale .

Totuși, cercetarea noastră, nu va cuprinde toate aspectele constituționalismului, noi axându-ne pe principalele trăsături și caracteristici.

De aceea, referindu-ne la subiectul nostru de cercetare, vom concludiona, că conceptul de constituționalism ca categorie științifică și juridică include mai multe aspecte principale de natură doctrinară, și anume:

1. Existența juridică a unui act legislativ suprem în stat care stă la temelia altor acte normative;
2. Evoluția dreptului în stat care a condus la un cadru juridic organizat ierarhic, în fruntea căruia s-a statuat un act juridic suprem;
3. Dezvoltarea științei juridice care descriind și caracterizând prin-

⁴⁸ I. Deleanu, Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și dreptul comparat, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 208-223; F. Bucur Vasilescu, Constituționalitate și constituționalism, Ed. Național, București, 1998; I. Muraru, E.S. Tănăsescu, Drept constituțional și instituții politice, Ed. C.H. Beck, București, 2011, vol. I, p. 41-45; Gh. Iancu, Drept constituțional și instituții politice, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 25-32; M. Andreescu, A. Puran, Drept constituțional. Teoria generală și instituții constituționale, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 29-80; I. Guceag. Republica Moldova pe calea modernizării. Chișinău, 2015, pp7-27, M.Andreescu. Constituție și constituționalism în România la douăzeci și cinci de ani de la adoptarea legii fundamentale. București, p. 12-14;

⁴⁹ V.Popa. Abordări conceptuale în definirea constituționalismului. Studii juridice euniversitare, nr.3-4, 2016, p.33-39

cipalele etape ale formării constituționalismului în stat, vine să perfecționeze cadrul juridic în vigoare în conformitate cu cerințele fiecărei epoci, iar actul suprem al statului capătă pe parcurs o formă mai perfectă, mai actuală și mai modernă;

4. Valoarea actului juridic suprem al statului se dezvoltă pentru fiecare perioadă de dezvoltare a constituționalismului ca un act de recunoaștere și protecție juridică a drepturilor societale și ale cetățeanului, dar și în apărarea intereselor statului ca interesele generale ale poporului.

Caracteristica generală a Constituției URSS

Prima Constituție a URSS, aprobată în ianuarie 1924, a fost în vigoare circa 13 ani într-o perioadă istorică extrem de dificilă și incertă.

În prezent, Constituția URSS din 1924 este unul dintre cele mai importante documente juridice din noua istorie contemporană a statului și a dreptului modern, abordat sub aspect global.

Acest document (ca orice document istoric), este de un anumit interes științific și necesită un studiu și o înțelegere obiectivă, deoarece analizând trecutul și comparându-l cu prezentul, se pot urmări anumite modele și tendințe în dezvoltarea societății, și se pot evalua realizările incontestabile ale trecutului, precum și plasînd în vizor obiective care țin cont de experiențele negative și permit să se evite greșeli și erori de natură constituțională în viitor.

Dintre caracteristicile sale generale menționate de o serie de savanți⁵⁰, trebuie remarcate următoarele:

1. Nu s-a bazat pe principiul continuității, întrucât a fost prima Constituție a statului sovietic.
2. Conține norme, principii și concepte.
3. A stabilit o nouă orînduire social-economică – un nou sistem socialist.

Cronologia adoptării Constituției URSS din 1924

În perioada 23-27 decembrie 1922 la Moscova a avut loc cel de-al X-lea Congres al Sovietelor al Rusiei, la care au participat delegați din Transcaucazia, Ucraina și Belorusia (peste 2000 de delegați). Una dintre chestiuni examinate de congres, a fost subiectul creării URSS.

⁵⁰ Ю.С.Кукушкин, О.И.Чистяков. Очерк истории Советской Конституции. М., Политиздат, 1987, – 364р.

La 26 decembrie 1922, Stalin a vorbit la al X-lea Congres al Sovietelor, menționând în raportul său „Cu privire la unificarea republicilor sovietice”⁵¹ trei grupuri de circumstanțe care au determinat „inevitabilitatea unificării republicilor sovietice într-un singur stat unional”:

- 1) legate direct de starea economică a teritoriilor și republicilor, deficitul de resurse economice și nevoia vitală de utilizare mai rațională a acestora, existența unei diviziuni economice a muncii între regiuni și republici;
- 2) care țin de relațiile externe cu alte state;
- 3) care vizează „natura juridică a puterii sovietice” și „conflictul de clasă”.

Așa cum puterea sovietică are la temelie munca, proprietatea colectivă și lupta împotriva exploatării, atunci conform discursului stalinist „este firesc că acești factori să asigure ca masele muncitoare să se unească într-o singură familie socialistă”⁵². Raportul lui Stalin a fost adoptat în unanimitate de congres.

Deci, crearea URSS a fost determinată de necesitatea vitală de a combina resursele insuficiente ale republicilor sovietice pentru a depăși ruina economică, a contracara amenințările externe (militare, economice etc.), a consolida și întări puterea sovietică.

Prin Rezoluția congresului s-a pus sarcina de a elabora un „proiect de declarație privind formarea uniunii republicilor”, precum și a formula „cerințele pentru intrarea republicilor în Uniune, dar și proiectul de acord privind formarea URSS”⁵³.

La 30 decembrie, la Moscova s-a deschis Primul Congres al Sovietelor din URSS, care a aprobat Declarația și Acordul de Unire constituind URSS.

În perioada 26.01-02.02.1924, la Moscova a avut loc cel de-al 2-lea Congres al Sovietelor din URSS.

La 31 ianuarie 1924, congresul a aprobat în cele din urmă prima Constituție a URSS, care constă dintr-o declarație și acordul privind formarea URSS semnate de Rusia, Ucraina, Belorusia și Republica Transcaucaziană, exprimând convingerea că prin crearea unui stat-uniune vor fi asigurate securitatea externă, succesul economic intern și libertatea dezvoltării naționale a popoarelor.

⁵¹ Сталин И.В. Сочинения. – Т. 5. – М.: Госполитиздат, 1953. – 446 p.

⁵² Сталин И.В. Сочинения. – Т. 5. – М.: Госполитиздат, 1953. p.146.

⁵³ Сталин И.В. Сочинения. – Т. 5. – М.: Госполитиздат, 1953. p.155.

Principalele prevederi și caracteristici ale Constituției URSS

Constituția URSS din 1924 era compusă din 2 secțiuni care cuprindeau Declarația privind constituirea URSS – prima secțiune, și Acordul de constituire al URSS – secțiunea a doua.

Declarația privind formarea URSS,

- arată că de la formarea republicilor sovietice, statele lumii s-au împărțit în două tabere: tabăra capitalismului și tabăra socialismului. Și dacă în tabăra capitalismului există vrăjmășie și inegalitate națională, sclavie colonială și șovinism, atrocități naționale și războaie imperialiste, în tabăra socialismului, există încredere și pace reciprocă, libertate și egalitate națională, conviețuire pașnică și cooperare frățească a popoarelor;
- indică că doar socialismul poate stabili cooperarea între popoare, dar aceasta, numai în condițiile dictaturii proletarietului;
- specifică că numai datorită fraternității popoarelor, republicile sovietice au putut respinge atacul imperialiștilor din întreaga lume, intern și extern, să finalizeze cu succes războiul civil, să-și asigure existența și să înceapă construcția economică pașnică.
- remarcă că depășirea problemelor generate de anii de război poate avea loc doar la consolidarea eforturilor commune ale republicilor individuale, iar pericolul unor noi atacuri la adresa existenței republicilor unionale face inevitabilă crearea unui front unit al lor într-o singură familie socialistă;
- subliniază că circumstanțele existente necesită în mod imperativ consolidarea voluntară a republicilor sovietice într-un singur stat unional capabil să asigure securitatea externă, succesul economic intern și libertatea dezvoltării naționale a popoarelor.

Astfel, declarația concluzionează – voința popoarelor republicilor sovietice, expusă la congresele lor este expusă în decizia adoptată în unanimitate de a forma Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, o uniune a popoarelor egale, pe principii voluntare, cu dreptul de a se ieși din Uniune, cu accesul la Uniune deschis tuturor republicilor sovietice socialiste, atât cele existente, cât și cele care vor apărea în viitor.

Declarația afirmă expres că noul stat uniune va fi o încununare demnă a bazelor coexistenței mondiale și a cooperării fraterne a popoarelor, că va servi drept bastion sigur împotriva capitalismului mondial și a unui nou pas decisiv către consolidarea muncitorilor tuturor țărilor în Republica Sovietică Socialistă Mondială.

Cu referire la Acordul de constituire a URSS, este de reținut că acordul conținea 11 capitole și 72 de articole.

Descrierea conținutului Acordului de constituire al URSS

Capitolul 1	Art.1-2	stabilea autoritățile supreme ale URSS și funcțiile lor exclusive la nivel unional privind: <ul style="list-style-type: none"> - politica externă, - frontierele de stat, - declararea războiului și încheierea păcii, - ratificarea tratatelor internaționale, - organizarea și conducerea forțelor armate ale URSS, - sistemul monetar și de credit unional, - stabilirea bazelor sistemului judiciar, - soluționarea eventualelor dispute între republicile unionale, - stabilirea bazelor reglementării legale a muncii, educației, protecției sănătății, etc.
Capitolul 2	Art.3-7	stabilea drepturile și obligațiile republicilor unionale, inclusiv dreptul de a ieși din componența URSS, obligația de a aduce constituțiile sale în conformitate cu Constituția URSS, dar și statua o cetățenie unică sovietică pentru cetățenii tuturor republicilor – cetățenia URSS.
Capitolul 3	Art.8-12	era dedicat organului suprem al puterii de stat – Congresului Sovietelor, format din reprezentanți aleși ai consiliilor orășenești (1 deputat la 25 mii de alegători) și reprezentanți ai congreselor guberniilor (1 deputat la 125 mii de locuitori). Congresele urmau să aibă loc o dată pe an.
Capitolul 4	Art.13-28	stabilea statutul constituțional și juridic al Comitetului Executiv Central, care era format din Consiliul Uniunii și Consiliul Naționalităților. Totodată, Consiliul Uniunii a fost format din reprezentanți ai republicilor unionale aleși de Congresul Sovietelor (371 de reprezentanți), iar Consiliul Naționalităților – din reprezentanți ai republicilor unionale și autonome (5 persoane din fiecare) și ai regiunilor autonome. (1 din fiecare). Comitetul Executiv Central deținea competența emiterii codurilor,

		decretelor, hotărârilor și dispozițiilor care erau obligatorii pentru executare pe întreg teritoriul URSS.
Capitolul 5	Art.29-36	era consacrat Prezidiului Comitetului Executiv Central al URSS, care a fost declarat cel mai înalt organ legislativ, executiv și administrativ al URSS. Era obligat să monitorizeze „punerea în aplicare” a prevederilor constituționale și avea dreptul de a anula sau suspenda deciziile guvernului și ale tuturor celorlalte autorități.
Capitolul 6	Art.37-42	determina statutul juridic al Consiliului Comisarilor Poporului din URSS. Consiliul Comisarilor Poporului din URSS era organul executiv și administrativ al Comitetului Executiv Central al URSS, format din 12 persoane: președintele, adjunctul acestuia, președintele Consiliului Suprem al Economiei Naționale și 9 comisari ai poporului: pentru afaceri externe; comerț exterior; căi de comunicație; inspecția muncitorească și țărănească; alimente; finanțe; muncă etc. Consiliul Comisarilor Poporului din URSS avea dreptul să emită decrete și rezoluții în limita competenței care erau obligatorii pe întreg teritoriul sovietic.
Capitolul 7	Art.43-48	stabilea statutul juridic al Judecătoriei Supreme a URSS, a cărei competență era de „a oferi instanțelor supreme ale republicilor Uniunii clarificări orientative asupra problemelor legislației întregii Uniunii”, cât și a examina contestațiile, hotărârile, decretele, sentințele instanțelor supreme ale republicilor unionale. În plus, atribuțiile acestei instanțe au inclus soluționarea disputelor juridice dintre republicile unionale și examinarea cazurilor de punere sub acuzare a înalților oficiali ai URSS
Capitolul 8	Art.49-60	determina fundamentul organizatoric și juridic ale comisariatelor populare create pentru conducerea directă a administrației publice, fiind create: comisariatele poporului ale URSS și comisariatele poporului ale republicilor unionale

Capitolul 9	Art.61-63	era creată Administrația politică de stat unională cu competențele consolidării eforturilor republicilor unionale de a combate contrarevoluția politică și economică, spionajul și banditismul. Supravegherea activităților acestui organ a fost încredințată procurorului Judecătorei Supreme a URSS.
Capitolul 10	Art.64-69	determina statutul constituțional și juridic al republicilor unionale. Corpul suprem al puterii în fiecare republică a fost declarat a fi Congresul consiliilor republicii unionale. Toate comisariatele erau obligate să se supună Comitetelor executive centrale și Consiliului comisarilor poporului din republicile unionale, să asigure îndeplinirea directivelor Comisariatelor populare corespunzătoare ale URSS.
Capitolul 11	Art.70-72	conținea norme despre simbolurile de stat ale URSS – stema, steagul și capitala URSS

Concluzii și aprecieri

Este de relevat că, principalele prevederi ale Constituției URSS din 1924 au consacrat forma juridică a noului stat – o combinație între forma de structură federală cu formă republicană de guvernare. De aceea, unii cercetători consideră⁵⁴ că Constituția din 1924 a devenit, într-o oarecare măsură, rezultatul unui compromis politico-juridic, deoarece noul stat având forma federației, a deviat de la structura de guvernare a entităților autonome, asigurând dintr-o parte centralismul democratic, iar din altă parte libertatea guvernării republicane la nivel de republică unională.

În acest context, remarcăm că în perioada anilor 1924-1925, republicile unionale au adoptat propriile constituții, care au avut la bază principiile de organizare statală stabilite de Constituția URSS.

Totodată, exprimăm acordul cu cercetătorul O.Cisteacov, care formulând caracteristica Constituției URSS din 1924, menționează că:

1. Constituția URSS din 1924 a stabilit bazele juridice ale unui stat fundamental nou – statul socialist.

2. Constituția URSS din 1924 a asigurat (într-o formă-cadru) statutul juridic subiecților URSS – republicilor unionale, asigurând cetățenilor

⁵⁴ Чистяков О.И. Конституция СССР 1924 года: учеб. пособие. – М.: Зерцало, 2004. – p.125;

acestora „cetățenia unică”, delimitând, de asemenea, domeniile de jurisdicție între guvernul central și cele republicane.

3. Deși proclamă dreptul tuturor republicilor sovietice socialiste de a adera liber la URSS și de a se separa liber de aceasta, Constituția URSS nu prevedea un mecanism juridic de ieșire din componența URSS. Un mecanism similar a lipsit în constituțiile republicilor unionale.

Totodată, considerăm că această caracteristică poate fi completată, or titlul Constituției URSS nu indica forma de guvernare, fiind evitate cuvintele „federativă”. Cu toate acestea, precum susțin și unii savanți – URSS totuși a fost o federație, în care toate republicile unionale erau egale⁵⁵. Conform unei evaluări a lui E. Carr, absența cuvântului „federal” în numele noului stat nu a fost întâmplătoare. Această împrejurare corespundea anumitor tendințe și avea consecințele ei de amploare. Așa, „în documentele din acea perioadă”, a scris E. Carr, „s-a subliniat adesea că URSS reprezintă un stat unional”⁵⁶.

Este de asemenea de remarcat că Constituția URSS nu conținea termenul de „jurisdicție comună”. Suveranitatea republicilor unionale presupunea exercitarea independentă a puterii de stat de către republicile înseși și era limitată la limitele specificate expres în Constituție.

O altă trăsătură specifică Constituției URSS era că textul ei nu conținea norme privind statutul constituțional și juridic al cetățenilor (drepturi și responsabilități), legea electorală etc., întrucât astfel de aspecte urmau a fi precizate în constituțiile republicilor unionale și a celor autonome.

Constituția URSS a stabilit bazele statutului juridic al Judecătoriei Supreme, stabilind o ierarhie separate în sistemul judecătoresc, care era unul centralizat. Totodată, din conținutul textului constituțional nu reieșea separarea puterilor de stat. Or, separarea puterilor în stat de facto nici nu era posibilă, fiindcă puterea decizională supremă era în instituțiile politice existente ale partidului comunist (bolșevic) care existau și în republicile unionale. Același Comitet Central al Partidului Comunist al URSS era centrul puterii de stat, și care în conformitate cu principiul centralismului democratic deținea competența și puterea supremă în statul sovietic, cu toate că Constituția URSS din 1924 nu conține formulări directe de natură ideologică și politică inerente, așa ca prevederi de clasă privind exploatarea omului de către om, etc..

⁵⁵ Карр.Е. Руская революция от Ленина до Сталина. 1917-1929. – М.; ed.Inter-Verso, 1990, p.208p.

⁵⁶ Карр.Е. Руская революция от Ленина до Сталина. 1917-1929. – М.; ed.Inter-Verso, 1990, p.50.

În plus, potrivit art. 6 din Constituția URSS, pentru „schimbarea, limitarea sau anularea” normei constituționale (și nu a punerii în aplicare a acesteia) cu privire la ieșirea liberă din URSS (articolul 4), era necesar acordul tuturor republicilor unionale, iar conform alin. „b” din art. 1 – orice modificare a frontierelor externe ale URSS și „rezolvarea problemelor referitoare la modificările granițelor dintre republicile Uniunii” erau de competența exclusivă a puterii supreme a URSS.

Astăzi este clar, că consolidarea mai multor popoare ale fostului Imperiu Rus într-o „singură familie socialistă” a condus la dobândirea lor a unui statut juridic de republică unională în cadrul unui nou stat întemeiat pe principii socialiste. Totodată, crearea statului socialist URSS, a avut la rîndul său diverse consecințe, atât pozitive, cât și negative. Dar toate acestea, la sigur că au influențat direct dezvoltarea acestor popoare, aceasta vizînd inclusiv și evoluția identitară a statului moldovenesc.

Or, consolidarea centralizată și coeziunea economică, a pus temelia statalității republicilor unionale, asigurîndu-le securitatea externă și trezind conștiința națională, determinînd creșterea economică și contribuind la dezvoltarea culturilor naționale.

În același timp, precum menționează și cercetătorul Iu. Titov⁵⁷, crearea URSS a formulat o nouă dimensiune a problemei naționale, fiindcă republicile unionale care au devenit parte a URSS aveau trăsături și caracteristici specifice, atât economice, cât și sociale, culturale, etc., care obligau la abordări multidimensionale și complexe. Or, în contrar, lipsa abordărilor flexibile și subestimarea caracteristicilor naționale, dar și desconsiderarea sentimentelor naționale creau condiții favorabile dezvoltării naționalismului radical, și respectiv conducea la conflicte interetnice. În acest context, putem menționa, că lipsa conflictelor etnice sistemice în URSS, indica că politica națională proclamată de Constituția URSS din 1924 era una corectă și echilibrată.

În final, cu titlu de principiu, vom menționa, că cu toate că actul dat suprem al URSS din 1924 se numește Constituție, elementele sale principale erau declarația politică și acordul de constituire a statului-uniune, îmbrățișînd de fapt forma unui tratat internațional. Acest format de creare a unui nou stat prin încheierea unui tratat internațional, a fost și rămîne unul neobișnuit, dar care în condițiile contemporane a fost urmat de statele occidentale și a dus la crearea Uniunii

⁵⁷ Титов Ю.П. Хрестоматия по истории государства и права России. – М.: Проспект, 1999. – p.159

Europene. Este interesant că această uniune modernă de state naționale până în prezent nu are o constituție sau o lege supremă care să stea la temelia tuturor actelor supreme naționale ale statelor membre ale Uniunii Europene. La moment, acest subiect al Constituției Europei Unite, rămâne a fi obiect al cercetărilor științifice din domeniul științelor juridice.

În același timp, este de subliniat, că prima Constituție a URSS adoptată de Congresul II al Sovietelor URSS din 31 ianuarie 1924, a marcat începutul unei perioade istorice semnificative în dezvoltarea mondială – constituirea URSS, a primului stat socialist din lume, cu o constituție deosebită de tradiția constituțională din țările occidentale⁵⁸.

⁵⁸ Капп.Е. Русская революция от Ленина до Сталина. 1917-1929. – М.; ed.Inter-Verso, 1990, p.49.

CONSTITUȚIA REPUBLICII AUTONOME SOVIETICE SOCIALISTE MOLDOVENESTI (1925) – O INCERCARE DE AUTODETERMINARE NAȚIONALĂ A MOLDOVENILOR DIN STÎNGA NISTRULUI

Victor STEPANIUC

doctor in istorie, conferențiar universitar
decan al facultății de politologie
a Universității de stat a Moldovei

La 12 octombrie 1924, în baza raioanelor moldovenești din stînga Nistrului a fost creată Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. Ideea creării, pe baza localităților moldovenești din stînga Nistrului, a unei unități administrative național-teritoriale a fost inițiativa moldovenilor M. Frunze și G. Cotovschi, activiști de vază ai Rusiei Sovietice. Însă procesul de renaștere națională, de reanimare a conștiinței de sine naționale a moldovenilor din stînga Nistrului a început după Revoluțiile din Rusia, care au făcut posibilă proclamarea Republicii Democratice Moldovenești în baza dreptului popoarelor la autodeterminare. “...Revoluția rusă (din 1917) a venit să desăvîrșească marea lucrare a redeșteptării lor (moldovenilor est-nistreni) naționale, dîndu-le putința să-și așeze viața pe temelii naționale, după plac, neîmpiedicați de nimeni, scria ardeleanul O. Ghibu în broșura sa *Deșteptarea moldovenilor de peste Nistru*. Și accentua în continuare: În sfîrșit,... Basarabia astăzi nu mai este o gubernie rusească, ci o Republică Moldovenească” [1, p. 3]. Scriitorul V. Beșleagă caracterizează această broșură a lui O. Ghibu, care descrie evenimentele ce au avut loc la Tiraspol la 17 decembrie 1917, chemarea adresată fraților moldoveni drept “valoros document, în care bate inima înaintașilor” [2].

Cu un mare interes a fost discutată la Congresul moldovenilor de la Tiraspol (17-18.12.1917) situația național-politică a moldovenilor transnistreni. “N-au fost uitate la Congres nici chestiunile politice..., constată un cronicar al evenimentului. S-a pus și chestiunea unirii cu Basarabia, care pînă azi și-a păstrat la moldovenii transnistreni vechiul și adevăratul nume *Moldova*. Răspunsul a fost că să ne союдиним (unim)

cu frații noștri din Moldova!” Oamenii de la țară, se adresează delegații satelor către solii Sfatului Țării (al Republicii Democratice Moldovenești proclamate la 2 decembrie 1917), “sînt trimiși cu această vorbă, să fim cu dumneavoastră împreună. Cu aiasta ne așteaptă pe noi la sate!” [3, p. 27, 29, 30]. Unii vorbitori din prima zi a Congresului de la Tiraspol declarau că “programul lor este ca malul stîng al Nistrului să fie alipit la Basarabia...”

În încheierea lucrărilor Adunării (Congresului) naționale (la 18.12.1917) s-a făcut o totalizare a dezbaterilor chestiunii ce frămînta pe toți: doresc moldovenii de peste Nistru să rămînă în componența Ucrainei ori să se alipească Moldovei?

Hotărîrea a fost unanimă: “Dorim să ne unim cu frații noștri din Moldova! Vrem să ne союдиним cu Basarabia!”

Dar unirea moldovenilor din stînga Nistrului cu frații lor din dreapta Nistrului deocamdată devenise imposibilă: la început de ianuarie România a ocupat Republica Democratică Moldovenească. Nici proclamarea în mai 1919 a Republicii Sovietice Socialiste Basarabene pe baza raioanelor moldovenești din stînga Nistrului n-a reușit să consolideze populația de aici într-o unitate națională administrativ-teritorială. Noua formațiune național-statală – Republica Basarabeană Moldovenească nu s-a putut menține, din cauza că ofensiva unităților militare albgardiste în vara anului 1919 a făcut imposibilă legătura Republicii Basarabene cu centrul – Rusia Sovietică.

Primele documente ce ne vorbesc despre intențiile unor personalități politice și oameni de știință de a crea o Republică Moldovenească în spațiul geografic est-nistrean datează cu februarie 1924. Unsprezece persoane au adresat organelor centrale ale puterii un demers în care se argumenta posibilitatea formării unei Republici Moldovenești [4]. Încercări de acest fel s-au făcut pînă la sfîrșit de octombrie.

Luînd în considerație năzuința poporului moldovenesc spre autodețernare, CC al PC(b) din Rusia a însărcinat CC al PC (b) din Ucraina să ia măsurile necesare în vederea organizării de stat sovietice a oamenilor muncii din Moldova. Biroul politic al CC al PC (b) din Ucraina, examinînd această chestiune, a considerat „rațională delimitarea în componența RSS Ucrainene a Regiunii Autonome Moldovenești” (7 martie 1924). Avînd în vedere că majoritatea raioanelor cu populație moldovenească erau subordonate regiunii Odesa, munca de pregătire în vederea formării instituției supreme politico-administrative moldovenești, al cărei guvern ar asigura funcționarea vieții sociale pe teri-

toriu său național, ce urma să fie conturat, trebuia să o coordoneze Comitetul gubernial Odesa al PC(b) din Ucraina. La 11 martie 1924, la Odesa a fost creată, pe lângă Comitetul gubernial, Secția Moldovenească, ulterior subdiviziuni ale acesteia sînt înființate pe lângă comitetele districtuale de partid Balta, Odesa, Elizavetgrad, Nicolaev și Pervomaisc. Pe 1 mai 1924, la Odesa a apărut primul număr al gazetei moldovenești *Plugarul Roș*, organ al Secției Moldovenești Odesa, care a încurajat și propagat activ ideea formării RASS Moldovenești. Comisia centrală administrativ-teritorială a Comitetului Executiv Central (CEC) din Ucraina a examinat teritoriul, în hotarele căruia urma să fie stabilită noua republică. Comisia și-a prezentat informația *Cu privire la raionarea localităților populate de naționalitatea moldovenească* la 21 iulie 1924. În august 1924, Biroul politic al CC al PC(b) din Ucraina a aprobat un plan desfășurat de măsuri în vederea înființării RASSM.

În intervalul august – 12 octombrie 1924, în localitățile moldovenești din stînga Nistrului au fost organizate 68 de mitinguri și adunări. Totuși procesul de constituire a RASS Moldovenești a fost anevoios.

Comisia Centrală administrativ-teritorială, creată anume pentru a cerceta condițiile organizării autonomiei politico-teritoriale moldovenești, a stabilit: „Examinînd chestiunile unei sau altei unități administrativ-teritoriale pentru naționalitatea moldovenească, trebuie să constatăm că în cazul de față lipsesc cu totul acele condiții trebuitoare pentru formarea unei unități administrativ-teritoriale cît de cît mari, integre din punct de vedere economic. De aceea... problema raionării teritoriului din stînga Nistrului, poate fi rezolvată pe calea creării unor raioane și soviete sătești aparte cu o populație preponderent moldovenească...” [5, p. 76].

Sub aspect demografic, aceeași Comisie constata: „Populația acestui areal la număr abia de corespunde unei jumătăți din populația unui obișnuit district ucrainean” [6, p. 76]. Analizînd informațiile confuze cu privire la numărul moldovenilor din stînga Nistrului, oferite de G. Kotovskii, comisia a conchis: „Hotărîrea cu privire la organizarea Republicii Moldovenești sau a regiunii, a guberniei, a raionului sau a districtului trebuie să fie amînată...”. Comentînd acest document C. Stratievskii afirma: „luîndu-se în considerație toate aspectele, s-a hotărît să se formeze o republică autonomă” [7, p. 40].

Realitățile obiective demonstrează contrariul și anume că nu au fost luate în considerație toate premisele fondării unei autonomii moldovenești în stînga Nistrului. Lucrurilor li s-a spus pe nume chiar în hotă-

rîrea Biroului Politic al CC al PC(b) din Rusia din 29 iulie 1924. În acest document, semnificativ din mai multe puncte de vedere, se stabilea: „A socoti necesar, înainte de toate, din considerente politice, să se includă populația moldovenească într-o republică autonomă specială în componența RSS Ucrainene și a propune CC al PC(b) din Ucraina să dea directivele corespunzătoare organelor sovietice ucrainene”. Referitor la sintagma „întîi de toate, din considerente politice”, C. Stratievskii scrie că trebuie percepută, în contextul dat, „ca o necesitate și posibilitate de eliberare în viitor a Basarabiei și de transformare a Republicii Autonome în republica unională” [7, p. 40]. Biroul politic al CC al PC(b) din Rusia, examinînd chestiunea cu privire la desfășurarea pregătirilor în vederea creării RASS Moldovenești, a adoptat o hotărîre, în care se spunea, că în actul de creare a RASSM trebuie să se sublinieze că granița ei apuseană este granița de stat a Uniunii RSS, adică rîul Prut. Astfel, de la bun început, se prevedea că prerogativele de ordin juridic ale RASS Moldovenești urmau să se răsfrîngă asupra întregii Moldove de Est, adică și asupra teritoriului dintre Prut și Nistru. Această prevedere este confirmată de un șir de documente și declarații ale oamenilor de stat.

La sfîrșitul lui septembrie – începutul lui octombrie 1924 au fost rezolvate toate chestiunile principale în vederea creării RASS Moldovenești. Exprimînd aspirațiile întregului popor moldovenesc, sesiunea a III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina de legislatura a VIII-a a adoptat, la 12 octombrie 1924, hotărîrea istorică cu privire la formarea RASS Moldovenești în componența RSS Ucrainene. Republica Moldovenească Autonomă avea 11 raioane cu o suprafață de 8,1 mii km² și 545,5 mii de locuitori. Capitala provizorie a fost orașul Balta, din 1929 – Tiraspolul.

Pînă la convocarea Congresului I general al Sovietelor din Moldova, toată puterea în RASSM era în mîinile Comitetului Revoluționar provizoriu. Acest for – Congresul I al Sovietelor de deputați ai muncitorilor, țărănilor și ostașilor roșii din Moldova din stînga Nistrului a avut loc la Balta între 19 și 23 aprilie 1925. S-au luat în dezbatere, alături de altele, rapoartele cu privire la bugetul de stat, împărțirea administrativ-teritorială, Constituția RASS Moldovenești. Asumîndu-și puterea supremă de stat, Congresul a ales organul suprem al RASS Moldovenești – Comitetul Executiv Central (CEC), în frunte cu G. Starîi, care, la prima sa sesiune, a ales Prezidiul CEC și a creat guvernul – Sovietul Comisarilor Norodnici (SCN) al RASS Moldovenești (președinte

A. Stroev). Congresul a discutat și a adoptat Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, care făcea bilanțul căii parcurse de norodul moldovenesc după Revoluția rusă din octombrie 1917, legifera organizarea de stat a moldovenilor din stînga Nistrului – condiție a reunirii lor cu cei din dreapta Nistrului într-un Stat Moldovenesc întregu [8, p. 40].

Raioanele moldovenești din stînga Nistrului au fost implicate într-un proces complex de transformări social-economice și culturale, într-un proces complex de transformări politico-administrative, social-economice și culturale. În scopul formării și consolidării organelor administrative la nivel teritorial, conducători din cadrul aparatului sovietic central practicau pe larg vizitele de serviciu în localitățile rurale. Documentele istorice de arhivă atestă multiple inspecții în materie administrativă la nivel teritorial, după care urmau apoi invitațiile președinților respectivi ai autorităților sovietice sătești și raionale în capitala republicii autonome, unde prezentau rapoarte de dare de seamă privind subiectele examinate la ședințele Prezidiului Comitetului Executiv Central (C.E.C. – organul suprem în perioada dintre Congresele sovietelor RASSM). Aceste activități birocratice ale autorităților sovietice au condus la consolidarea organizatorică și eficientizarea funcțională a administrațiilor locale. Deși și aici domina dictatul ideologic a timpului său, totuș, guvernarea autonomă a reușit să instituie un sistem eficient de instruire continuă a funcționarilor de nivel central-local, fiind constituite organizații sovietice temeinice îndeosebi în raioanele Dubăsari, Râbnița și Tiraspol [9].

Documentele istorice, politico-juridice, manifestările populației ne îngăduie să tragem concluzia: chiar dacă a fost lansată de intelectuali și oameni politici, ideea creării Republicii Moldovenești în stînga Nistrului corespundea intereselor moldovenilor de aici. Indiferent de scopurile politice și de metodele aplicate, de conjunctura internațională în jurul Moldovei dintre Prut și Nistru, la începutul anilor 20 (veacul XX), crearea în raioanele Moldovenești din stînga Nistrului a RASS Moldovenești în acea perioadă (1924) și în acele circumstanțe etnopolitice, etnogeografice, a fost singura condiție de salvare și ocrotire a etnicității moldovenilor de aici. Formarea în raioanele moldovenești din stînga Nistrului a autonomiei moldovenești constituia factorul decisiv care într-adevăr a deșteptat conștiința națională a moldovenilor din stînga Nistrului, a salvat populația moldovenească din raioanele Camenca (partea stîngă), Rîbnița, Dubăsari, Grigoriopol, Slobozia,

Ananiev, Balta, Birzula, Crasnîe Ocnî, de dizolvare în mediul etnic ucrainean. În general, e puțin probabil că raioanele moldovenești din stînga Nistrului ar fi intrat în componența RSS Moldovenești, proclamată la 2 august 1940, dacă în 1924 n-ar fi fost organizată autonomia națională a moldovenilor est-nistreni, dacă mai înainte, în decembrie 1917, Adunarea moldovenilor transnistreni n-ar fi adoptat istoricele sale hotărîri.

Crearea RASS Moldovenești ar putea fi socotită și ca o etapă de confirmare a îndelungatului proces de dezvoltare a statalității poporului moldovenesc. Verigă cronologică intermediară între Republica Democratică Moldovenească și RSS Moldovenească, ce urma să fie creată, RASSM a fost un liant politico-juridic firesc, ce a înlesnit reunirea moldovenilor de pe ambele maluri ale Nistrului într-un stat unic și integru proclamat la 2 august 1940.

Privită de la o distanță de mai bine de opt decenii, în corelare cu procesele și evenimentele dramatice și chiar tragice ce s-au produs pe malurile Nistrului, RASSM a fost o formațiune națională administrativ-teritorială în componența RSS Ucrainene. Crearea și existența ei timp de șaisprezece ani constituie o realizare concretă a dreptului moldovenilor la viață națională. Importanța definitivă a acestui act politic rezidă, în primul rînd, în recunoașterea de către organele centrale ale URSS și ale RSS Ucrainene a existenței și dăinuirii moldovenilor în stînga Nistrului. În al doilea rînd, investită cu anumite prerogative administrative, RASSM a oferit, pentru prima dată în istoria moldovenilor est-nistreni, posibilități, fie modeste, de a renaște și confirma tradițiile naționale, de a reînvia limba maternă, de a reanima conștiința național-statală [10, p.155]. În al treilea rînd, crearea RASSM prefigura realizarea dreptului moldovenilor din stînga Nistrului de a se uni și a trăi împreună cu confrății lor din dreapta Nistrului într-un stat național integru. Această aspirație a fost exprimată de primul Congres al moldovenilor est-nistreni de la Tiraspol (17-18.12.1917). Însă organele sovietice abilitate planificau formarea RASSM doar în scopuri politice.

Realitatea că RASSM a fost o formațiune curat politică, creată "din considerente politice" ne-o demonstrează plenar și actul din 2.08.1940, în baza căruia Autonomia est-nistreană, fără a consulta voința populației, a fost răscoită, în RSS Moldovenească intrînd doar 6 raioane din fosta RASSM.

Mulți dintre istoricii moldoveni și straini consider, că factorul determinant în întemeierea Republicii Autonome Moldovenești în

stinga Nistrului a fost dorința de a crea un antipod politic al Basarabiei ocupate de români, model care ar deveni un punct de atracție pentru Basarabia și România[11]. Era evident, ca forma de construire a națiunii trebuia să aibă semne de statalitate și, prin urmare, forme precum regiune sau district național erau inacceptabile. De remarcat că ideea statalității moldovenești a primit un sprijin larg în rândul populației de pe malul stâng al Nistrului, fapt dovedit de numeroase documente de arhivă [12.p. 46–49;333–345). Cu toate acestea, populația moldovenească din această regiune era relativ mică și reprezenta circa 30% din locuitorii regiunii, iar numărul total nu depășea 400-500 mii de oameni. În aceste condiții, cea mai optimă formă de construire a națiunii a devenit o republică autonomă în cadrul Ucrainei Sovietice.

După cum sa menționat deja, în vest și sud-vest granița Republicii Moldova a coincis cu granița de stat a URSS. Dar Nistrul era linia de demarcație de facto cu România. Statul sovietic nu a recunoscut niciodată dreptul României la Basarabia, considerând-o ca pe un teritoriu ocupat temporar [13].

Astfel, Basarabia a fost considerată ca o potențială parte a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești. Orașul Balta a devenit capitala temporară a MASSR. În 1929, capitala republicii a fost mutată la Tiraspol deoarece era mai strâns legată de teritoriul autonomiei.

În cele din urmă, bazele statutului constituțional și juridic al Republicii Socialiste Sovietice Autonome Moldovenești au fost determinate de Constituția MASSR din 1925 și consacrate în Constituția RSS Ucrainei din 1929 (denumită în continuare RSS Ucraineană).

Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești a fost aprobată la 23 aprilie 1925 de către I Congresul moldovenesc al Sovietelor Muncitorilor, Țăranilor și Deputaților ostasi și aprobată la 10 mai de către al IX-lea Congres al Sovietelor din întreaga Ucraina. O trăsătură a procesului constituțional a fost că Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești a fost singura constituție a republicilor autonome care a fost aprobată de cel mai înalt organ al republicii unionale.

Este de remarcat faptul că Constituția Ucrainei din 1919, în vigoare la acel moment, nu conținea prevederi privind structura administrativ-teritorială și posibilitatea creării de entități autonome în cadrul acesteia [14]. Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești a fost una dintre primele Constituții ale republicilor autonome sovietice adoptate după formarea URSS. Acest lucru a creat anumite

dificultăți în dezvoltarea sa, în special în stabilirea competenței autorităților de stat și gestionarea autonomiei și a republicii unionale.

Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești a fixat principiile de bază ale sistemului social și de stat al Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești: puterea poporului muncitor, baza politică a RASSM sub forma sovietelor muncitorilor, țăranilor și deputaților Armatei Roșii, structura, procedura de formare și competență a autorităților și conducerii statului.

În conformitate cu Constituția, RASSM dispunea de întregul sistem de autorități și de conducere centrale și locale, un buget și avea dreptul de a adopta în mod independent legi în problemele de competența sa. Articolul 48 din Constituția RASSM a stabilit dreptul republicii de a avea propria stema de stat și drapel.

Compoziția multinațională a populației republicii a impus să fie solutionată problema limbii de stat. Cele mai respindite limbi în această regiune au fost rusă, ucraineană și moldovenească. Articolul 10 din Constituției RASSM a stabilit drepturi egale pentru limbile tuturor naționalităților care locuiesc pe teritoriul republicii și a garantat fiecărui cetățean posibilitatea de a-și folosi limba maternă în relațiile cu organele guvernamentale și în relațiile organismelor guvernamentale cu el, precum și la ședințele congreselor, consiliilor, toate evenimentele oficiale și discursurile publice.

Formarea RASSM a impus unele modificări ale Constituției Ucrainei. Constituția RSS Ucrainei din 1929 sublinia că „Republica Sovietică Socialistă Ucraineană, ținând cont de voința demonstrată a truditoretelor al poporului moldovenesc de a-și oficializa existența statală ca parte a Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, se unește cu aceasta pe baza formării ca parte a Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene a Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești” (14, p.173). Articolul 18 din Constituția RSS Ucrainei, deși conținea recunoașterea dreptului tuturor națiunilor la autodeterminare până la secesiune inclusiv, a definit RASSM ca o republică autonomă în Ucraina.

În ciuda declarațiilor unor autori, Constituția RSS Ucrainei din 1929 nu recunoaște în mod direct dreptul de a se separa de statul ucrainean. În conformitate cu Constituția RASSM, prin delegații săi la Congresele Sovietelor din RSS Ucraineană și URSS, a participat la formarea autorităților supreme ale Ucrainei, precum și a Consiliului Naționalităților din Comitetul Executiv Central al URSS.

Pentru o coordonare mai strânsă a acțiunilor, RASSM a avut propriul reprezentant permanent la guvernul RSS Ucrainei, cu vot consultativ în toate organele centrale ale RSS Ucrainene. Ucraina și-a păstrat funcțiile de control asupra RASSM. Congresul Sovietelor din Ucraina în varianta finală a Constituției Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești a introdus amendamente și completări în această Constituție și la stabilirea granițelor RASSM. Autoritățile ucrainene aveau dreptul de a suspenda, modifica și anula hotărârile congreselor consiliilor moldovenești de orice rang.

În conformitate cu articolul 11 din Constituția RASSM, autoritățile supreme ale Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești erau Congresul Sovietelor deputaților Muncitorilor, Țăranilor și Ostasilor Armatei Roșii din Moldova, Comitetul Executiv Central al Sovietelor din Moldova și Prezidiul acestuia. Congresul Sovietelor din Moldova a devenit purtătorul puterii supreme pe întreg teritoriul republicii. Rezoluțiile congresului nu puteau fi abrogate decât de Comitetul executiv central integral ucrainean sau de Congresul Sovietelor din Ucraina. Congresele ordinare erau convocate o dată pe an. Congresele extraordinare puteau fi convocate la propunerea Prezidiului Comitetului Executiv Central, a Prezidiului Comitetului Executiv Central al Moldovei, din proprie inițiativă sau la cererea a 299 de consilii locale, reunind cel puțin o treime din totalul populația republicii. În perioada dintre Congresele Sovietelor, cea mai înaltă putere a fost exercitată de Comitetul Executiv Central al Moldovei (MCEC), care a fost ales de Congresul Sovietelor din Moldova.

Organele executive ale RASSM erau Consiliul Comisarilor Poporului și Comisariatele Poporului. Procedura de formare și funcționare a acestora a fost stabilită în articolele 23-36 din Constituție. Consiliul Comisarilor Poporului din Republica a fost constituit din Comitetul Executiv Central al RASSM, format din președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisarii poporului, care conducea comisariatele populare individuale ale RASSM. În perioada 9-14 mai 1926, Congresul Sovietelor din Moldova a aprobat, iar la 2 februarie 1927, Comitetul Executiv Central al URSS a aprobat „Regulamentul Consiliului Comisarilor Poporului din RASSM”.

Competențele Consiliului Comisarilor Poporului din RASSM au inclus: conducerea activităților comisariatelor și departamentelor populare republicane, comitetelor executive raionale, supravegherea generală a activităților reprezentanților comisariatelor populare autori-

zate din întreaga Uniune, adoptarea rezoluțiilor și implementarea activităților. În domeniul managementului general, examinarea prealabilă a proiectelor de decrete și hotărâri supuse aprobării MCEC etc. Decretele și rezoluțiile Consiliului Comisarilor Poporului din RASSM erau obligatorii pentru toate instituțiile, funcționarii și cetățeni de pe teritoriul republicii și ar putea fi anulate doar de către autoritățile supreme ale Ucrainei. Rezoluțiile Consiliului Comisarilor Poporului din RASSM puteau fi contestate la Prezidiul Comitetului Executiv Central din Moscova de către procurorul republicii. Constituția prevedea dreptul Consiliului Comisarilor Poporului din RSS Ucraineană de a suspenda deciziile Consiliului Comisarilor Poporului din MASSR. Articolul 23 din Constituția RASSM prevedea înființarea Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne, Comisariatul Poporului de Justiție, Comisariatul Poporului pentru Educație, Comisariatul Poporului de Securitate Socială, Comisariatul Poporului pentru Protecția Sănătății, Comisariatul Poporului pentru Probleme Funciare, Comisariatul Poporului de Finanțe, Comisariatul Poporului de Comerț Intern, Comisariatul Poporului al Inspectoratului Muncitoresc și Țărănesc, Comisariatul Poporului de Muncă, Consiliul Economiei Naționale.

Procedura de formare și funcționare a acestora a fost stabilită în articolele 23–36 din Constituția RASSM. Consiliul Comisarilor Poporului din Republica a fost format din Comitetul Executiv Central al RASSM [15, p.27-57].

Organele administrației publice locale, în conformitate cu articolul 37 din Constituția MASSR, erau consiliile muncitorilor, țăranilor și deputaților ostasi din Armata Roșie, orașenesti și rurale, congresele raionale ale Sovietelor și comitetele executive. Comitetele executive exercitau atribuțiile în perioada dintre congresele raionale. Consiliile satești au fost create în satele cu o populație de cel puțin 1.000 de locuitori. Așezările cu mai puțin de 1.000 de locuitori erau unite sub un singur consiliu sătesc. Consiliul Satului era ales pentru o perioadă de 1 an. Competența consiliilor satești includea chestiuni de natură organizatorică, administrative, agricole, financiare, culturale și educaționale etc. Pentru a implica alegătorii și deputații consiliului sătesc în activitatea acestuia, au fost create comisii (secții) în subordinea consiliilor satești.

O analiză mai detaliată a dezvoltării organismelor sovietice, în special a periodizării istoriei lor, poate fi găsită în lucrările lui A.T. Roman [16. P.6-8].

Structura și competențele justiției au fost stabilite în articolele 40-43 din Constituția RASSM. Constituția fixa, că activitățile organelor judiciare ale republicii se bazează pe legislația URSS și a RSS Ucrainene, ținând cont de prevederile Constituției RASSM. Legea Supremă a RASSM prevedea crearea unui sistem judiciar pe două niveluri. Tribunalul principal al RASSM era cea mai înaltă instanță judecătorească din republică. Competența Judecătoriei principale includea: interpretarea legilor RASSM în materie de practică judiciară; revizuirea cazului pe baza circumstanțelor soluționarea în primă instanță a cauzelor civile și penale de competența sa în conformitate cu Regulamentul Tribunalului Principal al RASSM, etc.

O nouă etapă de reglementare constituțională a statutului juridic al republicii și al organismelor guvernamentale începe în 1936 odată cu adoptarea Constituției URSS. În anul 1938 este adoptată o nouă Constituție a RASSM.

Cu toate acestea, deja la începutul lui august 1940, după anexarea Basarabiei la 10 iulie 1940, Consiliul Comisarilor Poporului din URSS și Comitetul Central al Partidului Comunist al Bolșevicilor din întreaga Uniune au trimis Sovietului Suprem al URSS o propunere de a crea RSS Moldovenească.

La 2 august 1940, Consiliul Suprem a adoptat Legea „Cu privire la formarea Uniunii Republicii Sovietice Socialiste Moldova”. În conformitate cu aceasta, raioanele centrale ale Basarabiei și doar șase raioane ale RASSM au format o nouă republică unională a URSS [17, p.287-294].

Astfel RASSM a fost dizolvată, ignorându-se voința unei părți ale populației moldovenesti din stînga Nistrului, care în anul 1924 a pledat pentru crearea Republicii Autonome Moldovenesti.

Bibliografie

1. GHIBU, O. Deșteptarea moldovenilor de peste Nistru. Adunarea națională ținută la 17 decembrie 1917. Chișinău, 1918, 16 pag.
2. BEȘLEAGĂ, V. Moldovenii transnistreni. // Moldova Suverană, 12.08.1990.
3. HAREA, V. Românii de peste Nistru. Iași, s.a. 12 pag.
4. Moldova Socialistă. 11.10.1989.
5. Культура Молдавии за годы Советской власти, том 1 (часть первая). Кишинев, Штиинца, 1975, 474 стр.
6. STRATIEVSKII, C. Componenta națională a RASSM. // Tribuna, Nr. 23, 1988.

7. STRATIEVSKII, C. Componenta națională a RASSM. // Tribuna, Nr. 23, 1988.
8. STRATIEVSKII, C. Componenta națională a RASSM. // Tribuna, Nr. 23, 1988
9. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 2947, inv.1, d.21, f.187; Fondul 2948, inv. 1, d.32, f. 124, f.187; Fondul 1695, inv.1, d.8, f.6.
10. РОМАН, А. Участие трудящихся Молдавской АССР в деятельности советов (1924-1940). Кишинев, Știința, 1981, 176 pag.
11. Вехи молдавской государственности, Кишинев, 2000, стр. 27-57
12. Сурилов А.В. История государства и права Молдавской ССР (1917-1959 гг.). Кишинев, 1963. P.46-49; 333-345
13. Дембо В.О. Советская Молдавия и бессарабский вопрос. М.: Моск. отд. об-ва бессарабцев «Прочь руки румынских захватчиков от Бессарабии», 1925.
14. Советские конституции. Хрестоматия: в 4 ч. Ч. 1: СССР, 1922-1936 гг., 2015
15. Вехи молдавской государственности, Кишинев, 2000, стр. 27-57
16. Роман А.Т. Участие трудящихся Молдавской АССР в деятельности Советов (1924-1940). Кишинев: Штиинца, 1981
17. STEPANIUC, V. Statalitatea poporului moldovenesc. Chișinău, Tipografia Centrală, 2005, 520 pag.

CONSTITUȚIA STALINISTĂ DIN a.1936 A UNIUNII REPUBLICILOR SOVIETICE SOCIALISTE

(Comentariu)

KUCIUK Valeriu

doctor în drept, lector universitar,
președintele Asociației Obștești
„Institutul Justiției Constituționale”
vkuchiuk@yahoo.com;
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Abstract

În studiul dat se prezintă un comentariu a prevederilor Constituției Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (în continuare URSS)⁵⁹ din a.1936, se analizează natura juridică a constituției, contextul adoptării ei, rolul și importanța adoptării constituției în dezvoltarea constituționalismului sovietic. În rezultatul cercetării și a analizei efectuate a prevederilor Constituției URSS din 1936, se caracterizează modelul constituțional socialist la etapa respectivă, dar și constituționalismul sovietic ca format stalinist, or Constituției URSS din 1936 i se mai spune „constituție stalinistă”. Autorul investighează sub aspect doctrinar normele juridice ale „constituționalismului stalinist” și rolul sau asupra întregului sistem juridic sovietic din anii 1930-1941.

Cuvinte cheie: Constituția URSS din 1936, constituționalismul sovietic, justiție sovietică, dictatura proletariatului, sovietele.

Materialle și metode: cercetarea științifică dată a fost efectuată utilizându-se următoarele metode științifice: metoda descriptivă a actului juridic, metoda logicii formale juridice, metoda comparației juridice, metoda analizei juridice, dar și a metodei juridico-istorice.

Discuții științifice și concluzii: subiectele discuției științifice expuse în prezenta cercetare conțin câteva compartimente distincte: introducerea, structura și conținutul Constituției URSS din a.1936, analiza prevederilor Constituției staliniste și rezultatele cercetării.

Astfel, concluziile studiului și recomandările sau propunerile de îmbunătățire a legislației moderne, sunt formulate pentru a demonstra conti-

⁵⁹ Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste – în continuare URSS

nuitatea și preemțiunea dreptului constituțional și a indentității constituționale ale Moldovei, dar și a cunoașterii Constituției staliniste sub aspect doctrinar, precum și a crește nivelul de cultură juridică a societății.

Întroducere

Constituția Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, aprobată prin rezoluția celui de-al VIII-lea Congres extraordinar al Sovietelor din URSS din 5 decembrie 1936, este un document unic prin natura sa juridică, care caracterizează spiritual și esența perioadei date, dar și construcția funcțională a regimului de stat sovietic, precum și a normelor juridice care au stat la temelia constituționalismului sovietic din acea etapă.

Relevanța subiectului cercetării se datorează rolului pe care l-a jucat constituționalismul sovietic în dezvoltarea constituțională a mai multor state moderne din Europa centrală, și în special din spațiul Comunității Statelor Independente (CSI-st, post sovietic), dar și nemijlocit a evoluției, dezvoltării și consolidării statului moldovenesc.

Problemele constituționalismului, după ani de uitare virtuală, sunt astăzi în centrul atenției specialiștilor în științe sociale autohtone. Și asta nu este o coincidență. Constituționalismul este atributul cel mai important, o instituție fundamentală, cel mai important indicator al unui stat democratic, a unui stat de drept care funcționează pe baza principiului separației puterilor.

Or, identificând practica și calea constituțională a statului sovietic din perioada stalinistă antebelică, putem deduce unele concluzii și soluții care ar putea fi utilizate în mod eficient, cu relevarea corespunzătoare în practica juridică modernă a statului moldovenesc.

Context istoric

După finalizarea războiului civil, combaterea eficientă armată a tentativelor de atac din extern asupra statului sovietic, perioada anilor -30 pentru URSS a fost o etapă importantă de dezvoltare, dar și de ascensiune economică de proporții.

Așa cum reolvă mai mulți cercetători⁶⁰, pentru conducerea URSS era

⁶⁰ Дружба О.В. Проблема войны в сознании советского общества 30-50 годов XX века: прогнозы, реальность, первый опыт исторического осмысления. Ростов на Дону, 2006б с.44; Шульженко Л.И. Отечественный конституционализм. Историко-юридическое исследование. М.: Институт государства и права РАН, 2010. 152 с.; Хабриева Т.Я., Чиркин В.Е. Теория современной конституции. – М., 2007. 288р.; Визер Бернд, О сути и истории советских и российских конституций. Труды Института государства и права РАН. 2018. Том 13. № 6, și alții

clar, că mai multe forțe interne și din exterior nu doresc să se împace cu existența URSS, singurul stat socialist din lume, de aceea se conștientiza faptul, că conflictele armate și războiul sunt o chestiune de timp.

În același timp, URSS era subdezvoltată economic, dar o dezvoltare economică substanțială necesita atât abordări deosebite, cât și implementări de urgență. Or, pentru a transforma statul sovietic în unul dezvoltat, era necesară realizarea unei industrializări accelerate a economiei. Totodată, industrializarea țării era imposibilă fără o colectivizare și fără o reformă funciară fundamentală, **ținând** cont că reformele funciare în Europa au fost realizate **înca** în secolele XVI-XIX.

Este de constatat, că nivelul agriculturii în URSS la acea etapă era foarte jos, pământul fiind prelucrat cu mijloace medievale și exclusiv manual, de aceea această sferă economică necesita de asemenea o dezvoltare radicală, atât intensivă, cât și extensivă.

Avînd în vedere că pământul devenise proprietatea a zeci de milioane de țărani, la ordinea de zi stătea problema prelucrării consolidate a terenurilor, dar și a utilizării mijloacelor tehnice de producere – tractoarelor, mașinilor, elevatoarelor, treerătoarelor, etc..

Astfel, sarcinile obiective de dezvoltare formau agenda economică a guvernării, printre ele necesitatea consolidării terenurilor devenise un imperativ al timpului. Mai ales că micii proprietari de terenuri nu aveau capacitate financiară de a cumpăra tractoare și combine, dar și alte utilaje agricole pentru prelucrarea pământului.

În contextul celor relevate, este de menționat că recolta de grâu din anii -30 a fost în jurul de circa 54-55 milioane de tone, atunci cînd necesitatea de consum pentru întreaga populație din fostul imperiu rus fiind de peste 70 milioane de tone.

Este firesc că în acele condiții, statul sovietic putea implementa doar o singură măsură – cea de sechestrare și ridicare a grinelor de la populația rurală pentru a le redistribui și a nu admite foametea, declanșînd programul de realocare a alimentelor și a grăunțoaselor.

Cu toate că exporturile de cereale în 1932 practic nu exustau, concidența a mai multor factori obiectivi, au generat criză și foamete în a.1933 în tot spațiul postimperial. Am putea menționa printre principalele motive, următoarele cauze menționate de mai mulți cercetători⁶¹:

a) Anul 1932 a fost un sezon cald fără ploi și cu secetă;

⁶¹ Байбаков С.А. История образования СССР: итоги и перспективы изучения. М., 1997, 428с.; Авакьян С.А. Конституционное право России. Учеб-ный курс. 4-е изд. т. 1. М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. 864 с., Исаев И.А.История государства и права России. – М., 2004, 800р.

- b) La măsurile de constringere statală recolta colectată se ascundea, fapt care a condus la înăsprirea pedepselor aplicate de stat. În același timp, cerealele furate de la gospodăriile colective erau adesea depozitate în gropi umede, ceea ce ulterior le făcea otrăvitoare pentru consum;
- c) Sabotajul și furtul cererelor au format pierderi de peste 35% din totalul colectat în timpul recoltei de cereale, or oamenii s-au obișnuit să lucreze pentru ei înșiși, iar condițiile de colectivizare au generat în mediul rural sabotarea de proporții a muncii agricole, și ca efect – un randament scăzut de roadă;
- d) Cerealele crescute de grăunțoase au fost afectate și de boli, care au condus la pierderi majore, variind pe alocuri între 20% și 70% din total recoltă, reducând greutatea boabelor cu 40-45%.

Cu toate că colectivizarea, în sens larg, a început *înca* în 1928, dar în doi ani doar 4,5% dintre țărani s-au alăturat formelor de cooperare colectivă în gospodării colective țărănești.

De aceea, statul sovietic al muncitorilor și țăranimii, unde puterea de stat a fost preluată prin revoluție armată, în condițiile în care agricultura rurală necesita o schimbare radicală, a adoptat o soluție care părea să fie firească și oportună, dar bazată pe impunere – accelerarea colectivizării. Așa, în anii 30, colectivizarea rurală a devenit una forțată, realizată prin constringerea țăranimii de a intra în gospodăriile colective cu terenul și mijloacele de producere deținute. Iar cei care nu doreau să se alăture, erau înregistrați ca kulaci⁶² și, în cel mai bun caz, achitau la stat taxe duble.

Este clar, că o astfel de situație era soldată cu împotriviri deschise ale țăranilor, dar și cu revolte clandestine. Contextual, conform unor cercetători⁶³: „În 1935, cu un abuz cert de putere, din ordinul NKVD, au fost create așa-numitele troici, care au devenit, practic ramuri ale puterii locale cu competență jurisdicțională. În ele au fost incluși primul secretar al comitetului de partid corespunzător, șeful departamentului NKVD și procurorul local.” <...> *La mijlocul anilor 30, „Troicile” au fost create și pentru a combate micii infractori din orașe, pentru a curăța orașele de elementele ostile*”.

Totodată, la nivelul organelor centrale ale statului sovietic, în aspectul juridico-politic, anul 1936 a fost anul de lichidare a blocului

⁶² Kulak – persoana instarită din mediul rural, care prelucra pământul cu ajutorul persoanelor străine platite și care era împotriva puterii sovietice (nota autorului)

⁶³ История отечественного государства и права в 2-х частях. Учебник. Под ред. проф. О.И. Чистякова – М.: Издательство БЕК, 1999. –360 р.

troțchist din organele puterii de stat și cele de partid. Or, din momentul expulzării lui Troțki⁶⁴(1929), astfel de grupuri conspirative au existat în URSS, desfășurând activități subversive împotriva organelor de stat sovietice.

În ianuarie 1937, procesul de urmarire penală a grupării troțchiste a fost finalizat, fiind pronunțat verdictul Colegiului Militar al Judecatoriei Supreme a URSS, prin care au fost recunoscute vinovate mai multe persoane din această grupare – Zinoviev, Buharin, Ricov și alții, care complotau, mizând pe înfrângerea URSS într-un viitor război, și care în acest scop conlucrau cu serviciile speciale de spionaj din alte țări pentru distrugerea statului socialist. Pentru a-și realiza obiectivele stabilite din exterior, aceste persoane organizau explozii și alte acte de terorism, urmate de multiple victime, subminând încrederea în puterea sovietică, dar și capacitatea de apărare a URSS, provocând nemulțumiri în țară față de regimul sovietic.

La sfârșitul anului 1934, Uniunea Sovietică a aderat la Liga Națiunilor.

În mai 1935, Uniunea Sovietică a încheiat un acord cu Franța și Cehoslovacia privind asistența reciprocă împotriva unui posibil atac al agresorilor.

Analiza stării constituționalismului din URSS în perioada socialismului real (1936-1941)

Este de constatat, ca baza fundamentală a constituționalismului sovietic, în această perioadă a socialismului real (1936-1941), a fost Constituția URSS din 1936.

În termeni teoretici, atitudinea cercetătorilor față de constituționalismul din perioada socialismului real din anii 1936-1941 constituie doua puncte de vedere diametral opuse.

O parte de cercetători⁶⁵ consideră, că constituționalismul sovietic a purtat conceptual un rol progresist atît pentru statul sovietic, cît și

⁶⁴ Lev Davidovich Bronstein (7 noiembrie 1879 – 21 august 1940), mai cunoscut sub numele de Leon Troțki, a fost un revoluționar, politician și teoretician politic rus. https://en.wikipedia.org/wiki/Leon_Trotsky ; Troțkismul este ideologia politică și ramura marxismului dezvoltată de revoluționarul și intelectualul rus Leon Troțki împreună cu alți membri ai Opoziției de Stînga și ai Internaționalei a Patra. <https://en.wikipedia.org/wiki/Trotskyism>

⁶⁵ Шульженко Л.И. Отечественный конституционализм. Историко-юридическое исследование. М.: Институт госу-дарства и права РАН, 2010. 152 р.; Овсян Ж.И. Лекции о конституциях России. Ростов н/Д: Феникс, 2016. 398 р.

pentru întreaga doctrină constituțională, demonstrând abordări noi și dezvoltând știința dreptului constituțional.

O alta parte de cercetatori, consideră că pentru URSS doctrina constituționalismului este una inacceptabilă⁶⁶, fiindcă Constituția în cazul unui regim dicatatorial este un paravan. Or, statul sovietic a dispărut, fapt care demonstrează, în opinia unora despre temeiurile și baza constituționalismului sovietic, care este unul inexistent, sau care nu a avut careva rol și importanță doctrinară. Pe aceiași poziție, se statuează și unii cercetători din Republica Moldova⁶⁷, care merg și mai departe. Avînd în vedere nulitatea juridică a constituționalismului sovietic fiindcă constituția sovietică era una declarativă și neaplicabilă, un paravan ideologic, nu se acceptă nici constituțiile moldovenești, dar nici identitatea constituțională a statului moldovenesc, susținînd că identitatea constituțională a statului nostru începe odată cu proclamarea Republicii Moldova și adoptarea Constituției în a.1994.

În opinia noastră, este de remarcat că, în general, problema constituționalismului sovietic, nu este suficient de bine cercetată, precum nu sunt cercetate, sub aspect atît comparativ, dar și doctrinar parcursul constituțional sovietic, în particular al statului moldovenesc. Vom menționa că investigari știintifice fundamentale practic nu există în Republica Moldova. În sensul dat, avem în vedere cercetarea, în primul rînd a constituțiilor sovietice, dar și a constituțiilor Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, sub aspectul condițiilor de apariție, esenței juridice, concepțiilor de drept, naturii juridice și raporturilor juridice reglementate, a protecției juridice a acesteia și a principiilor constituționale statuate, a drepturilor fundamentale ale persoanei, societății și statului, etc..

Comparativ, necesita a menționa că știința juridică din Federația Rusă a meers mai departe, cercetînd mai aprofundat subiectul dat și investigînd problemele de cercetare a constituționalismului sovietic.

Astfel, putem remarca mai mulți savanți care în perioada post sovie-

⁶⁶ Макарецев А.А. Всесоюзное обсуждение проекта конституции СССР 1936 года как этап легитимизации сталинского законодательства. Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Право. 2006. Т. 2. № 2. pp. 28–8., Фокин А. А. Организационно-технические мероприятия избирательных компаний в позднем СССР. А. А. Фокин. MSGISTRA VITAE: электронный журнал по историческим наукам и археологии. – 2015. – № 2.; și alții

⁶⁷ Tănase A. Identitatea constituțională a Republicii Moldova. Prelegere publică ținută la AȘM. 3 noiembrie 2014. <http://akademos.asm.md/files/Identitatea%20constitutionala%20a%20RM.pdf>

tică, sau dedicat cercetării și continuă investigațiile lor atât în domeniul constituționalismului sovietic și a parcursului lui, dar și asupra instituțiilor specifice ale constituționalismului sovietic – a activității sovietelor de deputați, a sistemului electoral sovietic, privind statutul juridic al cetățenului URSS, etc. Aici remarcăm în special lucrările lui Ovsepean J.I., Șuljenko L.I., Kutafin O.E., Maslov V.A. și alții⁶⁸.

O atenție deosebită era acordată procedurilor electorale utilizate în perioada statului socialist, care obligatoriu publica actele constituționale, fiind dezbătute în colectivele de muncă, și la conținutul cărora lucra practic toată intelectualitatea sovietică, fiind înaintate de regulă propuneri și sugestii importante care veneau să îmbunătățească textele constituționale⁶⁹(*fapt care contribuia și la legitimizarea actului constituțional*).

Structura și conținutul Constituției URSS

Cu referire la Constituția URSS din 1936, menționăm că ea conținea 13 capitole și 146 de articole.

⁶⁸ Овсепян Ж.И. Лекции о конституциях России. Ростов н/Д: Феникс, 2016. 398 р.; Шульженко Л.И. Отечественный конституционализм. Историко-юридическое исследование. М.: Институт государства и права РАН, 2010. 152 р.; Кутафин О.Е., Фадеев В.И. Муниципальное право Российской Федерации. Учебник. 3-е изд. М.: Проспект, 2006. 672 р.; Маслов В.А. Некоторые особенности советского конституционализма. Вестник Уральского Юридического Института МВД России, 2018г. pp.50-55; Фадеев В.И. Конституция Российской Федерации: проблемы развития и стабильности // Lex Russica. – 2013. – № 12.; Хабриева Т.Я., Чиркин В.Е. Теория современной конституции. – М., 2007, 318р.; Степаненко, Т. В. Российский конституционализм: теоретические, правовые и идеологические основы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. – Москва, 2012. – 25 р.

⁶⁹ Макарецев А.А. Всесоюзное обсуждение проекта конституции СССР 1936 года как этап легитимизации сталинского законодательства. Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: Право. 2006. Т. 2. № 2. pp. 28–8., Фокин А. А. Организационно-технические мероприятия избирательных компаний в позднем СССР. А. А. Фокин. MSGISTRA VITAE: электронный журнал по историческим наукам и археологии. – 2015. – № 2.

Tabelă. Descrierea conținutului Acordului de constituire al URSS⁷⁰

N ^o	Capitolul	Articolul	Denumirea	Descrierea conținutului
1	I	1-12	Organizarea socială	<ul style="list-style-type: none"> - URSS este un stat socialist al muncitorilor și țăranilor; - Baza politică a URSS o constituie Societele de deputați ai poporului aparute în urma instaurării dictaturii proletariatului; - Toată puterea în URSS aparține oamenilor muncitori, reprezentăți de Sovietele de deputați; - Baza economică a URSS este sistemul economic socialist și proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producere, abolirea proprietății private asupra mijloacelor de producție și abolirea exploatării omului de către om; - Proprietatea socialistă în URSS are fie forma proprietății de stat (proprietatea națională), fie forma proprietății agricole cooperatiste-colective (proprietatea asociațiilor cooperatiste); - Terenul, subsolul acestuia, apa, padurile, fabricile, caile ferate, transportul pe apă și în aer, bancile, comunicațiile, marile întreprinderi agricole organizate de stat), precum și întreprinderile de utilități publice și principalul fond de locuințe din orașe sunt proprietatea statului. - Terenurile ocupate de gospodăriile colective le sunt atribuite în folosință gratuită și nedeterminată; - Mica agricultura privată a țăranilor și artizanilor individuali, bazată pe munca personală și excluzând exploatarea muncii altora, este permisă prin lege.

⁷⁰ Tabelă elaborată de autor

2	II	13-29	Organizarea statală	<p>- Dreptul de proprietate personală al cetățenilor la veniturile din muncă și economiile lor, la o locuință și o gospodărie subsidiară, la obiecte de uz casnic și de uz casnic, la bunuri personale și de uz casnic, precum și dreptul de a moșteni bunurile personale ale cetățenilor sunt protejate de lege.</p> <p>- Viața economică a URSS este determinată și dirijată de planul economic național al statului în interesul creșterii bogăției sociale, ridicarea constantă a nivelului material și cultural al oamenilor muncii, fortificarea independenței URSS și întărirea capacității sale de apărare;</p> <p>- Munca în URSS este datorică și o onoare a cetățeanului;</p> <p>-Sunt aplicabile principiile socialismului: „cine nu muncește, nu mănâncă” și „de la fiecare după capacitatea lui, la fiecare după munca lui”.</p> <p>- URSS este un stat unional format pe baza asocierii voluntare a 11 Republici Socialiste Sovietice egale. Prin Legea URSS din 7 august 1940, articolul 13 a fost modificat, fiind enumerate 16 republici, inclusiv Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.</p> <p>- Jurisdicția exclusivă a URSS este:</p> <p>a) reprezentarea Uniunii în relațiile internaționale, încheierea și ratificarea tratatelor cu alte state;</p> <p>b) problemele de război și pace;</p> <p>c) admiterea de noi republici în URSS;</p> <p>d) controlul asupra punerii în aplicare a Constituției URSS și asigurarea conformității Constituțiilor republicilor unionale cu Constituția URSS;</p> <p>e) aprobarea modificărilor la frontierele dintre republicile unionale;</p> <p>f) aprobarea formării de noi teritorii și regiuni, precum și de noi republici autonome în cadrul republicilor unionale;</p>
---	----	-------	---------------------	---

				<p>g) organizarea apărării URSS și conducerea tuturor forțelor armate ale URSS;</p> <p>h) comerțul exterior pe baza monopolului de stat;</p> <p>i) protecția securității statului;</p> <p>j) stabilirea planurilor economice naționale ale URSS;</p> <p>k) aprobarea bugetului unificat de stat al URSS, precum și a impozitelor și veniturilor primite pentru formarea bugetelor unionale, republicane și locale;</p> <p>l) conducerea băncilor, instituțiilor și întreprinderilor industriale și agricole, precum și a întreprinderilor comerciale de importanță comunitară;</p> <p>m) managementul transporturilor și comunicațiilor;</p> <p>o) managementul sistemului monetar și de credit;</p> <p>o) organizarea sistemelor de asigurări de stat;</p> <p>p) încheierea și acordarea de împrumuturi;</p> <p>c) stabilirea principiilor de bază ale utilizării terenurilor, precum și a utilizării subsolului, pădurilor și apelor;</p> <p>r) stabilirea principiilor de bază în domeniul educației și sănătății;</p> <p>s) organizarea unui sistem unificat de contabilitate economică națională;</p> <p>t) stabilirea bazelor legislației muncii;</p> <p>x) legislația privind sistemul judiciar și procedurile judiciare;</p> <p>v) legea cetățeniei și privind drepturile străinilor;</p> <p>h) actele de amnistie ale Uniunii.</p>
--	--	--	--	---

3	III	30-56	Organele supreme ale puterii de stat a URSS	<ul style="list-style-type: none"> - Suveranitatea republicilor este limitată numai în limitele specificate de Constituție. În afara acestor limite, fiecare Republică exercită puterea de stat în mod independent. URSS protejează drepturile suverane ale republicilor unionale. - Fiecare republică a Uniunii are propria sa Constituție, ținând cont de caracteristicile republicii și în deplină conformitate cu Constituția URSS. - Fiecare republică sovietică își păstrează dreptul de a se separa liber de URSS. - Teritoriul republicilor nu poate fi schimbat fără acordul acestora. - Legile URSS au forță egală pe teritoriul tuturor republicilor unionale. - Pentru cetățenii URSS se instituie o singură cetățenie a URSS.
				<ul style="list-style-type: none"> - Organul suprem al puterii de stat al URSS este Sovietul Suprem al URSS care exercită exclusiv puterea legislativă. - Sovietul Suprem al URSS pentru un mandat de patru ani și este format din două camere: Sovietul Uniunii și Sovietul Naționalităților. - Sovietul Uniunii este ales de cetățenii URSS în circumscripțiile electorale conform normei: un deputat la 300 mii locuitori. - Sovietul Naționalităților este ales de cetățenii URSS din republicile unionale și autonome, regiunile autonome și raioanele naționale conform normei: 25 de deputați din fiecare republică unională, 11 deputați din fiecare republică autonomă, 5 deputați din fiecare regiune autonomă și câte un deputat din fiecare circumscripție națională. - Ambele camere ale Sovietului Suprem al URSS au drepturi egale și posedă deopotrivă inițiativa legislativă.

				<ul style="list-style-type: none"> - O lege se consideră aprobată dacă este adoptată de ambele camere ale Sovietului Suprem al URSS cu majoritatea simplă a fiecăreia. - Legile adoptate sunt publicate în limbile republicilor unionale. - Sesiunile Sovietului Suprem al URSS sunt convocate de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS de două ori pe an. - Sesiunile extraordinare sunt convocate de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS la discreția acestuia sau la cererea uneia dintre republicile unionale. - Sovietul Suprem al URSS alege în ședința comună a ambelor camere Prezidiul Sovietului Suprem al URSS care răspunde în fața Sovietului Suprem privind activitățile sale. - Prezidiul Sovietului Suprem al URSS: <ul style="list-style-type: none"> a) convoacă sesiuni ale Sovietului Suprem al URSS; b) dă o interpretare a legilor actuale ale URSS, emite decrete; c) dizolvă Sovietul Suprem al URSS în temeiul articolului 47 din Constituția URSS și convoacă noi alegeri; d) efectuează scrutine naționale (referendum) din proprie inițiativă sau la cererea uneia dintre republicile unionale; e) anulează hotărârile și ordinele Sovietului Comisarilor Poporului din URSS și ale Sovietului Comisarilor Poporului din Republicile unionale dacă acestea nu sunt conforme cu legea; f) în perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem al URSS, demite și numește comisari ai poporului individual ai URSS la propunerea președintelui Sovietului Comisarilor Poporului din URSS, cu supunerea ulterioară spre aprobare de către Sovietul Suprem al URSS; g) acordă ordine și conferă titluri onorifice ale URSS;
--	--	--	--	--

				<p>h) exercită dreptul de grațiere;</p> <p>i) numește și înlocuiește înaltul comandament al forțelor armate ale URSS;</p> <p>j) în perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem al URSS, declară stare de război în cazul unui atac militar asupra URSS sau în cazul necesității îndeplinirii obligațiilor tratatelor internaționale de apărare reciprocă împotriva agresiunii;</p> <p>k) anunță mobilizare generală sau parțială;</p> <p>l) ratifică tratatele internaționale;</p> <p>m) numește și rechemă reprezentanții autorizați ai URSS în state străine;</p> <p>o) acceptă acreditări și scrisori de rechemare de la reprezentanții diplomați ai statelor străine acreditate pe lângă acesta.</p> <p>- Un deputat al Sovietului Suprem al URSS nu poate fi adus în fața justiției sau arestat fără acordul Sovietului Suprem al URSS, iar în perioada în care nu există sesiuni ale Sovietului Suprem al URSS – fără acordul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS.</p> <p>- La expirarea termenului sau în cazul dizolvării anticipate a Sovietului Suprem al URSS, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS convoacă noi alegeri în termen de cel mult două luni de la data expirării mandatului sau a dizolvării Sovietului Suprem al URSS.</p> <p>- Sovietul Suprem nou ales al URSS este convocat de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS din componența anterioară în cel mult o lună de la alegeri.</p>
--	--	--	--	---

4	IV	57-63	Organele supreme ale puterii de stat ale republicilor unionale	<p>- Cel mai înalt organ al puterii de stat al Republicii unionale este Sovietul Suprem al ei care este singurul organ legislativ al republicii.</p> <p>- Sovietul Suprem al Republicii unionale este ales de cetățenii republicii pentru un mandat de patru ani.</p> <p>- Normele de reprezentare sunt stabilite prin Constituțiile Republicilor unionale.</p> <p>- Sovietul Suprem al Republicii unionale:</p> <p>a) adoptă Constituția republicii și aduce modificări acesteia conform Constituției URSS;</p> <p>b) aprobă Constituțiile republicilor autonome din cadrul acesteia și stabilește limitele teritoriului acestora;</p> <p>c) aprobă planul economic național și bugetul republicii;</p> <p>d) beneficiază de dreptul de a amnistia și de a grația cetățenii condamnați de autoritățile judiciare ale Republicii unionale.</p> <p>- Sovietul Suprem al Republicii alege Prezidiul Sovietului Suprem al Republicii unionale format din: președintele Prezidiului, adjuncții acestuia, secretarul Prezidiului și membrii Sovietului Suprem.</p> <p>Atribuțiile Prezidiului Sovietului Suprem al Republicii unionale sunt determinate de Constituția Republicii unionale.</p> <p>- Consiliul Suprem constituie Guvernul Republicii unionale – Sovietul Comisarilor Poporului din Republica unionala.</p>
5	V	64-78	Organele administrației de stat a URSS	<p>- Organul suprem executiv și administrativ al puterii de stat al URSS este Sovietul Comisarilor Poporului din URSS format de Sovietul Suprem al URSS.</p> <p>- Sovietul Comisarilor Poporului din URSS este responsabil în fața Sovietului Suprem al URSS și răspunde în fața acestuia, iar în perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem – în fața Prezidiului Sovietului Suprem al URSS.</p>

				<ul style="list-style-type: none"> - Sovietul Comisarilor Poporului din URSS emite decizii și ordine în conformitate cu legile existente și verifică respectarea lor. - Deciziile și ordinele Sovietului Comisarilor Poporului din URSS sunt obligatorii pe întreg teritoriul URSS. - Sovietul Comisarilor Poporului din URSS: <ul style="list-style-type: none"> a) unește și conduce activitatea Sovietului Comisariatelor Populare ale Republicilor unionale și a altor instituții economice și culturale subordonate acesteia; b) ia măsuri de implementare a planului economic național, a bugetului de stat și de consolidare a sistemului monetar; c) ia măsuri pentru asigurarea ordinii publice, protejarea intereselor statului și protejarea drepturilor cetățenilor; d) desfășoară conducerea generală în domeniul relațiilor cu statele străine; e) stabilește contingentul anual de cetățeni supuși serviciului militar activ, gestionează dezvoltarea de ansamblu a forțelor armate ale țării; f) formează, dacă este cazul, comitete speciale și direcții principale în subordinea Sovietul Comisarilor Poporului din URSS pentru dezvoltarea economică, culturală și a apărării. - Sovietul Comisarilor Poporului din URSS are dreptul, în sectoarele administrației și economiei de competența URSS, să suspende deciziile și ordinele SOveturilor Comisarilor Poporului din Republicile unionale. - Comisarii poporului din URSS conduc ramurile administrației publice de competența URSS. - Comisarii Poporului din URSS emit ordine și instrucțiuni pe baza și în conformitate cu legile existente, precum și decretele și ordinele.
--	--	--	--	---

6	VI	79-88	Organele administrării de stat ale republicilor unionale	<p>- Organul suprem executiv și administrativ al puterii de stat al Republicii unionale este Sovietul Comisarilor Poporului din Republica unională, care este constituită și răspunde în fața Consiliului Suprem al Republicii unionale, iar în perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem al Republicii Unirii – în fața Prezidiului Sovietului Suprem al Republicii unionale.</p> <p>- Sovietul Comisarilor Poporului din Republica unională emite decizii și ordine pe baza și în conformitate cu legile actuale ale URSS și Republicii unionale, rezoluțiile și ordinele Sovietului Comisarilor Poporului din URSS și verifică implementarea/excutarea lor.</p> <p>- Sovietul Comisarilor Poporului din Republica Unirii are dreptul de a suspenda hotărârile și ordinele Sovietului Comisarilor Poporului din republicile autonome și de a anula hotărârile și ordinele comitetelor executive ale consiliilor deputaților muncitorilor din teritorii, regiuni și autonome. regiuni.</p> <p>- Comisarii Poporului ai Republicii unionale administrează ramurile administrației publice care le este încredințată, emit în competența sa ordine și instrucțiuni în baza și în temeiul legilor URSS și ale Republicii unionale, decretele și ordinele Sovietului Comisarilor Poporului.</p>
7	VII	89-93	Organele supreme ale puterii de stat ale Republicilor Sovietice Socialiste autonome	<p>- Organul suprem al puterii de stat al Republicii Autonome este Sovietul Suprem al Republicii Autonome Sovietice Socialiste, singurul organ legislativ ales de cetățenii republicii pentru un mandat de patru ani conform normelor de reprezentare stabilite prin Constituția Republicii Autonome.</p> <p>- Fiecare Republică Autonomă are o Constituție proprie, ținând cont de caracteristicile Republicii Autonome și conforma cu Constituția Republicii unionale.</p>

8	VIII	94-101	Autoritățile locale ale puterii de stat	<p>- Sovietul Suprem al Republicii Autonome alege Prezidiul Sovietului Suprem al Republicii Autonome și formează Sovietul Comisarilor Poporului din Republica Autonomă, în conformitate cu Constituția sa.</p> <p>- Organele puterii de stat în teritorii, regiuni, regiuni autonome, raioane, orașe, sate sunt Sovietele de Deputați ai muncitorilor, alese în mod corespunzător de oamenii muncii din regiune, regiune autonomă, raion, oras, sat pe un termen de doi ani, conform normelor de reprezentare în Sovietele de deputați carei sunt stabilite prin Constituțiile Republicilor unionale.</p> <p>- Consiliile deputaților ai muncitorilor dirijează activitățile organelor de conducere din subordinea acestora, asigură protecția ordinii publice, respectarea legilor și apărarea drepturilor cetățenilor, gestionează dezvoltarea economică și culturală locală, stabilesc bugetul local.</p> <p>- Consiliile de Deputați ai Muncitorilor iau hotărâri și dau ordine în limitele drepturilor care le sunt conferite de legile URSS și ale Republicii unionale.</p> <p>- Organele executive și administrative ale Sovietelor regionale, regiunale autonome, raionale, orașenești și satești ale deputaților muncitori sunt comitetele executive alese de aceștia.</p> <p>- Organele executive ale Consiliilor de Deputați ai Muncitorilor răspund atât în fața Consiliului de Deputați ai Muncitorilor, care i-a ales, cât și în fața organului executiv al Consiliului de Deputați ai Muncitorilor ierarhic superior.</p>
---	------	--------	---	--

9	IX	102-117	Judecata și procuratura	<ul style="list-style-type: none"> - Justiția în URSS este efectuată de Judecătoria Supremă a URSS, Judecatoriile supreme ale republicilor unionale, judecatoriile regionale și ale URSS create prin rezoluția Sovietului Suprem al URSS, și judecatoriile populare. - Examinarea cauzelor în toate instanțele se face cu participarea asistentilor populari, cu excepția cazurilor expres prevăzute de lege. - Judecătoria Supremă a URSS este cel mai înalt organ judiciar, cu competența de supraveghere a activităților judiciare ale tuturor organelor judiciare ale URSS și ale republicilor unionale. - Judecătoria Supremă a URSS și instanțele speciale ale URSS sunt alese de Sovietul Suprem al URSS pentru o perioadă de cinci ani. - Toate judecatoriile supreme ale republicilor și republicilor autonome, regionale și regionale autonome sau raionale, sunt alese de către Consiliile supreme respective pentru o perioadă de cinci ani. - Judecatoriile populare sunt alese de cetățenii regiunii pe bază de vot universal, direct și egal prin vot secret – pentru o perioadă de trei ani. - Procedura judiciară se desfășoară în limba republicii unionale sau republicii autonome sau regiune autonomă, asigurându-se că persoanele care nu vorbesc această limbă sunt pe deplin familiarizate cu materialele cauzei prin intermediul unui interpret, precum și asigurându-se dreptul de a vorbi în judecata în limba lor maternă. - Judecarea cauzelor în toate instanțele URSS este deschisă, întrucât legea nu prevede excepții, asigurând acuzatului dreptul la apărare. - Judecătorii sunt independenți și se supun numai legii.
---	----	---------	-------------------------	--

10	X	118-133	Drepturile fundamentale și obligațiile cetățenilor	<ul style="list-style-type: none"> - Supravegherea asupra aplicării exacte a legilor de către toate Comisariatele Poporului și instituțiile subordonate acestora, precum și funcționarii de orice rang, precum și cetățenii URSS, este încredințată Procurorului URSS. - Procurorul URSS este numit de Sovietul Suprem al URSS pentru o perioadă de șapte ani. - Procurorii republicani, regionali, precum și procurorii republicilor autonome și regiunilor autonome, sunt numiți de procurorul URSS pentru o perioadă de cinci ani. - Procurorii de raion și oraș sunt numiți de procurorii republicilor unionale cu aprobarea procurorului URSS pentru o perioadă de cinci ani. - Procuraturile își îndeplinesc funcțiile independent de orice organe locale, fiind subordonate numai Procurorului URSS.
				<ul style="list-style-type: none"> - Cetățenii URSS au dreptul la muncă garantat cu plata pentru munca lor în conformitate cu cantitatea și calitatea acesteia. Dreptul la muncă este asigurat de organizarea socialistă a economiei naționale, creșterea constantă a forțelor productive ale societății sovietice, eliminarea posibilității crizelor economice și eliminarea șomajului. - Cetățenii URSS au dreptul la odihnă, care este asigurat prin ziua de lucru de 7 ore, stabilirea concediilor anuale plătite și asigurarea odihnei prin rețeaua de sanatorii și case de odihnă - Cetățenii URSS au dreptul la asigurare financiară la bătrânețe, precum și în caz de boală și pierdere a capacității de muncă – care este asigurat prin dezvoltarea asigurărilor sociale din contul statului, asistență medicală gratuită și accesul la tratament balnear.

				<ul style="list-style-type: none"> - Cetățenii URSS au dreptul la educație asigurată prin învățământul primar obligatoriu universal, învățământ gratuit, inclusiv cel superior, prin sistem de burse de stat în învățământul superior, educația în școli în limba maternă, precum și organizarea gratuită a studiilor de instruire tehnică și agronomice pentru muncitori. - Femeile au drepturi egale cu bărbații în toate domeniile vieții economice, statale, culturale și socio-politice. Statul asigură protecția de stat a intereselor mamei și copilului, acordă concediu cu plată femeilor în timpul sarcinii, asigură o rețea largă de maternități, creșe și grădinițe. - Toți cetățenii URSS sunt egali în drepturi, indiferent de naționalitate și rasă, în toate domeniile vieții economice, statale, culturale și socio-politice. - Orice restrângere directă sau indirectă a drepturilor sau, dimpotrivă, stabilirea unor avantaje directe sau indirecte ale cetățenilor în funcție de originea lor socială, rasială și națională, precum și orice predicare a exclusivității rasiale sau naționale, ori a urii și a disprețului, sunt pedepsite prin lege. - Biserica din URSS este separată de stat și școala de biserică. Libertatea de cult religios și libertatea de conștiință religioasă sunt recunoscute tuturor cetățenilor. - Cetățenilor URSS li se garantează prin lege: a) libertatea de exprimare; b) libertatea presei, c) libertatea de întrunire și de mitinguri, d) libertatea procesunilor și manifestatilor stradale. Aceste drepturi ale cetățenilor sunt asigurate prin furnizarea de tipografie, rechizite de hârtie, clădiri publice, străzi, comunicații și alte condiții materiale necesare implementării acestora.
--	--	--	--	---

				<ul style="list-style-type: none"> - Cetățenilor URSS li se garantează dreptul de a se asocia în organizații publice: sindicate, asociații cooperatiste, organizații de tineret, sport și organizațiile de apărare, societățile culturale, tehnice și științifice, iar cei mai activi și conștienți cetățeni se unesc în Partidul Comunist Uniounal (bolșevici). - Cetățenilor URSS li se garantează imunitatea personală. Nimeni nu poate fi arestat decât prin ordinul unei instanțe sau cu sancțiunea procurorului. - Inviolabilitatea locuințelor cetățenilor și secretul corespondenței sunt protejate de lege. - URSS acordă dreptul de azil cetățenilor străini persecutați pentru apărarea intereselor muncitorilor, sau a activității științifice, ori a luptei de eliberare națională. - Fiecare cetățean al URSS este obligat să respecte Constituția URSS, să respecte legile, să mențină disciplina muncii, să trateze cu onestitate îndatoririle publice și să respecte regulile societății socialiste. - Proprietatea de stat socialista este fundament sacru și inviolabil al sistemului sovietic, sursă a bogăției și puterii Patriei, sursă a prosperității și culturii. Orice cetățean al URSS este obligat să protejeze și să întărească proprietatea socialistă. - Persoanele care deteriorează/invadează proprietatea de stat socialistă, sunt dușmani ai poporului. - Serviciul militar în Armata Roșie este o datorie onorabilă pentru cetățenii URSS. - Apărarea Patriei este datoria sacră a fiecărui cetățean al URSS. Trădarea patriei este infracțiunea cea mai gravă.
--	--	--	--	--

11	XI	134-142	Sistemele electorale	<ul style="list-style-type: none"> - Alegerea deputaților în toate Consiliile de Deputați este făcută de către alegători pe bază de vot universal, egal și direct prin vot secret. - Alegerile deputaților sunt universale: toți cetățenii URSS care au împlinit vârsta de 18 ani, indiferent de rasă și naționalitate, religie, studii, reședință, origine socială, au dreptul de a participa la alegerile deputaților și dreptul să fie aleși, cu excepția persoanelor handicape mintal și a persoanelor condamnate de o instanță cu privarea de drept de vot. - Fiecare cetățean are un vot; toți cetățenii participă la alegeri în condiții egale. - Femeile se bucură de dreptul de a vota și de a fi alese în condiții de egalitate cu bărbații. - Cetățenii din rândurile Armatei Roșii beneficiază de dreptul de vot și de a fi aleși în condiții de egalitate cu toți cetățenii. - Alegerile deputaților sunt directe, iar votarea este secretă. - Dreptul de desemnare a candidaților este asigurat organizațiilor partidului comunist, sindicatelor, cooperativelor, organizațiilor de tineret și societăților culturale. - Fiecare deputat este obligat să raporteze alegătorilor despre activitatea sa și poate fi revocat oricând prin hotărârea majorității alegătorilor în modul prevăzut de lege.
12	XII	143-145	Stema, steagul, capitală	<p>Emblema de stat a URSS constă dintr-un ciocan și seceră pe un glob reprezentat în razele soarelui și încadrat de spice de porumb, cu inscripția în limbile republicilor unionale: „ Muncitori din toate țările, uniți-vă!”.</p> <p>În partea de sus a stemei se află o stea cu cinci colțuri.</p>

13	XIII	146	Regimul de revizuire a Constituției	<p>- Drapelul de stat al URSS este alcătuit dintr-o pânză roșie, cu o imagine în colțul superior în apropierea axului unei seceri și ciocanului de aur și deasupra lor o stea roșie cu cinci colțuri încadrată de o bordură de aur.</p> <p>- Capitala URSS este orașul Moscova.</p> <p>Constituția URSS poate fi modificată numai prin decizia Sovietului Suprem al URSS, adoptată cu o majoritate de cel puțin 2/3 din voturi în fiecare dintre cele 2 camere ale sale.</p>
----	------	-----	-------------------------------------	--

Analiza prevederilor Constituției URSS din 1936

Precum recunosc mai mulți cercetători ai perioadei date⁷¹, Constituția URSS din 1936 a fost numită ‘stalinistă’ fiindcă promotorul principal al principiilor și valorilor constituționale din această lege fundamentală aparțin în mare măsură lui I.V.Stalin, conducătorul statului sovietic. Așa, atât în literatura sovietică de specialitate, dar și în cea din Occident, domină teza conform căreia Constituția stalinistă a consfințit o nouă etapă de dezvoltare a constituționalismului sovietic. Or, este un fapt istoric recunoscut că URSS a intrat într-o nouă perioadă de dezvoltare, o nouă perioadă a construcției societății socialiste, dar și o nouă etapă de tranziție treptată la o societate comunistă, unde principiul e bază al vieții sociale va deveni principiul comunist: “*de la fiecare după aptitudini, fiecarui după nevoi*”.

În contextul faptului că Constituția a.1936 este numită stalinistă, putem cu certitudine să numim stalinist și constituționalismul parcurs în acea etapă de statul sovietic.

Este de subliniat, că Legea fundamentală a URSS din 1936 stă în mod cert pe poziția de păstrare a esenței de clasă – dictatura proletariatului. Anume acest lucru se menționează în art.2 al Constituției indicându-se, ca baza politică a URSS o constituie Sovietele de deputați ai poporului, care au apărut și s-au dezvoltat în timpul revoluției și instaurarea dictaturii proletariatului.

În așa mod, noțiunea de dictatură a proletariatului face corp comun cu textul constituțional, ramânând un principiu existențial al statului sovietic. Or, dictatura proletariatului realizată prin sovietele de deputați, conform teoriei staliniste⁷², este o continuare a luptei de clasă a proletariatului, dar numai într-o nouă formă. Așa, proletariatul ca o clasă distinctă, continuă lupta sa de clasă, în timp ce statul și organele sale reprezintă doar un instrument al proletariatului. Dat fiind faptul creșterii rezistenței clasei exploatatorilor, dar și faptului că urmare luptei de clasă apar noi forme de rezistență – sabotaj, conspirații și diversii, respectiv apar și noi modalități de luptă de clasă a proletariatului în cadrul aceluiași proces de statuire a dictaturii proletariatului.

⁷¹ Левашко В.О. Сталинская конституция. Тенденция модернизации советского общества. Вестник Ленинградского государственного университета им. АС Пушкина, 2009. № 1, pp.114-122;

⁷² Сталин И.В. «Классовая борьба», в Сталин И.В. Сочинения. – Т. 1. – М.: ОГИЗ; Государственное издательство политической литературы, 1946. pp. 277-285. https://c21ch.newcastle.edu.au/stalin/t1/t1_31.htm

În contextul acestei teorii supra expuse, dar și unei astfel de abordări, textul constituțional subliniază că Sovietele de deputați sunt de fapt o formă de guvernare a proletariatului, generată de revoluție, de creativitatea revoluționară a maselor, o manifestare a inițiativei populare.

Or, sovietele au apărut în Rusia în 1905 fiind create de clasa revoluționară – de proletariat. Ulterior, sovietele s-au dezvoltat, devenind o formă organizatorică a clasei muncitoare și a țăranimii, în care este consacrată unitatea social-politică și ideologică a poporului muncitor.

Astfel, considerându-se ca sovietele de deputați au devenit centre a puterii de stat în jurul cărora se grupează populația, Constituția din 1936 a statuat această concluzie cu titlu de principiu. În context, necesită remarcată poziția lui Stalin expusă deschis și public încă la etapa discutării proiectului de Constituție: *„Trebuie să recunosc că proiectul noului Constituții lasă de fapt în vigoare regimul dictaturii clasei muncitoare, precum și păstrează neschimbată actuala poziție de conducere a Partidului Comunist al URSS. Dacă criticii respectați consideră că aceasta este o deficiență a proiectului de Constituție, atunci nu putem decât să regretăm. Noi, bolșevicii, considerăm acest lucru un avantaj al proiectului de Constituție”*⁷³.

Asa, pentru prima dată, Constituția a inclus expres și rolul în societate al Partidului Comunist (VKP(b)), fapt consemnat în legea fundamentală, prin aceasta consacându-se specificul constituționalismului socialist.

Totodată, este necesar de remarcat că acest lucru nu s-a făcut direct, ci indirect – prin dreptul cetățenilor URSS de a se asocia, a se uni în organizații publice – sindicate, asociații cooperatiste, organizații de tineret, sport și organizații de apărare, societăți culturale, tehnice și științifice.

Dar în același timp, Constituția sublinia, că cei mai activi și conștienți cetățeni se unesc în Partidul Comunist Unional (bolșevic). Astfel, este evidențiată în actul constituțional unica forță politică din stat care este Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (în continuare PCUS). Prin mențiunea dată, se stabilește noua realitate constituțională – o monierhie politică din URSS compusă dintr-un singur partid, partidul celor mai activi și conștienți cetățeni.

În context, este de remarcat, că prin acest fapt, sau statuat mai multe principii politice de organizare socio-politica a statului, și anume.

⁷³ Авакьян С.А. Конституционное право России. Учебный курс. 4-е изд. т. 1. М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. p.331

- 1) Principiul garanției sociale de asociere – cetățenilor activi ai URSS, liderilor clasei muncitoare, a țăranimii muncitoare și a intelectualității muncitoare li se garantează dreptul de a se asocia în organizații publice;
- 2) La nivel constituțional s-a stabilit statutul juridic al sindicatelor, asociațiilor cooperatiste și al altor organizații publice, fiind formulat scopul lor – dezvoltarea independenței organizaționale și a activității politice a maselor, dar și condiția existențială – activitățile acestora trebuie să răspundă intereselor oamenilor muncii.
- 3) Asocierea cetățenilor activi are loc pe bază voluntară.
- 4) PCUS este avangarda clasei muncitoare în lupta lor pentru construirea comunismului.
- 5) În URSS nu pot fi create alte organizații, mișcări și partide politice, cu excepția unui singur – a Partidului Comunist unional (bolșevic).
- 6) PCUS este nucleul politic și structura de vîrf ierarhica a tuturor organizațiilor muncitorești și societăților culturale, tehnice și științifice.
- 7) Prin Legea fundamentală s-a fixat poziția de conducere politică a statului de către Partidul Comunist, ca esență legală și constituțională a acestuia.
- 8) PCUS ca instituție de partid, a devenit o structură integrată în stat.

Expunînd considerațiunile noastre privind implementarea sistemului uninominal al partidului comunist, vom menționa că explicația oficială a conducerii sovietice era că sistemul multinominal de partide politice există doar într-o societate cu clase antagoniste. Or, datorită faptului că în URSS nu există clase antagoniste, respectiv nu există nicio necesitate politică de a fi create alte partide. Această explicație vine să confirme realitățile demonstrate de experiența politică a statelor avansate, unde în regimurile radicale naționaliste, de asemenea a fost implementată sistema unui singur partid politic de guvernare (Italia, Germania, etc.), or existența sistemului bipartid în structura instituțională a clasei politice din SUA, dar și activitățile sistemelor pluripartidiste din alte țări, unde lupta politică este dusă de clasele antragoniste, în prezența sau lipsa lor.

Actul constituțional din 1936 a proclamat munca o datorie și o chestiune de onoare pentru fiecare cetățean capabil să muncească, promovîndu-se principiul „cine nu muncește, nu mînîncă”.

De altfel, odată ce toți muncesc, nici nu există clasa exploataților și clasa celor exploatați. Așa, în opinia celor care au elaborat Constituția a.1936, exista temei pentru existența doar unui singur partid – partidul comunist care stă în apărarea celor două clase prietene – muncitorimea și țărănimea, iar principiul principal al socialismului a fost stabilit – „de la fiecare după capacități, fiecăruia după munca”.

Constituția a stabilit și baza economică a URSS – sistemul economic socialist și proprietatea socialistă asupra instrumentelor și mijloacelor de producție, existând în două forme de proprietate – de stat și colectivă-cooperatistă. Dar totodată, au mai fost permise micile proprietăți private bazate pe gospodăriile de lângă casă ale țăranilor și artizanilor individuali, bazată exclusiv pe munca personală și excluzând exploatarea muncii altora.

Legea fundamentală a statuat protecția drepturilor de proprietate privată personală ale cetățenilor asupra veniturilor lor provenite din muncă, economii, locuințe, gospodărie casnică, articole de uz casnic și de uz personal, precum și dreptul de a moșteni bunurile personale ale cetățenilor.

Un accent deosebit a fost pus pe rolul principal al economiei naționale

planificate ca factor determinant al vieții economice a URSS. Ca urmare, reglementarea constituțională a celor mai importante instituții ale statului, dar și a sistemului economic sovietic, a primit o expresie legislativă clară și bine încheată.

Este de relatat, că în anii 60 ai secolului trecut, în țările capitaliste a căpătat răspîndire teza că experiența constituțională a URSS a început să fie folosită de acestea și, ceea ce este principal, au fost preluate în primul rînd reglementările care vizau drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor⁷⁴.

La baza structurii statale a URSS, a politicii ei naționale, era principiul participării voluntare și egalității republicilor unionale. Anume pe acest criteriu a fost stabilită și competența jurisdicțională a organelor guvernamentale în URSS, realizată prin organele supreme ale puterii de stat stabilite expres în Constituție, atît la nivel unional, cît și la nivelul republicilor unionale.

În Constituție a fost de asemenea rezolvată și problema raporturilor juridice dintre suveranitatea republicilor unionale, legislația centrali-

⁷⁴ Haurion A. Droit constitutionnel et institutions politiques. Paris: Ed. Mautchrestion, 1972, pp. 556 – 557

zatoare a URSS și raporturile juridice între centrul unional și republicile unionale.

Este de reținut că modificările ulterioare a textului constituțional adoptat în a.1936, au consolidat prevederile referitoare la modificările granițelor, statutul juridic al republicilor, extinderea teritoriilor din anii 1939–1940, desființarea Federației Transcaucaziene și includerea republicilor care făceau parte din aceasta direct în URSS, transformarea republicilor autonome kazahe, careliene, kârgâze și moldovenești în republici unionale cu intrarea lor în URSS, intrarea Letoniei, Lituaniei și Estoniei în URSS cu statut de republici unionale.

Este de atras atenția asupra faptului că, odată cu extinderea competenței exclusive a URSS, drepturile republicilor unionale sau redus, dar totodată a crescut rolul și participarea lor la elaborarea și implementarea politicii pe interior și exterior a întregii Uniuni Sovietice. Această tendința spre centralizarea birocratică și întărirea verticalei administrative de comandă, fiind consacrată în Constituție, a căpătat dezvoltare practică, atât în procesul de formare a organelor republicane și unionale, dar și abilitarea lor cu competențele respective.

În același timp, Constituția URSS din 1936 a inclus în competența URSS și practica formării de noi republici autonome și regiuni autonome din cadrul republicilor unionale. Totodată, este de subliniat că aceasta se referea la competența exclusivă a republicilor unionale, care și-au păstrat dreptul de a decide asupra constituirii unor autorități teritorial-administrative în cadrul republicii, dar confirmarea deciziei lor era de competența autorităților centrale ale URSS. În general, toate acestea expuse supra, era în conformitate cu practicile sovietice și constituiau constituționalismul practic sovietic.

Constituția URSS din 1936 a modificat semnificativ și statutul juridic al cetățeanului URSS, (oferind și unele drepturi care la acel moment nu se regăseau în lume în nici un act de importanță constituțională), și anume:

- sau stabilit drepturi și obligațiuni exprese ale cetățeanului URSS;
- toți cetățenii au primit drept de vot fiind abolite careva restricții în legea electorală;
- tuturor cetățenilor se asigura votul universal, egal și direct prin vot secret;
- pentru prima dată în lume, a fost proclamată la nivel constituțional egalitatea în toate sferile și relațiile dintre femei și bărbați;
- ca noutate constituțională mondială apare lista de drepturi și libertăți ale cetățenilor, așa ca dreptul la muncă, dreptul la odihnă,

dreptul la asigurări sociale, dreptul la educație, inviolabilitatea persoanei și a domiciliului, secretul corespondenței.

În așa mod, este de remarcat faptul că drepturilor și libertăților proclamate în Constituția URSS din 1936 li s-a acordat un loc central, fiind garantate de stat.

Precum menționează unii savanți, „Constituția stalinistă nu se limitează doar la stabilirea drepturilor formale ale cetățenilor, ceea ce este tipic pentru constituțiile burgheze, ci mută centrul de greutate la problema garanțiilor acestor drepturi, la problema mijloacelor de exercitare a acestor drepturi – și aceasta este o altă trăsătură a ei”⁷⁵.

Astfel, reglementarea și soluționarea a mai multor probleme sociale de natură comunitară prin norma constituțională, se prezintă în opinia noastră drept dovezi juridice exprese ale,

- a) unei abordări noi și progresive la nivel mondial a obiectivelor constituționale,
- b) naturii democratice a actului constituțional din 1936,
- c) indicatorilor pozitivi și progresivi ai constituționalismului sovietic,
- d) democratizării orînduirii social-economice din URSS.

Totodată, este necesar de menționat, că în practică, realitățile au fost complicate și dificile, or sfera respectării drepturilor și libertăților cetățenilor a fost caracterizată în această etapă prin devieri și încălcări, care sunt asociate de mulți cercetători⁷⁶ cu cultul personalității lui Stalin.

A fost înființat un nou sistem de organe guvernamentale în statul sovietic. Organele de conducere în stat au început să se numească Sovietele de deputați ai oamenilor muncii, ceea ce însemna un grad mai înalt de consolidare a societății sovietice, dar și dezvoltarea omogenității sale sociale.

⁷⁵ Бычков А.И.Историко-правовая характеристика Конституции СССР 1936 г. // История государства и права. – 2012. – № 8.

⁷⁶ Орлов А.С. История России : С древнейших времен до наших дней : Учебник / А.С. Орлов, В.А. Георгиев, Н.Г. Георгиева, Т.А. Сивохина; МГУ им. М.В. Ломоносова. Ист. фак. – М : Проспект, 1999; Лобанов Д. И., Бердинских В. А. Газета «Правда» в 1929–1939 гг. и формирование культа личности Сталина. Herald of Humanitarian Education, Is. 2 (18), 2020, [https://vestnik43.ru/assets/mgr/docs/vgo/18\(2\)2020/lobanovberdinskih.pdf](https://vestnik43.ru/assets/mgr/docs/vgo/18(2)2020/lobanovberdinskih.pdf); Культ и личность к 140-летию со дня рождения И. В. Сталина. библиогр. список / Амур. обл. науч. б-ка им. Н. Н. МуравьеваАмурского, отд. библиогр. и электрон. ресурсов ; сост. И. В. Трофимова. – Благовещенск, 2019. – 80 р., și alții

Cea mai înaltă autoritate parlamentară, era Sovietul Suprem de deputați al URSS, care era format din două subdiviziuni – Sovietul Suprem al URSS și Sovietul Naționalităților. Sovietul Suprem al URSS alegea Prezidiul Sovietului Suprem al URSS, autoritatea supremă care activa în perioada dintre ședințele Sovietului Suprem. Concomitent, cel mai înalt organ executiv și administrativ al țării era Guvernul URSS (Consiliul de Miniștri al URSS).

În aceiaș ordine de idei, la fel era organizată puterea de stat și în republicile unionale. Așa, cel mai înalt organ al puterii de stat într-o republică unională era Sovietul Suprem al republicii unionale, care de asemenea alegea Prezidiul său. De asemenea, cel mai înalt organ executiv și administrativ era Consiliul de Miniștri al republicii unionale – Guvernul republicii unionale.

La rândul său, organismele guvernamentale din teritorii, regiuni, regiuni autonome, raioane, raioane, orașe, sate (stanița, cătune, cătune, sate) erau sovietele de deputați respective. De altfel, organele executive și administrative din teritorii, regiuni, regiuni autonome, raioane, raioane, orașe, sate erau comitetele executive respective, iar în localitățile mici – președintele, adjunctul președintelui și secretarul sovietului de deputați.

Prin normele constituționale a fost modificată structura instituțională a justiției. Așa, justiția a fost încredințată Judecătoriei Supreme a URSS, judecătoriilor supreme

ale republicilor unionale, judecătoriilor regionale și republicilor autonome, instanțelor speciale și judecătoriilor populare.

Supravegherea asupra aplicării exacte a legilor de către toate ministerele și instituțiile, precum și de către funcționarii de stat și cetățenii URSS prin intermediul asistenților populari, era efectuată de Procurorul General al URSS.

Este de menționat că puterea de stat supremă în statul sovietic aparținea Sovietului Suprem al URSS, care avea dreptul exclusiv de a adopta legi obligatorii pe întreg cuprinsul URSS.

Amintim, că anterior, acest drept de legiferare îl dețineau Congresul Sovietelor al întregii Uniuni, Comitetului Executiv Central al URSS, Prezidiului acestuia și Consiliului Comisarilor Poporului. Decretele adoptate și publicate de Prezidiul Sovietului Suprem între sesiuni, erau aprobate ulterior de Sovietul Suprem la următoarea sa sesiune.

Este importantă noutatea normativă din Constituția URSS din 1936, fiind instituit în constituție un nou sistem de protecție juridică a Legii

fundamentale a URSS – unul dintre cei mai importanți indicatori ai constituționalismului. Așa, Sovietul Suprem al URSS a devenit singurul organism care deținea competența de modificare a Constituției URSS, care putea lua o astfel de decizie cu o majoritate de cel puțin 2/3 din voturi în fiecare dintre cele două organe supreme unionale – Sovietul Uniunii și Sovietul Naționalităților.

În acest context remarcăm, că Constituția URSS din 1936 a oferit o definiție destul de generală și vagă a controlului instituțional asupra respectării Constituției. Astfel, această funcție se afla sub jurisdicția unională, și anume ale celor mai înalte organe ale puterii de stat. Or, teoretic, s-a instituit un sistem parlamentar de control constituțional, care a funcționat mulți ani în șir. Totodată, supravegherea constituțională a fost efectuată conform competenței de către Procurorul General al URSS, și respectiv de procurorii generali ai republicilor unionale.

În practică, controlul real constituțional a fost concentrat în mâinile Sovietului Suprem al URSS, și respectiv, s-a aflat permanent sub controlul organismului guvernamental permanent – Prezidiul Sovietului Suprem.

În așa mod, este important de subliniat, că în Legea fundamentală a URSS din a.1936, putem vedea cea mai completă și eficientă formă de consolidare constituțională a principiului concentrării întregii puteri de stat, inclusiv a controlului constituțional, în mâinile unui singur organ colectiv – al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS.

Mai mult, pe baza Constituției URSS din a.1936, cu respectarea deplină a acesteia, au fost adoptate legi fundamentale în toate republicile unionale, și respectiv, aceiași infrastructură de control constituțional a fost implementat și în republicile unionale.

Un alt aspect important structural și principal menționat de cercetători⁷⁷, ține de problema națională și locurile ei între problemele dominante ale orînduirii socialiste statuate prin normele constituționale relevante.

În plus, trebuie remarcat faptul că, dezvoltând principiile stabilite în Constituția anterioară, reglementarea constituțională a politicii naționale din Constituția URSS din a.1936, s-a axat pe două direcții principale:

⁷⁷ Златопольский Д.Л. Федерация и национальный вопрос (исторический опыт Советского Союза) // Вестник Московского университета. – 1998. – № 5.; Орлов А.С. История России : С древнейших времен до наших дней : Учебник / А.С. Орлов, В.А. Георгиев, Н.Г. Георгиева, Т.А. Сивохина; МГУ им. М.В. Ломоносова. Ист. фак. – М : Проспект, 1999

1. reglementarea structurii statale, și
2. reglementarea drepturilor și libertăților, dar și îndatoririlor cetățeanului.

Este de avut în vedere, că aspectul național este prezent în fiecare componentă a ordinii sociale stabilite în Constituție, fie vorba de Sovietele de deputați ai oamenilor muncii, de problemele de constituire și consolidare a conducerii de stat, or rolul partidului comunist, organizarea și funcționarea autorităților publice, statutul cetățenilor, etc.. Totodată, este de subliniat că la adoptarea legilor fundamentale ale republicilor unionale, au fost luate în considerare caracteristicile specifice fiecărei republici. Astfel, în constituțiile republicilor unionale din Asia Centrală au fost subliniate următoarele puncte:

- reunificarea popoarelor într-un singur stat;
- aprobarea sistemului de economie socialistă, bazată pe proprietatea socialistă;
- edificarea economiei socialiste planificate, constituită nu numai ca urmare a lichidării proprietății capitaliste, ci și a celei feudale;
- emanciparea efectivă a femeilor și specificul național al vieții femeilor.

În ceea ce privește constituționalismul sovietic practic, este de remarcat faptul că cu toate că în Constituția din acea perioadă, nu era indicat statutul de act juridic și politic suprem al societății și statului sovietic, în practica realizată, Constituția URSS era privită exclusiv ca o lege a legilor, ca legea fundamentală a statului sovietic. În același timp, exista un singur specific, o singură trăsătură principială – Constituția era implementată prin intermediul actelor de partid ale Partidului Comunist al URSS.

Așa, mai mulți cercetători menționează că programele, deciziile și hotărârile organelor Partidului Comunist și, foarte adesea, ale liderilor de partid – sunt în practică, actele de bază ale țării⁷⁸. De aceea putem menționa că au fost adoptate și un număr mare de acte, care vizau punerea în aplicare a normelor constituționale, dar abordările și deci-

⁷⁸ Шульженко Ю. Л. Конституция – основа советского конституционализма периода государства диктатуры пролетариата. М.: Институт государства и права РАН, 2010. 152 р.; Байбаков С.А. История образования СССР: итоги и перспективы изучения. М., 1997; Авакьян С.А. Конституционное право России. Учебный курс. 4-е изд. т. 1. М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. 864 с.; Медушевский А.Н. Демократия и авторитаризм: российский конституционализм в сравнительной перспективе. М., 1998, 656р..

ziile la nivel de executare a normelor democratice, puteau conduce la nulitatea lor de drept nu numai sub careva aspecte de formă, dar vizînd însăși substanța dreptului. Așa de exemplu, nu întotdeauna drepturile și libertățile democratice ale cetățenilor statuate în constituție au fost asigurate în societatea sovietică. Or, persoana era dependentă și controlată de stat, fapt care a condus la mai multe situații tragice, cunoscute ca cultul personalității lui Stalin, excesuri de tratament denigratoriu și execuții de oameni sovietici.

Înclusiv acest moment menționat supra conduce la faptul că unii cercetători⁷⁹ consideră că constituționalismul practic al perioadei sovietice ar trebui considerat fictiv. Și acest punct de vedere este argumentat cu următoarele teze :

- a) drepturile și libertățile cetățenești scrise în Constituție, în alte acte, sunt democratice în esență;
- b) drepturile și libertățile persoanei scrise în Constituție, în practică nu sunt implementate și nu există în viața reală;
- c) indicarea în Constituție a drepturilor și libertăților omului sunt un fel de paravan, o acoperire pentru totalitarismul stalinist;
- d) Constituția sovietică nu a reprezentat produsul voinței suverane a poporului, ci a fost impusă prin forță;
- e) Constituția statua și legaliza dominația asupra întregului stat sovietic al Partidului Comunist;
- f) Constituția sovietică reprezintă în sine act formal de fațadă politică, prin care se urmărea scopul de a crea o aparență a existenței anumitor reguli ale jocului democratic;
- g) Constituția URSS este o pseudoconstituție, generatoare de pseudodemocrație.

O astfel de poziție și punct de vedere are dreptul la existență, dar ținînd cont de momentul dificil în care se afla statul sovietic, dar și lipsa de tradiții constituționale, precum și lupta de clasă care exista în interior și orientarea celor din extern de a bloca existența orînduirii socialiste, precum și traseul dificil al evoluției edificării statale finalizate totuși cu succés în domeniul industrializării și colectivizării, dar și dezvoltarea ulterioară spectaculoasă a statului sovietic, combate teoria pseudoconstituției staliniste și a pseudodemocrației constituționale promovate de Constituția URSS din a.1936.

De aceea, caracterizînd traseul constituționalismului stalinist și a

⁷⁹ Tănase A. Identitatea constituțională a Republicii Moldova. Prelegere publică ținută la AȘM. 3 noiembrie 2014.

parcursului constituțional din acea perioadă, este important în opinia noastră, să utilizăm conceptul aplicabil de „constituționalism” cu evidențierea specificului perioadei date.

O mare discuție în mediul cercetătorilor trezește noțiunea de „dușman al poporului” consacrat la nivel constituțional în paragraful 2 al articolului 131 din Constituția stalinistă⁸⁰.

Se știe că „expresia „dușman al poporului” a apărut pentru prima dată în timpul Marii Revoluții Franceze din 1789 și a fost folosită pe scară largă în retorica politică a lui Danton, Robespierre și a altor lideri revoluționari”⁸¹. În același timp, conceptul de „dușman al poporului” utilizată în Constituția stalinistă a fost extrem de laconic: „*Persoanele care deterioreaza/invadează proprietatea de stat socialistă, sunt dușmani ai poporului.*”

Or, această definiție necesită a fi analizată împreună cu paragraful 1 al articolului 131 din Constituția URSS din 1936, fiindcă, „*Proprietatea de stat socialista este fundament sacru și inviolabil al sistemului sovietic, sursă a bogăției și puterii Patriei, sursă a prosperității și culturii. Orice cetățean al URSS este obligat să protejeze și să întărească proprietatea socialistă*”.

Este de subliniat că din cuprinsul articolului 131 poate fi stabilită „interdependența” obligației constituționale și clasificarea unei persoane drept „dușman al poporului”. Aceasta la rândul său, ar putea însemna că orice cetățean al URSS putea deveni „*dușman al poporului*”, doar ca urmare a neîndeplinirii obligației constituționale de a proteja și a întări proprietatea socialistă.

În același timp, trebuie de remarcat, că în textul constituțional, însuși statul sovietic este direct asociat cu conceptul de „proprietate socialistă”. În consecință, orice cetățean care nu și-ar îndeplini „muncă” la nivelul respectiv s-ar fi putut transforma într-un „dușman al poporului”.

⁸⁰ Баглай, М. В. Конституционное право Российской Федерации: [Текст] учебник для юридических вузов и факультетов. Москва: ИНФРА. М-КОДЕКС, 2005. – 509 р.; Верёвкина, Ю. Ю. Взаимоотношения конституции и конституционализма в России: дис.канд. юрид. наук. – Москва, 2013. – 199 с.; Корецкая, Т. П. Становление Российского конституционализма. Вестник Челябинского государственного университета. 2011. № 19(234). Право. Вып. 28. pp. 41–44.; Степаненко, Т. В. К вопросу о периодизации Российского конституционализма. Вестник ОГУ № 3 (139) март 2012 года..

⁸¹ Шульженко Л.И. Отечественный конституционализм. Историко-юридическое исследование. М.: Институт государства и права РАН, 2010. 152 р.

Astfel, precum afirmă unii cercetători⁸², formularea juridică pusă în circulație prin Constituția URSS din 1936, a fost interpretată extensiv de autoritățile judiciare și de stat extrajudiciare, într-o perioadă semnificativă a existenței statului sovietic. De asemenea, anume acest concept și această interpretare a servit bază juridică pentru lupta autorităților cu persoanele care se împotriveau noii orînduiri socialiste, organizînd sabotaje, diversii, atacuri armate, etc .

În același timp, proclamînd principiile de clasă și a dictaturii proletariatului, dar și întroducînd în constituție o nouă notiune de „*dusman al poporului*”, nu putem să nu admitem că autorii constituției înțelegeau că această balanță constituțională ar putea evolua într-un format represiv de proporții, or la anumit moment și în anumite condiții, anumite drepturi declarate constituțional pot fi imposibil de implementat, fiindcă,

- a) libertățile stabilité constituțional nu au suport în societate sau sunt sabotate oprganizat de o parte de cetățeni;
- b) realitățile social-economice și militare formează conditii imposibile de depășit în vederea implementării regimului juridic declarat;
- c) lupta de clasă nu este un clișeu stalinist, dar o realitate obiectivă constatată atît științific, cît și practic;
- d) rezistența (inclusiv armată) a elementor de clasă generează inevitabilitatea aplicării măsurilor represive care limitează drepturile și libertățile declarate;
- e) lipsa experienței în edificarea unei orînduiri socialiste poate conduce obiectiv la greșeli de implementare a celor mai progresiste idei și principii.

Totodată, datorită „*Constituției lui Stalin*”, s-a demonstrat că normele constituționale pot avea și o funcție punitivă majoră. Această concluzie este confirmată de prevederile articolului 133 din Constituția URSS din a.1936, care a stabilit clar, că trădarea împotriva patriei (*încălcarea jurământului, dezertarea la inamic, deteriorarea puterii militare a statului, spionajul*) – se pedepsește în cea mai mare măsură a legii, ca infracțiunea cea mai gravă”.

⁸² Гатаулин А.Г., Зайнутдинов Д.Р. Конституция СССР 1936: модель „репрессивного конституционализма”. Бюллетень Казанского Юридического Института МВД России пг. 2 (36) 2019; Хабриева Т.Я., Чиркин В.Е. Теория современной конституции. – М., 2007, 318р.

Rezultatele cercetării

Constituționalismul este întotdeauna un sistem de cunoaștere a valorilor politice și juridice universale fundamentale care sunt exprimate în constituții, doctrina și teoria constituțională.

Având la temelie tradiția democratică, cu un conținut și forme moderne, aplicînd metode avansate în vederea cercetării acestora, palitra de valori a constituționalismului sovietic include doar unele priorități dintre valorile moderne declarate în prezent practic în fiecare constituție europeană – precum omul, drepturile și libertățile lui, principiile democratice, statul de drept, separarea și colaborarea puterilor, protecția proprietății, pluralismul ideologic și politic, justiția independentă și veritabilă.

În același timp, avînd un text avangardist pentru perioada dată, Constituția URSS din 1936 a făcut un pas înainte devenind o provocare constituțională pentru toate regimurile juridice din întreaga lume.

Mai mulți sdavanți considera⁸³ ca adoptarea Constituției URSS din 1936 se explica prin necesitatea restartării întregului sistem constituțional în legătură cu trecerea URSS la o nouă etapă de dezvoltare a statului.

De aceea, împărtășim aceeași opinie, că Constituția URSS din a.1936 a fost un act juridic progresiv, care stabilea mai multe principii importante constituționale, inclusiv principiul unității drepturilor și obligațiilor cetățenilor. În același timp, garantînd cetățenilor sovietici drepturile lor, Constituția obliga respectarea strictă a legilor, a disciplinei muncii și îndeplinirea altor obligații constituționale în vederea fortificării regimului de drept sovietic și a orînduirii sovietice.

Un aspect important promovat de Constituție, vizează principiul social potrivit căruia societatea din statul socialist respectă regula – „*nu există drepturi fără obligațiuni și obligațiuni fără drepturi*”.

De asemenea, Constituția URSS din a.1936 a preluat principiul declarat în Constituția a.1924, și anume, dreptul republicii unionale de a ieși liber din URSS, stabilit în art.17 al Constituției.

⁸³ Авакьян С.А. Конституционное право России. Учеб-ный курс. 4-е изд. т. 1. М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. 864 р.; Маслов Вилли Андреевич. Некоторые особенности советского конституционализма. Вестник Уральского Юридического Института МВД Росии, 2018г. pp.50-55; Овсепян Ж.И. Лекции о конституциях России. Ростов н/Д: Феникс, 2016. 398 р.; Шульженко Л.И. Отечественный конституционализм. Историко-юридическое исследование. М.: Институт государства и права РАН, 2010. 152 р.; Фадеев В.И. Конституция Российской Федерации: проблемы развития и стабильности // Lex Russica. – 2013. – № 12.

A fost perfecționată structura instituțională a puterii de stat în URSS, stabilind ierarhia autorităților publice, unde Sovietul Suprem al URSS era statuat ca autoritatea supremă legislativă.

Totodată, cel mai progresiv din textul constituțional, era statuarea drepturilor civile ale cetățeanului URSS, fixînd sumar după fiecare cetățean un set standard de drepturi sociale însoțite de norme constituționale care garantau mecanismul de realizare a lor, fapt inexistent în actele constituționale existente în lume la acel moment. În acest sens, Constituția a.1936 a culminat toate constituțiile existente, demonstrînd o nouă etapă constituțională în întreaga lume, dar și constituind o ulterioară treaptă de dezvoltare a constituționalismului sovietic.

Sub aspect comparativ, atunci cînd cetățenii de culoare a Statele Unite prin norma constituțională erau limitați în drepturi⁸⁴, Constituția URSS a stabilit în art. 123, egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor URSS indiferent de naționalitate, rasă, sex, credință etc., în toate domeniile de activitate socială, economică, de stat, culturală politică, etc.. Mai mult, careva limitare în drepturi a cetățeanului era pedepsită conform legii.

O să eviențiem principalele elemente care în opinia noastră caracterizeaza Constituția stalinista. Asa, consideram ca,

- specificul reglementării problemelor constituționale în Legea fundamentală a URSS din a.1936 poate fi calificată ca o temelie

⁸⁴ Wikipedia. Rolul sclaviei în raport cu Constituția SUA (1789) a fost cea mai controversată problemă din timpul redactării acesteia. Deși creatorii Constituției nu au folosit niciodată cuvîntul „sclavie”, documentul final, prin clauza celor trei cincimi^(d), le-a dat proprietarilor de sclavi o putere politică disproporționată.^[2] Toate statele nordice au abolit în câte un fel sclavia pînă în 1805; uneori, desființarea a fost un proces treptat și sute de oameni au rămas înrobiți în statele din Nord pînă la recensămîntul din 1840. Comerțul cu sclavi importați a fost interzis de către Congres în 1808, deși ulterior contrabanda a rămas prezentă. După ce emanciparea a ajuns o realitate legală, sudiștii albi au devenit preocupați atît de controlul sclavilor proaspăt eliberați, cît și de menținerea lor în forța de muncă la cel mai de jos nivel. În timpul Reconstrucției, a fost inițiat sistemul de închiriere a deținuților, sistem ce avea să fie pe deplin implementat în anii 1880 și care a luat sfîrșit oficial în ultimul stat, Alabama, în 1928. A persistat însă sub diferite forme pînă cînd a fost abolit în 1942 de către președintele Franklin D. Roosevelt în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Acest sistem permitea contractorilor privați să achiziționeze de la guvernele de stat sau locale serviciile deținuților pentru o anumită perioadă de timp. Afro-americanii, din cauza „aplicării viguroase și selective a legilor și a sentimentelor discriminatorii”, constituiau marea majoritate a deținuților închiriați https://ro.wikipedia.org/wiki/Sclavia_%C3%AEn_Statele_Unite_ale_Americii

a unei tranziții constituționale parcursă de statul sovietic în evoluția sa juridico-politică, dar și social-economică;

- pentru prima dată (ca premieră la nivel mondial) apar în textul constituțional drepturile și libertățile cetățenilor, dar și abolirea restricțiilor privind drepturile politice ale cetățenilor, egalând toate naționalitățile și oamenii indiferent de sex, origine, credință, etc.;
- Constituția din a.1936 a marcat intrarea URSS într-o nouă etapă de dezvoltare – etapa industrializării și colectivizării într-un stat sovietic;
- păstrarea esenței de clasă și menționarea dictaturii proletariatului, dar și consolidarea rolului de conducere al Partidului Comunist (VKP(b)) în normele constituționale, este una din trăsăturile de bază ale Constituției staliniste a URSS;
- Constituția URSS din 1936 reglementa prin norme directe regimul de guvernare, stabilind principiile constituționale politice, economice și sociale de edificare statală.

În așa mod, constituționalismul sovietic al perioadei analizate, poate fi caracterizat ca fiind unul real și progresist, care include mai multe prevederi scrise în Constituția URSS de natură democratică, referitoare, în primul rând, la drepturile și libertățile cetățenesti.

Este de atras atenția, că textul Constituției URSS din a.1936 conținea o serie de articole foarte surprinzătoare pentru cele mai avansate state din perioada dată, stabilind norme de excelență în domeniul drepturilor omului, ca de exemplu:

- articolul 125, potrivit căruia libertatea de exprimare, libertatea presei, libertatea de întrunire erau garantate, precum erau garantate și mitingurile, libertatea procesiunilor stradale și a demonstrațiilor;
- articolul 127, conform căruia cetățenilor URSS li se garanta imunitatea personală, și nimeni nu putea fi arestat decât prin hotărâre judecătorească sau cu sancțiunea procurorului;
- articolul 128, potrivit căruia inviolabilitatea locuințelor cetățenilor și secretul corespondenței erau protejate de lege.

De altfel, normele constituționale ale Constituției staliniste aveau un caracter atotcuprinzător, reglementând practic toate sferele de viață a statului socialist și a societății, constituind baza normativă pentru cadrul legal al țării.

În același timp, actul constituțional stabilea și baza economică a statului sovietic, statuând principiile,

- proprietatea de stat asupra mijloacelor de producere,
- dezvoltarea economiei țării în baza planurilor de dezvoltare,
- pământul, apa, pădurile, subsolul, băncile și transportul sunt bunuri ale poporului,
- pământul prelucrat de gospodăriile colective era transmis lor în folosire pe termen nedeterminat.

Totodata, necesită de avut în vedere că această etapă de dezvoltare statală a URSS, și respectiv a constituționalismului sovietic, este caracterizată prin mai multe trăsături distinctive recunoscute de mai cercetătorii constituționaliști ai perioadei respective⁸⁵, și anume:

1. A fost păstrată esența de clasă a textului constituțional, consolidând în același timp principiul egalității persoanelor în fața legii.

2. Pentru prima dată, a fost introdus în constituție un capitol distinct despre drepturile și responsabilitățile fundamentale ale cetățenilor, fiind asigurat în particular dreptul la muncă și la odihnă.

3. Textul Constituției a atribuit clar un rol de conducere și de structură ierarhică supremă în stat Partidului Comunist.

4. Constituția URSS a fost promovată ca o constituție-model a socialismului;

5. În Constituție s-au stabilit bazele economiei sociale, ceea ce denotă faptul că constituția a trasat calea de formare a bazei economice a socialismului prin:

- a) desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producere;
- b) statuarea sistemului economic socialist în baza proprietății de stat;
- c) stabilirea tuturor mijloacelor de producție ca proprietate de stat;
- d) dezvoltarea economiei naționale a URSS în baza planurilor de stat pe anumite perioade;

⁸⁵ Курьянович А. В. Выборы в Верховный совет СССР 1937 г. как легитимация советского общественно-политического режима (на примере Белорусской ССР) / А. В. Курьянович // Вестник Самарского университета. История, педагогика, филология. 2016. № 1.; Маслов Вилли Андреевич. Некоторые особенности советского конституционализма. Вестник Уральского Юридического Института МВД России, 2018г. pp.50-55; Исаев И.А.История государства и права России. – М., 2004.; Медушевский А.Н. Демократия и авторитаризм: российский конституционализм в сравнительной перспективе. М., 1998; Бычков А.И.Историко-правовая характеристика Конституции СССР 1936 г. // История государства и права. 2012. № 8.; Златопольский Д.Л.Федерация и национальный вопрос (исторический опыт Советского Союза). Вестник Московского университета. 1998. № 5. ;Павликов С.Г.Власть конституции в правовом государстве и судебный конституционный контроль // Современный юрист. – 2013. – № 2 (3).

- e) organizarea economiei URSS pe baza planificării de stat;
- f) determinarea și dezvoltarea economiei și a întregii vieți social-politice și economice a statului sovietic marcată de dominația factorului ideologic și politic al Partidului Comunist;

6. Perfectarea formei juridice a actului constituțional, fiind mai avansată comparativ cu constituțiile existente din alte state. În Constituție au apărut capitolele: „Structura socială”, „Structura guvernamentală”, „Drepturile și îndatoririle de bază ale cetățenilor”, etc.. În Constituție au apărut capitole separate privind organele guvernamentale ale regiunilor autonome și competențele acestora.

7. În Constituție nu s-a regăsit măsurile direct represive precum privarea de drepturi politice a cetățenilor pe motive sociale.

8. S-a stabilit prin actul constituțional sistemul electoral al URSS bazat pe votul universal, egal, direct și secret al cetățeanului.

9. Constituția a.1936 a statuat unitatea ierarhică a puterii de stat, a ideologiei de stat, a separării bisericii de stat, a guvernării statului de un singur partid politic, a protecției proprietății de stat – proprietate a întregului popor sovietic.

10. S-a consolidat rolul de conducere al Partidului Comunist Unional (bolșevic), ceea ce a indicat păstrarea esenței de clasă prin abolirea proprietății private, dominația sistemului economic socialist și proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție.

Astfel, Constituția URSS din a.1936 a trasat noi abordări conceptuale și a statuat noi poziții de drept constituțional, promovînd o calitate nouă realității social-politice în statul sovietic. De aceea, putem concluziona, că prin această Constituție din a.1936, a fost proclamată victoria socialismului în URSS.

Astăzi, constituționalismul sovietic este recunoscut (deschis sau tacit) drept unul dintre cei mai importanți factori care au stat la temelia societății moldovenesti contemporane, care astăzi în formatul constituțional al anului 1994, conține principii și valori constituționale fundamentale, care afirmă statul de drept democratic cu o formă republicană de guvernare, bazată pe separația puterilor de stat, dar și pe sistemul de frine și contrabalante constituționale în vederea garantării drepturilor și intereselor fundamentale ale omului.

În contextul analizei expuse supra, putem să deducem următoarele concluzii:

- a) Constituțiile sovietice au lăsat amprenta sa în traseul constituțional al țării, influențînd actele constituționale ale Moldovei, dar

și determinînd constituționalismul moldovenesc și identitatea constituțională a Republicii Moldova – aspect care trebuie luat în considerație la cercetarea subiectelor date;

- b) Constientizarea rolului și importanței pe care l-au jucat constituțiile sovietice în știința juridică națională a Republicii Moldova, conduce la faptul necesității includerii lor în programele de studiu a științelor juridice din instituțiile de învățămînt superior. În același timp, principiile, conceptele și ideile expuse în constituțiile sovietice formează obiect de cercetare științifică pentru savanți și tineretul studios în munca lor de „cercetare și separare științifică a griului de neghină”;
- c) Principiile sociale și instrumentarul juridic de asigurare și realizare a garanțiilor proclamate în Constituția a.1936, merită toată atenția cercetătorilor științifici, pentru a putea fi reformulate în propuneri pentru un proiect de Lege ferenda de modificare a Constituției RM din 29.07.1994. Printre ele s-ar enumera și principiile unității ierarhice a puterii de stat, a organizării și funcționării economiei planificate orientate social, a unității echilibrate a drepturilor și obligațiilor cetățenești, dar și alte principii constituționale care pot fi deduse din conținutul Constituției URSS din a.1936.

CONSTITUȚIA
(LEGEA FUNDAMENTALĂ) REPUBLICII
AUTONOME SOVIETICE SOCIALISTE
MOLDOVENEȘTI ADOPTATĂ LA 6 IANUARIE 1938

Boris NEGRU

doctor în drept, profesor

Alina NEGRU

doctor, conferențiar universitar

După unirea firească a Basarabiei cu România, frontiera dintre România și Statele Sovietice (din 30 decembrie 1922- Uniunea Sovietică) trecea pe Nistru. Din cele mai vechi timpuri Nistru n-a fost frontieră etnică pentru populația românească, care este atestată, din cele mai vechi timpuri, la răsărit de Nistru.

După lovitura de stat din octombrie 1917, botezată de istoriografia sovietică ca „mare revoluție socialistă din octombrie”, bolșevicii au declarat că vor realiza în practică dreptul națiilor la autodeterminare. Ca urmare, un grup de comuniști în frunte cu G.Kotovski au înaintat propunerea de a forma, pe malul stâng al Nistrului, o formațiune statală națională pentru moldovenii ce locuiau în acest spațiu după unele date, între 500-800 mii de locuitori.

La 12 octombrie 1924 în cadrul RSS Ucrainene se creează Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM). Republica includea inițial 12 raioane, fiindu-i împrumutate câteva raioane cu populație ucraineană (Kotovsk, Ananiev, Kodâma, Krasnooknensc). Din martie 1925 rămân 11 raioane, raionul Stavrov fiind lichidat. Populația RASSM era aproximativ de 540000, capitala fiind până în 1929 la Balta, iar mai apoi, la Tiraspol.

Astfel RASSM a fost creată mai mult din motive politice, propagandiste, ca să demonstreze că puterea sovietică rezolvă problema națională. S-a urmărit, indiscutabil, scopul politic adevărat al URSS, de a avea, în viitor, o republică unională nouă – RSS Română. Prin crearea RASSM problema națională nu numai că n-a fost rezolvată, ci, dimpotrivă, a fost promovată o politică de deznaționalizare, prin crearea unei limbi aparte și prin izolarea culturală a moldovenilor din stânga

Nistrului de arealul limbii și culturii române. La baza politicii statale a RASSM a fost pusă românofobia, promovată insistent, prin toate mijloacele. Acest lucru rezulta și din conținutul Constituției RASSM din 23 aprilie 1925.

Spre deosebire de Constituția din martie 1923 din România, aplicabilă pe teritoriul Basarabiei, în Constituția RASSM nu vom găsi nimic referitor la drepturile și libertățile cetățenilor. În schimb, era menționată „dictatura proletariatului”, „bazată pe alianța clasei muncitoare” și a „țărănimii”, pe rolul conducător al Partidului Comunist etc.

După exproprierea pământurilor țărănești, colectivizarea forțată, după o politică de exterminare a așa-numiților chiaburi, în plină companie de nimicire a „dușmanilor poporului”, a deportărilor în masă, realizarea unei politici de învrăjpire a diferitor pături sociale, conducerea stalinistă a URSS a considerat că și-a atins, în principal, scopul propus, iar „cuceririle istorice” obținute și sarcinile următoare ale marelui popor sovietic urmează să fie consfințite într-o nouă Constituție. Astfel, la 5 decembrie 1936, Congresul VIII Extraordinar al Sovietelor din toată URSS adoptă noua Constituție. La 30 ianuarie 1937, Congresul XIV Extraordinar din Ucraina adoptă Constituția RSS Ucrainene.

În baza renovării constituționale a URSS (1936), Ucrainei (1937), a „democratizării substanțiale” a regimului sovietic, în general, a succesorilor poporului RASSM, la 6 ianuarie 1938, Congresul VII Extraordinar al Sovietelor din Moldova adoptă **Constituția RASS Moldovenești**.

Constituția avea 11 capitole (cu 4 capitole mai mult ca cea din 1925) și 114 articole (cu 66 articole mai mult ca cea din 1925).

Denumirea oficială a capitolelor, în limba „moldovenească” de atunci, era:

Capitolul I – Structura obștească;

Capitolul II – Structura de stat;

Capitolul III – Organele superioare ale puterii de Stat;

Capitolul IV – Organele cârmuirii de stat;

Capitolul V – Organele locale;

Capitolul VI – Bugetul;

Capitolul VII – Judecata și procuratura;

Capitolul VIII – Drepturile și datoriile temeinice ale cetățenilor;

Capitolul IX – Sistema de alegere;

Capitolul X – Gherbu, flagu, stolița;

Capitolul XI – Rânduiala schimbării Constituției.

Deși se declara democratizarea sistemului, acest lucru nu s-a întâmplat, ci din contra, o dovadă în acest sens e faptul că din 30 membri ai Comisiei Constituționale mai mult de jumătate (16) au fost executați între anii 1937-1940 ca „dușmani ai poporului”. Tot în această perioadă au fost represați mulți dintre foștii activiști de stat și partid: Starâi Gr., Voronovici E., Golub N., Moroz D. – ca „dușmani ai poporului”. A fost împușcată aproape toată Uniunea Scriitorilor din RASSM, toată conducerea comisariatului de interne. Din 9 membri ai Moldovcomului, 7 au fost supuși represiunilor ca „dușmani ai poporului”. În 1938 organizația de partid din RASSM avea de două ori mai puțini membri ca în 1933 (3 mii față de 5 mii 717).

Represiunile au cuprins nu numai conducătorii, intelectualitatea, dar și muncitorii, țărani. Conform unor date, în satul Butor, raionul Grigoriopol, victime ale represiunii au fost 150 de oameni, în satul Pererâta, raionul Dubăsari – 270 de oameni. La Olănești au fost împușcați de grănicerii sovietici 40 de țărani pentru încercarea de a trece în Basarabia românească.

Prevederile constituționale referitoare la dictatura proletariatului și rolul conducător al Partidului Comunist au rămas neclintite atât în Constituția URSS, Constituția Ucrainei, cât și în Constituția RASSM. În această ordine de idei, sunt semnificative spusele lui I.V. Stalin, când se lucra asupra proiectului Constituției URSS: „Trebuie să recunosc că proiectul noii Constituții, într-adevăr, lasă în vigoare regimul dictaturii clasei muncitoare și păstrează fără schimbări prevederea ce se referă la rolul conducător al Partidului Comunist. Dacă stimații critici (Evident, e vorba de criticii din afara URSS, deoarece criticii interni nici nu puteau fi – Nota ne aparține – Aut.) consideră aceasta ca un neajuns al proiectului Constituției, putem doar să-i compătimim. Noi bolșevicii, privim acest lucru ca o prioritate a proiectului Constituției”.

După forma de guvernare, URSS, Ucraina, RASS Moldovenească sun republici. Dar, după cum, pe bună dreptate, menționează profesorul universitar din Federația Rusă A.B. Vengherov statul sovietic, în ansamblu, „e o categorie exotică de republici. În ea se neagă principiul separării puterilor în stat și, dimpotrivă, se proclamă unirea tuturor ramurilor puterii în soviete, corpul deputaților care adoptă legi singur le îndeplinește și controlează executarea lor.

Datorită acestei baze ideologice, în realitate, s-a constituit o putere executivă puternică, Sovietele au fost organizate ca o „verticală”, unică, ca un sistem, care, de jos până în sus, era sub controlul strict al parti-

dului. Mai mult ca atât, „la unele etape de evoluție, forma sovietică de guvernare s-a transformat practic în dictatura personală a conducătorului – în puterea Secretarului General”. Ca urmare, puterea Secretarului General devine o nouă formă de monarhie absolută”.

Prevederile constituționale care tratau așa noțiuni ca baza economică, baza politică (noțiuni care figurează doar în constituțiile sovietice) aveau mai mult un conținut ideologic și nu juridic.

Astfel, se declara că baza politică a statului o constituie sovietele de deputați ai oamenilor muncii, iar baza economică – sistemul socialist de gospodărire și proprietatea socialistă. Ca proprietate socialistă se considera proprietatea de stat și proprietatea cooperatist-colhoznică. Ultima, de fapt, tot era proprietatea de stat, deoarece, în urma colectivizării, nici țărani, nici colhozurile nu mai aveau în proprietate pământ, acesta fiind doar proprietate exclusivă a statului. Țăranii și colhozurile puteau doar să folosească pământul, dar și această folosire nu era după bunul lor plac, ci doar în conformitate cu directivele de partid.

Conform Constituției din 1938, organul suprem al puterii de stat este Sovietul Suprem al RASSM. O supremație reală a acesteia, în realitate, nu există. Sovietul Suprem era doar o marionetă a regimului totalitar, sub controlul strict al Sovietului Suprem al Ucrainei, a Sovietului Suprem al URSS, monopolul asupra puterii aparținând partidului unic – cel comunist în persoana lui Stalin și a câtorva acoliți ai săi. Să nu uităm nici faptul că cei 101 deputați ai Sovietului Suprem se adunau doar de două ori pe an, pe două zile, ca regulă. În perioada dintre sesiuni, organ legiuitor era Prezidiul Sovietului Suprem, compus din 11 membri. Prezidiul Sovietului Suprem emitea decrete (inclusiv normative), interpreta legile, putea anula dispozițiile și deciziile guvernului, etc.

Sovietul Suprem nu soluționa definitiv majoritatea absolută a problemelor de stat. Așa, de exemplu, problemele legate de modificările constituționale, de împărțirea administrativ-teritorială necesitau confirmare din partea autorităților ucrainene.

Puterea executivă aparține Sovietului Comisarilor Norodnici, care avea și unele funcții legislative. Comisariatele norodnice erau constituite pe principiul de ramură. Guvernul (SCN) era format din comisari norodnici ai RASSM și reprezentantul plenipotențiar al comisariatului norodnic al colectărilor din URSS. Conform Constituției, SCN era responsabil față de Sovietul Suprem al RASSM, iar între sesiuni – în fața Prezidiului Sovietului Suprem al RASSM. Prezidiul putea numi și destitui din funcție comisarii norodnici, acte care ulterior, erau confirmate de Sovietul Suprem, fără a fi puse în discuție.

Organe locale ale puterii de stat în RASSM, ca și în toate celelalte republici sovietice, erau Sovietele raionale, orașanești și sătești. Acestea se alegea, și activau în sesiuni, iar în perioada dintre sesiuni activau comitetele executive locale. Activitatea sovietelor locale avea mai mult un caracter formal: sesiunile aveau loc rar, nu conform termenilor legali. De cele mai multe ori sovietele erau substituite de comitetele executive, care transpunea în viață directivele organelor superioare și celor de partid. Comitetele executive, sub conducerea autorităților partiinice, depistau „dușmanii poporului”, ajutau la colectarea forțată a cerealelor, realizau indicațiile referitoare la confiscarea caselor de locuit, uneltelor agricole, animalelor, păsărilor, aveau grija să nu se încalce limitele averii locuitorilor.

Organele de justiție erau reprezentate prin Judecătoria Supremă a RASSM, iar în orașe și raioane – de judecătoriile norodnice. Membrii Judecătoriei Supreme erau aleși de Sovietul Suprem, pentru o perioadă de 3 ani. Judecătorii norodnici se alegeau de populația raioanelor și orașelor pe un termen de 5 ani.

Procurorul principal al RASSM erau numit în funcție de Procurorul principal al URSS, iar procurorii din raioane erau numiți în funcție de Procurorul principal al Ucrainei.

Imixtiunea de fapt a puterii executive în activitatea judecătorească, făcută posibilă prin suprimarea inamovibilității judecătorilor, mixtiune care s-a exercitat de la bun început, cu timpul s-a creat și cadrul legal al acestei mixtiuni. Dreptul sovietelor și a executivelor acestora de a alege și revoca pe judecători, dat acestora prin lege consacră dependența totală a judecătorilor față de așa-numita puterea poporului la nivel local și central.

O altă imixtiune, și cea mai gravă, constă în faptul că în organele judecătorești și ale procuraturii nu putea nimeri și nu erau acceptați cei care își trăgeau rădăcinile din „dușmanii poporului” sau figurau în listele autorităților publice, care își pierduse încrederea.

Constituția din 1938 a RASS Moldovenești lărgeste substanțial limitele de reglementare normativă constituțională a relațiilor sociale. Astfel, în cele 4 capitole noi, comparativ cu Constituția din 1925, se introduc referințe noi la organizarea socială, drepturile și obligațiile cetățenilor, sistemul electoral, procedura de modificare a Constituției.

Capitolul VIII, referitor la „drepturile și datoriile temeinice ale cetățenilor” are o semnificație deosebită. Nu întâmplător, în Declarația franceză a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului din

26 august 1789 se prevedea expres că „orice societate în care garanția drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor stabilită, nu are constituție”. În această ordine de idei, savanții englezi J. Harvey și L. Bather subliniază faptul că „Constituția există, în primul rând pentru a proteja drepturile cetățenilor și pentru a limita puterile celor încredințați cu autoritatea”. Astfel, prezența reglementărilor privind drepturile și libertățile omului denotă o trăsătură esențială și obligatorie a unei constituții. În caz contrar, „sub semnul celei mai elegante și echilibrate constituții se poate naște cea mai odioasă dictatură, căci, chiar dacă constituția se vrea să fie o barieră în fața arbitrarului puterii, ea rămâne totuși, doar o „barieră de hârtie”.

Cele spuse, scot în evidență o superioritate clară a Constituției RASSM din 1938 față de Constituția din 1925. Totuși, observăm un lucru care nu este lipsit de semnificație și anume, includerea problematicii drepturilor omului spre sfârșitul Constituției, după normele privind statul, autoritățile lui etc. Locul rezervat drepturilor și libertăților omului subliniază, într-o mare măsură, atitudinea statului față de Om. Nu Omul există pentru stat, ci statul există pentru Om. Cu toate acestea, putem admite, cu mari rezerve, că de la analiza unei constituții locul rezervat drepturilor omului poate fi indiferent, în schimb, „conținutul lor, trebuie să aibă o coloratură politică bine definită”. E important, de asemenea, să analizăm cadrul constituțional și aplicarea lui practică, la care ne vom referi în continuare.

Este de menționat, în primul rând, dreptul la muncă. Conform Constituției, cetățenii RASSM (și, evident, toți cetățenii URSS) au dreptul la muncă, adică dreptul de a căpăta o muncă garantată și retribuită potrivit cu cantitatea și calitatea ei.

Acest drept, însă, pentru o bună parte din cetățenii nevinovați ai URSS (și RASSM) „însemna munca în condiții îngrozitoare ale lagărelor staliniste, în exil, departe de locurile de baștină”, obligațiunea de a întări baza economică a statului, „regimul constituțional al democrației socialiste”.

Sunt consacrate de asemenea, dreptul la învățătură, odihnă, la asistența socială, libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, mitingurilor și demonstrațiilor, libertatea asocierilor, egalitatea în fața legii (fără deosebire de rasă și naționalitate), libertatea conștiinței etc. Acestea sunt garantate „în conformitate cu interesele celor ce muncesc și în vederea întăririi regimului socialist”.

Ca urmare, drepturile erau mai mult **datorii** (muncă, învățătură, căci învățământul primar era obligatoriu), sau **drepturi de supraviețuire**

(odihnă, asistența socială), decât drepturi de afirmare a personalității umane.

Dreptul de asociere, de exemplu, semnifica mult mai mult decât textul formal. Era vorba de asociere în organizații, pe care statul nu numai le accepta, dar sunt utile și chiar obligatoriu pentru toți cetățenii de a face parte din ele (de exemplu, asocierea în sindicate, „școala comunismului”. Constituția consacră rolul special ce revine partidului comunist, precizând că „cetățenii cei mai activi și mai conștienți din rândurile clasei muncitoare și ale celorlalte pături de oameni ai muncii ce unesc în Partidul Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, detașamentul de avangardă al oamenilor muncii în lupta lor pentru întărirea și dezvoltarea regimului socialist și care reprezintă nucleul conducător al tuturor organizațiilor oamenilor muncii atât celor obștești, cât și cele de stat”.

Cât privește libertatea de conștiință, „lăsând la o parte aspectul ei interior, care este necontrolabil, manifestările sale exterioare erau puse sub o libertate supravegheată”, în condițiile distrugerii, închiderii lăcașelor sfinte și a „ateismului științific”.

Asemenea libertăți de afirmare a personalității omului, cum ar fi „sloboda cuvântului” (așa denumire o găsim la art.92 al Constituției), sloboda presei erau acordate „în corespundere cu interesele truditivilor și cu țelul de a întări structura socialistă”.

Astfel, orice manifestare exterioară a unui cetățean trebuia canalizată în sensul menținerii puterii existente, a regimului constituțional socialist. De altfel, autoritățile reglementau și modurile, scenariile după care au loc manifestările publice, mitingurile, demonstrațiile. Nu întâmplător, se spunea că în URSS cetățenii au dreptul de a ieși la demonstrații, în mod obligatoriu, de 2 ori pe an: de 1 mai și la 7 noiembrie.

Constituția RASS Moldovenești mai garantează inviolabilitatea persoanei, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței, dreptul la azil acordat cetățenilor urmăriți pentru „apărarea intereselor celor ce muncesc, pentru activitate științifică sau lupta de eliberare națională”, drepturi care, de altfel, nu au fost respectate nici atâta, cunoscut fiind numărul extrem de mare a celor arestați fără vină și fără mandat emis potrivit legii etc.

Caracterizând drepturile și libertățile omului proclamate pe larg de Constituția din 1938 a RASS Moldovenești, a tuturor constituțiilor sovietice din acea perioadă, am putea menționa că „spre deosebire de

dictaturile de dreapta, care combat în mod deschis și direct regimul constituțional și deci nu au constituții, dictaturile de stânga se pretind regimuri democratice, chiar cele mai democratice posibile, și deci au și constituții”, proclamă drepturi și libertăți cu obișnuita unanimitate comunistă, știind bine că până la urmă „dictatura antrenează corelativ dispariția drepturilor și a libertăților publice cetățenești, inevitabila contrapartidă a plenitudinii puterii este eclipsarea drepturilor individuale și colective”.

Are dreptate profesorul universitar Tudor Drăganu, afirmând că în urma „monopolizării puterii politice de către partidul comunist, a creării noilor organe de represiune (în URSS – securitatea, NCVD-ul etc. – Aut.), precum și a persecuțiilor dezlănțuite împotriva așa-zisilor foști exploatați, a chiaburilor ..., a intelectualilor acuzați de concepții mistice și reacționare, a unor culte religioase, în curând în sânul populației se conturează categorii sociale necunoscute mai înainte, între care deosebirea devin tot mai tranșante”. Pentru a ilustra acest lucru ne vom referi la următoarele. Constituția URSS, Constituția Ucrainei, Constituția RASS Moldovenești proclamă cu fățarnicie egalitate în fața legilor a tuturor cetățenilor. Dar, ne întrebăm și vă întrebăm, cum rămâne, cu principiul egalității, cu asemenea categorii sociale, cum ar fi:

- a) nomenclaturiștii și activiștii de partid, beneficiari ai unor importante privilegii (salarii mult mai mari, indemnizații de conducere, posibilitatea de a se aproviziona ieftin și din abundență, locuințe luxoase, case speciale de odihnă, mașini de serviciu etc.);
- b) lucrătorii din cadrul securității, NCVD-ului, procuraturii, judecătorilor, care în temeiul funcției beneficiau de diferite avantaje;
- c) membri ai partidului comunist, având atitudinea potențială de a ocupa funcții de stat, indiferent de pregătirea lor teoretică și profesională (se știe, de exemplu, că marele măcelar N.Ejov avea studii școlare primare neterminate, mai precis, 2 clase).

Din reglementările constituționale ar rezulta că cei numiți mai sus sunt egali cu marea masă a nemembrilor de partid, lipsiți de posibilitatea de a ocupa anumite funcții, lor rezervându-le doar „munca de jos”.

Într-o situație îngrozitoare se află „dușmanii poporului”, deportații, persecutații politice și membrii familiilor acestora.

În Constituție sunt prevăzute și îndatoririle cetățenilor de a respecta Constituția și legile, de a apăra proprietatea obștească, de a înfăptui serviciul militar și de a apăra patria ș.a. Acest lucru e și firesc. Într-o societate democratică nu pot exista drepturi fără îndatoriri. Îndatoririle

sunt corelative drepturilor și libertăților. Caracterul corelativ al îndatoririlor cetățenești față de drepturi este pe deplin justificat și nimeni nu se poate prevala doar de drepturi, fără a-și asuma și obligații corespunzătoare.

În context, este de menționat că în condițiile în care se încalcă principiul egalității, dar acest lucru, după cum am menționat anterior, are loc, echilibrul normal al drepturilor, libertăților și îndatoririlor cetățenești dispăre. Ca rezultat, unii beneficiază mai mult de drepturi decât de îndatoriri și invers.

Spre deosebire de Constituția RASSM din 1925, Constituția din 1938 consacră un capitol distinct, IX – Sistema de alegere.

Problema sistemului electoral e semnificativă pentru un regim constituțional democratic. Numai prin alegeri, poporul își selectează împuterniciții săi în autoritățile publice, iar autoritățile urmează să exercite puterea în numele poporului.

Sistemul electoral desemnează „ansamblul normelor juridice articulate și ierarhizate, având ca obiect de reglementare dreptul de a alege în organele reprezentative ale puterii, dreptul de a fi ales în aceste organe și – acolo unde o asemenea posibilitate este prevăzută – dreptul de a revoca pe cei aleși, precum și principiile sufragiului, modul de organizare și desfășurare”.

Constituția RASSM proclamă că alegerile se fac pe baza votului universal, egal, direct și liber exprimat, toți cetățenii având dreptul de vot de la vârsta de 18 ani împliniți, vârsta pentru a fi ales deputat fiind de 23 de ani. În ce privește mecanismul desfășurării alegerilor, dreptul de a depune candidaturi este asigurat organizațiilor obștești – asociațiilor oamenilor muncii, organizațiilor partidului comunist, sindicatelor, cooperativelor, organizațiilor de tineret, asociațiilor culturale. O dispoziție nouă este cea potrivit căreia deputații sunt obligați să dea socoteală, în fața celor care i-au ales, ei putând fi revocați în urma hotărârii majorității alegătorilor, luată în conformitate cu procedura stabilită de lege.

Deși se vorbea mult despre „blocul comuniștilor” și celor fără de partid, alegerile erau regizate din cabinete și aveau un caracter formal. Erau desemnați din timp, câte un candidat pentru fiecare circumscripție electorală. În Sovietele Supreme, în mod obligatoriu, erau aleși membrii comitetelor centrale, miniștrii, președinții comitetelor executive regionale (raionale), iar din rândul clasei muncitoare erau desemnați cei mai „cuminți” și loiali regimului candidați.

Alegerea candidaților în deputați, numirea în funcție a conducătorilor de rang înalt avea loc conform deciziilor organelor de partid, după așa-numitul principiu nomenclaturist. Încă în 1925 Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist a aprobat 2 liste speciale. Conform listei nr.1, era indicate posturile, care pot fi ocupate de persoane, prin decizia Biroului Politic sau a Secretariatului Comitetului Central. Lista nr.2 indică posturile la care pot fi numite persoane, prin hotărârea secțiilor comitetelor centrale și altor autorități partinice.

Ca urmare, autoritățile comuniste dirijau probleme legate de alegerile deputaților, de numirea în funcție a persoanelor de încredere.

Constituția RASS Moldovenești din 1938 mai conține prevederi legate de „gherb, flag, stoliță” (limba moldovenească de atunci), adică de stemă, drapel, capitală. Simbolurile statale respective corespund întru tocmai exigențelor organelor de partid și n-au nimic comun cu istoria, tradițiile noastre de neam.

Constituția cuprindea dispoziții ce țin de procedura modificărilor constituționale. Acestea se conțin într-un capitol distinct – Capitolul XI intitulat „Rânduiala schimbării Constituției”. Acest compartiment, de altfel, ca și toate celelalte au un caracter pur formal.

Referindu-ne, în general, la Constituția RASS Moldovenești din 1938, putem concluziona următoarele.

Deși aparent Constituția din 1938, ca și toate celelalte constituții sovietice (ale URSS, Ucrainei, altor republici unionale și autonome) pot fi considerate ca model al garantării drepturilor democratice (făcând abstracție de multe limitări), evenimentele petrecute în Uniunea Sovietică (evident și în RASSM) în anii 1930-1938, legate de marile epurări staliniste, au demonstrat fragilitatea reglementărilor înscrise și vădita discrepanță între „**vorbe**” și „**fapte**”, între drepturile proclamate și aplicarea lor practică.

Putem menționa ferm că Constituția RASSM a fost o constituție provizorie, de perspectivă, pentru ceea ce urma să aibă loc. la momentul adoptării Constituția RASSM din 1938, era deja hotărâtă, în cabinetele de la Kremlin, soarta de mai departe a Basarabiei și Bucovinei de Nord.

Realmente, crearea RASSM e determinată de motive politice, propagandistice, ca să se demonstreze că puterea sovietică rezolvă problema națională. De fapt, a fost dusă o politică de deznaționalizare prin crearea unei limbi aparte și prin izolarea moldovenilor din Transnistria de spațiul cultural românesc.

RASSM a jucat un rol esențial în apariția ideologiei separatismului transnistrean, impus Republicii Moldova de forțele proimperiale ruse.

Literatura utilizată:

1. Elena Aramă, Valentina Coptileț, Istoria dreptului românesc, Chișinău, Cartea Juridică, 2015.
2. Alexandru Arseni, Drept constituțional și instituții politice, Chișinău, CEP USM, 2019.
3. Tudor Drăganu, Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, Vol.1, București, Lumina Lex, 2000.
4. Boris Negru, Alina Negru, Teoria generala a dreptului si statului, Chișinău, IS „Tipografia central”, 2017.
5. Victor Duculescu, Constanța Călinoiu, Georgeta Duculescu, Drept constituțional comparat, Vol.1, București, Lumina Lex, 1999.
6. Mihai Rotaru, Istoria dreptului românesc, Chișinău, Editura ASEK, 2008.
7. А.Б. Венгеров, Теория государства и права, Москва, Омега-Л, 2005.
8. И.В. Сталин, Вопросы ленинизма, Москва, 1935.

КОНСТИТУЦИЯ (ЛЕЖЯ ТЕМЕЙНИКЭ) РЕСПУБЛИШИЙ СОВЕТИШЕ СОЦИАЛИСТЕ МОЛДОВЕНЕШТЬ ДИН 1941

Boris NEGRU

doctor în drept, profesor

Alina NEGRU

doctor, conferențiar universitar

Inițial, înainte de a caracteriza esența, conținutul și destinația Constituției Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, am vrea să atragem atenție la următoarele.

E cunoscut faptul că Basarabia, Bucovina de Nord, ca spații românești, au fost inițial părți componente ale statului Moldova. În această ordine de idei, sunt sugestive cuvintele umanistului italian Antonio Bonfini (născut în 1434), ajuns secretar al lui Matia Corvinul, regele Ungariei (1458-1490) și bun cunoscător al mediilor central-europene și al românilor: „Căci românii se trag din romani, ceea ce mărturisește până în timpurile de acum limba lor, care, deși se află în mijlocul unor neamuri barbare atât de felurite, nu a putu fi răpusă ... Căci din legiunile și coloniile romane aduse în Dacia de Traian și de ceilalți împărați romani s-u tras românii ... Deși năvăliri barbare de tot felul s-au revărsat asupra provinciei Dacia și asupra poporului român și asupra regiunii goților împreună cu Canonia, totuși s-a văzut că n-a putut fi răpuse coloniile și legiunile romane care se dezvoltaseră de curând. Înecați sub valul de barbari, ele totuși mai exală limba română și, ca să nu o părăsească nicidecum, se împotrivesc cu atâta îndârjire, încât îi vezi că luptă nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții, cât și a limbii”.

Totuși, la 1775 Imperiul Habsburgic răpește Moldovei partea ei de nord, Bucovina. În urma Războiului ruso-turc din 1806-1812, Rusia dezmembrează Moldova, anexând ținutul dintre Prut și Nistru asupra căruia extinde, în mod artificial, numele de Basarabia. Drept rezultat al prăbușirii Imperiului Rus în 1917, aceste teritorii au revenit în mod firesc și legitim la România.

În 1940 se produce un nou dezastru național declanșat de nota ultimativă din 26 iunie, prin care guvernul sovietic cerea României „să

înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia” și „să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu hotarele sale potrivit cu harta alăturată”. Poți cere „înapoierea” și „transmiterea” la ceea ce își aparține. Evident, această notă constituia un act de agresiune, conform Convenției de definire a agresiunii din 3-5 iulie 1933 încheiate la Londra, la care atât România, cât și Uniunea Sovietică erau părți.

Nu trecem cu vederea nici faptul că, la 23 august 1939, la Moscova, a fost încheiat Pactul de neagresiune dintre Germania și URSS, însoțit de un protocol adițional secret, care se referea la sferele de influență a acestor două state. În realitate, acest document apare ca un **act de agresiune** și nu de pace, cum este nominalizat și încălca toate normele și principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional.

Armata Roșie ocupă teritoriul Basarabiei, nordul Bucovinei și fostul ținut Herța (acesta nici nu era indicat în notă), anexându-le la URSS și impunând un regim comunist totalitar. Dacă, conform datelor recensământului Rusiei țariste din 1816, se indica faptul că în Basarabia sunt 86% de români, în nota guvernului sovietic se conține o afirmație mincinoasă referitor la „populația, preponderent ucraineană a Basarabiei”. În rezultatul politicii de colonizare și deznaționalizare, procentul românilor din Basarabia în 1917 scade până la 65%. Chiar conform acestui procentaj, nu poate fi vorba de o populație „preponderent ucraineană” a Basarabiei.

În grabă mare, se inițiază problema unirii RASSM cu Basarabia și crearea unei republici unionale. Ziarul Partidului Comunist „Pravda”, scria că noua Republică Moldovenească va avea 3,7 mln. oameni și un teritoriu de 50 mii kilometri pătrați, adică un teritoriu mai mare ca cel al Belgiei, Olandei, Elveției.

La 2 august 1940, la sesiunea Sovietului Suprem al URSS, a fost adoptată Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Teritoriul noii republici unionale și numărul locuitorilor ei nici pe departe nu coincidea cu datele la care făcea referință ziarul „Pravda”. La acel moment, RASSM avea un teritoriu de 33,7 mii kilometri pătrați și o populație de 2,7 mln. de locuitori. Din cele 14 raioane ale RASSM republicii unionale i-au revenit 11 (raioanele Balta, Codâma, Pesceansc – revenind Ucrainei) raioane. Tot la Ucraina sunt anexate Bucovina de Nord, județele Hotin și Akerman. Județul Izmail, deși majoritatea populației o constituiau românii (moldovenii), de asemenea, revine în mod fraudulos Ucrainei.

Avizul Comisiei Sovietului Suprem al RSS Moldova, din 23 iunie 1990, făcând o apreciere a evenimentelor din acea perioadă, a argu-

mentat nelegitimite, încălcări grave ale normelor și principiilor unanim recunoscute ale dreptului internațional și chiar a legislației URSS, ocuparea spațiilor românești și constituirea RSSM. Astfel, Avizul scoate în evidență următoarele:

1. Basarabia a fost anexată la URSS prin forță și amenințarea cu forța, ca rezultat al pactului Molotov-Ribbentrop;
2. Basarabienii n-au fost întrebați și n-au participat sub nici o formă la adoptarea legii din 2 august 1940;
3. Legea din 2 august 1940 a însemnat dezmembrarea teritoriilor naționale românești (moldovenești) și a populației băștinașe a acestor teritorii între două state: RSS Ucraineană și RSS Moldovenească;
4. Sovietul Suprem al URSS, conform Constituției unionale din 1936, nu avea dreptul să formeze o republică unională, ci doar s-o primească în componența URSS. Legea despre frontiera RSSM în componența URSS așa și nu a fost adoptată.

La 10 februarie sesiunea I-a a Sovietului Suprem al RSSM a adoptat **Constituția RSSM**. Constituția conținea 11 capitole și 125 articole. Practic, Constituția RSSM, după structură și numirea capitolelor, prin nimic nu se deosebește de constituțiile celorlalte republici unionale:

- Capitolul I – Structura obștească;
- Capitolul II – Structura de stat;
- Capitolul III – Organele superioare ale puterii de stat;
- Capitolul IV – Organele cărmuirii de stat;
- Capitolul V – Organele locale;
- Capitolul VI – Bugetul;
- Capitolul VII – Judecata și procuratura;
- Capitolul VIII – Drepturile și îndatoririle cetățenilor;
- Capitolul IX – Sistemul de alegeri;
- Capitolul X – Gherbul, steagul, capitala;
- Capitolul XI – Rânduiala schimbării constituției.

Remarcăm și faptul că Constituția RSSM a activat până în iunie 1941. În prima perioadă a ostilităților pe frontul de Est, teritoriul Basarabiei a fost eliberat de trupele românești, care au reinstalat pe teritoriul său administrația română. În perioada 1941-1944, Basarabia a fost din nou integrată ordinii constituționale românești, existentă până la anexarea Basarabiei. După 1944, Basarabia a fost din nou ocupată de trupele sovietice și anexată la URSS. Revenirea Basarabiei sub administrația sovietică a fost însoțită de arestări masive, deportări în masă,

precum și de o politică permanentă de deznaționalizare. Se restabilește „ordinea constituțională sovietică”, prevăzută de Constituția URSS și Constituția RSSM.

În capitolul I, RSS Moldovenească era declarată stat al muncitorilor și țăranilor, iar baza politică o constituiau „sovietele de deputați ai oamenilor muncii, apărute în rezultatul răsturnării puterii moșierilor și capitaliștilor și instaurării dictaturii proletariatului”. După cum, pe bună dreptate, remarcă profesorul universitar Elena Aramă, „acest articol cuprinde două inexactități: Sovietele locale așa și nu „apăru-seră” la data adoptării Constituției, iar, răsturnarea puterii moșierilor și capitaliștilor a fost făcută de Armata Roșie și nu de oamenii muncii”.

Conform Constituției (vezi art.4), baza economică a RSSM o alcătuia sistemul socialist de gospodărire și proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, care s-au afirmat în urma lichidării sistemului capitalist al gospodăririi, lichidării proprietății private asupra mijloacelor de producție, în rezultatul naționalizării întreprinderilor, băncilor, transportului, mijloacelor de comunicații, în scopul nimicirii definitive a exploatării omului de către om și a construirii socialismului.

Proprietatea socialistă îmbracă, fie forma proprietății de stat – bun al întregului popor -, fie forma cooperatist-colhoznică. Constituția consacră proprietatea statului asupra principalelor mijloace de producție, recunoscând totodată și dreptul de proprietate al colhozurilor, precum și dreptul colhoznicilor de a avea în folosință personală un mic lot de pământ lângă casă și de a avea în proprietate personală o gospodărie auxiliară.

Cele spuse în art.4 al Constituției nu țin de starea reală de lucruri din RSSM. Cele prevăzute de Constituție se referă mai mult la scopul urmărit de legiuitor, deoarece în cea mai mare parte a RSSM nu putea fi vorba de o „gospodărire și proprietate socialistă”. Aceasta din urmă a fost impusă în urma naționalizării și exproprierii foștilor proprietari. Aceeași situație e și în gospodăria țărănească. La acel moment, colhozuri erau pe fostul teritoriu al RASSM, colectivizarea nu avuse loc în partea dreaptă a Nistrului

Constituția RSSM prevedea „folosirea veșnică și gratuită a pământului de către gospodăriile țărănești”, prevedere constituțională ce lipsea în toate celelalte republici unionale.

O particularitate a Constituției RSSM rezultă din conținutul art.9, conform căreia se preconiza „admiterea gospodăriilor individuale ale țăranilor, meșteșugarilor, întreprinderilor mici și individuale în limită

prevăzută de lege”. Asemenea limite erau prevăzute de Decretul de naționalizare din 15 august 1940.

O altă particularitate a Constituției RSS Moldovenești din 1941 rezultă din art.10, care, printre obiectele ce se puteau afla în proprietatea personală este menționat și inventarul gospodăresc.

Capitolul II – „Structura de stat”, declară RSS Moldovenească ca „stat suveran”, unit „benevol” în URSS. În legătură cu aceasta, am vrea să atragem atenție la următoarele.

Federația este constituită nu din state (chiar dacă subiectele federate poartă așa denumire (cazul SUA, Braziliei, Indiei etc.), ci din **unități statale**. Acestea pot fi numite diferit: *state* (de exemplu SUA), *republici* (de exemplu URSS, Federația Rusă, *landuri* (Germania, Austria), *provincii* (Canada), *cantoane* (Elveția) etc.

- Subiectele federate (republici unionale, state, cantoane etc.) nu sunt state în sensul deplin al cuvântului, chiar dacă, în aparență, ar beneficia de *atribute statale* (cetățenie, Constituție, alte legi, autorități statale (parlament, guvern etc.). Prin intrarea lor în federație, acestea (statele) au devenit mai mult unități administrativ-teritoriale specifice;
- Relațiile dintre subiectele federației sunt reglementate de norme juridice interne (de Constituția federației) și nu internaționale.

Astfel, subiectele federației nu sunt state în sensul deplin al cuvântului și nu beneficiază de suveranitate, în pofida proclamării ei formale în unele federații (cazul URSS, Iugoslaviei). Evident, n-a fost și nici nu a putut fi vorba de o suveranitate reală a RSSM, Lituaniei, Letoniei, Estoniei (acestea din urmă au avut aceeași soartă ca și RSSM). Ca urmare, de suveranitatea republicilor unionale se vorbea, mai mult, în scopuri propagandiste. Oricum, era mai „comod” să spui de suveranitatea RSSM, a altor republici unionale și nu a recunoaște faptul că acestea propriu-zis erau niște guvernări ale Imperiului Sovietic.

Ridicolă e și prevederea constituțională cu privire la dreptul republicii unionale de a ieși din componența URSS. Evident, această prevedere e pur declarativă. Cum poate, un teritoriu, încadrat cu forța, în urma unei agresiuni, să iasă din componența statului agresiv? De „*justețea, adevărul*” acestei prevederi ne conving următoarele:

- Nu există și nici nu poate exista vre-un mecanism juridic pentru un astfel de proces. Prezența unei norme materiale, în lipsa normelor procesuale, de materializare a primei, e pur declarativă;
- Să ne amintim și de un adevăr istoric. Începând cu anul 1989,

„statele suverane”, membre ale federației sovietice, și-au proclamat independența, adică au hotărât să iasă din „uniunea benevolă a republicilor surori”. Congresul deputaților poporului din URSS adoptă Legea cu privire la modalitatea de ieșire din componența URSS. Modalitatea de „ieșire” era „foarte simplă”. O republică, fie Moldova, Lituania, Estonia etc., are dreptul de a ieși din componența URSS, dacă mai mult de jumătate din cetățenii Uniunii Sovietice cu drept de vot, vor vota „pro”. Aceasta, în condițiile în care, mai mult de jumătate din cetățenii URSS făceau parte din Federația Rusă. Nu întâmplător, Legea susnumită a fost „botezată” de specialiștii în drept constituțional ca lege despre „imposibilitatea de a ieși din componența URSS”.

Prezintă interes și faptul că teritoriul RSSM (de altfel, ca și teritoriile celorlalte republici unionale) *nu poate fi schimbat*, fără consimțământul ei. Prevederea aceasta e excepțională! După ce teritoriul național al moldo-românilor a fost mutilat, după ce teritorii pur române, care niciodată n-au făcut parte din Ucraina, în mod abuziv, contrar adevărului istoric și bunului simț au fost smulse de la noi (Bucovina de Nord, ținutul Hotin etc.) ni se spune, prin Constituție (sic!) că fără consimțământul nostru teritoriul RSSM nu poate fi schimbat. Constatăm, cu regret, că, chiar și în prezent, forțele proimperiale ruse sunt în stare de multe. Mă refer și la separatismul impus Republicii Moldova de aceste forțe, la războiul declanșat de Rusia în Ucraina ș.a.

Ca organe supreme ale puterii de stat în RSS Moldovenească, Constituția din 1941 indică Sovietul Suprem și Prezidiul Sovietului Suprem, ambele având putere legislativă și, parțial, executivă. Pentru constituirea acestora a fost nevoie de timp. Astfel, după proclamarea, la 2 august a RSSM, asupra întregii republici unionale și-au extins atribuțiile organele centrale ale republicii autonome. În noiembrie 1940 Sovietul Suprem al RASSM a hotărât petrecerea alegerilor. În „stilul sovietic” și cu „experiența bogată a alegerilor din RASSM”, la 12 ianuarie 1941 este ales Sovietul Suprem al RSSM. Ca regulă, Sovietul Suprem se adună la 2 sesiuni anuale (pot fi extraordinare). În perioada dintre sesiuni, Sovietul Suprem transmite funcțiile sale de organ suprem al puterii de stat Prezidiului, organ ales de Sovietul Suprem dintre deputați. Prezidiul Sovietului Suprem este responsabil față de Sovietul Suprem și poate modifica actele legislative, dar cu prezentarea ulterioară sesiunii Sovietului Suprem spre aprobare.

Evident, activitatea legislativă a Sovietului Suprem este convențio-

nală și pur formală. Ea are loc în condițiile priorității reglementărilor federative față de cele republicane. În cazul existenței coliziei dintre reglementarea republicană și cele federative e valabilă ultima. Mai mult ca atât: există un cerc de probleme statale, care în exclusivitate revin numai Sovietului Suprem al URSS. Acestea rezultă din conținutul art.14 al Constituției URSS, care cuprindea 23 de puncte, rezolvarea cărora în exclusivitate revenea organelor federative. Ca urmare, vorbind de **Sovietul Suprem** al RSSM, putem menționa că în sintagma „soviet suprem”, cuvântul *suprem* e convențional, supremația având doar decor declarativ.

Sovietul Comisarilor Norodnici – Guvernul RSSM este caracterizat ca „organ suprem executiv și de dispoziție al puterii de stat”. El este format de Sovietul Suprem al RSSM. Sovietul Comisarilor Norodnici era alcătuit din Președinte, locțiitorii lui, comisarii norodnici și doi reprezentanți ai comisariatelor unionale. Guvernul includea 2 categorii de comisariate: unional-republicane și republicane. Primele activau sub conducerea comisariatelor norodnice analoage ale URSS. Cele republicane erau relativ independente. Astfel, inițial, din cele 15 comisariate, la cele republicane se atribuiau: a învățământului, a industriei locale, a gospodăriei comunale, a asigurării sociale, a transportului auto. Celelalte 10 comisariate erau unional-republicane.

Capitolul V, conține reglementări ce țin de organele locale. Conform Constituției, la aceștea se atribuie Sovietele locale, ca organe alese în baza dreptului electoral universal, egal, direct, secret. Alegerile pentru sovietele locale au fost preconizate pentru luna noiembrie 1941. Deoarece în partea basarabeană se păstrau încă județele ca unități administrativ-teritoriale, sovietele locale urmau să fie județene, raionale, orașenești, de orașe și satești. Ele urmau să fie alese pe doi ani. Consiliile, la rândul lor, urmau să aleagă comitetele executive.

Organele locale așa și nu au mai fost alese. În noiembrie 1941, puterea sovietică nu mai exista pe teritoriul Basarabiei.

Capitolul VII – „Judecata și procuratura” se referă la problemele justiției din RSSM. Conform art.83 al Constituției, justiția se înfăptuia de Judecătoria Supremă a RSSM, cele județene, populare (raionale și orașenești) și de judecătoria specială ale URSS. Acestea din urmă, au fost create prin hotărârile Sovietului Suprem și Sovietul Comisarilor Norodnici ale URSS. Conform hotărârii SCN al URSS din 9 iulie 1940 în Basarabia și Bucovina de Nord au început a activa tribunalele militare, care examinau infracțiunile contrarevoluționare și banditism.

Sovietul Suprem urma să aleagă, pentru un termen de 5 ani, judecătorii Judecătoriei Supreme și judecătorii județeni. Judecătorii celorlalte instanțe urmau să fie aleși de populație, pe un termen de 3 ani.

Procedura judiciară se înfăptuia, conform Constituției, asigurându-se persoanelor care nu vorbeau limba republicii unionale posibilitatea de a vorbi în limba maternă, de a avea traducător, de a face cunoștință deplină cu materialele dosarului.

Dezbaterile judiciare erau publice, afară de cazurile speciale, judecătorii fiind independenți și supunându-se numai legii.

Din punct de vedere teoretic, cele spuse, par a fi prevederi democratice și creează impresii despre instanțe aflate în slujba cetățenilor. În realitate, independența judecătorilor e pur declarativă. Aceștea făceau parte din nomenclaturii și, evident, erau selectați de organele de partid.

Procurorul RSSM era numit de Procurorul General al URSS. Organele procuraturii își exercitau atribuțiile, independent de organele locale și subordonându-se numai Procurorului General al URSS.

Capitolul VIII e consacrat **drepturilor** și îndatoririlor cetățenilor. E știut că în ansamblul complex de realități, probleme și deziderate ce preocupă omenirea, drepturile și libertățile omului ocupă, indiscutabil, un loc central. În această ordine de idei, trezește nedumerire faptul că legiuitorul sovietic amplasează această problemă majoră în partea finală a Constituției. Prin aceasta, se păstrează doctrina perimată ce-a guvernat pe parcursul anilor de dictatură comunistă, când statul era privit ca **donator** și nu ca **ocrotitor** al drepturilor și libertăților omului. Remarcăm, totuși, faptul că, în comparație cu constituțiile sovietice anterioare, Constituția URSS din 1936, Constituția RASSM din 1938, celelalte constituții ale republicilor unionale, Constituția RSSM din 1941, se caracterizează prin anumite realizări modeste în acest domeniu. E știut, însă, faptul că potențialul real al drepturilor și libertăților este determinat nu atât de fraze declarative, cât de nivelul posibilităților aplicării și realizării lor. Acest nivel de realizare nici nu putea fi înalt, deoarece diapazonul destul de bogat al drepturilor și libertăților omului a fost situat în limitele stricte ale sistemului administrativ de comandă.

Mai mult ca atât: constituțiile sovietice nu s-au referit nici o dată (și acest lucru e valabil pentru Constituția URSS din 1936, RSSM din 1941 și chiar Constituția URSS din 1977) la dreptul umanitar suprem – **dreptul la viață**.

Dreptul la viață este considerat ca fiind „**dreptul uman suprem**, pentru că fără respectarea efectivă a acestui drept restul drepturilor și libertăților omului ar fi lipsite de orice sens”. Dreptul la viață este „**un drept suprem de la care nu se admite nicio derogare, chiar și în situațiile excepționale care pun în pericol viața națiunii**”. În această ordine de idei, afirma Hobbes, „având valoare pur individuală, dreptul natural este libertatea pe care o are fiecare de a folosi cum vrea puterea sa proprie pentru a-și conserva natura, adică viața; pentru că, arată Hobbes, printr-o necesitate naturală, oamenii sunt impuși să dorească dobândirea binelui și evitarea răului, dar, mai ales, să fugă de acel dușman natural care este moartea; de aceea nu este contrar rațiunii ca fiecare să facă tot posibilul pentru a-și păstra viața și integritatea corporală”.

Ne întrebăm și Vă întrebăm: omiterea acestui drept din prevederile constituționale e întâmplătoare? Credem, că nu. Omul, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane niciodată n-au fost puse în capul mesei în condițiile regimului totalitar comunist. Nu ne referim la milioanele de oameni care au suferit. E suficient să menționăm faptul că Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, parte a cărei a fost și URSS, a fost publicată, pentru prima dată în Uniunea Sovietică, abia în 1988, adică după 40 de ani de la adoptarea ei. Acest lucru nu a fost făcut în ziarul „Pravda” sau „Izvestia”, ci în ziarul de opoziție „Literaturnaia Gazeta”. În Republica Sovietică Socialistă Moldovenească acest document important a fost publicat în ziarul „Literatura și Arta”. Cauza e cunoscută: în Declarația Universală se conțineau multe drepturi și libertăți, care nu erau cunoscute publicului larg.

Constituția RSSM din 1941, după cum am menționat anterior, declară mai multe categorii de drepturi. În primul rând, sunt expuse drepturile social-economice: dreptul la muncă, la învățatură, odihnă, asigurare materială la bătrânețe.

Prin prisma conceptului constituțional, dreptul la muncă presupune „dreptul de a căpăta o muncă garantată și retribuită”. Așa drept „este asigurat prin organizarea socialistă a economiei naționale, prin creșterea neîntreruptă a forțelor de producție ale societății sovietice, prin înlăturarea posibilității crizelor economice și prin lichidarea șomajului”.

Sunt consacrate, formal, dreptul la odihnă, învățatură, asigurare materială. În realitate, însă, putem constata o diferență mare între

declarațiile constituționale ale acestor drepturi și reglementările normative ale acestor drepturi în legile subordonate Constituției. Nici pe departe, nu vor avea acces de a ocupa anumite funcții, de a studia la anumite facultăți, de a beneficia de asigurare socială „dușmanii poporului, urmașii acestora și multe alte categorii de cetățeni, care nu erau pe placul elitei sociale, partidului comunist.

În ce privește libertatea conștiinței, libertatea cuvântului, presei, întrunirilor și mitingurilor, a cortegiului și demonstrațiilor de stradă, acestea sunt garantate „în conformitate cu interesele celor ce muncesc și în vederea întăririi regimului socialist”. Nu întâmplător, art.109 al Constituției dădea de înțeles despre „dușmanii poporului”. Astfel, toate drepturile, libertățile, inviolabilitățile au fost luate sub un control strict. Ideologia comunistă și-a supus dreptul în ansamblu și l-a transformat într-un sistem ideologizat, menit să servească regimul comunist totalitar.

În Constituția RSS Moldovenești sunt prevăzute îndatoririle cetățenilor de a respecta Constituția și legile, de a apăra proprietatea obștească, de a îndeplini serviciul militar, de a apăra patria.

Capitolul IX – Sistemul de alegeri conține prevederi legate despre întregul sistem electoral: desfășurarea tuturor consultărilor electorale pe baza votului universal, egal, direct și secret, cetățenii având dreptul de vot de la 18 ani, iar dreptul de a fi ales de la 23 de ani.

Doctrina comunistă a sistemului de drept, spre deosebire de cea burgheză de separație a puterilor în stat, „a înaintat ideea unității puterii, care mereu aparține unei clase. În societatea socialistă, puterea poporului este realizată prin sistemul organelor reprezentative, cum erau sovietele, sau direct. Celelalte organe de stat se află sub controlul sovietelor și sunt responsabile în fața lor. Sovietele au unit puterea legislativă și puterea executivă. Majoritatea absolută a deputaților își exercitau mandatul său fără părăsirea locului de muncă”.

În corpul deputaților, în mod obligatoriu, erau incluși funcționari de partid și din administrația publică. Din el, de asemenea, făcea parte conducătorii din sistemul judecătoresc și procuratură. Unii deputați erau „aleși”, datorită funcțiilor nomenclaturiste. Una și aceeași persoană (e vorba de demnitari de rang înalt) putea fi deputat în două soviete, concomitent (de exemplu, deputat al Sovietului Suprem al RSSM și deputat al Sovietului Suprem al URSS).

Sovietul Suprem al RSSM, de regulă, se aduna odată sau de două ori pe an în ședință, cu durata de 2-3 zile, iar sovietele locale – odată

în trimestru, pe câteva ore. Cele spuse, indiscutabil, scot în evidență „rolul organelor reprezentative” în mașina aparatului de stat.

Ca rezultat, sovietele formau „carcasa mecanismului de stat”. În realitate, organele reale de guvernare, la toate nivelele, erau comitetele de partid, în frunte cu Secretarul General. Acestea, în raza teritorială respectivă, le revenea puterea deplină.

Orice tip de alegeri în organele de stat sau la funcții de stat, erau o ficțiune, un joc de „democrație sovietică socialistă”, după un scenariu bine pus la punct și regizat cu iscusință de organele de partid.

Capitolul X – Gherbul, steagul, capitala. Acestea (mai corect ar fi: drapelul, stema, imnul) scot în evidență semnele distinctive, simbolurile RSS Moldovenești ca „stat suveran, unit benevol în URSS”.

Simbolurile unui stat real, suveran și independent, stat în sensul deplin al cuvântului, au o semnificație deosebită și, ca regulă, se amplasează în compartimentul inițial al unei Constituții. Simbolurile statului sunt apreciate ca forme superioare de exprimare a adevărului și a sentimentelor naționale și constituie compoziții oficiale care reflectă, prin limbaj plastic, devenirea istorică a poporului pe care îl individualizează.

Problema simbolurilor statului, semnificația acestora nu este formală, ci are o importanță majoră pentru identitatea statului. De aceea, atât Constituția, cât și legile organice le iau sub protecția strictă, reglementând detaliat problemele legate de utilizarea lor.

Constituția RSSM din 1941 se referă la stemă (care era descrisă), la drapel (care era roșu, cu inscripția RSSM și nu aveau nimic comun cu istoria și cu tradițiile noastre naționale, adică erau create în mod arbitrar și în stil sovietic).

În ceea ce privește capitala RSSM, orașul Chișinău, am vrea să menționăm următoarele:

Moldova istorică, care cuprindea un teritoriu imens (de la Carpați până la Marea Neagră), a cunoscut de-a lungul secolelor, mai multe orașe cu statut de capitală – Baia, Suceava, Iași. În primii ani ai puterii sovietice, după crearea RASS Moldovenești în componența Ucrainei, capitale ale acesteia au fost orașele Balta (1924-1929) și Tiraspol (până în anul 1940).

Orașul Chișinău este situat în partea centrală a țării, pe cursul mediu al râului Bâc. Printre cele mai vechi descrieri arheologice se numără – vetre geto-dacice din sec.VI î.H, iar vestigiile de cultură materială din secolele următoare confirmă faptul că a existat și aici un proces de românizare a populației. Prima atestare documentară a Chișinăului datează din 1436.

În 1466, seliștea Chișinăului este întărită de Ștefan cel Mare, unchiului său, Vlaicu. La 1576, urmașii lui Vlaicu vând satul Chișinău lui Dragoș, fost ureadnic de Iași, iar în 1616 urmașii acestuia îl vând marelui vistiernic Constantin Roșca. În 1641, Chișinăul trece în stăpânirea Mănăstirii Sfânta Vineri din Iași, rămânând în proprietatea ei până la începutul secolului al XIX-lea. Pe 2 martie 1666 Chișinăul este menționat ca târg. Apare comerțul stabil, susținut de cârciumi și dughene. Pe timpul domniei lui Vasile Lupu (1634-1653), orașul era cunoscut deja ca un centru economic pe noul drum comercial ce leagă Suceava de Cetatea Albă. În 1812, a primit statut de oraș și a devenit centru administrativ al regiunii Basarabia (devenită în 1833, gubernie în componența Imperiului Rus). Pe 27 martie (9 aprilie) 1918, Sfatul Țării, organul legislativ al Republicii Populare Moldovenești, a votat la Chișinău unirea Basarabiei cu România, realizându-se în acest fel procesul de reîntregire a statului unitar român. În 1940, ocupat de Imperiul Sovietic, orașul Chișinău a devenit capitala RSS Moldovenești, inclusă forțat în componența URSS. Reintegrat României în 1941-1944, a fost reocupat, ca toată Basarabia, de trupele sovietice în 1944. La sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, Chișinăul a devenit centrul mișcării de eliberare socială și națională, locul desfășurării Marii Adunări Naționale, în urma cărora Parlamentul a decretat limba română drept limbă oficială de stat și a reintrodus alfabetul latin. Pe 27 august 1991, la Chișinău a fost proclamată independența Republicii Moldova, devenită sărbătoare națională a tânărului stat.

Capitolul XI – Rânduiala schimbării constituției – are, indiscutabil, mai mult un caracter declarativ. Deși, la prima vedere, Constituția RSSM era una flexibilă, modificarea ei putea fi operată de Sovietul Suprem al RSSM, cu două treimi din voturile deputaților, acest lucru nu putea fi făcut, măcar din simplul motiv că Constituția RSSM trebuie să corespundă într-o tocmai prevederilor Constituției URSS. Ca urmare a acestui fapt, modificările Constituției RSSM, mai degrabă, puteau avea loc în cazul modificării inițiale a Constituției URSS.

Făcând o generalizare a celor menționate de noi, ne solidarizăm cu cele spuse de profesorii universitari Vladimir Ivanov și Gheorghe Costachi: „Republicile unionale formal adoptau constituții proprii și proclamau puterea poporului ..., această suveranitate era atât de redusă că practic lipsea republicile de independență în luarea deciziilor elementare, fie în domeniul agriculturii, industriei, relațiilor sociale, sau în relațiile inter-republicane și mai ales internaționale”.

Divergențele dintre politica reală a statului și prevederile democratice ale constituțiilor au format o percepere declarativă a acestora.

În literatura constituțională occidentală, democrațiile socialiste sunt numite **monocrații**, în sensul că puterea este unică, în mâinile unei singure formațiuni politice (partidul comunist). Aplicând această denumire la obiectul acestei analize, *mutando mutandis* aceste constituții s-ar putea numi constituții monocratice.

Literatura utilizată:

1. Elena Aramă, Valentina Coptileț, Istoria dreptului românesc, Chișinău, Cartea Juridică, 2015.
2. Alexandru Arseni, Drept constituțional și instituții politice, Chișinău, CEP USM, 2019.
3. Constituția Republicii Moldova: comentariu/coord. De proiect: Klaus Sollfrank, Chișinău, Arc, 2012.
4. Tudor Drăganu, Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar, Vol.1, București, Lumina Lex, 2000.
5. Victor Duculescu, Constanța Călinoiu, Georgeta Duculescu, Drept constituțional comparat, Vol.1, București, Lumina Lex, 1999.
6. Eleodor Focșeneanu, Istoria constituțională a României (1859-1991), București, Humanitas, 1992.
7. Boris Negru, Alina Negru, Teoria generală a dreptului și statului, Chișinău, IS „Tipografia central”, 2017.
8. Victor Popa, Tratat de drept constituțional și instituții politice, Chișinău, 2021.
9. Mihai Rotaru, Istoria dreptului românesc, Chișinău, Editura ASEK, 2008.
10. В.М. Иванов, Г.И. Костаки, Развитие конституции – процесс объективный. În: Materialele conferinței științifico-practice internaționale, 22-23 septembrie 2004 (mun.Bălți).
11. А.Б. Венгеров, Теория государства и права, Москва, Омега-Л, 2008.

REFORMA CONSTITUȚIONALĂ DIN 7 OCTOMBRIE 1977⁸⁶ DIN UNIUNEA REPUBLICILOR SOVIETICE SOCIALISTE

(Constituția socialismului dezvoltat)

Valeriu KUCIUK

doctor în drept, lector universitar
președintele Asociației Obștești
„Institutul Justiției Constituționale”
vkuchiuk@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-5903-2651>

Rezumat

În lucrare, se supune analizei juridice reforma constituțională din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (*în continuare URSS*) realizată sub conducerea lui Leonid Brejnev, schimbările juridice în reglementarea constituțională a URSS din a.1977, inclusiv noutatea mondială de atunci – noile reglementări privind drepturile omului și modalitățile juridice de implementare. Analiza parcursului constituționalismului sovietic și a reformei constituționale din a.1977 denotă schimbării calitative în organizarea statală și a puterii de stat, care totodată sunt întemeiate pe fundamentul doctrinar sovietic. Este analizat și impactul teoriei „socialismului dezvoltat” asupra Constituției, oferindu-se o succintă caracteristică a principalelor prevederi ale Constituției URSS din a.1977 privind structura politică și economică, structura instituțională, structura puterii de stat și a guvernării, raporturile juridice dintre „Centrul unional” și „Republica unională”, dar și altele. În contextul dat, este evidențiată evoluția constituționalismului sovietic transpusă în Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (*în continuare RSSM*) din a.1978, constituind parcursul constituționalismului sovietic moldovenesc bazat pe principalele prevederi ale Constituției URSS din a.1977. În concluzie se fac recomandările de rigoare privind utilizarea unor principii în edificarea statală a Republicii Moldova, dar și în reforma constituțională a statului moldovenesc contemporan.

⁸⁶ Constituția (Legea fundamentală) Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste a fost adoptată la sesiunea a șaptea extraordinară a Sovietului Suprem al URSS legislaturii a noua pe 7 octombrie 1977 – (Constituția lui Brejnev)

Cuvinte cheie: URSS, RSSM, reforma constituțională, Constituția URSS din a.1977, Constituția RSSM din a.1978, socialism, constituționalism, drepturile omului.

„Mișcarea proletară este mișcarea independentă a imensei majorități, în interesul imensei majorități.”

Karl Marx și Friedrich Engels⁸⁷

Întroducere. Noua Constituție din a.1977 – oglinda reformei constituționale a puterii sovietice

În contradicție cu unii cercetători⁸⁸, care consideră că constituționalismul sovietic, și în particular cel din Republicii Moldova a început din a.1994, și că constituționalismul sovietic este unul fictiv, susținem opinia că constituționalismul contemporan al Moldovei este bine statuat în constituționalismul sovietic, este edificat în temeiul platformei constituționale sovietice, dar și a preluat unele aspecte doctrinare sovietice – aspect împărtășit și de alți cercetători⁸⁹.

În același timp, necesită a recunoaște tranziția constituțională – atât sovietică, cât și în prezent tranziția constituționalismului moldovenesc, și care va continua. Avem în vedere trecerea constituționalismului moldovenesc printr-o serie de performanțe provocatoare cum ar fi:

- modificarea orînduirii social-politice și economice,
- conceperea unei noi structuri a puterii de stat și permanenta perfecționare a ei,
- stabilirea unui nou sistem de guvernare statală cu reîmpărțirea periodică (oficială și prin cutumă) a funcțiilor și competențelor,
- reforme constituționale prin:
 - a) modificări ale Constituției,
 - b) interpretări ale Constituției,
 - c) hotărîri ale Curții Constituționale.

⁸⁷ Karl Marx și Friedrich Engels. Manifestul Partidului Comunist, 1848, <https://www.marxists.org/romana/m-e/1848/manifest/index.htm>

⁸⁸ A.Tănase. Republica Moldova, un stat de drept suspendat. 28/09/2018. <https://alexandru.tanase.md/republica-moldova-un-stat-de-drept-suspendat/>;, Чиркин В.Е. Теория современной конституции. -М, 2012, p.66. și alții

⁸⁹ Шульженко, Ю.Л. Конституция – основа советского конституционализма периода государства диктатуры пролетариата // Социально-политические науки. 2018. №5., pp.152-158.

- modificarea competențelor autorităților centrale ale statului,
- reforme sociale profunde,
- implementarea normelor de drept caracteristice orînduirii capitaliste cu accente juridice din orînduirea socialistă, etc.

Întrucât normele constituționale consolidează sistemul statal, inclusiv sistemul organelor guvernamentale, necesită a privi provocările imperative de la intersecția secolelor XX și XXI prin lumina căii parcurse constituționale, or practica constituțională și preeminența dreptului respectată în ultimii 100 de ani, ne demonstrează că acest nivel de raporturi juridice este direct dependent de suprastructura politică și invers.

De aceea, vom analiza fundamentele constituționale ale materiei juridice din perioada specificată a anilor -70, -80 ale secolului trecut, dar și impactul acestora asupra schimbărilor constituționale epocale din statul sovietic.

Această analiză ne va argumenta modalitățile de trecere calitativă a statului și a sistemului juridic, în primul rînd de la un stat federal la altul național (de la URSS la RSSM, dar apoi și de la RSSM la RM), or reforma constituțională a unui stat este întotdeauna complexă și reprezintă o serie de mai multe etape interdependente, fiecare dintre acestea fiind caracterizată de anumite trăsături, dar și fiecare caracterizată de anumite efecte juridice fundamentale.

Abordînd subiectul tranziției constituționale, necesită a fi de acord cu savanții care consideră că trecerea de la o calitate la alta se realizează printr-o anumită etapă și o anumită calitate tranzitorie⁹⁰. În cazul Constituției URSS din a.1977, pentru RSSM (ca și pentru alte republici unionale), această etapă și această calitate a fost una preluativă, dar și de o scurtă tranziție- un singur an (1977-1978). Așa, RSSM a avut și s-a condus într-un singur an de prevederile constituției unionale - Constituția URSS din a.1977. În decursul unui an, efectuînd activitățile de rigoare necesare, în a.1978, RSSM și-a adoptat Constituția sa, a republicii unionale, preluînd principiile și valorile constituționale ale URSS, statuînd la nivel republican norme constituționale principiale referitor la statul moldovenesc, structura puterii de stat, ierarhia organelor de conducere, drepturile și obligațiile cetățenilor, dar și delimitînd competențele republicane de cele unionale.

⁹⁰ Сорокин В.В. Концепция эволюционного развития правовой системы в переходный период: автореф. дис. д-ра юрид. наук / Урал. гос. юрид. акад. Екатеринбург, 2003, p.25

În acest sens, putem deduce, că sistemul identitar moldovenesc a avut proprietatea sistemică (or toate republicile unionale din cadrul URSS au trecut această cale constituțională), diminuînd la maximum perioada de tranziție, dar și efectele tranziției asupra societății, asupra fiecărui cetățean al RSSM-URSS.

Acest lucru poate fi înțeles în profunzime, dacă comparăm perioada de tranziție de un an în RSSM și etapa actuală de tranziție a Republicii Moldova care a pășit pe calea reformei constituționale în a.1991, a adoptat noua constituție în a.1994 și pînă în prezent se află în această tranziție constituțională caracterizată de multiple modificări și redacțiuni a textului constituțional și a structurii puterii de stat, dar și de interpretări fundamentale și adesea contraversate care modifică substanțial înțelegerea și aplicativitatea normei constituționale.

De fapt, este lesne de înțeles că în condițiile unei situații de tranziție, este o stare firească atunci cînd există sau coexistă elemente aparținînd a două sisteme sociale diferite și contradictorii, dintre care unul este pe calea dispariției, iar celălalt se formează, dar încă este lipsit de integritate. Devine clar că o asemenea existență de componente concurente, nu poate decît să afecteze funcționarea infrastructurii juridice a puterilor de stat, care la rîndul său pot fi antrenate în procesul de constituire și de afirmare a lor, dar și în preluarea pînă la uzurpare a unor competențe constituționale. Anume aceste figuri de stil constituțional și neconstituțional le sunt cunoscute cetățenilor Republicii Moldova din 1994 pînă în prezent, avînd loc:

- modificarea Constituției prin diverse metode (prin lege constituțională, prin interpretare de către Curtea Constituțională, prin lege organică, prin referendum);
- modificarea regimului constituțional de guvernare a statului (prin interpretare a normei constituționale, prin asumare, prin delegare legislativă, etc.);
- modificarea (prin lege) a sistemului electoral de alegere a autorităților reprezentative ale Suveranului (sistem proporțional, sistem majoritar, sistem mixt, varietăți, etc.);
- modificarea ramurii judiciare a puterii de stat prin constituirea de către state străine a unor organe extrajudiciare cu drept de eliminare din sistemul judecătoresc al persoanelor pretins compromise.
- precum și alte cutremure social-economice de natură constituțională care și-au adus contribuția la demontarea unor rapor-

turi juridice și inițierea sau statuarea altor relații de drept care stau la temelia sau influențează substanțial dezvoltarea statală a Moldovei.

Totodată, în acest context, merită de menționat că cetățenii RSSM, ei fiind și cetățeni ai URSS, la etapa supusă cercetării, nu au avut de confruntat probleme constituționale ale tranziției sistemului sovietic, care în a.1977-1978 a trecut printr-o reformă constituțională.

Anume datorită accentelor evidențiate supra, instituțiile juridice statale existente în perioada dată de tranziție a a.1977, dar și cetățenii URSS/republicilor unionale, nu au avut de suferit careva schimbări cardinale din perspectiva acelu sistem social existent la acel moment, ale căror valori de bază corespundeau direcției strategice de dezvoltare constituțională a statului sovietic și dreptului sovietic, deci al cadrului legal în vigoare.

În așa mod, secolul al XX-lea a fost marcat prin schimbări fundamentale ale regimului constituțional al statului sovietic, fiind formulată înclinația socială a sistemului sovietic bazat pe un regim constituțional de o calitate nouă.

Or, considerăm cu tutlu de principiu, că în jurisprudența modernă, studiul constituțiilor sovietice, a orînduirii sovietice și a instituțiilor juridice ale statului sovietic, rămâne a fi unul relevant și oportun, deoarece importanța lor asupra dezvoltării constituționalismului ca doctrină juridică, dar și asupra dezvoltării actuale a statelor contemporane din lume, inclusiv a Republicii Moldova, este destul de pronunțat și profund, generînd atît efecte de preluare, dar și asigurând cursul perpetuu de dezvoltare constituțională națională. Și este important, că anume acest fapt vizează statul moldovenesc ca republică postsovietică, cu infrastructură edificată și populație educată în perioada sovietică.

Metodologia aplicată

Reflectînd asupra constituționalismului sovietic ca un parcurs continuu, considerăm că oricare sistem juridic este capabil să funcționeze de asemenea perpetuu și continuu. În acest sens, din punctul de vedere al analizei materiei juridice, vom aborda metodologic subiectele ca pe un sistem integru, sau părți ale sistemului integru, fie vorba de studierea puterilor de stat și juridice interconectate, fie vorba de cetățean și drepturile complexe ale omului.

De altfel, doar cercetarea bazată pe o metodologie sistematică, permite studierea particularităților funcționării infrastructurii juri-

dice, atât în condițiile unui regim socio-juridic și economic stabil, dar și atunci, când regimul de guvernare și de funcționare a autorităților publice se modifică sau se află într-o tranziție.

La rîndul său, abordarea sistemică a fost efectuată cu instrumentul descrierii, al analizei comparate, al analizei componentelor constituționale și a formulărilor juridice, a separării sau al sublinierii principiilor și conceptelor juridice aplicate sau înserate în textul constituțional, al analogiei juridice, al logicii juridice, dar și al analizei lingvistico-juridice.

O astfel de abordare metodologică complexă este considerată și de alți cercetători binevenită⁹¹, fapt care fiind aplicat ca abordare și fundament metodologic care ne permite și nouă să ne argumentăm concluziile și recomandările deduse.

Discuții și subiecte de cercetare științifică

Precum expune în lucrările sale cercetătorul Baibacov⁹², încă din anii 1950 în cercurile politice ale URSS au început discuții privind necesitatea unei noi Constituții, concepută să înlocuiască Constituția „stalinistă” din 1936.

Schimbările ideologice apărute la Congresul XX al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (*în continuare PCUS*), transformările profunde din societatea sovietică, au pus pe ordinea de zi sarcina actualizării Legii fundamentale a țării. Or, proclamînd „Cursul lui Hrușciov” pentru construirea accelerată a societății comuniste în URSS, conducerea PCUS a fost obligată să purceadă la consolidarea juridică a regimului nou proclamat prin elaborarea și adoptarea unei noi Constituții⁹³.

⁹¹ Автономов А.С., Методологические аспекты исследования системы категорий конституционного права // Теоретические проблемы российского конституционализма. М., 2000, pp.5-6.

⁹² Байбаков С.А., О теоретических и идеологических основах проекта Конституции СССР 1963-1964 гг. // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 8. История. 2005. № 5; Байбаков С.А. Современные представления о разработке проекта третьей Конституции СССР (1977 г.): по новым архивным материалам // Вестник Московского университета. Серия 8: История, 2012. № 5, pp.128-149.

⁹³ Ведерников А. В., Реформы Н. С. Хрущева в области управления народным хозяйством СССР в 1957-1964 гг. МНИЖ. - 2013. - № 8; Шубарин, К. А. Оттепель: реформы Н.С. Хрущёва и их значение для СССР. Инновационный потенциал развития науки в современном мире: Сборник трудов по материалам IX Всероссийского конкурса научно-исследовательских работ. - 2022, pp.69-76.

De altfel, al XXI-lea Congres extraordinar al PCUS, desfășurat la începutul anului 1959, a anunțat victoria completă și definitivă a socialismului în URSS, stabilind ca o nouă sarcină a societății sovietice, crearea bazei tehnico-materiale a comunismului. Or, conform documentelor de partid din acea perioadă, N.S.Hrușciiov în calitatea sa de conducător de țară și șef de partid, dorea să-și consolideze pozițiile sale în stat, în cadrul elitei sovietice, și deaceia, este explicabil faptul că soluția juridică menționată de cercetători era să propună societății un obiectiv ambițios și radical, de natură voluntaristă, printre care și un nou act constituțional al țării⁹⁴.

Fațete ale constituționalismului sovietic

Așa cum constată mai mulți cercetători⁹⁵, după Octombrie 1917 și dizolvarea Adunării Constituante, în postimperiu rus a început să se contureze un nou fenomen politic și juridic pentru întreaga lume – constituționalismul sovietic.

Este de menționat principala trăsătură a noului sistem constituțional în curs de apariție, care a fost caracterizat de factura ideologică politică a marxism-leninismului. În sensul dat, este de menționat rolul important pe care ideologia l-a jucat în doctrina constituțională sovietică, începând cu prima constituție proletară din 1918.

Unii savanți⁹⁶ merg mai departe și caracterizează starea de fapt respectivă drept un fenomen ideologic, iar unii cercetători subliniază – care a adus foame și moarte⁹⁷. Și întradevăr, constituționalismul sovietic, din punct de vedere al conținutului ideologic, a reprezentat scheletul conceptual socio-politic al actului constituțional și al traseului constituțional sovietic. Or, atunci când constituțiile occidentale

⁹⁴ Gh. Gheorghiu-Dej. Cu privire la lucrările celui de-al XXI-lea Congres Extraordinar al P.C.U.S.: (Expunere făcută la adunarea activului de partid din orașul și regiunea București) 6 martie 1959. București, 1959, 32p.

⁹⁵ Медушевский А., Политическая история русской революции: нормы, институты, формы социальной мобилизации в XX веке. М.; СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2017. – 656 р.; Шейнис В., Власть и закон. Политика и конституции в России в XX-XXI веках – М., 2014г., 1088 р. https://liberal.ru/wp-content/uploads/legacy/files/articles/6342/Sheynis_2014_Myls.pdf.

⁹⁶ Коровин К.С., Доктринальные основы формирования советского конституционализма в 1917-1918-е гг., Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Екатеринбург, 2022, 282p. https://xn--c1azic8c.xn--p1ai/science/dissoviet/file/base/4/521/dissert_dl.pdf

⁹⁷ Шостко И. Серп и молот – смерть и голод. <http://www.krestianin.ru/articles/6489.php>

punea accent pe proprietate, protecția proprietății private și a regimurilor de guvernare bazate pe orînduirea capitalistă, actele constituționale sovietice erau și acte bazate pe ideologie, dar și statuau regimuri constituționale bazate pe ideologie, fapt care a influențat atât constituirea cadrului legal din țară, dar și procesul educării conștiinței juridice a populației, cât și nemijlocit însăși actul de guvernare al autorităților de stat.

De aceea, din acest punct de vedere, ne alăturăm altor cercetători și putem identifica câteva caracteristici specifice inerente constituționalismului sovietic, care sunt importante atât pentru studierea și analiza doctrinei juridice socialiste, cât și a actelor constituționale respective din perioada sovietică.

O să ne oprim în primul rând, asupra conceptului generic de „constituționalism”, fiindcă noi susținem opiniile savanților care consideră că noțiunea de „sovietic” constituie trăsături generice care înglobează aspecte ideologice, politice, naționale, teritoriale și culturale.

Cu referință la conceptul de constituționalism, este necesar de menționat abordările existente în știința juridică, care pornește de la *stricto sensu* ajungînd la *lato sensu* a înțelegerii noțiunii date. Așa, potrivit savantului V.G. Grafsky⁹⁸, constituționalismul la mod general este definit vag și poate crea interpretări libere, fiind pasibil de a fi clasificat conform a două criterii:

- a) cultural-ideologic, și
- b) politico-sistemic.

Și în sensul clasificării date, este de reținut că grupul cultural-ideologic include înțelegerea constituționalismului ca pe o doctrină constituțională, ca pe o ideologie politică și/sau juridică, ca pe un principiu fundamental al dreptului constituțional sau ca pe un fenomen al conștiinței juridice⁹⁹.

Totodată, considerăm că noțiunea „cultural-ideologică”, ar putea fi expusă mai succint – „ideologică”. Or anume ideologia, și nu cultura, este fundamentul concepției constituționale a epocii sovietice. Ideo-

⁹⁸ Графский В.Г., Конституция и конституционализм в междисциплинарном восприятии (история и современность). Философия права и конституционализм (материалы четвертых философско-правовых чтений памяти академика В.С. Нерсесянца, 2 октября 2009 г., Москва) под ред. В.Г. Графского и М.М. Славина. – М.: Институт государства и права РАН, 2010, pp.18-50.

⁹⁹ Степанов И.М., Конституционализм: ценности культуры и культура ценностей. Современный конституционализм. По материалам советско-британского симпозиума. – М.: Изд-во ИГиП АН СССР, 1990, pp.20-28.

logia pare a fi piatra de temelie a constituționalismului sovietic, generînd diverse regimuri juridice de guvernare – de dictatură a proletariatului, de luptă a claselor, de luptă antagonistă, dar și de luptă a poporului cu dușmanii poporului, etc..

Devine cert, că în cazul concurenței de noțiuni, cultura trece pe planul doi, fiindcă și cultura devine ideologizată, ea se transformă în cultura proletariatului, ea devine cultura unei clase dominante – cultura muncitorească și a țărănimii.

Al doilea criteriu definirii constituționalismului caracterizat ca politico-sistemic, denotă o completamente altă abordare. Or, la caz, constituționalismul este privit ca o formă de guvernare limitată de constituție, ca un sistem politic constituțional expus în constituție și reglementat de ea, ca un regim statal-politic și juridic statuat în constituție, guvernat de constituție, care fiind expres prevăzut de constituție generează o anumite concepții și politici juridice care pornesc de la constituție și au o natură constituțională clară.

De aceea, pornind de la clasificarea dată expusă supra, putem constata că în mediul științific se recunoaște existența a unei varietăți de abordări doctrinare, care de fapt indică clar următoarele:

- 1) teoria juridică la capitolul cercetării constituționalismului sovietic nu este omogenă, și pe alocuri chiar lipsește;
- 2) cercetările juridice existente a constituționalismului sovietic se bazează în mare parte pe critica ideologică a actelor constituționale, și mai puțin pe critica juridică doctrinară;
- 3) doctrina dreptului constituțional nu oferă o abordare sau un cadru recunoscut comun la nivel doctrinar de înțelegere a constituționalismului sovietic;
- 4) cercetarea științifică a constituționalismului sovietic este oportună, fiindcă neglijarea rolului și învățămintelor constituționalismului sovietic în calea constituțională parcursă de URSS, și implicit Republica Moldova, conduce la concluzii irelevante, dar și la o percepere științifică eronată atît a parcrusului constituțional al statului moldovenesc, cît și la neglijarea învățămintelor respective.

Suplimentare la cele enunțate, considerăm o problemă de cercetare persistentă – lipsa abordării constituționalismului sovietic moldovenesc sub aspect conceptual, fiindcă conceptualizarea subiectului dat se prezintă a fi dificilă nu numai ca categorie de cercetare, dar și ca noțiune de drept, fiindcă dreptul sovietic moldovenesc a devenit la

rîndul său o terra incognita pentru actualii cercetători atît naționali, cît și cei din afara țării. În acest sens vom constata lipsa în ultima perioadă de 30 de ani a lucrărilor de cercetare a savanților autohtoni dedicate dreptului constituțional moldovenesc din perioada respectivă, dar și a cercetărilor fundamentale a cercetătorilor din Republica Moldova în domeniul dreptului constituțional sovietic.

În opinia noastră, înțelegerea acestei performanțe la nivel de doctrină și concept, începînd cu noțiunile de bază – constituționalitate și constituționalism, dar și realizate în formatul URSS sau RSSM, ar putea forma problema de analiză și cunoaștere a categoriilor distincte de constituționalitate sovietică și de constituționalism sovietic, de constituționalitate sovietică moldovenească și de constituționalism sovietic moldovenesc, or înțelegere integrată a fenomenului dat, îmbină cert diverse elemente doctrinare și instituționale, conceptuale și cu valori deosebite de natură națională. Or, suntem de acord cu cei care afirmă că constituționalismul în fiecare epocă istorică specifică are și va avea în continuare propriile sale caracteristici și trăsături unice. De aceea vom susține poziția științifică a savanților care deosebesc constituționalismul URSS și efectele lui, și de aici respectiv noi putem deduce – al RSSM și al Moldovei moderne¹⁰⁰.

Exprimăm convingerea că înțelegerea autentică a constituționalismului și a rolului lui în edificarea statală, a fost și va rămîne subiect de investigație¹⁰¹, mai ales fiind vorba de investigarea perioadei sovietice, în care au existat nu numai texte normative ale constituțiilor sovietice, dar și sistemul sovietic de guvernare, sistemul instituționalizat al puterii de stat centralizate, sistemul de idei, de valori, de înțelegeri și abilități comportamentale, care constituiau un anumit mod de viață – cel sovietic, bazat pe o anumită platformă constituțională și edificînd un anumit regim și filozofie de viață.

De aceea, necesită a recunoaște că proclamarea unui regim constituțional, nu este doar actul oficial de punere în vigoare a legii fundamen-

¹⁰⁰ Пархоменко А.Г., Идеи российского конституционализма и их реализация в отечественном конституционном (государственном) праве. -М., 1999. 263р.; Морозова Л.А., Теория государства и права: учебник. -М. Изд. Юрист, 2002. 414з.; Нерсеянц В.С. Конституционализм как общегосударственная идеология. <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionalizm-kak-obschegosudarstvennaya-ideologiya/viewer> , și alții

¹⁰¹ Умнова И.А., О современном понимании Конституции Российской Федерации в контексте доктрин конституционализма и судебной правоприменительной практики. Государство и право. 2014. № 11, pp.18–26.

tale și actul constituțional nemijlocit, dar cuprinde și alte dimensiuni și valori care înglobează necesitățile, problemele, sarcinile și obiectivele unor instituții și grupe sociale, a unui regim constituțional, a unei țări, a unui stat. Or, anume acest fel de constituționalism, constituie esența vieții poporului și a statului. Anume sub acest aspect, considerat autentic, definește noțiunea de constituționalism savantul K.V. Aranovsky¹⁰², care abordează acest fenomen juridic sub aspect culturologic.

Am putea fi de acrod că abordarea constituționalismului prin prisma culturii politice și juridice, face posibilă identificarea caracteristicilor naționale în diferite state. Or, anume o astfel de cercetare a permis savantului Aranovsky să argumenteze teza că constituția ca „*act istoric, reflectă o cale de formare juridică normativă bazată pe valori fundamentale, condiționată de credințe religioase sau seculare, de percepția specifică a lumii și a dreptului, de o înțelegere a puterii de stat, dar și a edificării statale*”.

În același timp, necesită a menționa spiritul neoliberalismului larg răspândit printre cercetători aplicat vizavi de tema constituționalismului, or investigând subiectul dat, dînșii se concentrează pe drepturile omului și pe egalitate, pe drepturile minorităților și pe distanțarea de principiile naționale sau valorile colective. Or, în opinia lor¹⁰³, constituționalismul este un set de idei politice și juridice corespunzătoare democrației, este calea spre un stat de drept, în care principiile democrației, înțelese în felul său, sunt consacrate la nivel constituțional.

Mai mult, fiind caracterizate științific diferite categorii ale constituționalismului, potrivit lui T.Habrieva, V.E. Chirkin și alții¹⁰⁴, anume în doctrina constituționalismului „liberal” sunt formulate acele principii pe care ar trebui să se bazeze orice constituție, aceasta fiind condiția prim-senso obligatorie pentru un stat democratic, și anume:

- a) constituția necesită a fi adoptate cu participarea directă a poporului;

¹⁰² Арановский К.В., Конституция как государственно-правовая традиция и условия ее изучения в российской правовой среде. Изв. высш. учебных заведений «Правоведение», 2008, №1, pp. 41-42.

¹⁰³ Кравец И.А. Российский конституционализм: проблемы становления, развития и осуществления. СПб, 2005, 261p; Богданова Н.А. Система науки конституционного права: диссертация доктора юридических наук: 12.00.02. – М, 2001, 334p.; etc.

¹⁰⁴ Хабриева, Т.Я., Чиркин, В.Е. Теория современной конституции. – М., ИнфраМ, 2007, 320 p.; Бондарь Н.С., Российское конституционное право в ценностном измерении: как правовой отрасли, юридической науки, учебной дисциплины. Конституционное и муниципальное право. 2013. № 11., p.6; etc.

- b) constituția este un document politic, juridic și ideologic care formează bazele societale de drept ale statului;
- c) constituția are puterea juridică supremă fiind actul fundamental în ierarhia actelor juridice a unui stat;
- d) constituția exprimă valorile umane universale;
- e) constituționalismul este supranațional, cu ideologia statului de drept exprimată în protecția și respectarea constituției.

În același rînd se încadrează înțelegerea constituționalismului în Europa de Vest redată prin poziția unor cercetători (A. Sadjo și R. Witz¹⁰⁵), care percep constituționalismul ca pe un set de concepte, principii și practici interdependente în organizarea și limitarea statului și puterilor de stat, menite să prevină autoritarismul și dictatura prin separarea puterilor în stat, prin sistemul de frîne și contrabalante de natură constituțională.

Abordînd subiectul constituționalismului sovietic, necesită a releva, că la temelia lui, stă doctrina politică și juridică sovietică. În contextul acesta, susținem clasificarea realizată de savantul O.E. Leist¹⁰⁶ care afirmă, că orice doctrină, inclusiv cea sovietică, cuprinde trei compartimente, și anume:

1. **Baza teoretică și filosofică.** În cazul dat este vorba de baza ideologiei marxist-leniniste, expuse în lucrările lui K. Marx, F. Engels, V.I. Lenina, I.V. Stalin și alte documente ale PCUS.

2. **Conceptele socio-juridice, care formează substanța doctrinară.** La caz avem: „socialismul”, „sovietele”, „dictatura proletariatului”, „fede-rația sovietică”, alte concepte similare care dezvăluie originea statului sovietic și constituționalismul acestuia, legătura dintre statalitate și societate, structura administrativ-teritorială a statului, scopurile și obiectivele construcției constituționale, metodele de prevednire și rezolvare juridică a problemelor politice, principiile sistemului juridic socialist, etc..

3. **Aprecierile comparate ale realității constituționale existente.**

În același timp, în opinia noastră, cînd cercetăm statul sovietic cu

¹⁰⁵ Sajo, A., Witz, R. The Constitution of Freedom: An Introduction to Legal Constitutionalism. Oxford: Oxford University Press, 2017. 478 p., https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9780191046032_A35506218/preview-9780191046032_A35506218.pdf

¹⁰⁶ История политических и правовых учений. Учебник. Под ред. доктора юридических наук, профессора О. Э. Лейста. М., Издательство «Зерцало», 2000, 688 p., <https://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/fdcf74a272284369a7cb805f6f267f39.pdf>

dreptul lui constituțional, o astfel de înțelegere a constituționalismului ar fi irelevantă fiindcă este vorba despre o altă realitate istorică, care trebuie de înșeles respectiv atât sub aspect analitic, dar și comparat. Or, ideologia marxism-leninismului care era la temelia statului sovietic, stabilind expres careva principii, concepte, norme ideologice și instituționale în vederea dezvoltării constituționalismului sovietic, dar și cumulate la necesitățile istorice și imperativele epocii date, influența constituirea și evoluția sistemului juridic sovietic, ceea ce înseamnă și a constituționalismului, cu caracteristici proprii, trăsături distincte, nu numai diferite de țările vest-europene, dar și avînd calitatea de pionierat în științele juridice, și în primul rînd în dreptul constituțional sovietic.

În așa mod, necesită a constata locul și valoarea dimensiunii politico-sistemice a constituționalismului sovietic, care considerăm la fel ca și alți cercetători științifici¹⁰⁷, că este plasat în teoria și istoria statului și dreptului constituțional. În special, vom remarca că considerăm constituționalismul sovietic ca un ansamblu de instituții specifice (*sovietele*) și practici politice ale funcționării puterii sovietice (dictatura proletariatului și lupta de clasă), bazate pe ideologia sovietică (*cine nu muncește – nu mănîncă*).

În ciuda faptului că constituționalismul sovietic pe parcursul anilor 1918-1991 a păstrat careva trăsături comune, în anumite perioade de timp a avut caracteristici distincte unice sau specifice. De aceea, cercetătorii pot aprecia constituționalismul sovietic din diferite perioade de timp – din 1918, 1924, 1936, 1964, 1977 și 1989 – unde constituțiile (în 1964 și 1989 – proiectele de constituții) au fost puncte de referință. Ne putem în acest sens adresa lucrărilor savantului M.N. Marcenko, cu aprecierile căruia nu suntem întrutotul de acord, dar care identifică mai multe etape ale constituționalismului sovietic, așa ca:

- 1) anii 1919–1930, caracterizați prin formarea URSS – uniune de state socialiste;
- 2) anii 1930–1950, cînd are loc instituționalizarea dictaturii proletariatului și implementarea acesteia;

¹⁰⁷ Коровин К.С., Доктринальные основы формирования советского конституционализма в 1917-1918-е гг., Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Екатеринбург, 2022, 282р., https://xn--c1azic8c.xn--p1ai/science/dissoviet/file/base/4/521/dissert_dl.pdf; Современное конституционное право: Отечественные и зарубежные исследования: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отд. правоведения; Рос. гос. ун-т правосудия. Отдел конституционно-правовых исследований; отв. ред. Е.В. Алферова, И.А. Умнова (Конюхова), М., 2019, 237р.; etc.

- 3) anii 1950–1970 care aduc liberalizarea sferei sociale și politice;
- 4) anii 1970–1980 caracterizați de criza sistemelor politice și juridice;
- 5) anii 1989–1991 când are loc schimbarea paradigmei ideologice și a regimului constituțional.¹⁰⁸

Pornind de la cele remarcate, vom insista totuși asupra faptului că constituționalismul sovietic moldovenesc, a parcurs aceleași etape, indiferent cum sunt ele clasificate și caracterizate de oamenii de știință.

Or, cercetătorul M.N. Marcenko evidențiază următoarele trăsături ale constituționalismului sovietic, care:

- a fost un produs al revoluției socialiste;
- a lichidat sistemul guvernamental imperial;
- s-a dezvoltat tranzitoriu sub forma dictaturii proletariatului ca tip;
- a trecut prin etapele dictaturii proletariatului, socialist și a statului popular;
- a stabilit o formă republicană de guvernare;
- a asigurat proprietatea statului și a proprietății de stat;
- a stabilit legătura constituțională dintre stat și drept.

Susținem poziția științifică dată, dar totuși am considera necesar de menționat și alte trăsături de sistemă care au fost prezente și au caracterizat specificul constituționalismului sovietic. Printre ele am menționa caracteristicile specifice ale constituționalismului sovietic, date de V.E. Cirkin¹⁰⁹:

- rolul de conducere al Partidului Comunist;
- funcție ideologică a constituției;
- lichidarea proprietății private și antreprenoriatului;
- statutul inegal al claselor sociale;
- lipsa separării puterilor și a autoguvernării locale;
- dependența parametrilor de viață ai cetățenilor de interesele orânduirii social-economice a socialismului, și altele

Dar, expunându-ne asupra conceptului de constituționalism sovietic în jurisprudența modernă, trebuie să recunoaștem că el este tradițional

¹⁰⁸ Марченко М.Н. Советское и постсоветское государство и право (сравнительно-правовое исследование): учебное пособие. p.52. https://litgid.com/read/sovetskoe_i_postsovetskoe_gosudarstvo_i_pravo_sravnitelno_pravovoe_issledovanie_uchebnoe_posobie/page-4.php

¹⁰⁹ Чиркин В. Е., Сравнительное конституционное право: учебное пособие для магистрантов и аспирантов. М., ИД «Юриспруденция», 2011, 400р.

criticat¹¹⁰, inclusiv prin clasificările științifice realizate. Așa cercetătorul V.E. Cirkin¹¹¹ susținut de alți cercetători, identifică cinci varietăți de constituționalism:

- a) capitalismul democratic;
- b) societate post-socialistă de tranziție;
- c) țări în curs de dezvoltare semi-democratice;
- d) fundamentalism musulman semifeudal-teocratic;
- e) socialismul totalitar¹¹².

Clasificarea dată este una discutabilă, dar avînd în vedere că cercetătorul menționează că în URSS exista socialismul totalitar, s-ar putea considera că acest fapt ne obligă să deducem că și în RSSM exista același socialism totalitar. În același timp, avînd în vedere condițiile istorice și războaiele purtate de URSS (inclusiv războiul civil, intervențiile străine din partea europeană și din Orientul Depărtat, pierderile umane de 28 de milioane de oameni doar în Marele război pentru apărarea Patriei), alte circumstanțe de natură obiectivă, dar și tempourile de dezvoltare a statului sovietic care demonstrează evoluția libertății sociale perfectate în constituțiile sovietice și a creșterii bunăstării cetățenilor URSS, etc., toate privite în ansamblu, plasează în atenția cercetătorilor următoarea problemă de cercetare – care au fost raporturile juridice și reglementările care au dat posibilitatea de a fi atinse anumite succese importante pentru societate aflată pretins într-o societate totalitară, or prin definiție, creșterea bunăstării cetățenilor nu face parte din obiectivele de guvernare a unei orînduiri totalitare. Mai mult decît atît, atît garanțiile constituționale de natură socială, dar și mecanismele juridice de aplicare directă care legal asigurau aceste garanții sociale, și care au fost pentru statele occidentale un exemplu elocvent greu de atins, rămîn a fi obiectiv interesant pentru cercetători și la etapa contemporană.

¹¹⁰ Абова Т.Е., Топорин Б.Н. Теоретические основы Советской Конституции. р.48–49; Михалева Н.А. Социалистическая конституция: проблемы теории. М., 1981. р.5; Виноградов В.В. История исследования понятия «конституционализм» в России // Вестник Евразийской Академии Административных Наук. 2013. №3(24). р.56–60; Степанов И.М. Конституционализм: ценности культуры и культура ценностей // Современный конституционализм (по материалам советско-британского симпозиума). М., 1990, р.20–26; Шульженко Ю.Л. Понятие конституции в науке советского государственного права. Труды Института государства и права РАН. 2013. №6. р.5–23;

¹¹¹ Чиркин В. Е., Топорнин Б. Н. и др. Сравнительное конституционное право. -М., 1996, 731р., https://aspirant.at.ua/Books/chirkin_srav_kp_96.pdf

¹¹² Socialismul totalitar include și constituționalismul sovietic, caracterizat prin faptul că declară principii democratice care nu funcționează, deoarece în practică funcționează doar ideile totalitare.

În același timp, necesită a menționa și grupul de cercetători care au atitudini categorice, susținând că constituționalismul fie există ca fenomen politic și juridic bazat pe principii democratice, fie nu există. Așa, cercetătorul M.A. Krasnov afirmă că constituționalismul nu poate exista sub un regim totalitar, pentru că prezența unei constituții nu creează constituționalism¹¹³. Aceiași T.Ya.Habrieva¹¹⁴, consideră că constituționalismul este existența unor norme și proceduri eficiente care limitează statul prin implementarea principiului separării puterilor de stat.

La rândul său, Yu.L. Șuljenko susține că problemele de dezvoltare a statului sovietic s-au manifestat în nivelul de bunăstare a cetățenilor sovietici, dezvoltarea științifică și tehnologică, înființarea de instituții democratice veritabile și punerea în aplicare a drepturilor cetățenești¹¹⁵. Principalele trăsături ale constituționalismului socialist (doar perioada 1920–1930), în opinia sa, au fost următoarele:

- baza teoretică este alcătuită din prevederi marxist-leniniste;
- respingerea evoluțiilor și practicilor ideologice ale regimului țarist, cât și a statelor burgheze străine;
- „fictivitatea instituțiilor sistemului de stat sovietic”;
- concentrarea pe fundamentarea democratică și natura regimului comunist existent; „prevenirea disidenței”; slabă legătură cu evoluțiile științei interne a dreptului de stat.

Totodată, în lumina constituționalismului modern, considerăm că constituționalismul sovietic a fost un regim politic și juridic care pe baza centralismului constituțional stabilea și implementa principiile constituționalității în societate prin consolidarea unor valori precum, supremația constituției și rolul organelor de partid în construcția statală, stat laic și natura ideologică a statului, ierahia organelor de stat și centralismul constituțional, libertatea conștiinței și separarea bisericii de stat, drepturile și obligațiunile cetățeanului în statul sovietic și democrația socialistă.

De asemenea, este să reținem că statul sovietic acționa și ca un

¹¹³ Краснов, М. А. Введение в конституционное право с разъяснением сложных вопросов: учеб. Пособие. Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2020. – 508р.;

¹¹⁴ Хабриева Т.Я., Чиркин В.Е., Теория современной конституции. М., Норма, 2005, 320р.

¹¹⁵ Шульженко Ю.Л., Конституция – основа советского конституционализма периода государства диктатуры пролетариата. Социально-политические науки. 2018. №5. р.155–157.

mecanism de asigurare a consensului social și a obiectivelor dorite de societate la acea etapă istorică de dezvoltare. Mai ales, că la prima fază de apariție a constituționalismului sovietic, conform teoriei leniniste de edificare a statului sovietic, la temelia sa urma să stea și conștiința juridică revoluționară.

În contextul celor susexpuse, avînd în vedere faptul că abordarea constituționalismului sub aspectul instituțional oferă temeuri juridice pentru științele juridice din Europa de Vest de a considera unele state constituționale și altele nu, considerăm ca analiza constituționalismului sovietic, urmează a fi privită exclusiv sub aspectul relevanței la condițiile istorice concrete, și nu sub aspectul caracteristicilor general acceptate ale constituționalismului ca abordare abstractă a instituțiilor unui sistem social-economic, a unei democrații abstracte construite pretins pe principiile drepturilor omului. Vom sublinia că aceasta fiind menționată, se referă în egală măsură și la constituționalismul sovietic moldovenesc.

De aceea, este de remarcat că noi în cercetarea dată nu utilizăm principiul bipolar de recunoaștere sau nerecunoaștere a constituționalismului pornind de la existența sau lipsa unui singur factor (constituția/ideologia/democrația etc.). Or, existența actului constituțional construit pe ideologii religioase sau/și ideologii politice, existența cutumei respective, a valorilor societale și a contextului istoric respectiv, ne oferă oricum atât o imagine mai complexă a constituționalismului, în special a celui sovietic, cât și a parcursului lui în perioada istorică concretă, determinată de condiții istorice concrete și personalități marcante care au statuat amprenta sa pe întregul parcurs de edificare a orînduirii social-economice cercetate și a regimului constituțional respectiv.

De aceea, suntem de opinia că nu există un singur model de constituționalism, precum nu există un singur model de constituție, deoarece tradițiile istorice și culturale influențează conștiința juridică și evoluția ei, iar constituționalismul occidental caracteristic pentru anumite sisteme de drept așa ca cel anglo-saxon, poate să nu fie relevant pentru alte sisteme juridice din lume. Or, cutuma sau prevedentul este la rîndul său o temelie pentru dezvoltarea ulterioară a dreptului național. Anume de aceasta, sub aspect istoric, există o întregă palitră de constituții și de modele juridice de organizare statală, în care organic se încadrează atât constituționalismul sovietic, cât și cel sovietic moldovenesc. Or, modelul constituționalismului sovietic a fost construit pe alte principii

și valori, diferite de ideile iluminismului european, combinînd în opinia noastră principiile ideologiei socialiste și sistemul juridic continental romano-germanic.

Totodată, analizînd constituționalismul sovietic moldovenesc, este de subliniat faptul că, constituționalismul ca concept este foarte apropiat de cel de „statalitate”, și aceasta fiindcă vizează organizarea și funcționarea puterii de stat, ceea ce înseamnă funcționarea statului sovietic – atît al URSS, dar și a republicii unionale – a statului moldovenesc RSSM din perioada sovietică. Or, în acea perioadă, anume disciplina de studiu consacrată statului era una de bază în specialitățile juridice, iar dreptul constituțional era o parte componentă a ei, fapt constatat de mai mulți cercetători¹¹⁶.

De aceea, considerăm că această noțiune ne permite să ne expunem și asupra constituționalismului moldovenesc de pe poziții de cercetare a formei de guvernare, a instituțiilor constituite și a funcționalității lor, aspecte care reflectă clar specificul modelului socialist, și în care sovietele, ca organisme instituționale ale statului, ocupau un loc central aparte.

Astfel, cu referire atît la constituționalismul sovietic, dar și la constituționalismul sovietic moldovenesc vom fi de acord cu înțelegerea constituționalismului formulată de N.V. Vitruk¹¹⁷, care a expus teza că conceptul de constituționalism are o compoziție cu trei elemente obligatorii:

- a) include constituția și de asemenea, alte izvoare ale dreptului și științelor conexe care formează un singur sistem juridic constituțional** (doctrină constituțională, ideile și valorile juridice, ideologia, ordinea de drept);

¹¹⁶ Рахманова Н.А., К вопросу о понятии «конституционность»: философско-правовой и формально-юридический анализ. Экономические и юридические науки. Конституционное и административное право. 2011, №13. р.135; Белканов Е.А., К вопросу о понятии «государственность». Российский юридический журнал. 2013. №3(90), р.97. Раянов Ф.М., Проблемы теории государства и права (юриспруденции): учебный курс. М., 2003, pp.114–117; Войтенко О.В. Государство, государственное образование, государственность (теоретико-методологический анализ их соотношения): автореф. дисс... канд. юрид. наук. М., 2006, р.16.

¹¹⁷ Витрук Н. В., Конституционное правосудие. Судебно-конституционное право и процесс: учеб. Пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. – М., Норма: ИНФРА-М, 2010, 592р.; Витрук Н.В. Верность Конституции. 2-е изд., М., Российский государственный университет правосудия, 2016. – 272р.

b) are ca fenomen ideologice diferite secțiuni („viziune constituțională asupra lumii ca înțelegere filozofică și juridică a constituției”, „ideologie constituțională a statului”), **ideologico-teoretice** (teoria constituțională, doctrina constituțională), normativ-juridică (cutuma și sursele de drept).

c) include diverse drepturi (politici juridice constituționale), **și funcționalități** (constituționalitate, ordine constituțională, mijloace de asigurare și ocrotire a constituției), **inclusiv culturale și educaționale** (conștiință „constituțională și juridică”, educație și concepte ale culturii).

Prin urmare, privit sub aspectul dezvoltării statale a Moldovei, constituționalismul sovietic moldovenesc corespunde conținutului doctrinar al constituționalismului formulat de unii cercetători, inclusiv de savantul S.N. Baburin¹¹⁸, care susțin că sistemul constituțional trebuie să reflecte în mod necesar caracteristicile civilizaționale ale statului – caracteristicile culturale și istorice ale poporului. Este de menționat și poziția similară a altor constituționaliști¹¹⁹ care vorbind despre fenomenul identității constituționale menționează că abordarea constituționalismului prin prisma identității constituționale îl duce pe cercetător în domeniul culturii poporului și al identităților conexe – religioase, naționale și ideologice. Or, constituționalismul este un sistem format istoric de idei politice și juridice despre stat și a unui stat cu constituție și tradiție constituțională, care este implementat în legislație, în practica juridică, dar și în conștiința juridică.

Astfel, desprindem din lucrările altor cercetători a subiectului inves-

¹¹⁸ Бабури́н С.Н., Переосмысление историографических моделей политико-правового знания: Съезды народных депутатов СССР И РСФСР как формы Земского Собора. Труды Института государства и права РАН. 2024. Том 19. № 4. <http://www.igpran.ru/izdaniya/zhurnal-trudy-instituta-gosudarstva-i-prava-ran/arkhiv/Baburin%204-2024.pdf>

¹¹⁹ Pușcaș V.S, Dezvoltarea sistemului național de drept prin prisma continuității istorice. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/550-567.pdf ; Pușcaș V.S. Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova. 20 de ani de la adoptarea Constituției., Revista Institutului Național al Justiției nr.2, 2014, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Dezvoltarea%20constitucionala%20a%20RM_0.pdf ; Kuciuk V.A., Pușcaș V.S., Justiția constituțională. Analiză, studiu de caz, cercetare științifică. Chișinău, 2019, https://usem.md/uploads/files/BIBLIOTECA/C%4%83r%C8%9Bi/Drept/Justitia_constitutionala.pdf ; В.Д. Зорькин Конституция России: проекты и их реализация. В монографии «Из истории создания Конституции Российской Федерации», под общ. ред. О.Г. Румянцева. – М. : Волтерс Клувер, 2007, 936з.

tigat, și analizînd constituționalismul sovietic, considerăm că **constituționalismul sovietic moldovenesc, din momentul apariției sale în 1924 și care astăzi ar avea împliniți 100 de ani**, a început să dobîndească trăsături, și care cu minore schimbări, au fost prezente în toate perioadele sale de existență pînă în a.1994, și anume:

- se baza pe ideile comunismului științific despre legea fundamentală și regimul socialist statal-juridic al puterii de stat, consacrate în constituție;
- cuprindea forma de guvernare, modul de funcționare a organelor de stat și drepturile civile ale cetățenilor;
- stipula sistemul unipartiinic și unitatea ideologică politică și juridică a organelor de partid cu organele puterii de stat;
- statua că baza materială a sistemului socialist constituțional sunt relațiile socialiste de producție;
- era întemeiat pe astfel de valori umane universale ca: ideologie comunistă, democrație, proprietate de stat, dreptul popoarelor la autodeterminare etc.

În consecință, pe baza evoluțiilor constituționalismului sovietic, putem defini și esența constituționalismului sovietic moldovenesc (RSSM din 1977 pînă în 1978 a avut ca lege stpremă Constituția URSS), și anume faptul că:

- constituționalismul sovietic moldovenesc reflecta forma juridică și conținutul sistemului politic al societății sovietice din URSS;
- nucleul sistemului politic al societății sovietice din URSS era doctrina politică și juridică socialistă;
- doctrina politică și juridică socialistă era construită pe ideologia marxism-leninismului;
- fundamentul sistemului constituțional sovietic de guvernare erau Sovietele ca instituții de stat, consacrate la nivelul constituției și a legislației constituționale, atît la nivel unional, cît și la nivel republican;
- sistemul constituțional sovietic din întreaga URSS funcționa în cadrul conducerii centralizate și practicilor de partid comunist, inițial a regimului dictaturii proletariatului și apoi – a ordinii juridice socialiste;
- constituționalismul sovietic moldovenesc era dimensiunea juridică a sistemului politic al societății socialiste din RSSM.

Proiectul de Constituție a lui N.Hrușciov.

Unii savanți susțin¹²⁰, că la cel de-al XXII-lea Congres al PCUS, desfășurat în octombrie 1961, Hrușciov a venit cu propunerea adoptării celui de-al treilea Program al Partidului Comunist, în care erau formulate obiectivele construirii unei societăți comuniste în perspectiva istorică imediată (în timp de 20 de ani)¹²¹.

N.S.Hrușciov afirma, că Constituția din a.1936 și-a îndeplini misiunea istorică, și promitea că în următorii zece ani:

- dictatura proletariatului necesită a fi demontată;
- socialismul a obținut o victorie completă și definitivă;
- autoritățile statului necesită a se transforma în organe de autogovernare publică;
- statul socialist s-a transformat dintr-un stat de dictatură a proletariatului într-un stat al întregului popor, un organ de exprimare a intereselor și voinței întregului popor;
- necesită a dezvolta în continuare principiile centralismului democratic;
- de extins drepturile republicilor și de crescut activitatea creatoare a maselor;
- societatea trebuie să treacă la construcția pe scară largă a comunismului;
- fiecare familie va primi un apartament confortabil separat;
- conducătorii autorităților unionale, republicane și locale vor fi aleși în funcțiile lor de cetățeni (pentru cel mult trei mandate consecutive);
- tranziția la comunism, va fi însoțită de dezvoltarea libertății individuale și a drepturilor cetățenilor sovietici;

¹²⁰ Байбаков С.А. Обновленная сталинская или новая брежневская Конституция СССР: разработка проектов Основного Закона в 1968–1972 гг., На крутых поворотах истории: Мат-лы конф. «Актуальные проблемы методологии отечественной истории». М., 2011; Гатауллин А.Г., Зайнутдинов Д.Р. Хрущевская конституция”: путь нового конституционализма. Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Экономика. Управление. Право. 2021. Т. 21, вып. 1. pp. 63-72; Проект Конституции СССР 1964 года // Пыжиков А. В. Хрущевская «оттепель»: 1953–1944. М. : ОлмаПресс, 2002. С. 398–458.

¹²¹ XXII Съезд Коммунистической Партии Советского Союза 17–31 октября 1961 года Стенографический отчет. p.119; https://istmat.org/files/uploads/52747/22_sezd._chast_1._1962.pdf

- urmează a se asigura respectarea strictă a legalității socialiste, eradicarea încălcărilor legii și asigurarea ordinii de drept, dar și eliminarea criminalității¹²².

Mai mulți savanți constituționaliști au constatat¹²³, că proclamarea Programului Partidului III la Congresul XXII al PCUS a marcat apariția unui nou model ideologic de țară, or ideile anunțate supra nu se mai încadrau în sistemul socio-politic și economic bazat pe prevederile Constituției din 1936, și necesitau respectiv relectarea într-o nouă Constituție. De aceea, la același Congres al XXII-lea, în „Raportul Comitetului Central al PCUS”, N.Hrușciov a anunțat și planul de elaborare a unei noi Constituție. Dînsul a afirmat în discursul său, că „... în viața țării noastre pe parcursul ultimului sfert de secol, din momentul în care a fost adoptată actuala Constituție a URSS, s-au produs mari schimbări. Uniunea Sovietică a intrat într-o nouă etapă a dezvoltării sale, iar democrația socialistă s-a ridicat la un nivel superior. Noua Constituție a URSS, pe care începem să o elaborăm, trebuie să reflecte noile realități din viața societății sovietice în perioada de construcție extinsă a comunismului”¹²⁴.

Este de menționat că aspectele expuse supra sunt oglindite într-o bogată literatură științifică dedicată istoriei elaborării Constituției lui „Hrușciov”, fiind reflectată de unii constituționaliști notorii.

Principalele etape ale dezvoltării sale sunt discutate, de exemplu, în lucrarea lui S.A. Baibakov, care a rezumat investigațiile de la acest capitol și le-a completat cu propria sa cercetare de arhivă¹²⁵. La mod general, dînsul menționează următorul parcurs istoric:

- în aprilie 1962, Sovietul Suprem al URSS audiind raportul lui N.S. Hrușciov a adoptat o rezoluție privind crearea unei Comisii Constituționale,

¹²² Хрущев Н. С. Доклад на XXII Съезде Коммунистической Партии Советского Союза 17–31 октября 1961 года Стенографический отчет. p.198; https://istmat.org/files/uploads/52747/22_sezd._chast_1._1962.pdf

¹²³ Медушевский А. Н. Коммунизм как социальная утопия и юридическая фикция: проект конституции периода «оттепели» (1961–1964) // Сравнительное конституционное обозрение. 2013. № 3 (94). С. 144–154, Байбаков С.А. О теоретических и идеологических основах проекта Конституции СССР 1963–1964 гг. // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 8. История. 2005. № 5.

¹²⁴ Хрущев Н. С. Доклад на XXII Съезде Коммунистической Партии Советского Союза 17–31 октября 1961 года Стенографический отчет. p.119; https://istmat.org/files/uploads/52747/22_sezd._chast_1._1962.pdf

¹²⁵ Байбаков С. А. Современные представления о разработке проекта третьей Конституции СССР (1977 г.) : по новым архивным материалам // Вестник Московского университета. Серия 8 : История. 2012. № 5, pp. 128–149.

- primul proiect preliminar a fost gata în vara anului 1964,
- a doua versiune a proiectului a fost întocmită în toamna anului 1964.

De asemenea, în aceeași lucrare, savantul Baibacov subliniază că versiunea Constituției lui „Hrușciiov” diferă mult atât de Constituția din 1936, cât și de Constituția adoptată în a. 1977, accentul fiind pus pe extinderea competențelor Sovietelor. Sovietul Popular Suprem al URSS a fost proclamat organul suprem al puterii de stat. Or, proiectul Constituției din 1964 prevedea și o conducere directă exercitată de popor. A fost introdusă instituția adunării populare, care însemna adunări ale colectivelor întreprinderilor, organizațiilor, instituțiilor, precum și întâlniri ale cetățenilor la locul de reședință. Ca competență, adunările populare puteau dezbate proiecte de legi, probleme de guvernare, și altele. La rîndul său, organele și funcționarii de stat erau obligați să raporteze adunărilor populare cu privire la implementarea hotărârilor sale și privind măsurile luate pe baza recomandărilor sale. Proiectul Constituției prevedea și posibilitatea organizării unui referendum – votarea populară. Cum menționează cercetătorul Baibacov S.A., Hrușciiov la acea etapă, a considerat necesară adoptarea noii Constituții printr-un referendum unional, nelimitându-se la aprobarea acesteia de către Sovietul Suprem al URSS.

Astfel, la major, proiectul de Constituție din 1964 părea a fi un act constituțional mai avansat, care extindea democrația socialistă, proteja drepturile individuale și crea condiții pentru dezvoltarea globală a societății sovietice. Totodată, proiectul cuprindea mai multe prevederi declarative propagandistice fără substanță juridică.

În mod special vom remarca noutatea constituțională din proiectul dat, or pe parcursul dezbaterii proiectului de Constituție s-a discutat și posibilitatea introducerii în Constituție a postului de președinte al URSS. În acest context, este de constatat că până la urmă, articolele privind introducerea postului de președinte nu au fost incluse în versiunea finală a proiectului¹²⁶.

¹²⁶ Audiind raportul primului secretar al Comitetului Central al PCUS și al președintelui Consiliului de Miniștri al URSS N. S. Hrușciiov, Sovietul Suprem al URSS a adoptat Rezoluția din 25 aprilie 1962, conform căreia s-a constituit o comisie care să pregătească proiectul unei noi Constituții a URSS. Лукьянов А. И. Хронологический перечень мероприятий, связанных с разработкой и принятием Конституции СССР 1977 года. http://jinrmag.jinr.ru/Arc_pdf/1962/1962-51.pdf

În octombrie 1964, guvernarea din URSS condusă de N.S.Hrușciov a fost demisă, iar personal Hrușciov a fost eliberat din funcția de prim-secretar al Partidului Comunist al URSS, dar și din funcția de președinte al Consiliului de Miniștri al URSS, și ca efect juridic, proiectul noii Constituții a devenit neactual pentru o lungă perioadă de timp.

În același an 1964, în decembrie, Sovietul Suprem al URSS l-a numit pe L.I. Brejnev prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist, dar și al Consiliului de Miniștri al URSS, precum și președinte al Comisiei constituționale¹²⁷.

Așa, în decembrie 2024 sunt 60 de ani de la venirea la putere în URSS a lui L. I. Brejnev. Și trebuie de subliniat, că unul dintre cele mai importante evenimente din epoca conducerii sale a statului sovietic, a fost adoptarea noii Constituții a URSS în a.1977. Probabil de aceea, Constituția URSS din 1977 este adesea numită și „*Constituția lui Brejnev*”, dar și „*Constituția Brejnevistă*”. Este de evidențiat contribuția personală a lui L.I. Brejnev la procesul de elaborare și promovare a noii Constituții, or, așa cum sa scris în literatură, că dînsul a făcut un singur amendament la proiect, completând articolul 66 privind îndatoririle părinților față de copii cu datoria copiilor de a avea grijă de părinții lor (articolul 66 din Constituția URSS din 1977).

În context, este necesar de elucidat motivele adoptării noii Constituții menționate de cercetătorul S.A.Avakian ¹²⁸, care reține următoarele cauze:

1) Premisele economice ale noii Legi fundamentale erau văzute de creatorii ei astfel: Constituția din 1936 prevedea că baza economică a URSS era sistemul economic socialist și proprietatea socialistă, stabilită ca urmare a lichidării economiei capitaliste și desființarea proprietății private. Acum socialismul se dezvoltă pe propria sa bază economică. Dezvoltarea economiei țării se caracterizează prin dominația nedivizată a proprietății socialiste, printr-un nivel ridicat de echipare tehnică a economiei naționale, prin utilizarea realizărilor revoluției științifice și tehnologice și transformarea economiei URSS într-un puternic organism economic național.

¹²⁷ Байбаков С.А. Современные представления о разработке проекта третьей Конституции СССР (1977 г.): по новым архивным материалам // Вестник Московского университета. Серия 8: История, 2012. № 5, р.139.

¹²⁸ Авакян С.А. Конституция России: природа, эволюция, современность. – «Сашко», 2000 г., <https://constitution.garant.ru/science-work/modern/1776651/chapter/948c9c0734b6e944a4727660f2d5a027/>

2) Structura socială a societății a fost decisivă în pregătirea următoarelor poziții constituționale:

- a) menținerea poziției de forță conducătoare în societate a clasei muncitoare, a crescut numărul acesteia, iar activitatea și participarea ei la guvernare a crescut semnificativ;
- b) țăranimea ca clasă socială s-a schimbat și ea, psihologia sa s-a format deja pe o bază socialistă, colectivistă, intelectualitatea a devenit cu adevărat populară, socialistă în legătură cu creșterea nivelului de cultură al oamenilor și rolul științei;
- c) toate straturile societății rezolvă împreună problemele comune, pe cale amiabilă și fără nici cea mai mică confruntare. Astfel, o schimbare în structura socială a societății, aspectul spiritual al straturilor sale constitutive, alianța de neîntrerupt între muncitori, țărani și intelectuali, creșterea omogenității sociale a societății – toate acestea au fost numite o componentă importantă printre motivele apariției. a Constituției URSS.

3) Aspectul fundamental al teoriei socialismului dezvoltat a fost că odată cu construcția socialismului, trecerea la pozițiile ideologice și politice ale clasei muncitoare a tuturor segmentelor populației, statul sovietic care a apărut ca stat al dictaturii proletariatului, a devenit un stat al întregului popor.

4) Conform conceptului creat, nu numai statul, ci și organizațiile neguvernamentale participă activ la rezolvarea problemelor construirii unei societăți comuniste. Pentru a le consolida pe toate, toate organizațiile (de stat și obștești) au fost integrate în sistemul politic sovietic, care servește interesele democrației socialiste. Se creează conexiunea puternică între stat și societate pentru a gestiona atât afacerile de stat, cât și cele publice.

5) Toate procesele politice, sociale și economice din țară au fost conduse de Partidul Comunist. Așadar, a apărut ideea de a reflecta în Constituție locul PCUS ca nucleu al sistemului politic al societății, capacitățile acestuia și sfera influenței sale directe asupra întregii vieți interne și externe a țării.

6) În domeniul construcției statului național, Constituția trebuia să rezolve o serie de probleme:

- a) să reflecte atât egalitatea juridică a cetățenilor, dar și egalitatea efectivă a națiunilor;
- b) să indice gradul de unitate al poporului sovietic și a noii comunități istorice – poporul sovietic multinațional;

- c) să țină cont de procesele de integrare din URSS, când multe probleme necesită o abordare unitară a soluționării lor la nivelul URSS, inclusiv centralizarea economică a URSS ca un complex economic unic;
- d) să reflecte nivelul înalt de dezvoltare al republicilor unionale și a participării lor active la dezvoltarea URSS, asigurându-se dezvoltarea atotcuprinzătoare a republicilor.

7) Necista reflectarea în Constituție a condițiilor pentru dezvoltarea democrației sovietice – participarea lucrătorilor la conducerea statului și a treburilor publice, creșterea rolului organizațiilor obștești și de susținere a inițiativei publice a populației, a controlului popular, și a rolului opiniei publice.

8) Succesele construcției economice și socio-culturale, au făcut posibilă extinderea semnificativă a sferei de aplicare a multor drepturi și libertăți deja existente ale cetățenilor, ceea ce a făcut posibilă extinderea domeniului de aplicare a Constituției și garanțiile constituționale. În același timp, exista perspectiva asigurării la nivel constituțional a mai multor drepturi și libertăți care anterior fie nu existau deloc, fie erau reflectate (și nu pe deplin) în normele constituționale.

9) Un alt motiv pentru adoptarea noii Constituții a fost că în perioada de valabilitate a Legii fundamentale anterioare au apărut multe aspecte noi în organizarea și activitățile organelor de stat.

10) Nu puteau fi ignorate motivele de politică externă care au stat la baza apariției noii Constituții – trebuia să se demonstreze puterea URSS și ritmurile ei de dezvoltare, poziția sa de lider în lume, existența comunității socialiste și fundamentele corespunzătoare ale politicii externe a statului sovietic.

L.I.Brejnev, în calitate sa de nouă conducere a statului sovietic, a redus drastic inițiativele lui N.S. Hrușciiov, care pe lângă faptul că aveau o factură radicală, creau în statul sovietic disbalanțe și probleme majore de natură socio-economică. Or, programul de edificare a comunismului în zece – douăzeci de ani promovată de Hrușciiov N.S., reprezenta o mare provocare, deoarece o astfel de dezvoltare accelerată a statului sovietic nici nu era posibilă la acel moment, fiind clar că dezideratul dat avea o natură declarativă. De aceea, cu referire la domeniul constituțional, se poate de constatat ruptura ideologică și vidul conceptual existent în anii 60-70, dar și obiectivele nesustenabile declarate. Anume de aceasta,

cum consideră mai mulți cercetători cu care suntem de acord¹²⁹, s-a reliefat trendul de a înlocui sarcinile teoretice de implementare rapidă a comunismului, cu teza privind existența unei noi etape de dezvoltare a socialismului. Și în acest mod, precum se menționează în literatura de specialitate, sau format condiții și circumstanțe care au favorizat apariția teoriei socialismului dezvoltat.

Este de relevat, că termenul de „socialism dezvoltat” a apărut pentru prima dată în rezoluția Comitetului Central al PCUS¹³⁰.

Ulterior, mai mulți teoreticieni de partid au declarat socialismul dezvoltat o etapă obiectivă și oportună pe calea comunismului. Or, la această dată (1967-1970), socialismul ca orînduire social-politică și economică, își dezvoltase puternic baza economică proprie, forțele productive din societate asigurau o creștere economică puternică (în plan comparat cu economiile celor mai dezvoltate țări occidentale), era pe linie ascendentă dezvoltarea culturii și științei, creștea accelerat și bunăstarea cetățenilor, erau create condiții pentru îmbunătățirea substanțială a modului de trai, pentru dezvoltarea individuală a persoanei, pentru asigurarea unui progres evident în toate sferele vieții. Reieșind din cele enumerate, sarcina principală formulată de PCUS din perioada dată, a fost consolidarea în continuare a bazei tehnico-materiale a socialismului în temeiul realizărilor științifice și tehnologice, prin care fapt putea fi creat un întreg complex de condiții pentru tranziția la comunism.

Este de subliniat, că apariția unei noi platforme teoretico-ideologice a inițiat schimbări serioase în abordarea dezvoltării Legii fundamentale a statului sovietic, fiind pusă la nivel de stat sarcina de a elabora o

¹²⁹ Земцов А.Л., Конституция СССР 1977 Г. <https://ipi1.ru/images/PDF/2017/104/konstitutsiya-sssr-1977-g.pdf> ШЕЙНИС ВИКТОР. Основной закон развитого социализма. Свободная мысль, № 10, Октябрь 2007, pp. 159-170; Медушевский А.Н., Конституция “развитого социализма”: откуда взялся принцип руководящей роли партии?, *Общественные науки и современность*, 2014, № 3, pp.84-97, <https://publications.hse.ru/pubs/share/folder/1dlsscxn32/144668763.pdf>; Муратов П.Ю., Сказ про развитой социализм. Нева, №3, 2017, pp.103-138, https://magazines.gorky.media/wp-content/uploads/2017/03/08_MURATOV.pdf, Бутенко А.П. «Развитой социализм»: замысел и конфуз., *Наука и власть: воспоминания ученых-гуманитариев и обществоведов*. М., 2001, etc.

¹³⁰ Rezoluția Comitetului Central al PCUS „Cu privire la pregătirile pentru aniversarea a 50 de ani de la Revoluția din octombrie” din 4 ianuarie 1967. <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/446448-plenum-tsk-kpss-moskva-20-local-nil-21-iyunya-1967-g-postanovleniya-plenuma-50-let-velikoy-oktyabrskoy-sotsialisticheskoy-revolyuitsii-tezisy-tsentralnogo-komiteta-kpss#mode/inspect/page/1/zoom/4>

„Constituție a socialismului dezvoltat”. Anume despre acest fapt vorbesc concluziile cercetătorilor științifici care au cercetat subiectul dat¹³¹.

În așa mod, lucrările asupra unei noi Constituții bazate pe o nouă abordare politico-ideologică, au fost reluate în a.1968, fiind creat un grup de lucru special.

Este de constatat, că discuțiile în mediul specialiștilor privind calea necesară a reformei constituționale, erau la nivel de discuții, fără careva progrese pînă în a. 1972¹³², cînd conducerea de vîrf a țării sovietice a revenit la ideea necesității adoptării unei noi Legi supreme. Anume despre acest fapt, menționează L.I. Brejnev într-un raport dedicat celei de-a cincizecea aniversări a URSS¹³³. Pornind de la acest fapt, unii savanți punctează, că deja în 1973 a fost creat un nou grup de lucru care a început să lucreze asupra unui nou proiect de Constituție. Este de reținut, precum atrag atenția și unii cercetători¹³⁴, că atît proiectul noii Constituții, cît și mai multe teze importante din el, au fost subiect de dezbatere în mediul juriștilor, al constituționaliștilor, al colectivelor de muncă și oamenilor de bună-credință din întreaga URSS, fiind înaintate grupului de lucru un număr impresionant de propuneri, amendamente și recomandări.

Elaborarea „Constituției lui Brejnev”

Mijlocul anilor -70 a trasat o perioadă pozitivă de dezvoltare în relațiile internaționale.

Așa, în 1975, la Helsinki a fost semnat Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa¹³⁵, care a statuat hotarele

¹³¹ Земцов А.Л., Конституция СССР 1977 Г. <https://ip1.ru/images/PDF/2017/104/konstitutsiya-sssr-1977-g.pdf>, Авакьян С.А. Конституция России: природа, эволюция, современность. – «Сашко», 2000 г., <https://constitution.garant.ru/science-work/modern/1776651/chapter/948c9c0734b6e944a4727660f2d5a027/>; Каллистратова С. В. Некоторые замечания по поводу «Проекта Конституции СССР» 1977 г., М., Звенья, 2003, pp. 230–238, etc.

¹³² Лукьянов А. И. Хронологический перечень мероприятий, связанных с разработкой и принятием Конституции СССР 1977 года. http://jinrmag.jinr.ru/Arc_pdf/1962/1962-51.pdf

¹³³ Брежнев, Л.И. Рабочие и дневниковые записи. В 3-х томах. Том 1. Леонид Брежнев. Рабочие и дневниковые записи. 1964–1982 гг., М., Историческая литература, 2016, 1264 p.

¹³⁴ Байбаков С. А. Современные представления о разработке проекта третьей Конституции СССР (1977 г.) : по новым архивным материалам // Вестник Московского университета. Серия 8 : История. 2012. № 5, pp.. 128–149

¹³⁵ Act Internațional din 1 august 1975al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, elaborat la Helsinki la 1 august 1975. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/35947>

statelor suverane după al doilea război mondial, și care a acceptat convețuirea pașnică a două sisteme social-economice diferite – a capitalismului și a socialismului.

În acest context, este de relevant că în primăvara anului 1977, în conetxtul celei de-a 60-a aniversare a Revoluției din Octombrie 1917, grupul de lucru constituit sub auspiciul lui L.I.Brejnev, a finalizat noua versiune a proiectului de Constituție.

La acel moment, așa cum a reținut cercetătorul Baibacov¹³⁶, proiectul de Constituție a fost completat cu o serie de amendamente semnificative parvenite de la membrii Biroului Politic al Particului Comunist și membrii Prezidiului Sovietului Suprem al URSS. Așa, din proiectul au fost eliminate,

- articolul privind dreptul cetățenilor de a-și alege liber locul de reședință,
- prevederile care dădeau cetățeanului dreptul de a-și determina naționalitatea, și
- dreptul de a face campanie „pentru” și „împotriva” în timpul evenimentelor electorale.

Totodată, proiectul de Constituție dat a culminat reforma constituțională desfășurată, fiind înaintat spre dezbatere întregului popor.

În opinia noastră, bazată pe cercetarea atât a faptelșor și evoluției reformei constituționale din a.1977, dar și a rezultatelor cercetărilor altor savanți constituționaliști, este necesar să constatăm următoarele:

- a) problema reformei constituționale din URSS în a.1977 a fost una multifățetată și multicomplexă;
- b) reforma constituțională din a.1977 a fost determinată de factorul ideologic concret;
- c) adoptarea Constituției URSS din a.1977 reprezintă o reformă atât a structurii de stat a URSS, cât și a drepturilor cetățenilor;
- d) cu titlu de noutate, Constituția a consacrat rolul important al sindicatelor și al altor „organizații publice de masă” în sistemul politic al URSS;
- e) cea mai importantă noutate constituțională a fost stabilirea în textul constituțional a drepturilor civile ale cetățeanului URSS, dar și căile de realizare a acestor drepturi garantate de Legea supremă¹³⁷.

¹³⁶ Байбаков С.А. Современные представления о разработке проекта третьей Конституции СССР (1977 г.): по новым архивным материалам // Вестник Московского университета. Серия 8: История, 2012. № 5, p.139

¹³⁷ Шейнис В. 1977. «Основной закон развитого социализма» // Gefter.ru, 24.08.2012. <http://gefter.ru/archive/5924> .După cum notează Victor Șeinis, Constituția URSS din a.1977 a vorbit doar despre „drepturile civile”, dar „drepturile omului” nu au fost menționate nicăieri.

Dezbaterea publică a proiectului Constituției URSS din a.1977

Practic toți cercetătorii științifici care au investigat subiectul și perioada dată, menționează că adoptarea Constituției URSS din 1977 a fost precedată de o largă discuție publică a proiectului acesteia¹³⁸.

Așa, în iunie 1977, proiectul de Constituție fiind prezentat spre discuție națională, a condus spre realizarea de către autoritățile statului a unui set întreg de măsuri și acțiuni spre inițierea și desfășurarea discuțiilor publice pe marginea textului constituțional. În acest context, toate ziarele centrale, republicane, regionale și regionale, executând decizia Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, au publicat la 4 iulie 1977 proiectul de Constituție. Proiectul a fost tradus și publicat în peste 200 de periodice străine. Potrivit statisticilor oficiale, peste 80% dintre cetățenii sovietici au luat parte la discuția asupra Constituției URSS din 1977, care a durat patru luni.

A urmat organizarea mitingurilor, ședințelor și întâlnirilor în cadrul organizațiilor obștești și de partid, a colectivelor de muncă din toată țara. Au fost organizate 469.789 ședințe deschise de partid, și 465.102 – ședințe ale organizațiilor komsomoliste de tineret. Peste 2 milioane de deputați au participat la dezbaterea proiectului de Constituție în cadrul ședințelor autorităților republicane și locale. Pentru discutarea proiectului au fost dedicate 1.497 mii de întâlniri, la care au participat 129.395 mii de persoane, și la care au luat cuvântul peste 6.375 mii de persoane.

Potrivit datelor oficiale, pe parcursul a patru luni (de la 4 iunie până la 1 octombrie 1977), la dezbaterea proiectului de Constituție au participat peste 140 de milioane de persoane care au participat la discuțiile publice a normelor constituționale ale proiectului de Constituție

¹³⁸ Лукьянов А. И. Разработка и принятие Конституции СССР 1977 года (1962–1977 гг.). Хронологический перечень мероприятий, связанных с разработкой и принятием Конституции СССР 1977 г., <https://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/3001/>; Обсуждение проекта Конституции Хроника текущих событий. 1977. № 46 [15.08.1977]; Обсуждение проекта Конституции (Окончание). Хроника текущих событий. 1977. № 47. [3.11.1977]; Акименко К.В. Развитие концепции гражданских прав и свобод человека в СССР в середине 80-х годов XX века // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. 2008. №1.; Овсепян Ж.И. О Конституциях и конституционном правотворчестве в России (период с начала XX по начало XX I столетия). Ростов-на-Дону, 2013.; Лукьянова Е.А. Российская государственность и конституционное законодательство в России (1917–1993). М., 2000; etc.

a URSS. Proiectul de Constituție a fost criticat dur și de comunitatea disidentă din URSS¹³⁹,

Comisia Constituțională formată a primit aproximativ 400 de mii de propuneri de amendamente.

Cercetătorii notează mai multe aspecte pozitive, fiindcă multe propuneri emenate de la cetățeni au fost luate în considerare în versiunea finală a Constituției. Or, studiul propunerilor cetățenilor publicat în presă arată că majoritatea scrisorilor au vizat probleme sociale: creșterea numărului de locuințe, încălcarea disciplinei muncii, combaterea beției, creșterea responsabilității funcționarilor de stat. O altă grupă de propuneri și comentarii au vizat reflectarea în Constituție a problemelor legate de creșterea copiilor și munca copiilor¹⁴⁰. Pe baza tuturor propunerilor și amendamentelor parvenite de la cetățeni, au fost corectate 110 articole din proiectul Constituției și a fost adăugat un articol nou. Or, în urma dezbaterii și examinării la nivel național, au fost aduse textului Constituției 323 de modificări.

Este de constatat că o astfel de dezbatere publică, pînă în prezent, nu a avut și nu are precedent în întreaga lume. Or, exemplul oferit de URSS privind implicarea directă a Suveranului în procesul de elaborare și formulare a textului constituțional, rămîne a fi unul deosebit care marchează existența adevăratei democrații populare. În sensul dat, merită de implementat această practică de dialog și discuție publică în vederea adoptării atât a unui proiect de Constituție, cît și a unor

¹³⁹ Павловский Г. О. [Прыжков П.]. Третья сила (Симптоматика новой Конституции). Поиски. М. 1979. № 1. с.8-73 https://vtoraya-literatura.com/pdf/poiski_1_1979__ocr.pdf; Морозов А. Дебаты о Конституции 1977 года в диссидентской среде. Об одном эпизоде из истории советского инакомыслия // Gefter.ru. 18.09.2012. URL: <http://gefter.ru/archive/6125>; Казаков Е. А., Конституция развитого социализма – взгляд из оппозиции. *Magistra Vitae: электронный журнал по историческим наукам и археологии*. 2018. № 1. pp. 46–54, https://magistravitaejournal.ru/images/1_2018/kazakov.pdf; și alții

¹⁴⁰ Стенограмма заседания Конституционной комиссии 27 сентября 1977 г. // ГА РФ. Ф. 7523. Оп. 131. Д. 61 Стенограмма заседания рабочей группы по подготовке пред ложений (Ф.И.О.: Пигалев П.Ф., Кулик Р.И., Лукьянов А.И., Кузьмин Э.Л., Перун Н.С., Митькин Н.А. Председатель – Калинычев) // ГА РФ. Ф. 7523. Оп. 131. Д. 30; Сравнительный текст действующей Конституции СССР и предлагаемых к ней изменений и поправок с замечаниями к ним (07.1972) // ГА РФ. Ф. 7523. Оп. 131. Д. 35; Лукьянов А. И. Разработка и принятие Конституции СССР 1977 года (1962–1977 гг.). Хронологический перечень мероприятий, связанных с разработкой и принятием Конституции СССР 1977 г.

modificări la textul constituțional. Exprimăm convingerea că anume o astfel de abordare publică, ar conduce la perfectare cea mai calitativă a normei constituționale, corelînd-o atît la sugestiile specialiștilor constituționali, cît și la necesitățile stringente societale.

Adoptarea „Constituției Brejneviste”

Constituția URSS a fost adoptată în unanimitate la 7 octombrie 1977 de fiecare dintre cele două camere ale Sovietului Suprem al URSS – Sovietul Uniunii și Sovietul Naționalităților.

Constituția adoptată a URSS era compusă dintr-un preambul, și conținea 174 de articole (anterior 146), combinate în 21 de capitole (anterior 13) și 9 secțiuni (anterior niciunul).

Examinînd conținutul Constituției din a.1977, putem scoate în evidență prevederile fundamentale importante care au apărut în textul constituțional cu titlu de noutate constituțională, și care vizau următoarele:

- conceptul de „sistem politic”, în care toată puterea aparține poporului și nu oamenilor muncii din orașe și sate în persoana Sovietelor de deputați ai muncitorilor. URSS a devenit un stat al întregului popor, unde toate organele de stat au devenit responsabile în fața poporului;
- instituțiile „dialogului național” și a „referendumului”, în fața cărora sunt ridicate cele mai importante probleme ale poporului;
- sindicatele și organizațiile obștești au obținut dreptul de a participa la conducerea treburilor publice și de stat;
- colectivele de muncă au fost recunoscute ca subiecte ale vieții publice;
- principiul legalității este definit ca unul dintre principiile sistemului politic, care prevede că statul și organizațiile de stat, dar și funcționarii de stat sunt obligați să respecte Constituția URSS și legile;
- dictatura proletariatului este înlocuită de democrația socialistă, ceea ce înseamnă controlul popular, extinderea publicității și luarea în considerare a opiniei publice la adoptarea deciziilor;
- este statuat „sistemul economic” al țării, unde în managementul lui este permisă combinarea managementului centralizat cu independența și inițiativa economică a întreprinderilor, dar și folosirea stimulentei economice, inclusiv prin obținerea profitului economic;

- în agricultura, grădinărit și construcția de locuințe individuale, este permisă oferirea de terenuri pentru utilizare lor pe perioade nedeterminate de către cetățenii URSS;
- sunt stabilite drepturile și responsabilitățile cetățenilor, dar și modul de garantare a lor;
- este recunoscută la nivel constituțional protecția drepturilor și libertăților cetățenilor dar și responsabilitatea tuturor organelor de stat, a organizațiilor obștești și funcționarilor;
- articolul 160 din Constituția URSS stabilea că nimeni nu poate fi găsit vinovat de săvârșirea unei infracțiuni sau supus pedepsei penale decât printr-o hotărâre judecătorească și în condițiile legii;
- a fost luată sub protecția statului familia și maternitatea, copilul și omul în etate;
- se proclamă pentru prima dată drepturile: la îngrijirea sănătății, la locuință, la realizările culturii, creativității științifice, tehnice, artistice, la paternitate, la petiționare, la critică;
- sunt stabilite responsabilitățile cetățenilor - creșterea copiilor, grija părinților, păstrarea monumentelor istorice și a altor valori culturale, protecția naturii, protecția patrimoniului de stat;
- cetățenilor URSS din străinătate li se garantează protecția și asistența;
- conceptul de „structură de stat” a fost extins la „structură național-statală”, fiind promovată politica națională și egalitatea popoarelor. URSS este definită nu numai ca un stat unional, dar și ca un stat multinațional format pe baza principiului federalismului socialist.
- drepturile republicilor unionale au fost extinse;
- statutul organelor reprezentative ale puterii de stat a crecut, fiind definit sistemul de guvernare și principiile activităților sovietelor și a deputaților poporului;
- a fost implementată forma de activitate parlamentară executarea poruncilor alegătorilor;
- s-a modificat sufragiul la alegerile deputaților în Sovietul Suprem al URSS fiind redus de la 23 la 21 de ani;
- s-a modificat sfera administrării justiției, fiind introdusă reprezentarea din partea organizațiilor obștești și aie colectivelor de muncă în instanțele de judecată cu calitatea de asesori norodnici;
- a fost constituită sistema de apărare în justiție prin avocați și organizațiile specialiate ale avocaților;

- a fost introdusă acordarea asistenței juridice gratuite de stat;
- s-a stabilit statutul constituțional al arbitrajului;
- sau stabilit simbolurile URSS – stemă, drapel, capitală și imn.

Având în vedere evoluția procesului de elaborare constituțională care a durat în timp, dar și a adus multe novele juridice, este important să apreciem dilema juridică de cercetare, care apare în fața celui care investighează tema dată – această reformă constituțională a anului 1977 a fost dictată de voința autorităților ca manifestare a voinței politice, sau a fost un exercițiu dictat de realitățile social-economice și respectiv oglindind voința poporului.

Având în vedere circumstanțele cauzale, dar și perpetuarea în timp a subiectului elaborării noii constituții, dar și din parcursul constituțional expus supra, putem deduce clar, că Constituția a.1977 a fost un rezultat al voinței guvernanților cuplată la necesitățile Suveranului, or profunda dezbatere publică, și fluxul de propuneri la textul constituțional, interesul exprimat de popoarele din URSS și implicarea lor în *corpore* – demonstrează evident aceasta. Unii cercetători, printre care și savantul Pavlovsky,¹⁴¹ atrag atenția asupra faptului că adoptarea noii Constituții sovietice are motive obiective.

În mod separat ne vom expune asupra subiectului contraversat al art.6 din Constituția URSS din a.1977, care statua rolul de conducător al Partidului Comunist în URSS, criticat de unii cercetători¹⁴².

Astfel, prevederile articolului 6 stipulează clar că forța călăuzitoare și dirijatoare a societății sovietice, nucleul sistemului său politic, a statului și a organizațiilor de stat este Partidul Comunist al Uniunii Sovietice. Se afirmă că PCUS există pentru popor și servește poporului sovietic. Așa, PCUS, înarmat cu învățătura marxist-leninistă, stabilește perspectivele generale de dezvoltare a societății, linia politicii interne și externe a URSS, conduce activitatea creativă bazată pe știință a poporului sovietic, luptă pentru victoria comunismului, funcționând în cadrul Constituției.

Deci, este de constatat că organele de partid au obținut o poziție dominantă în comparație cu organele de stat. Ele practic au obținut

¹⁴¹ Павловский Р. С. Конституция СССР и дальнейшее углубление социалистического самоуправления народа (к 10-летию Конституции СССР 1977 г.) / Р. С. Павловский // Проблемы социалистической законности : респ. межведом. науч. сб. – Харьков, 1987. – Вып. 20. – С. 19–26.;

¹⁴² Медушевский А.Н., Конституция “развитого социализма”: откуда взялся принцип руководящей роли партии?, *Общественные науки и современность*, 2014, № 3, pp.84-97, <https://publications.hse.ru/pubs/share/folder/1dlsscxn32/144668763.pdf>

dreptul de a substitui organele de stat, dar, și de a le controla activitatea lor.

O bună parte din cercetători¹⁴³ consideră că acest aspect blochează dezvoltarea democratică a statului, fiindcă face imposibilă afirmarea democrației în cadrul unui stat politizat. De asemenea, se insistă că o astfel de situație conduce la pierderea suveranității de stat, fiindcă principala provocare nu vine de la opoziția societală, dar de la partidul politic dominant care dictează instituțiilor statului.

Nu suntem de acord întrutotul cu cercetătorii susmenționați, fiindcă nu are loc la direct și propriu-zis substituirea autorităților de stat, care nu-și pierd funcționalitatea și eficiența de stat, din simplul motiv că organele de partid devin un controlor suplimentar al organelor de stat. Acest control suplimentar pe linia de partid, în multe cazuri și-a demonstrat eficiența în asigurarea îndeplinirii obiectivelor trasate. Aceasta a avut loc atât în domeniul militar de apărare a țării, cât și în domeniul civil de edificare a statului socialist. Și nu înzadar, comisarii de partid din cadrul unităților militare în timpul Marelui război pentru apărarea Patriei, dar și activiștii de partid în timpul războiului civil, au fost cei care erau maltratați și lichidați în primul rînd.

Totodată, este de recunoscut așa cum constată cercetătorii menționați mai sus, că în condițiile Constituției din 1977, puterea politică și capacitatea coercitivă reală a trecut oficial la organele constituite de partidul politic statuat în Constituție – de PCUS.

Deci, s-a produs conform normelor constituționale, împărțirea puterii reale între autoritățile sovietice și organele de partid, care totuși erau integrate în cele sovietice, puteau domina și dominau.

Odată cu aceasta, putem afirma că înlocuirea/ cuplarea/ integrarea puterii de stat cu puterea unui partid, a condus și la înlocuirea/ cuplarea/ integrarea elitelor de stat cu elitele de partid.. La rîndul său, și „deputații poporului” pierdeau în fața autorităților de partid, care se statuau de asupra organelor de stat, și respectiv ierarhic deasupra deputaților. Trebuie să recunboaștem că anume acest aspect menționat și de

¹⁴³ Морозов А. Дебаты о Конституции 1977 года в диссидентской среде. Об одном эпизоде из истории советского инакомыслия // Gefter.ru. 18.09.2012. URL: <http://gefter.ru/archive/6125>; Казаков Е. А., Конституция развитого социализма» – взгляд из оппозиции. Magistra Vitae: электронный журнал по историческим наукам и археологии. 2018. № 1. pp. 46–54, https://magistravitaejournal.ru/images/1_2018/kazakov.pdf; Павловский Г. О. [Прыжков П.]. Третья сила (Симптоматика новой Конституции). Поиски. М. 1979. № 1. с.8-73 https://vtoraya-literatura.com/pdf/poiski_1_1979__ocr.pdf; și alții

savantul Medusevsky¹⁴⁴, putea conduce sistemic la diminuarea statutului juridic al organelor reprezentative ale Suveranului, și respectiv la faptul că organele de partid întruchipau puterea de stat în URSS, la rînd cu organele reprezentative ale poporului, fiind în afara controlului politic al poporului.

Astfel, constatăm atît politizarea puterii de stat, și respectiv a statului, avînd loc creșterea rolului Partidului Comunist și subordnarea puterii de stat acestuia, fapt consfințit în textul constituțional. Prin urmare, avînd un regim juridic de guvernare politizat prin intermediul Constituției, s-a obținut respectiv și politizarea întregului parcurs constituțional al statului sovietic sovietic. În acest sens, este necesar de remarcat opinia noastră, că obiectivul de politizare a statului în URSS nu avea careva teme de drept pînă în a.1977. Or, politizarea excesivă și statuarea unui partid în textul constituțional, a unei singuri ideologii de partid care era și una de stat, extinderea factorilor partiinici asupra cadrului de drept și raporturilor juridice din cadrul întregului stat, nu denotă prin definiție o natură constituțională dezechilibrată a textului din Constituția a.1977, dar și nu refectionă respectarea a careva nevoi și obiective societale de natură constituțională.

Concomitent, vom atrage atenția asupra următorului fapt. Or, post edificarea „socialismului dezvoltat”, consacrat în noua Constituție, și constatarea faptului că a fost obținută victoria asupra tuturor dușmanilor interni, modifica perceperea unor aspecte. La rîndul său, lipsa dușmanilor pe interior, a permis statuarea în Constituție a obiectivului de edificare a unei societăți civile integre și unitare – a unui popor sovietic.

Deci, traseul parcurs de evoluție a statului sovietic și obținerea victoriei asupra unor dușmani interni care exista ca obiectiv proclamat în Constituția URSS din a.1936, ne conduce la faptul că există statul sovietic ca un stat consolidat, cu un partid unic și o ideologia unică în întreaga societate.

Totodată, aceasta la rîndul său înseamnă că nu mai sunt necesare argumente și demonstrații politice pentru afirmare socio-politică în fața societății sovietice. Și aceste argumente sus expuse, au fost fortificate și de faptul că odată cu recunoașterea dispariției dușmanilor interni, a dispărut la nivel teoretic și lupta de clasă, lupta între diferite

¹⁴⁴ Медушевский А.Н., Конституция “развитого социализма”: откуда взялся принцип руководящей роли партии?, *Общественные науки и современность*, 2014, № 3, pp.84-97, <https://publications.hse.ru/pubs/share/folder/1dlsscxn32/144668763.pdf>;

grupuri sociale antagoniste, iar însăși lupta antagonistă a fost eliminată în cazul existenței în URSS doar a unui singur popor sovietic. Or, acest popor era constituit din clase care erau integrate una în alta (muncitorii, țărănimea și intelectualitatea), existând doar o singură comunitate socială, care nu are interese antagoniste, și respectiv nu există teme obiectiv pentru confruntări antagoniste.

Astfel, ținând cont de cele expuse supra, cu referire la politizarea excesivă a statului sovietic, se poate de constatat că la acel moment, nu existau motive de fapt și de drept pentru a supune politizării statul sovietic și întreg parcursul constituțional al lui.

Aspectele cheie ale Constituției URSS din a.1977

Este de reținut că Constituția URSS din 1977 constă dintr-un preambul și nouă secțiuni, împărțite în 174 de articole. Însăși preambulul Constituției succint expune aspectele fundamentale ideologice și teoretice pe care se bazează actul constituțional.

Preambula expune expres teza despre caracterul național al statului sovietic, statuînd – *„După ce și-a îndeplinit sarcinile dictaturii proletari- atului, statul sovietic a devenit un stat național”*. Prin această afirmație din preambulă, Constituția prevede absența contradicțiilor de clasă sau a altor contradicții interne în societatea sovietică, afirmînd unitatea consolidată a cetățenilor. În același timp, absența lor este un indicator că dictatura proletariatului și-a îndeplinit misiunea care i-a fost încredințată în timpul constituirii URSS și a societății sovietice.

Constituția URSS numește URSS țara socialismului dezvoltat.

Prin aceasta, putem concluda că Legea fundamentală oglindește și temeiurile teoretice ale sistemului politic sovetic. Probabil, acesta ar fi explicația de ce preambulul Constituției oferă descrierea detaliată a societății socialismului dezvoltat. Or, în Constituție se menționează că la etapa dată, socialismul se dezvoltă avînd baza sa proprie, unde populația se bucură din ce în ce mai mult de roadele succeselor obținute.

În mod special se remarcă că societatea socialismului dezvoltat are un potențial productiv puternic, o știință și cultură avansate, fiind o societate în care, ca urmare a apropierei tuturor claselor și straturilor sociale, a egalității popoarelor, a generat apariția unei noi comunități istorice – a poporului sovietic.

Astfel, se declară în preambul, că socialismul dezvoltat este o etapă logică în calea către comunism. Și tot aici se subliniază că scopul cel mai înalt al statului sovietic este comunismul.

Este de reținut că Constituția nu menționează niciun interval de timp specific pentru construirea societății comuniste, dar fiind stabilit obiectivul treceri la o societate comunistă, sa statuat poziția tranzitorie a socialismului, care din punctul de vedere al autorilor textului constituțional este de un nivel superior unei stări de „simplu socialism” – obținînd denumirea de „socialism dezvoltat”. Or, această nouă calitate a socialismului este concomitent și o apropiere de o perspectivă incertă și nedeterminată.

În Constituție a fost introdusă pentru prima dată noțiunea „sistemul politic”. Mai mult, URSS este definită în acest capitol ca un stat socialist al întregului popor, care exprimă voința și interesele muncitorilor, țăranilor și intelectualității. Se declară că puterea de stat aparține Sovietelor de deputați ai poporului, organe reprezentative ale poporului care își desfășoară activitatea în numele și interesul Suveranului.

Constituția din a.1977 a reafirmat expres principiul centralismului democratic ca principiu universal de organizare a puterii de stat la toate nivelurile. Totodată, prin art.6 din Constituție a fost asigurat statutul special al PCUS de forță conducătoare și călăuzitoare a societății sovietice, determinînd atît perspectivele generale de dezvoltare a acesteia, cît și direcția politicii interne și externe a URSS.

Mai multe articole din Constituție sunt dedicate organizațiilor obștești, evidențiind drepturile sindicatelor, Komsomolului, cooperativelor și colectivelor de muncă. Prin actul constituțional acestora li sa acordat dreptul de a participa la administrarea treburilor de stat, dar și la rezolvarea problemelor politice, economice și socio-culturale ale societății din statul sovietic.

În așa mod, ar putea fi conturată o eventuală contradicție a materiei constituționale care acordă un statut special organizațiilor obștești și colectivelor de muncă în cadrul administrării treburilor publice, și totodată toată puterea în URSS aparține poporului care o exercita prin Sovietele de deputați ai poporului, dar PCUS este declarat nucleul sistemului politic. Prin urmare, apare neclaritatea constituțională din punctul de vedere a consolidării structurii politice sovietice, sau a contrapunerii diferitor structuri de putere care au funcționat efectiv în țară. Mai ales că, Constituția a numit direcția principală de dezvoltare a sistemului politic ca fiind dezvoltarea ulterioară a democrației socialiste prin participarea crescîndă a cetățenilor la gestionarea treburilor statului și societății, prin extinderea publicității și consultarea obligatorie a opiniei publice.

Al doilea capitol al Constituției definește sistemul economic al URSS și formele de proprietate din țară.

La temelia sistemului economic al URSS a fost stabilită proprietatea socialistă, proprietate colectivă și cooperatistă, dar și proprietatea organizațiilor obștești. Totodată, în proprietatea exclusivă a statului, conform Constituției din 1977 sunt terenurile, subsolul, apa, pădurile, mijloacele de producție din industrie, construcții și agricultură, băncile, mijloacele de transport și comunicații, principalul fond de locuințe urbane etc. Toate terenurile ocupate de gospodăriile colective rămân în proprietatea statului, dar le sunt atribuite în folosință gratuită pe un termen nedeterminat.

Este de menționat că pe lângă proprietatea socialistă, Constituția permitea și proprietatea personală a cetățenilor, care includea articole de uz casnic, de consum personal, casele particulare și parcele de lângă case, dar și economiile provenite din muncă.

Legea fundamentală sovietică deși permitea activitatea individuală de muncă, statua doar munca personală a cetățenilor și a familiilor acestora, excluzând utilizarea proprietății personale ca mijloc de producție, dar și folosirea forței de muncă a altora, care era tratată ca exploatare, fiind interzisă prin norma constituțională.

În același timp, Constituția URSS din a.1977 a acordat mai multă atenție reglementării statutului juridic al persoanei decât Constituția din a.1936, fiind reglementate constituțional drepturile și interesele ei. Cu referire la acest aspect, am menționa, că statul sovietic prin aceasta,

- a) a scos în evidență constituțională persoana, remarcând rolul și drepturile ei naturale deținute constituțional de ea;
- b) a fost exclusă din Legea fundamentală careva poziție dependentă a persoanei în raport cu statul;
- c) a stabilit statutul juridic al cetățeanului sovietic, a drepturilor și intereselor lui;
- d) a majorat lista de drepturi cetățenești statuând și extinzând semnificativ lista drepturilor și libertăților garantate cetățeanului sovietic la:
 - educație,
 - sănătate
 - muncă și odihnă,
 - libertatea credinței,
 - libertatea de exprimare,
 - libertatea presei,

- libertatea întrunirilor,
 - libertatea procesiuni,
 - asociere,
 - protecție,
 - inviolabilitatea locuinței,
 - îngrijire medicală,
 - securitatea materială la bătrânețe,
 - realizări culturale,
 - libertatea creativității științifice, tehnice și artistice,
 - dreptul de a face propuneri organizațiilor de stat și obștești.
- e) a indicat expres creșterea preocupării statului pentru fiecare cetățean sovietic;
- f) a subliniat că statutul juridic al persoanei este determinat de sistemul social-politic și economic din URSS;
- g) a precizat conținutul drepturilor cetățeanului sovietic și garanțiile acestora.

Așa, se poate de constatat că Legea fundamentală a statului sovietic avea o substanță democratică, iar cetățenii dispuneau de întreaga gamă a drepturilor politice, sociale și culturale.

La rîndul său, secțiunea a III-a a Constituției „Structura națională-statală a URSS” nu conținea prevederi fundamentale noi în comparație cu Constituția din 1936, deși structura federală și național-administrativă era mai bine conturată.

Totodată, URSS era definită ca stat multinațional unic și federal, fiind statuate clar și pe deplin structura și competențele respective la nivel unional și republican.

Astfel, Constituția garanta competențe largi republicilor unionale, care delegau centrului – Uniunii setul respectiv de competențe exclusive, menținîndu-se la nivel constituțional forma de „federalism unitar”, or principiul centralismului democrat este desfășurat clar în Legea fundamentală din a.1977.

În contextul dat, este de recunoscut, că elementul care în Constituție configura puterea de stat și republicile URSS într-un singur întreg, a fost locul și rolul Partidului Comunist care fiind stabilit constituțional, era integrat la toate nivelurile în toate organele de stat, avînd o poziție dominantă statuată – fapt stabilit de Constituție. Este de subliniat că sistemul politic monopartiinic care acționa atît paralel cît și integrat în structurile statului, avea totodată și propria sa ierarhie centralizată.

Este clar statuată în Constituție și realizarea principiului de guvernare a statului sovietic bazat pe Sovetele de deputați ai poporului, care

erau alese la toate nivelurile – Uniune, republică unională și autonomă, regiune și okrug autonom, raion, oraș și sat. Iar în secțiunea a V-a a Constituției „Organele superioare ale puterii de stat și administrației URSS” au fost determinate structura, ordinea de activitate și competențele autorităților de stat, inclusiv ale Sovietului Suprem al URSS și ale Consiliului de Miniștri al URSS. Se poate de constatat, că sistemul organelor supreme ale puterii de stat instituit prin Constituția din 1977 a preluat organizarea acestora din Constituția a.1936.

De asemena, și sistemul electoral instituit prin Constituția din a.1977 a păstrat caracteristicile sistemului electoral stabilit de Constituția din 1936, unde deputații în toate Sovietele de toate nivelurile erau aleși în baza votului universal și egal, direct și secret.

Reținem la prezenta lucrare anexa succintă dar detaliată a structurii și conținutului Constituției Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste din 07.10.1977 (Tabela se anexează).

Concluzii și recomandări

Pe 7 octombrie 2024 sau împlinit 47 de ani de la adoptarea Constituției din 1977 de către Sovietul Suprem al URSS la cea de-a șaptea sesiune extraordinară a sa.

Este de menționat că tot atunci, a fost votată și legea prin care se proclama ziua adoptării Constituției – sărbătoare națională.

Principala caracteristică a procesului de elaborare a Constituției URSS din 1977 a fost durata acesteia. Dacă toate Constituțiile sovietice anterioare (1918, 1924 și 1936) au fost adoptate la scurt timp după crearea Comisiei Constituționale, atunci Constituția URSS din a.1977 a fost elaborată pe parcursul a 15 ani (1962-1977).

Așa, Constituția „socialismului dezvoltat” a devenit o piatră de hotar importantă în istoria statului sovietic, fiind ultima constituție a URSS.

Cu toate că putem constata prezența unui număr impresionant de norme progresive, se poate de concluzionat că Constituția URSS din 1977 nu și-a îndeplinit scopul său secular de a asigura consolidarea și dezvoltarea durabilă a societății, modernizarea statului sovietic și garantarea drepturilor și libertăților cetățenilor sovietici la un nivel mai înalt. Acest lucru poate fi explicat prin următoarele circumstanțe:

- Schimbările în dezvoltarea constituțională a URSS au fost obiective, iar actul constituțional din 1977 a culminat reforma constituțională începută din anii 60.
- Constituția URSS din 1977 a fost un act constituțional parțial teoretizat cu aplicabilitate redusă, cu aprecieri greșite privind starea,

mersul și perspectiva evoluției social-economice a URSS. Unele norme constituționale au fost evident declarative, așa de exemplu ca articolul 173 al Constituției URSS cu privire la forța ei juridică supremă. În acest context, este de menționat că Comitetul Constituțional de Supraveghere a fost înființat în URSS abia în decembrie 1989, în componența căruia a intrat în calitate de membru plenipotențiar din partea RSMM și doctorul habilitat în drept, profesorul universitar și expertul constituțional A.I.Smochină.

- În mare parte, drepturile și libertățile constituționale cetățenești proclamate în Constituție nu erau reglementate detaliat în legislația în vigoare a URSS, și respectiv nu erau prezente nici în legislația republicilor unionale. Așa, dreptul constituțional de a face apel în instanță împotriva acțiunilor funcționarilor care încalcă drepturile cetățenilor, săvârșite cu încălcarea legii și în exces de autoritate, a fost posibil de realizat numai cu adoptarea în a.1989 a legii corespunzătoare a URSS.
- Constituția din a.1977 a moștenit formarea subiecților federali conform principiului național. Mai mult, dreptul republicilor de a se separa de URSS a rămas. În condițiile unui regim politic unitar și ierarhic centralizat conform principiului constituțional al centralismului democratic, această normă era latentă și inaplicabilă, dar odată cu slăbirea centrului, URSS a fost desființată.
- Puterea de stat era inamovibilă la toate nivelurile. Lipsa concurenței politice a condus la incapacitatea organelor puterii de stat de a lua decizii adecvate și a reacționa prompt la imperatiile timpului, inclusiv la provocările de natură constituțională.
- Constituția URSS a recunoscut PCUS ca o forță de conducere și călăuzitoare a societății sovietice. Cu toate acestea, cel mai înalt organism stabilit al puterii de stat era Congresul suprem al deputaților poporului din URSS care era format din 2.250 de deputați, ceea ce făcea ca activitatea sa să fie inefficientă. Mai ales în cazul în care aceste două puteri se intersectau, factorul politic domina, fapt care permitea la rîndul său adoptarea deciziilor neadecvate cerințelor obiective ale timpului.
- Anterior, URSS era un stat de muncitori și țărani, dar în lumina Constituției din a.1977, uniunea lor a fost completată cu intelctualitatea.
- Odată cu reforma constituțională a a.1977, esența statului și structura societății sau modificat. De exemplu, conceptul de „dușmani ai poporului” nu a mai fost folosit, dar au fost introdus conceptele „popor sovietic” și „socialism dezvoltat”.

- S-a modificat statutul juridic al cetățenilor sovietici – deținător de drepturi și obligații, dar și cu noi drepturi constituționale, precum și cu norme juridice de garanții puse în sarcina statului în vederea asigurării drepturilor constituționale.
- S-a modificat construcția economică a statului, or sau modificat și sarcinile economiei sovietice, unde obiectivul economic al producției sociale era definit ca satisfacerea cât mai completă a nevoilor materiale și spirituale în creștere ale oamenilor.
- Constituția a.1977 a clarificat statutul și caracteristicile diferitor tipuri de autonomii (republici, regiuni, okruguri).
- Legea fundamentală a URSS din 1977 a reglementat clar sistemul electoral sovietic, stabilind principiile de exercitare a votului – elementul cheie ca importanță a democrației veritabile.

Cu referire la efectul Constituției a.1977 asupra dezvoltării constituționale a Moldovei în perioada sovietică dată, este de menționat că după modelul Constituției URSS din a.1977, ulterior în 1978, au fost adoptate și noile Constituții ale republicilor unionale.

Așa, la 15 aprilie a.1978 la sesiunea a VIII-lea a Sovietului Suprem al RSSM, a fost adoptată și noua Constituție a RSSM. Având în vedere acest fapt, este de atras atenția că constituționalismul sovietic moldovenesc, din momentul apariției sale în 1924 și care astăzi are 100 de ani împliniți, a început să dobândească anumite trăsături, care, cu minore schimbări, au fost prezente în toate perioadele sale de existență pînă în a.1994, și anume:

- se baza pe ideile comunismului științific despre legea fundamentală și regimul socialist al puterii de stat, consacrate în constituție;
- cuprindea forma de guvernare, modul de funcționare a organelor de stat și drepturile civile ale cetățenilor;
- stipula sistemul unipartiinic și unitatea ideologică politică și juridică a organelor de partid cu organele puterii de stat;
- statua, că baza materială a sistemului socialist constituțional sunt relațiile socialiste de producție;
- era întemeiat pe astfel de valori umane universale ca: democrație, proprietate de stat dreptul popoarelor la autodeterminare, etc.

În consecință, pe baza evoluțiilor constituționalismului sovietic, putem caracteriza și esența constituționalismului sovietic moldovenesc, și anume:

- constituționalismul sovietic moldovenesc reflecta forma juridică și conținutul sistemului politic al societății sovietice din URSS;
- nucleul sistemului politic al societății sovietice din URSS era

- doctrina politică și juridică socialistă, care a devenit în perioada dată temelie doctrinară și pentru RSSM;
- doctrina politică și juridică socialistă în URSS, și respectiv în RSSM, era construită pe ideologia marxism-leninismului;
 - fundamentul sistemului constituțional sovietic de guvernare erau Sovietele ca instituții reprezentative de stat alese de cetățeni, consacrate la nivelul constituției și a legislației constituționale, atât la nivel unional – URSS, cât și la nivel republican – RSSM;
 - sistemul constituțional sovietic din întreaga URSS funcționa în cadrul conducerii și practicilor de partid, inițial a regimului dictaturii proletariului, și apoi – a ordinii juridice socialiste;
 - constituționalismul sovietic moldovenesc era dimensiunea juridică a sistemului politic al societății socialiste din RSSM.

În context, amintim că la 27 iulie 1990 Sovietul Suprem al RSS Moldova a adoptat Decretul „Cu privire la puterea de stat”, stipulând:

- „În republică este asigurată supremația Constituției și a legilor RSS Moldova, este îndeplinită neabătut separația puterilor în stat în legislativă, executivă și judiciară”;
- „Organul suprem al puterii legislative și unicul exponent al voinței întregului popor este Sovietul Suprem al RSS Moldova”;
- „Puterea judiciară este subordonată numai legii. Cetățenii sunt egali în fața legii și a judecării. Amestecul în îndeplinirea justiției este inadmisibil. Supravegherea aplicării stricte și uniforme a legilor o exercită Procurorul RSS Moldova care este răspunzător în fața Sovietului Suprem al republicii și i se subordonează”.

Astfel, prin acest act juridic s-a decis, că pe teritoriul Republicii Moldova nu pot fi aplicate normele URSS. Aceasta de fapt a însemnat încetarea funcționării Legii fundamentale a URSS din 1977, dar și a unor norme constituționale din Constituția RSSM din 1978.

În acest sens, putem afirma că experiența parcursă pe făgașul constituționalismului, ne permite să concluzionăm că, este inadmisibil să tratăm Constituția ca pe o decorație. Sacralitatea normelor sale este cheia păcii civice, a asigurării drepturilor cetățenilor și păstrării statului în situații de criză constituțională sau pericol eminent.

Totodată subliniem considerațiunea, că Constituția are deplina valabilitate numai dacă este posibilă aplicarea principiului de atragere la răspundere a organelor guvernamentale, dar și a funcționarilor și demnitarilor de stat care încalcă normele constituționale. De aceea, este important să cultivăm conștiința constituțională, care este cel mai puternic factor în unitatea țării, asigurând stabilitatea în societate și garantând respectarea drepturilor și libertăților fundamentale a fiecărui cetățean al Republicii Moldova.

Anexa
Constituația Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste din 07.10.1977
Tabelă¹⁴⁵

N ^o	Titlu, Capitol, Articol	DESCRIEREA CONȚINUTULUI
1	<p style="text-align: center;">Preambula Legii fundamentale</p>	<p>Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, înfăptuită de muncitorii și țărani din Rusia sub conducerea Partidului Comunist condus de V.I. Lenin, a răsturnat puterea capitaliștilor și a creat statul sovietic – un nou tip de stat, în vederea construirii socialismului și comunismului. A început schimbarea istorică mondială a umanității de la capitalism la socialism.</p> <p>După ce a câștigat războiul civil și a respins intervenția imperialistă, guvernul sovietic a efectuat transformări socio-economice profunde și a pus capăt exploatării omului de către om, antagonismului de clasă și dușmăniei naționale. Unificarea republicilor sovietice în URSS a sporit puterea și capacitățile popoarelor țării în construirea socialismului. S-au instituit proprietatea publică asupra mijloacelor de producție și adevărata democrație pentru masele muncitoare. Pentru prima dată în istoria omenirii, a fost creată o societate socialistă, care este o societate în care bunăstarea oamenilor este în continuă creștere și se creează condiții din ce în ce mai favorabile pentru dezvoltarea atotcuprinzătoare a persoanei. Aceasta este o societate a relațiilor sociale socialiste mature, în care, pe baza apropierii tuturor claselor și straturilor sociale, a egalității le-gale și efective a tuturor națiunilor și naționalităților, a cooperării lor frățești, a apărut o nouă comunitate istorică de oameni – poporul sovietic.</p>

¹⁴⁵ Elaborata de autor

2	<p>I. Fundamentul sistemului social și al politicii URSS Capitolul 1. Sistemul politic. Art.1-9</p> <p>Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice este un stat socialist al întregului popor, care exprimă voința și interesele muncitorilor, țăranilor și inteligenței din toate națiunile și naționalitățile țării.</p> <p>Toată puterea în URSS aparține poporului. Poporul exercită puterea de stat prin Sovietele de Deputați ai Poporului, care formează baza politică a URSS.</p> <p>Toate celelalte organisme guvernamentale sunt controlate și răspund în fața Sovietelor de Deputați ai Poporului.</p> <p>Organizarea și activitățile statului sovietic sunt construite în conformitate cu principiul centralismului democratic: alegerea tuturor organelor guvernamentale de sus până jos, responsabilitatea față de poporul și caracterul obligatoriu al deciziilor organelor superioare pentru cele inferioare.</p> <p>Statul sovietic, toate organele sale funcționează pe baza legalității socialiste, asigură protecția legii și ordinii, a intereselor societății, a drepturilor și libertăților cetățenilor.</p> <p>Organizațiile publice și funcționarii de stat sunt obligați să respecte Constituția URSS și legile sovietice.</p> <p>Cele mai importante probleme ale vieții statului sunt supuse discuției publice și votului popular (referendum).</p> <p>Forța de conducere a societății sovietice, nucleul sistemului politic, al statului și al organizațiilor publice este Partidul Comunist al Uniunii Sovietice. PCUS există pentru oameni și îi servește pe oameni.</p> <p>Toate organizațiile de partid funcționează în cadrul Constituției URSS.</p> <p>Sindicatul, Uniunea Tineretului Comunist Leninist, organizațiile cooperatiste și alte organizații publice, în conformitate cu sarcinile lor statutare, participă la conducerea treburilor de stat și publice, la rezolvarea problemelor politice, economice și socio-culturale.</p>
---	--

		<p>Colectivele de muncă participă la dezbateră și soluționarea treburilor de stat și publice, la planificarea producției și dezvoltarea socială, la pregătirea și plasarea personalului, la discutarea și rezolvarea problemelor de conducere a întreprinderilor și instituțiilor, îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață, la utilizarea fondurilor destinate dezvoltării, precum și la evenimentele socio-culturale.</p> <p>Colectivele de muncă dezvoltă competiția socialistă, promovează diseminarea unor metode avansate de muncă, întăresc disciplina muncii, își educă membrii în spiritul moralității comuniste și se ocupă de creșterea conștiinței politice, a culturii și a calificărilor profesionale.</p> <p>Principala direcție de dezvoltare a sistemului politic al societății sovietice este dezvoltarea în continuare a democrației socialiste: participarea din ce în ce mai largă a cetățenilor la gestionarea treburilor statului și societății, îmbunătățirea aparatului de stat, creșterea activității organizației publice, întărirea controlului popular, extinderea transparenței, luarea în considerare a opiniei publice.</p>
3	<p>Capitolul 2. Sistemul economic Art.10-18</p>	<p>Baza sistemului economic al URSS este proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție sub formă de proprietate de stat (națională) și colectivă-cooperativă.</p> <p>Proprietatea socialistă include și proprietatea sindicatelor și a altor organizații publice de care au nevoie pentru a-și îndeplini sarcinile statutare.</p> <p>Statul protejează proprietatea socialistă și creează condiții pentru creșterea acesteia.</p> <p>Nimeni nu are dreptul de a folosi proprietatea socialistă pentru câștig personal.</p> <p>Proprietatea statului este proprietatea comună a întregului popor sovietic.</p> <p>Proprietatea exclusivă a statului cuprinde: terenul, subsolul acestuia, apa, pădurile. Statul deține principalele mijloace de producție din industrie, construcții și agricultură, mijloace de transport și comunicații, bănci, proprietăți ale comerțului organizat de stat, utilități și alte întreprinderi, principalul fond de locuințe urbane, precum și alte</p>

proprietăți necesare realizării sarcinilor statului.
Terenul ocupat de gospodăriile colective le este atribuit în folosință gratuită și nedeterminată.

Statul promovează dezvoltarea proprietății colectiv-cooperative și convergența acestora cu proprietatea de stat.

Baza proprietății personale a cetățenilor URSS este venitul din muncă. Proprietatea personală poate include articole de uz casnic, consum personal, articole de uz casnic și auxiliare, o clădire rezidențială și economii de muncă. Proprietatea personală a cetățenilor și dreptul de a le moșteni sunt protejate de stat.

Cetățenii pot folosi terenurile puse la dispoziție în conformitate cu procedura stabilită de lege pentru agricultura, grădinarit și legume, precum și pentru construcția de locuințe individuale.

Sursa creșterii bogăției sociale, a bunăstării poporului și a oricărei persoane sovietice este munca poporului sovietic liberă de exploatare.

În conformitate cu principiul socialismului „De la fiecare după capacitatea lui, fiecărui după munca lui”, statul exercită controlul asupra muncii și consumului, determinând cuantumul impozitului pe venitul supus impozitării.

Munca utilă din punct de vedere social și rezultatele acesteia determină poziția unei persoane în societate. Statul, combinând stimulentele materiale și morale, încurajând inovația și o atitudine creativă față de muncă, contribuie la transformarea muncii în nevoia vitală a oricărui om sovietic.

Scopul socialismului este satisfacerea cât mai completă a nevoilor materiale și spirituale în creștere ale oamenilor.

Bazându-se pe activitatea creativă a muncitorilor, competiția socialistă, realizările progresului științific și tehnologic, îmbunătățirea formelor și metodelor de management economic, statul asigură creșterea productivității muncii, creșterea eficienței producției și a calității muncii, precum și o dinamică, dezvoltarea planificată și proporțională a economiei naționale.

Economia URSS constituie un singur complex economic național, acoperind toate componentele de producere socială, distribuție și schimb de pe teritoriul țării.

Conducerea economiei se realizează pe baza planurilor de stat de dezvoltare economică și socială, ținând cont de principiile sectoriale și teritoriale, combinând managementul centralizat cu independența economică și inițiativa întreprinderilor, asociațiilor și altor organizații. În acest caz, calculul economic, profitul, costul și alte pârghii și stimulente economice sunt utilizate în mod activ.

În URSS, în condițiile legii, activitatea individuală de muncă este permisă în domeniul meșteșugurilor, agriculturii, serviciilor de consum pentru populație, precum și alte tipuri de activități bazate exclusiv pe munca personală a cetățenilor și a membrilor familiilor lor. Statul reglementează activitatea individuală de muncă, asigurând utilizarea acesteia în interesul societății.

În interesul generațiilor prezente și viitoare din URSS, se iau măsurile necesare bazate pe știință pentru a proteja și utiliza rațional pământ și subsolul acestuia, a resurselor de apă, a florei și faunei, pentru a păstra aerul și apa curată, pentru a asigura reproducerea resurselor naturale și îmbunătățirea mediului înconjurător

<p>4</p> <p>Capitolul 3. Dezvoltare socială și cultura</p> <p>Art.19-27</p>	<p>Baza socială a URSS este alianța de nezdruccinat a muncitorilor, țăranilor și inteligenței.</p> <p>Statul ajută la întărirea omogenității sociale a societății – ștergerea diferențelor de clasă, diferențele semnificative între oraș și rural, munca mentală și fizică, dezvoltarea și apropierea cuprinzătoare a tuturor națiunilor și naționalităților URSS.</p> <p>În conformitate cu idealul comunist „Libera dezvoltare a fiecăruia este o condiție pentru libera dezvoltare a tuturor”, statul își stabilește ca scop extinderea oportunităților reale pentru cetățeni de a-și folosi puterile, abilitățile și talentele creative, pentru dezvoltarea cuprinzătoare a individului.</p> <p>Statul are grijă de îmbunătățirea condițiilor de muncă și de protecția muncii, organizarea științifică a acesteia, reducerea, și ulterior eliminarea totală a muncii fizice grele pe baza mecanizării și automatizării atocuprinzătoare a proceselor de producție în toate sectoarele economiei naționale.</p> <p>În URSS se implementează în mod consecvent un program de transformare a muncii agricole într-un tip de muncă industrială; extinderea rețelei de instituții de învățământ public, cultură, sănătate, comerț și alimentație publică, servicii pentru consumatori și utilități din mediul rural; transformând satele și cătunele în așezări confortabile.</p> <p>Pe baza creșterii productivității muncii, statul urmărește în mod constant o politică de creștere a nivelului salariilor și a veniturilor reale ale lucrătorilor.</p> <p>Pentru a satisface mai pe deplin nevoile poporului sovietic, se creează fonduri publice de consum. Statul, cu participarea largă a organizațiilor publice și a colectivelor de muncă, asigură creșterea și distribuirea echitabilă a acestor fonduri.</p> <p>În URSS funcționează și se dezvoltă sistemele de stat de sănătate, securitate socială, comerț și alimentație publică, servicii pentru consumatori și utilități publice.</p> <p>Statul încurajează activitățile cooperativelor și ale altor organizații publice în toate domeniile serviciului public. Promovează dezvoltarea culturii fizice de masă și a sportului.</p>
--	---

	<p>În URSS există și se îmbunătățește un sistem unificat de învățământ public, care oferă cetățenilor educație generală și pregătire profesională, serveste educației comuniste, dezvoltării spirituale și fizice a tinerilor și îi pregătește pentru muncă și activități sociale.</p> <p>În conformitate cu nevoile societății, statul asigură dezvoltarea sistematică a științei și pregătirea personalului științific, organizează introducerea rezultatelor cercetării științifice în economia națională și în alte sfere ale vieții.</p> <p>Statul are grijă de protecția, îmbunătățirea și utilizarea pe scară largă a valorilor spirituale pentru educația morală și estetică a poporului sovietic și ridicarea nivelului cultural al acestora.</p> <p>În URSS, dezvoltarea artei profesionale și a artei populare este încurajată în toate modurile posibile.</p>
5	<p>Capitolul 4. Politica externă Art.28-30</p> <p>URSS urmărește în mod constant politica de pace a și pledează pentru întărirea securității popoarelor și a unei cooperări internaționale ample.</p> <p>Politica externă a URSS urmărește asigurarea condițiilor internaționale favorabile pentru construirea comunismului în URSS, protejarea intereselor statale ale Uniunii Sovietice, întărirea poziției socialismului mondial, sprijinirea luptei popoarelor pentru eliberarea națională și progresul social, prevenirea războaielor de agresiune, realizarea dezarmării generale și complete și implementarea consecventă a principiului coexistenței pașnice a statelor cu sisteme sociale diferite.</p> <p>În URSS, propaganda de război este interzisă.</p> <p>Relațiile URSS cu alte state se construiesc pe baza respectării principiilor egalității suverane; renunțarea reciprocă la utilizarea forței sau amenințarea cu forța; inviolabilitatea frontierelor; integritatea teritorială a statelor; soluționarea pașnică a disputelor; neamestecul în afacerile interne; respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale; egalitatea și dreptul popoarelor de a-și controla propriile destine; cooperarea</p>

		<p>între state; îndeplinirea cu conștiință a obligațiilor care decurg din principiile și normele de drept internațional general recunoscute, din tratatele internaționale încheiate de URSS.</p> <p>URSS, ca parte integrantă a sistemului mondial al socialismului, comunitatea socialistă, dezvoltă și întărește prietenia și cooperarea, asistența reciprocă cu țările socialiste pe baza principiului internaționalismului socialist, participă activ la integrarea economică și în diviziunea internațională socialistă a muncii.</p>
6	<p>Capitolul 5. Apărarea Patriei socialiste Art.31-32</p>	<p>Apărarea Patriei socialiste este una dintre cele mai importante funcții ale statului și este treaba întregului popor.</p> <p>Pentru a proteja munca pașnică a poporului sovietic, suveranitatea și integritatea teritorială a statului, au fost create Forțele Armate ale URSS și a fost instituit serviciul militar universal.</p> <p>Datoria Forțelor Armate ale URSS față de popor este să apere Patria socialistă, să fie în permanență pregătire de luptă, garantând o respingere imediată oricărui agresor.</p> <p>Statul asigură securitatea și capacitatea de apărare a țării, echipază Forțele Armate ale URSS cu tot ce este necesar. Sunt stabilite responsabilitățile organismelor guvernamentale, organizațiilor publice, oficialităților și cetățenilor de a asigura securitatea țării și de a întări capacitatea acesteia de apărare.</p>
7	<p>II. Statul și persoana Capitolul 6. Cetățenia URSS. Egalitatea cetățenilor Art.33-38</p>	<p>În URSS a fost instituită o singură cetățenie unională. Fiecare cetățean al republicii unionale este cetățean al URSS.</p> <p>Motivele și procedura pentru dobândirea și pierderea cetățeniei sovietice sunt stabilite de Legea cu privire la cetățenia URSS.</p> <p>Cetățenii URSS în străinătate se bucură de protecția statului sovietic.</p> <p>Cetățenii URSS sunt egali în fața legii, indiferent de origine, statut social și de proprietate, rasă și naționalitate, sex, educație, limbă, atitudine față de religie, tipul și natura ocupației, locul de reședință și alte circumstanțe.</p>

Egalitatea în drepturi pentru cetățenii URSS este asigurată în toate domeniile vieții economice, politice, sociale și culturale.

Femeile și bărbații au drepturi egale în URSS.

Punerea în aplicare a acestor drepturi este asigurată prin asigurarea șanselor egale în obținerea educației și pregătirii profesionale, în muncă, remunerarea acesteia și promovarea la locul de muncă, în activități socio-politice și culturale, precum și măsuri speciale de protecție a muncii și sănătatea femeii; crearea de condiții care să permită femeilor să îmbine munca cu maternitatea; protecție juridică, sprijin material și moral pentru maternitate și copilărie, inclusiv acordarea de concedii plătite și alte beneficii femeilor însărcinate și mamelor, o reducere treptată a timpului de lucru pentru femeile cu copii mici.

Cetățenii URSS de diferite rase și naționalități au drepturi egale. Punerea în aplicare a acestor drepturi este asigurată de politica de dezvoltare și de apropiere a tuturor națiunilor și naționalităților URSS, de educare a cetățenilor în spiritul patriotismului sovietic și al internaționalismului socialist, și de posibilitatea de a folosi limba lor maternă și limbile altor popoare ale URSS.

Orice restrângere directă sau indirectă a drepturilor, stabilirea unor avantaje directe sau indirecte ale cetățenilor pe motive rasiale și naționale, precum și orice predicare a exclusivității rasiale sau naționale, a ostilității sau a disprețului sunt pedepsite prin lege. Cetățenilor străini și apatrizilor din URSS li se garantează drepturile și libertățile prevăzute de lege, inclusiv dreptul de a se adresa instanței și altor organe guvernamentale pentru a-și proteja drepturile personale, proprietatea, familia și alte drepturi.

Cetățenii străini și apatrizii aflați pe teritoriul URSS sunt obligați să respecte Constituția URSS și să respecte legile sovietice.

URSS acordă dreptul de azil străinilor persecutați pentru apărarea intereselor muncitorilor și a cauzei păcii, pentru participarea la mișcarea revoluționară și de eliberare națională, pentru activități social-politice, științifice sau de altă natură progresiste.

8	<p>Capitolul 7. Drepturile, libertățile și obligațiile fundamentale ale cetățenilor URSS Art.39-69</p>	<p>Cetățenii URSS au deplinătatea drepturilor și libertăților socio-economice, politice și personale proclamate și garantate de Constituția URSS și de legile sovietice. Sistemul socialist asigură extinderea drepturilor și libertăților, îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață ale cetățenilor pe măsură ce se implementează programe de dezvoltare socio-economică și culturală.</p> <p>Utilizarea drepturilor și libertăților de către cetățeni nu trebuie să prejudicieze interesele societății și ale statului, sau drepturile altor cetățeni.</p> <p>Cetățenii URSS au dreptul de a munci, adică de a primi muncă garantată cu un salariu în conformitate cu cantitatea și calitatea acesteia și nu mai mic decât suma minimă stabilită de stat, inclusiv dreptul de a alege o profesie, ocupație și să lucreze în conformitate cu vocația, abilitățile, pregătirea profesională, educația și ținând cont de nevoile sociale. Acest drept este asigurat de sistemul economic socialist, de creșterea constantă a forțelor productive, de formarea profesională gratuită, de creșterea calificărilor muncii și de pregătirea în noi specialități, precum și de dezvoltarea sistemelor de orientare și ocupare profesională.</p> <p>Cetățenii URSS au dreptul la odihnă. Acest drept este asigurat prin stabilirea unei săptămâni de lucru pentru lucrători și angajați care nu depășește 41 de ore, o zi de lucru scurtată pentru o serie de profesii și industrii și o durată redusă a muncii de noapte; asigurarea de concedii anuale plătite, zile de odihnă săptămânală, precum și extinderea rețelei de instituții culturale, de învățământ și de sănătate, dezvoltarea sportului de masă, culturii fizice și turismului; crearea oportunităților favorabile de recreere la locul de reședință și a altor condiții pentru utilizarea rațională a timpului liber.</p> <p>Cetățenii URSS au dreptul la îngrijire medicală. Acest drept este asigurat prin îngrijiri medicale calificate gratuite oferite de instituțiile sanitare de stat; extinderea rețelei de instituții pentru tratarea și îmbunătățirea sănătății cetățenilor; dezvoltarea și îmbunătățirea măsurilor de siguranță și a salubrității industriale; efectuarea de măsuri preventive</p>
---	--	--

extinse; măsuri de îmbunătățire a mediului; preocupare specială pentru sănătatea tinerii generații, inclusiv interzicerea muncii copiilor care nu are legătură cu formarea și educația muncii; desfășurarea cercetării științifice care vizează prevenirea și reducerea morbidității, asigurând o viață activă lungă pentru cetățeni.

Cetățenii URSS au dreptul la sprijin financiar la bătrânețe, în caz de boală, pierdere totală sau parțială a capacității de muncă, precum și pierderea unui susținător de familie. Acest drept este garantat de asigurările sociale ale lucrătorilor, angajaților și fermierilor colectivi, prestații pentru invaliditate temporară; plata pe cheltuiala statului și a fermelor colective a pensiilor pentru vârstă, invaliditate și pierderea parțială capacității de muncă; îngrijirea cetățenilor în vârstă și a persoanelor cu dizabilități; alte forme de securitate socială.

Cetățenii URSS au dreptul la locuință. Acest drept este asigurat de stat prin dezvoltarea și protecția fondului de locuințe de stat, promovarea construcției de locuințe de stat, cooperative și individuale, distribuirea echitabilă sub control public a spațiului de locuit prevăzut pe măsura implementării programului de construire a locuințelor confortabile, precum și ca taxe mici pentru apartamente și utilități. Cetățenii URSS trebuie să aibă grijă de locuințele care le sunt oferite.

Cetățenii URSS au dreptul la educație. Acest drept este asigurat de libertatea tuturor tipurilor de învățământ, implementarea învățământului secundar obligatoriu universal pentru tineri, dezvoltarea pe scară largă a învățământului profesional, secundar de specialitate și superior bazat pe legătura dintre învățare și viață, cu producția; dezvoltarea educației prin corespondență și seral; acordarea de burse și beneficii de stat elevilor și studenților, eliberarea gratuită a manualelor școlare; posibilitatea de a studia la școală în limba lor maternă; crearea condițiilor pentru autoeducație.

Cetățenii URSS au dreptul de a se bucura de realizările culturale. Acest drept este asigurat de disponibilitatea generală a valorilor culturii interne și mondiale deținute în fonduri de stat și publice; dezvoltarea și distribuirea uniformă a instituțiilor culturale

și de învățământ în toată țara; dezvoltarea televiziunii și radioului, a editării de carte și a periodiceilor, a unei rețele de biblioteci gratuite; extinderea schimburilor culturale cu țările străine.

Cetățenilor URSS, în conformitate cu scopurile construcției comuniste, li se garantează libertatea creativității științifice, tehnice și artistice. Este asigurată de dezvoltarea pe scară largă a cercetării științifice, activităților inventive și de raționalizare, precum și dezvoltarea literaturii și artei. Statul creează condițiile materiale necesare pentru aceasta, oferă sprijin societăților de voluntari și uniunilor creative, organizează introducerea invențiilor și propunerilor de raționalizare în economia națională și în alte sfere ale vieții. Drepturile autorilor, inventatorilor și inovatorilor sunt protejate de stat. Cetățenii URSS au dreptul de a participa la conducerea treburilor de stat și publice, la dezbateră și adoptarea legilor și deciziilor de importanță națională și locală.

Acest drept este asigurat de posibilitatea de a alege și de a fi ales în Sovetele de Deputați ai Poporului și în alte organe ale statului, de a participa la dezbaterile naționale și la vot, în control popular, la activitatea organelor de stat, a organizațiilor și a organismelor publice, la ședințele colectivelor de muncă și la locul de reședință .

Fiecare cetățean al URSS are dreptul de a face propuneri organelor de stat și organizațiilor publice pentru a-și îmbunătăți activitățile și de a critica deficiențele în activitatea lor.

Funcționarii sunt obligați să ia în considerare propunerile și cererile cetățenilor în termenul stabilit, să dea răspunsuri la acestea și să ia măsurile necesare.

Hărțuirea pentru critici este interzisă. Persoanele care persecută pentru critici sunt trase la răspundere.

În conformitate cu interesele poporului și în vederea întăririi și dezvoltării sistemului socialist, cetățenilor URSS li se garantează libertăți: de exprimare, presă, întruniri, mitinguri, procesiuni stradale și demonstrații.

Exercitarea acestor libertăți politice este asigurată prin asigurarea de clădiri publice, străzi și piețe pentru lucrători și organizațiile acestora, difuzarea largă a informațiilor și posibilitatea utilizării presei, televiziunii și radioului.

În conformitate cu scopurile construcției comuniste, cetățenii URSS au dreptul de a se uni în organizații publice care promovează dezvoltarea activității și inițiativei politice, precum și satisfacerea intereselor lor diverse. Organizațiilor publice li se garantează condițiile pentru îndeplinirea cu succes a sarcinilor lor statutare.

Cetățenilor URSS li se garantează libertatea de conștiință, adică dreptul de a alege orice religie sau de a nu alege nici una. Incitarea la ostilitate și la ură în legătură cu credințele religioase este interzisă.

Biserica din URSS este separată de stat și școala de biserică.

Familia se află sub ocrotirea statului. Căsătoria se bazează pe consimțământul voluntar al unei femei și al unui bărbat; soții au drepturi egale depline în relațiile de familie.

Statul are grija de familie prin crearea și dezvoltarea unei rețele extinse de institutii de îngrijire a copilului, organizarea și îmbunătățirea serviciilor de consum și alimentație publică, platind indemnizații cu ocazia nasterii unui copil, oferind beneficii familiilor numeroase, precum și alte tipuri de prestații și asistență pentru familie.

Cetățenilor URSS li se garantează integritatea personală. Nimeni nu poate fi arestat decât pe baza unei hotărâri judecătorești sau cu sancțiunea procurorului.

Cetățenilor URSS li se garantează inviolabilitatea locuințelor lor. Nimeni nu are dreptul de a intra într-o locuință fără temei legal împotriva voinței persoanelor care locuiesc acolo.

Viața personală a cetățenilor, secretul corespondenței, convorbirile telefonice și mesajele telegrafice sunt protejate de lege.

Respectul pentru persoană, protecția drepturilor și libertăților cetățenilor revine tuturor organelor guvernamentale, organizațiilor publice și funcționarilor.

Cetățenii URSS au dreptul la protecție judiciară împotriva atacurilor la onoare și demnitate, la viață și sănătate, la libertatea personală și la proprietate.

Cetățenii URSS au dreptul de a contesta acțiunile funcționarilor, statului și organelor publice. Reclamațiile trebuie luate în considerare în modul și în termenele stabilite de lege.

Acțiunile funcționarilor săvârșite cu încălcarea legii, în exces de autoritate și cu încălcarea drepturilor cetățenilor pot fi atacate la instanță în conformitate cu procedura stabilită de lege.

Cetățenii URSS au dreptul la despăgubiri pentru prejudiciile cauzate de acțiunile ilegale ale organizațiilor de stat și publice, precum și de funcționari în îndeplinirea atribuțiilor lor oficiale.

Exercitarea drepturilor și libertăților este inseparabilă de îndeplinirea de către un cetățean a îndatoririlor sale.

Cetățeanul URSS este obligat să respecte Constituția URSS și legile sovietice, să respecte regulile societății socialiste și să poarte înaltul titlu de cetățean al URSS cu demnitate.

Datoria și problema de onoare a fiecărui cetățean al URSS este de a lucra cu conștiință în domeniul ales de activitate social utilă și de a respecta disciplina muncii. Evitarea muncii utile din punct de vedere social este incompatibilă cu principiile unei societăți socialiste.

Cetățeanul URSS este obligat să protejeze și să întărească proprietatea socialistă. Datoria cetățeanului URSS este să combată furtul și risipa proprietății de stat și publice și să aibă grijă de proprietatea poporului.

Persoanele care încalcă proprietatea socialistă sunt pedepsite prin lege.

Cetățeanul URSS este obligat să protejeze interesele statului sovietic și să contribuie la întărirea puterii și autorității acestuia.

	<p>Apărarea Patriei socialiste este datoria sacră a fiecărui cetățean al URSS. Trădarea Patriei este cea mai gravă crimă împotriva oamenilor. Serviciul militar în rândurile Forțelor Armate ale URSS este o datorie onorabilă a cetățenilor sovietici.</p> <p>Datoria fiecărui cetățean al URSS este de a respecta demnitatea națională a altor cetățeni, de a întări prietenia națiunilor și naționalităților statului multinațional sovietic. Cetățeanul URSS este obligat să respecte drepturile și interesele legitime ale altor persoane, să fie intransigent față de actele antisociale și să contribuie în orice mod posibil la protecția ordinii publice.</p> <p>Cetățenii URSS sunt obligați să se ocupe de creșterea copiilor lor, să-i pregătească pentru muncă utilă social și să-i crească ca membri demni ai unei societăți socialiste. Copiii sunt obligați să aibă grijă de părinții lor și să le ofere asistență.</p> <p>Cetățenii URSS sunt obligați să aibă grijă de natură și să-i protejeze bogăția.</p> <p>Îngrijirea pentru conservarea monumentelor istorice și a altor valori culturale este datoria și responsabilitatea cetățenilor URSS.</p> <p>Datoria internațională a cetățeanului URSS este de a promova dezvoltarea prieteniei și cooperării cu popoarele altor țări, menținerea și întărirea păcii universale.</p>
9	<p>III. Structura național-statală a URSS Capitolul 8. URSS – stat unional Art.70-75</p> <p>Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice este un stat multinațional unit, format pe baza principiului federalismului socialist, ca urmare a liberei autodeterminări a națiunilor și a asocierii voluntare pe principiu de egalitate a Republicilor Sovietice Socialiste. URSS personifică unitatea de stat a poporului sovietic, unește toate națiunile și naționalitățile în scopul construirii comunismului.</p> <p>În Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste se unesc: Republica Socialistă Federativă Sovietică Rusă, Republica Socialistă Sovietică Ucraineană, Republica Sovietică Socialistă Belarusa,</p>

	<p>Republica Sovietică Socialistă Uzbekă, Republica Sovietică Socialistă Kazahă Republica Sovietică Socialistă Georgiană, Republica Sovietică Socialistă Azerbaidjan, Republica Sovietică Socialistă Lituaniană, Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, Republica Sovietică Socialistă Letonă, Republica Sovietică Socialistă Kirghiz, Republica Sovietică Socialistă Tadjică, Republica Sovietică Socialistă Armenă, Republica Sovietică Socialistă Turkmenă, Republica Socialistă Sovietică Estonă.</p> <p>Fiecare republică unională își păstrează dreptul de a se separa liber de URSS. Sunt supuse jurisdicției exclusive a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, în persoana organelor supreme ale puterii și administrației de stat:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) admiterea noilor republici în URSS; aprobarea formării de noi republici autonome și regiuni autonome în cadrul republicilor unionale; 2) determinarea frontierei de stat a URSS și aprobarea modificărilor granițelor dintre republicile unionale; 3) stabilirea principiilor generale de organizare și activitate a organelor republicane și locale ale puterii și administrației de stat; 4) asigurarea unității reglementării legislative pe întreg teritoriul URSS, stabilirea bazelor legislației URSS și a republicilor unionale; 5) implementarea unei politici socio-economice unificate, managementul economiei țării; determinarea principalelor direcții ale progresului științific și tehnologic și măsurile generale pentru utilizarea rațională și protecția resurselor naturale; elaborarea și aprobarea planurilor de stat pentru dezvoltarea economică și socială a URSS, aprobarea rapoartelor privind implementarea acestora;
--	--

	<p>6) elaborarea și aprobarea bugetului unificat de stat al URSS, aprobarea raportului de execuție a acestuia; gestionarea unui sistem monetar și de credit unificat; stabilirea impozitelor și a veniturilor primite pentru formarea bugetului de stat al URSS; determinarea politicii în domeniul prețurilor și salariilor;</p> <p>7) conducerea sectoarelor economiei naționale, asociațiilor și întreprinderilor de subordonare sindicală; conducerea generală a sectoarelor de subordonare sindical-republicană;</p> <p>8) probleme de pace și război, protecția suveranității, protecția frontierelor de stat și a teritoriului URSS, organizarea apărării, conducerea Forțelor Armate ale URSS;</p> <p>9) asigurarea securității statului;</p> <p>10) reprezentarea URSS în relațiile internaționale; relațiile URSS cu statele străine și organizațiile internaționale; stabilirea unei ordini generale și coordonarea relațiilor republicilor unionale cu statele străine și organizațiile internaționale; comerțul exterior și alte tipuri de activitate economică externă pe baza monopolului de stat;</p> <p>11) controlul asupra respectării Constituției URSS și asigurarea conformării constituțiilor republicilor unionale cu Constituția URSS;</p> <p>12) rezolvarea altor probleme de importanță națională.</p> <p>Legile URSS au forță egală pe teritoriul tuturor republicilor unionale. În cazul unei discrepanțe între legea unei republici a Uniunii și dreptul întregii Uniunii, se aplică legea URSS.</p> <p>Teritoriul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste este unit și cuprinde teritoriile republicilor unionale. Suveranitatea URSS se extinde pe întreg teritoriul său.</p>
10	<p>Capitolul 9. Republica Unională Sovietică Socialistă Art.76-80</p> <p>Republica unională este un stat socialist sovietic suveran care s-a unit cu alte republici sovietice în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.</p> <p>În afara limitelor specificate în articolul 73 din Constituția URSS, o republică unională își exercită în mod independent puterea de stat pe teritoriul său.</p>

		<p>Republica unională are propria sa Constituție, care corespunde Constituției URSS și ține cont de particularitățile republicii.</p> <p>Republica unională participă la soluționarea problemelor din jurisdicția URSS în Sovietul Suprem al URSS, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS, Guvernul URSS și alte organe ale URSS.</p> <p>O republică unională asigură dezvoltarea economică și socială cuprinzătoare pe teritoriul său, promovează punerea în aplicare a legilor URSS pe acest teritoriu și pune în aplicare deciziile celor mai înalte organe ale puterii de stat și administrației URSS.</p> <p>Teritoriul unei republici unionale nu poate fi schimbat fără acordul acesteia. Granițele dintre republicile unionale pot fi modificate prin acordul reciproc al republicilor respective, care este supus aprobării URSS.</p> <p>Republica unională își stabilește structura sa administrativ-teritorială.</p> <p>Republica unională are dreptul de a intra în relații cu state străine, de a încheia acorduri cu acestea și de a face schimb de reprezentanți diplomatici și consulari și de a participa la activitățile organizațiilor internaționale.</p> <p>Drepturile suverane ale republicilor unionale sunt protejate de URSS.</p>
11	<p>Capitolul 10. Republica Autonomă Socialistă Art.82-85</p>	<p>O republică autonomă este parte a unei republici unionale.</p> <p>O republică autonomă, în afara limitelor drepturilor URSS și a republicii unionale, rezolvă în mod independent problemele din jurisdicția sa.</p> <p>O republică autonomă are propria Constituție, care corespunde Constituției URSS și Constituției unei republici unionale și ține cont de caracteristicile unei republici autonome.</p> <p>O republică autonomă participă la soluționarea problemelor din jurisdicția URSS și a republicii unionale.</p> <p>O republică autonomă asigură dezvoltarea economică și socială pe teritoriul său, promovează punerea în aplicare a puterilor URSS și ale republicii unionale pe acest teritoriu și pune în aplicare deciziile celor mai înalte organe ale puterii și administrației de stat ale URSS și ale republicii unionale. .</p>

	<p>Teritoriul unei republici autonome nu poate fi schimbat fără acordul acesteia. Republica Socialistă Federativă Sovietică Rusă este formată din republici socialiste sovietice autonome: Bashkiră, Buryată, Daghestană, Kabardino-Balkariană, Kalmykă, Kareliană, Komi, Mari, Mordoviană, Osetia de nord, Tătără, Tuva, Udmurtă, Cece-no-Ingușă, Chuvașă, Yakută.</p> <p>Republica Socialistă Sovietică Uzbekă este formată din Republica Socialistă Sovietică Autonomă Karakalpak.</p> <p>Republica Socialistă Sovietică Georgiană este formată din republicile socialiste sovietice autonome Abhazia și Ajara.</p> <p>Republica Socialistă Sovietică Azerbaidjan este formată din Republica Socialistă Sovietică Autonomă Nahicevan.</p>
12	<p>Capitolul 11. Regiunea autonomă și districtul autonom Art.86-88</p> <p>O regiune autonomă face parte dintr-o republică sau regiune unională. Legea cu privire la regiunea autonomă este adoptată de Sovietul Suprem al republicii unionale.</p> <p>În Republica Socialistă Federativă Sovietică Rusă există regiuni autonome: Adygea, Gorno-Altai, Evreiască, Karachay-Cerkess, Khakass.</p> <p>Regiunea Autonomă Osetia de Sud face parte din Republica Socialistă Sovietică Georgiană.</p> <p>Republica Sovietică Socialistă Azerbaidjan este formată din Regiunea Autonomă Nagorno-Karabah.</p> <p>Republica Socialistă Sovietică Tadjică este formată din Regiunea Autonomă Gorno-Badakhshan.</p> <p>Un district autonom face parte dintr-un teritoriu sau regiune. Legea cu privire la districtele autonome este adoptată de Sovietul Suprem al Republicii unionale.</p>

13	<p>IV. Sovietele de Deputați ai Poporului și procedura de alegere a acestora Capitolul 12. Sistemul și principiile de activitate ale Sovietelor de Deputați ai Poporului Art.89-94</p>	<p>prem al URSS, Sovietele Supreme ale Republicilor unionale, Sovietele Supreme ale Republicilor autonome, Sovietele regionale de Deputați ai Poporului, Sovietele Deputaților Poporului din Regiunile Autonome și districtele autonome, oraș, raion, localitate și sat</p> <p>Sovetele de deputați ai poporului – constituie un sistem unificat de organe guvernamentale.</p> <p>Mandatul Sovietului Suprem al URSS, al Sovietelor Supreme ale Republicilor unionale și al Sovietelor Supreme ale Republicilor autonome este de cinci ani.</p> <p>Mandatul Sovietelor Locale ale Deputaților poporului este de doi ani și jumătate.</p> <p>Alegerile pentru Sovietele de Deputați ai poporului sunt programate cu cel puțin două luni înainte de expirarea mandatului Sovietelor relevante.</p> <p>Cele mai importante probleme care intră în competența Sovietelor de resort sunt examinate și soluționate în ședințele acestora.</p> <p>Sovetele de Deputați ai poporului aleg comisii permanente, creează organe executive și administrative, precum și alte organe care le revin.</p> <p>Sovetele de Deputați ai poporului formează organe de control popular, combinând controlul de stat cu controlul public al lucrătorilor din întreprinderi, gospodării colective, instituții și organe.</p> <p>Sovetele de Deputați ai Poporului – Sovietul Sunizații.</p> <p>Organele de control ale populației monitorizează implementarea planurilor și sarcinilor de stat; luptă împotriva încălcărilor disciplinei de stat, a manifestărilor de localism, a unei abordări departamentale a afacerilor, a managementului defectuos și a risipei, a birocratiei și a birocratiei; contribuie la îmbunătățirea activității aparatului de stat.</p> <p>Sovetele de Deputați ai poporului, direct și prin organele pe care le înființează, gestionează toate sectoarele de stat, de dezvoltare economică și socio-culturală, iau decizii, asigură punerea lor în aplicare și urmăresc punerea în aplicare a hotărârilor.</p>
----	---	---

14	<p style="text-align: center;">Capitolul 13. Sistemul electoral Art.95-102</p>	<p>Activitățile Sovietelor de Deputați ai poporului se bazează pe principiile – dezbateri și rezolvarea problemelor colective, transparență, raportarea periodică a organelor executive și administrative, a altor organe create de Soviete către Soviet și populație, și implicarea largă a cetățenilor în participarea la munca lor.</p> <p>Sovetele de Deputați ai poporului și organele pe care le înființează informează sistematic populația despre activitatea lor și deciziile luate.</p> <p>Alegerile deputaților în toate Sovietele de Deputați ai poporului se efectuează pe bază de vot universal, egal și direct, prin vot secret.</p> <p>Alegerile deputaților sunt universale: toți cetățenii URSS care au împlinit vârsta de 18 ani au dreptul de a vota și de a fi aleși, cu excepția persoanelor recunoscute ca incapabile mintal în modul prevăzut de lege.</p> <p>Un cetățean al URSS care a împlinit vârsta de 21 de ani poate fi ales ca deputat al Sovietului Suprem al URSS.</p> <p>Alegerile deputaților sunt egale: fiecare alegător are un vot; toți alegătorii participă la alegeri în condiții egale.</p> <p>Alegerile deputaților sunt directe: deputații tuturor Sovietelor de Deputați ai poporului sunt aleși direct de cetățeni.</p> <p>Votul în timpul alegerii deputaților este secret: nu este permis controlul asupra exprimării voinței alegătorilor.</p> <p>Dreptul de a desemna candidați pentru deputați aparține organizațiilor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, sindicatelor, Uniunii Tineretului Comunist Leninist din întreaga Uniune, cooperativelor și altor organizații publice, colectivelor de muncă, precum și întruierilor personalului militar din unitățile militare.</p> <p>Cetățenilor URSS și organizațiilor publice li se garantează o discuție liberă și cuprinzătoare asupra calităților politice, de afaceri și personale ale candidaților la deputați, precum și dreptul de a face campanie la ședințe, în presă, la televiziune și la radio.</p>
----	---	---

		<p>Cheltuielile legate de organizarea alegerilor pentru Sovietele de Deputați ai poporului sunt suportate de stat.</p> <p>Alegerile deputaților în Consiliile Deputaților Populari se desfășoară pe circumscripții electorale.</p> <p>Un cetățean al URSS nu poate fi ales, de regulă, în mai mult de două Sovietele de Deputați ai poporului.</p> <p>Alegerile pentru sovietici se desfășoară de comisii electorale, care sunt formate din reprezentanți ai organizațiilor publice, ai colectivelor de muncă și ai reuniunilor cadrelor militare din unitățile militare.</p> <p>Procedura de desfășurare a alegerilor pentru Sovietele de Deputați ai poporului este determinată de legile URSS, ale republicilor unionale și autonome.</p> <p>Alegătorii dau porunci deputaților lor.</p> <p>Sovetele de Deputați ai poporului iau în considerare poruncile alegătorilor, la elaborarea planurilor de dezvoltare economică și socială și la întocmirea bugetului, organizarea executarea lor și informează cetățenii cu privire la implementarea acestora.</p>
15	<p>Capitolul 14. Deputatul Poporului Art.103-107</p>	<p>Deputații sunt reprezentanți autorizați ai poporului în Sovietele de Deputați ai poporului.</p> <p>Prin participarea la lucrările Sovietelor, Deputații poporului rezolvă probleme de construcție statală, economică și socio-culturală, organizează punerea în aplicare a hotărârilor Sovietelor și monitorizează activitatea organelor guvernamentale, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor.</p> <p>În activitățile sale, deputatul se ghidează după interesele naționale, ține cont de nevoile populației din circumscripția electorală și urmărește să pună în aplicare poruncile alegătorilor.</p> <p>Deputatul își exercită atribuțiile fără a-și întrerupe producția sau activitățile oficiale.</p>

16	<p>V. Organele supreme ale puterii de stat și administrarea URSS Capitolul 15. Sovietul Suprem al URSS Art.108-127</p>	<p>Pe durata ședințelor Sovietului, precum și în alte cazuri prevăzute de lege, deputatul este eliberat de îndeplinirea atribuțiilor de producție sau de serviciu, cu menținerea câștigului salarial mediu la locul său de muncă permanent.</p> <p>Un deputat are dreptul de a face o cerere organelor guvernamentale și funcționarilor, care sunt obligați să răspundă cererii în cadrul unei ședințe a Sovietului.</p> <p>Un deputat are dreptul de a contacta organisme de stat și publice, întreprinderile, instituțiile, organizațiile cu privire la problemele activității de deputat și să ia parte la examinarea problemelor ridicate de el. Șefii organismelor de stat și publice relevante, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor sunt obligați să-l primească imediat pe deputat și să ia în considerare propunerile acestuia în termenul stabilit.</p> <p>Deputatului i se asigură condiții pentru exercitarea nestingherită și efectivă a drepturilor și îndatoririlor sale.</p> <p>Imunitatea deputaților, precum și alte garanții ale activității de deputat, sunt stabilite prin Legea cu privire la statutul deputaților și alte acte legislative ale URSS, republicilor unionale și republicilor autonome.</p> <p>Deputatul este obligat să raporteze alegătorilor, precum și colectivelor și organizațiilor obștești care l-au desemnat în calitate de candidat la funcția de deputat, despre activitatea sa și activitatea Sovietului.</p> <p>Un deputat care nu a respectat încrederea alegătorilor poate fi rechemat în orice moment prin decizia majorității alegătorilor, în modul prevăzut de lege.</p>
		<p>Organul suprem al puterii de stat al URSS este Sovietul Suprem al URSS.</p> <p>Sovietul Suprem al URSS este autorizat să rezolve toate problemele atribuite prin această Constituție jurisdicției URSS.</p> <p>Adoptarea Constituției URSS, amendamente la aceasta; admiterea de noi republici în URSS, aprobarea formării de noi republici autonome și regiuni autonome; aprobarea planurilor de stat de dezvoltare economică și socială a URSS, a bugetului de stat al</p>

URSS și a rapoartelor privind implementarea acestora; Formarea organelor URSS care îi raportează este efectuată exclusiv de Sovietul Suprem al URSS.

Legile URSS sunt adoptate de Sovietul Suprem al URSS sau prin vot popular (referendum) organizat prin decizie a Sovietului Suprem al URSS.

Sovietul Suprem al URSS este format din două camere: Sovietul Uniunii și Sovietul Naționalităților.

Camerele Sovietului Suprem al URSS sunt egale.

Sovetul Uniunii și al Naționalităților sunt formate dintr-un număr egal de deputați.

Sovetul Naționalităților se alege conform normei: 32 de deputați din fiecare republică unională, 11 deputați din fiecare republică autonomă, 5 deputați din fiecare regiune autonomă și câte un deputat din fiecare district autonom.

Fiecare cameră a Sovietului Suprem al URSS alege președintele camerei și patru deputați.

Sesiunile Sovietului Suprem al URSS sunt convocate de două ori pe an.

Sesiunile extraordinare sunt convocate de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS la inițiativa acestuia, precum și la propunerea republicii unionale sau a cel puțin o treime din deputații uneia dintre camere.

O sesiune a Sovietului Suprem al URSS constă în sesiuni separate și comune ale camerelor, precum și ședințe ale comisiilor permanente ale camerelor sau comisiilor Sovietului Suprem al URSS desfășurate între acestea. Sesiunea se deschide și se încheie în ședințe separate sau comune ale camerelor.

Dreptul de inițiativă legislativă în Sovietul Suprem al URSS revine Sovietului Uniunii, Sovietului Naționalităților, Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, Consiliului de Miniștri al URSS, republicilor unionale reprezentate, de către organele lor supreme ale puterii de stat, comisiile Sovietului Suprem al URSS și comisiile permanente ale camerelor sale, deputații Sovietului Suprem al URSS, Curtea Supremă a URSS, Procurorul General al URSS.

Organizațiile publice reprezentate de organismele lor suprême din întreaga Uniune au, de asemenea, drept de inițiativă legislativă.

Proiectele de legi și alte chestiuni supuse examinării Sovietului Suprem al URSS sunt discutate de camere în ședințele lor separate sau comune. Dacă este necesar, un proiect de lege sau o problemă corespunzătoare poate fi înaintată spre examinare preliminară sau suplimentară uneia sau mai multor comisii.

O lege a URSS este considerată adoptată dacă o votează pentru aceasta majoritatea din numărul total de deputați ai camerei în fiecare cameră a Sovietului Suprem al URSS. Rezoluțiile și alte acte ale Sovietului Suprem al URSS sunt adoptate de o majoritate a numărului total de deputați ai Sovietului Suprem al URSS.

Proiectele de legi și alte probleme cele mai importante ale vieții statului pot fi supuse dezbaterii publice prin decizia Sovietului Suprem al URSS sau a Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, adoptată la inițiativa acestora sau la propunerea unei republici unio-

nale. În cazul unei neînțelegeri între Sovietele Uniunii și Naționalităților, chestiunea se pune examinării unei comisii de conciliere formată de camere pe bază de paritate, după care chestiunea este examinată a doua oară de către Sovietele Uniunii și al Naționalităților într-o ședință comună. Dacă în acest caz nu se ajunge la un acord, chestiunea este amânată spre discuție la următoarea sesiune a Sovietului Suprem al URSS sau trimisă acestuia pentru vot popular (referendum).

Legile URSS, rezoluțiile și alte acte ale Sovietului Suprem al URSS sunt publicate în limbile republicilor unionale semnate de președintele și secretarul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS.

Deputatul Sovietului Suprem al URSS nu poate fi urmărit, arestat sau supus sancțiunilor administrative impuse de instanță, fără acordul Sovietului Suprem al URSS și în perioada dintre sesiunile acestuia – fără acordul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS.

	<p>Sovietul Suprem al URSS alege în ședința comună a camerelor Prezidiului Sovietului Suprem al URSS – organ permanent al Sovietului Suprem al URSS, responsabil față de acesta în toate activitățile sale și care desfășoară, în limitele prevăzute de Constituție, funcțiile celui suprem organ al puterii de stat al URSS în perioada dintre sesiunile sale. Prezidiul Sovietului Suprem al URSS este ales dintre deputații este format din Președintele Prezidiului, Primul Vicepreședinte, cincisprezece Vicepreședinți – câte unul din fiecare republică unională, Secretarul Prezidiului. și douăzeci și unu de membri ai Prezidiului Sovietului Suprem al URSS.</p> <p>Prezidiul Sovietului Suprem al URSS:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) convoca alegeri pentru Sovietul Suprem al URSS; 2) convoacă sesiuni ale Sovietului Suprem al URSS; 3) coordonează activitățile comisiilor permanente ale camerelor Sovietului Suprem al URSS; 4) exercită controlul asupra respectării Constituției URSS și asigură conformitatea constituțiilor și legilor republicilor unionale cu Constituția și legile URSS; 5) dă o interpretare a legilor URSS; 6) ratifică și denunță tratatele internaționale ale URSS; 7) anulează rezoluțiile și ordinele Consiliului de Miniștri al URSS și ale Consiliilor de Miniștri ale Republicilor unionale în caz de neconcordanță cu legea; 8) stabilește grade militare, grade diplomatice și alte grade speciale; atribuie cele mai înalte grade militare, grade diplomatice și alte titluri speciale; 9) stabilește ordine și medalii ale URSS; stabilește titluri onorifice ale URSS; acordă ordine și medalii ale URSS; atribuie titluri onorifice ale URSS; 10) acceptă cetățenia URSS; rezolvă problemele privind renunțarea la cetățenia URSS și privarea de cetățenie URSS, privind acordarea azilului; 11) emite acte de amnistie la nivelul întregii Uniuni și efectuează grațieri;
--	--

	<p>12) numește și rechema reprezentanții diplomatici ai URSS în state străine și organizații internaționale;</p> <p>13) acceptă acreditări și scrisori de rechemare de la reprezentanții diplomatici ai statelor străine acreditate la acesta;</p> <p>14) formează Consiliul de Apărare al URSS și aprobă componența acestuia, numește și înlocuiește înaltul comandament al Forțelor Armate ale URSS;</p> <p>15) declară legea marțială în anumite localități sau în toată țara în interesul apărării URSS;</p> <p>16) anunță mobilizare generală sau parțială;</p> <p>17) în perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem al URSS, declară stare de război în cazul unui atac militar asupra URSS sau dacă este necesar pentru îndeplinirea obligațiilor tratatelor internaționale de apărare reciprocă împotriva agresiunii;</p> <p>18) exercită alte atribuții stabilite de Constituția și legile URSS.</p> <p>Prezidiul Sovietului Suprem al URSS în perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem, cu supunerea ulterioară spre aprobare la următoarea sesiune:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) aduce, dacă este necesar, modificări la actele legislative actuale ale URSS; 2) aprobă modificarea frontierelor dintre republicile unionale; 3) la propunerea Consiliului de Miniștri al URSS, creează și desființează ministerele URSS și comitetele de stat ale URSS; 4) la propunerea președintelui Consiliului de Miniștri al URSS, demite din funcție și numește persoane individuale care sunt membri ai Consiliului de Miniștri al URSS. <p>Prezidiul Sovietului Suprem al URSS emite decrete și adoptă rezoluții.</p> <p>La expirarea mandatului Sovietului Suprem al URSS, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS își păstrează competența până când Sovietul Suprem nou ales al URSS formează un nou Prezidiu.</p>
--	--

	<p>Sovietul Suprem nou ales al URSS este convocat de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS din componența anterioară în cel mult două luni de la alegeri.</p> <p>Sovietul Suprem al URSS exercită controlul asupra activităților tuturor organelor de stat care îi raportează.</p> <p>Sovietul Suprem al URSS formează Comitetul de control popular al URSS, care conduce sistemul organelor de control popular.</p> <p>Organizarea și procedura pentru activitățile organelor de control popular sunt determinate de Legea privind controlul popular în URSS.</p> <p>Procedura de desfășurare a activităților Sovietului Suprem al URSS și a organelor sale este determinată de Regulamentul său și de alte legi ale URSS, emise pe baza Constituției URSS.</p>
<p>17</p> <p>Capitolul 16. Consiliul de Miniștri al URSS Art.128-136</p>	<p>Consiliul de Miniștri al URSS – Guvernul URSS – este cel mai înalt organ executiv și administrativ al puterii de stat al URSS, și este format de Sovietul Suprem al URSS în ședința comună a Sovietului Uniunii și a Sovietului Naționalităților. Consiliul de Miniștri al URSS este format din Președintele Consiliului de Miniștri al URSS, primii adjuncți și vicepreședinți, miniștri ai URSS, președinți ai comitetelor de stat ale URSS. Consiliul de Miniștri al URSS include președinți din oficiu ai Consiliilor de Miniștri ale republicilor unionale.</p> <p>La propunerea președintelui Consiliului de Miniștri al URSS, Sovietul Suprem al URSS poate include în Guvernul URSS șefii altor organisme și organizații ale URSS.</p> <p>Consiliul de Miniștri al URSS demisionează în fața Sovietului Suprem nou ales al URSS la prima sa sesiune.</p> <p>Consiliul de Miniștri al URSS este responsabil în fața Sovietului Suprem al URSS și răspunde în fața acestuia, iar în perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem al URSS – în fața Prezidiului Sovietului Suprem al URSS.</p> <p>Consiliul de Miniștri al URSS raportează în mod regulat asupra activității sale Sovietului Suprem al URSS.</p>

Consiliul de Miniștri al URSS este autorizat să rezolve toate problemele de administrație publică care intră în competența URSS, dacă acestea nu intră, potrivit Constituției, în competența Sovietului Suprem al URSS și a Prezidiului Sovietului Suprem al URSS. În limitele competențelor sale, Consiliul de Miniștri al URSS:

- 1) asigură managementul economiei naționale și construcția socio-culturală; elaborează și implementează măsuri pentru a asigura creșterea bunăstării și culturii oamenilor, dezvoltarea științei și tehnologiei, utilizarea rațională și protecția resurselor naturale, consolidarea sistemului monetar și de credit, implementarea unei politici unificate a prețurilor, salariilor, asigurărilor sociale, organizarea asigurărilor de stat și un sistem contabil și statistic unificat; organizează conducerea întreprinderilor și asociațiilor industriale, de construcții, agricole, a întreprinderilor de transport și comunicații, a băncilor, precum și a altor organizații și instituții de subordonare sindicală;
- 2) elaborează și înaintează Sovietului Suprem al URSS planurile de stat curente și pe termen lung pentru dezvoltarea economică și socială a URSS, bugetul de stat al URSS; ia măsuri pentru implementarea planurilor și bugetelor de stat; prezintă Sovietului Suprem al URSS rapoarte privind implementarea planurilor și execuția bugetului;
- 3) implementează măsuri pentru protejarea intereselor statului, protejarea proprietății socialiste și a ordinii publice, pentru asigurarea și protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor;
- 4) ia măsuri pentru asigurarea securității statului;
- 5) desfășoară conducerea generală a construcției Forțelor Armate ale URSS, determină contingentele anuale de cetățeni supuși recrutării pentru serviciul militar activ;
- 6) desfășoară conducerea generală în domeniul relațiilor cu statele străine, comerțului exterior, cooperării economice, științifice, tehnice și culturale a URSS cu țările străine; ia măsuri pentru a asigura implementarea tratatelor internaționale ale URSS; aprobă și denuță tratatele internaționale interguvernamentale;

7) dacă este necesar, formează comitete, departamente principale și alte departamente din cadrul Consiliului de Miniștri al URSS pentru dezvoltare economică, socio-culturală și apărare.

Pentru soluționarea problemelor legate de asigurarea managementului economiei naționale și a altor probleme ale administrației publice, Prezidiul Consiliului de Miniștri al URSS, format din Președintele Consiliului de Miniștri al URSS, prim-deputați și adjunct. președinte, acționează ca organism permanent al Consiliului de Miniștri al URSS.

Consiliul de Miniștri al URSS, pe baza și în conformitate cu legile URSS și alte decizii ale Sovietului Suprem al URSS și ale Prezidiului acestuia, emite rezoluții și ordine și verifică aplicarea acestora. Rezoluțiile și ordinele Consiliului de Miniștri al URSS sunt obligatorii pe întreg teritoriul URSS.

Consiliul de Miniștri al URSS are dreptul, în problemele de competența URSS, să suspende executarea rezoluțiilor și ordinelor Consiliilor de Miniștri ale Republicilor unionale, precum și să anuleze actele ministerelor din URSS, comitetele de stat ale URSS și alte organisme subordonate acestuia.

Consiliul de Miniștri al URSS unește și conduce activitatea ministerelor și comitetelor de stat ale URSS și a celorlalte organe subordonate acestuia.

Ministerele întregii uniuni și comitetele de stat ale URSS gestionează ramurile de conducere care le sunt încredințate sau desfășoară gestiunea intersectorială pe întreg teritoriul URSS direct sau prin organisme create de acestea.

Ministerele unional-republicane și comitetele de stat ale URSS gestionează ramurile de conducere care le sunt încredințate sau desfășoară conducere intersectorială, de regulă, prin ministerele de resort, comitetele de stat și alte organe ale republicilor Uniunii și gestionează direct întreprinderile care se află în subordinea Uniunii. Procedura de trecere a întreprinderilor și asociațiilor din subordinea republicană și locală la subordinea unională este stabilită de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS.

		<p>Ministerele și comitetele de stat ale URSS sunt responsabile de starea și dezvoltarea domeniilor de activitate care le sunt încredințate; în limitele competenței lor, emit acte pe baza și în conformitate cu legile URSS, alte decizii ale Sovietului Suprem al URSS și prezidiul acestuia, rezoluții și ordine ale Consiliului de Miniștri al URSS; organizează și verifică implementarea acestora.</p> <p>Competența Consiliului de Miniștri al URSS și a Prezidiului acestuia, procedura de desfășurare a activității acestora, relațiile Consiliului de Miniștri cu alte organe ale statului, precum și lista ministerelor unionale și unionale-republicane și a comitetelor de stat ale URSS sunt stabilite pe baza Constituției prin Legea privind Consiliul de Miniștri al URSS.</p>
18	<p>VI. Baza edificării organelor guvernamentale și administrației în republicile unionale</p> <p>Capitolul 17. Organele supreme ale puterii de stat și de administrare a republicii unionale</p> <p>Art.137-142</p>	<p>Cel mai înalt organ al puterii de stat al unei republici unionale este Sovietul Suprem al republicii unionale.</p> <p>Sovetul Suprem al unei republici unionale este autorizat să rezolve toate problemele din competența republicii unionale prin Constituția URSS și Constituția republicii unionale.</p> <p>Adoptarea Constituției Republicii unionale, introducând modificări la aceasta; aprobarea planurilor de stat de dezvoltare economică și socială, a bugetului de stat al republicii unionale și a rapoartelor privind implementarea acestora, formarea organelor care îi raportează se realizează exclusiv de Sovietul Suprem al Republicii unionale.</p> <p>Legile unei republici unionale se adoptă de Sovietul Suprem al republicii unionale sau prin vot popular (referendum) organizat prin hotărâre a Sovietului suprem al republicii unionale.</p> <p>Sovetul Suprem al Republicii unionale alege Prezidiul Consiliului Suprem – organ permanent al Sovietului Suprem, responsabil în fața acestuia în toate activitățile sale. Componența și atribuțiile Prezidiului Sovietului Suprem al Republicii unionale sunt determinate de Constituția Republicii unionale.</p>

Sovetul Suprem al Republicii Unirii formează Consiliul de Miniștri al Republicii unionale- Guvernul Republicii unionale – cel mai înalt organ executiv și administrativ al puterii de stat al Republicii unionale.

Consiliul de Miniștri al Republicii unionale răspunde în fața Sovietului Suprem al Republicii unionale și răspunde în fața acestuia, iar în perioada dintre sesiunile Sovietului Suprem – față de Prezidiul Sovietului Suprem al Republicii unionale, față de care este responsabil.

Consiliul de Miniștri al Republicii unionale emite rezoluții și ordine pe baza și în temeiul actelor legislative ale URSS și Republicii unionale, rezoluții și ordine ale Consiliului de Miniștri al URSS, organizează și verifică implementarea acestora. .

Consiliul de Miniștri al unei republici unionale are dreptul de a suspenda executarea hotărârilor și ordinelor Consiliilor de Miniștri ale republicilor autonome, de a anula hotărârile și ordinele comitetelor executive regionale, orășenești (orașe din Republica Moldova). subordonare) Sovietelor de Deputați ai Poporului din regiunile autonome și în republicile unionale, care nu au o diviziune regională – comitete executive ale consiliilor raionale și orășenești corespunzătoare ale Deputaților Poporului.

Consiliul de Miniștri al Republicii unionale reunește și conduce activitatea ministerelor unional-republicane și republicane, comitetelor de stat ale Republicii Unirii și ale altor organe din subordinea acesteia.

Ministerele unional-republicane și comitetele de stat ale unei republici unionale gestionează ramurile de conducere care le sunt încredințate sau desfășoară gestiunea intersectorială, aflate în subordinea atât Consiliului de Miniștri al republicii unionale, cât și ministerului unional-republican corespunzător al URSS sau comitetului de stat al URSS.

Ministerele republicane și comitetele de stat gestionează ramurile guvernului care le sunt încredințate sau desfășoară gestiunea intersectorială, în subordinea Consiliului de Miniștri al Republicii Unirii.

19	<p>Capitolul 18. Organele supreme ale puterii de stat și de administrare a republicii autonome Arft.143-144</p>	<p>Organul suprem al puterii de stat al republicii autonome este Sovietul Suprem al republicii autonome.</p> <p>Adoptarea Constituției republicii autonome și modificările acesteia, aprobarea planurilor de stat de dezvoltare economică și socială, precum și a bugetului de stat al republicii autonome, formarea organelor care îi revin se realizează exclusiv de Sovietul Suprem al republicii autonome.</p> <p>Legile unei republicii autonome sunt adoptate de Sovietul Suprem al republicii autonome.</p> <p>Sovetul Suprem al Republicii Autonome alege Prezidiul Sovietului Suprem al Republicii Autonome și formează Consiliul de Miniștri al Republicii Autonome – Guvernul Republicii Autonome.</p>
20	<p>Capitolul 19. Organele locale ale puterii de stat și de administrare Art.145-150</p>	<p>Organele puterii de stat în teritorii, regiuni autonome, districte autonome, raioane, orașe, localități rurale sunt Sovietele de Deputați ai Poporului.</p> <p>Sovetele Locale ale Deputaților Poporului în limitele atribuțiilor lor, gestionează edificarea statala, economică și socio-culturală pe teritoriul lor; aprobă planuri de dezvoltare economică și socială și bugetul local; exercită conducerea organelor de stat, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor din subordinea acestora; asigura respectarea legilor, protecția statului și ordinii publice, precum și a drepturilor cetățenilor; contribuie la consolidarea capacității de apărare a țării.</p> <p>Sovetele locale ale deputaților poporului iau hotărâri în limitele competențelor care le sunt conferite de legislația URSS, unională și a republicii autonome. Hotărârile sovietelor locale sunt obligatorii pentru toate întreprinderile, instituțiile și organizațiile situate pe teritoriul Sovietului, precum și pentru funcționari și cetățeni.</p> <p>Organele executive și administrative ale Sovietelor locale sunt comitetele executive alese de aceștia dintre deputați.</p>

21	<p>VII. Justiție, arbitraj și supraveghere procurorului Capitolul 20. Judecătoria și arbitrajul Art.151-163</p>	<p>Comitetele executive raportează cel puțin o dată pe an Sovietelor care le-au ales, precum și la ședințele colectivelor de muncă și la locul de reședință al cetățenilor.</p> <p>Comitetele executive ale Sovietelor locale ale deputaților poporului răspund direct atât față de Sovietul care le-a ales, cât și față de organul executiv și administrativ superior.</p> <p>Justiția în URSS se face numai de către judecătoria.</p> <p>În URSS există Judecătoria Supremă a URSS, Judecătoriile Supreme ale republicilor unionale, Judecătoriile Supreme ale republicilor autonome, judecătoriile regionale, ale regiunilor autonome, ale districtelor autonome, ale orașelor, precum și judecătoriile militare din Forțele Armate.</p> <p>Toate instanțele din URSS se formează pe baza alegerii judecătorilor și a asistentilor populari.</p> <p>Judecătorii populari ai judecătoriilor raionale (orașanesti) sunt aleși de cetățenii raionului (orașului) pe bază de vot universal, egal și direct prin vot secret pentru o perioadă de cinci ani. Asistenții populari ai judecătoriilor populare raionale (orașanesti) sunt aleși la ședințele cetățenilor la locul de muncă sau de reședință prin vot deschis pentru o perioadă de doi ani și jumătate.</p> <p>Instanțele superioare sunt alese de către Consiliile Deputaților Poporului competente pentru o perioadă de cinci ani.</p> <p>Judecătorii tribunalelor militare sunt aleși de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS pentru o perioadă de cinci ani, iar evaluatorii populari sunt aleși de ședințele personalului militar pentru o perioadă de doi ani și jumătate.</p> <p>Judecătorii și asistenții populari răspund în fața alegătorilor sau a organelor care i-au ales, raportează acestora și pot fi revocați de către aceștia în modul prevăzut de lege.</p> <p>Judecătoria Supremă a URSS este cel mai înalt organ judiciar al URSS și exercită supraveghere asupra activităților judiciare ale instanțelor URSS, precum și ale instanțelor republicilor unionale, în limitele stabilite de lege.</p>
----	--	--

Judecatoria Supremă a URSS este aleasă de Sovietul Suprem al URSS format dintr-un președinte, adjuncții săi, membrii și asesorii poporului. Judecatoria Supremă a URSS include președinți din oficiu ai Judecătoriilor Supreme ale republicilor unionale.

Organizarea și procedura activităților Judecătoriei Supreme a URSS sunt determinate de Legea cu privire la Judecatoria Supremă a URSS.

Examinarea cauzelor civile și penale în toate judecătoriile se face colegial; în instanța de fond – cu participarea asistentilor populari. La înființuirea justiției, asistenții populari se bucură de toate drepturile unui judecător.

Judecătorii și asistenții populari sunt independenți și se supun numai legii.

Justiția în URSS se realizează pe baza egalității cetățenilor în fața legii și a instanței.

Judecarea cauzelor în toate instanțele este deschisă. Audierea cauzelor în ședințe închise este permisă numai în cazurile stabilite de lege, cu respectarea tuturor regulilor de procedură judiciară.

Învinutului i se garantează dreptul la apărare.

Procedura judiciară se desfășoară în limba republicii unionale sau republicii autonome, regiunii autonome, districtului autonom sau în limba majorității populației dintr-o anumită zonă. Persoanelor care participă la dosar, care nu vorbesc limba în care se desfășoară procedurile, li se garantează dreptul de a se familiariza pe deplin cu materialele cauzei, de a participa la acțiunile judiciare prin intermediul unui interpret și dreptul de a vorbi în instanță în limba lor maternă.

Nimeni nu poate fi găsit vinovat de săvârșirea unei infracțiuni sau supus pedepsei penale decât printr-o hotărâre judecătorească și în condițiile legii.

Barourile funcționează pentru a acorda asistență juridică cetățenilor și organizațiilor. În cazurile prevăzute de lege, asistența juridică cetățenilor este oferită gratuit.

Organizarea și procedura activităților profesiei de avocat sunt determinate de legislația URSS și a republicilor unionale.

		<p>Reprezentanții organizațiilor publice și ai colectivelor de muncă au voie să participe la procedurile judiciare în cauzele civile și penale.</p> <p>Soluționarea litigiilor economice dintre întreprinderi, instituții și organizații se realizează de către organele de arbitraj de stat în limitele competenței acestora.</p> <p>Organizarea și procedura activităților organelor de arbitraj de stat sunt determinate de Legea privind arbitrajul de stat în URSS.</p>
22	<p>Capitolul 21. Procuratura Art.164-166</p>	<p>Supravegherea supremă asupra aplicării corecte și uniforme a legilor de către toate ministerele, comitetele și departamentele de stat, întreprinderile, instituțiile și organizațiile, organele executive și administrative ale Sovietelor locale, cooperativele și alte organizații publice, funcționarii, precum și cetățenii este încredințată Procurorului General al URSS și procurorilor din subordinea acestuia.</p> <p>Procurorul general al URSS este numit de Sovietul Suprem al URSS, răspunde în fața acestuia, iar în perioada dintre sesiunile Consiliului Suprem – răspunde în fața Președintelui Sovietului Suprem al URSS.</p> <p>Procurorii republicilor unionale, republicilor autonome, teritoriilor, regiunilor și regiunilor autonome sunt numiți de procurorul general al URSS. Procurorii raioanelor autonome, procurorii raionali și orașenești sunt numiți de procurorii republicilor uni-onale și aprobați de procurorul general al URSS.</p> <p>Mandatul procurorului general al URSS și al tuturor procurorilor din subordine este de cinci ani.</p> <p>Procurorii își exercită atribuțiile în mod independent de orice organe locale, fiind subordonate numai Procurorului General al URSS.</p> <p>Organizarea și procedura activităților procurorilor sunt stabilite de Legea cu privire la Procuratura URSS.</p>

23	<p>VIII. Stema, steagul, imnul și capitala URSS Art.169-171</p>	<p>Emblema de stat a Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice este o imagine a unui ciocan și seceră pe fundalul globului, în razele soarelui și încadrată de spice de porumb, cu inscripția în limbile republicile sindicale: „Muncitori din toate țările, uniți-vă!” În partea de sus a stemei este o stea cu cinci colțuri.</p> <p>Steagul de stat al Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice este un panou dreptunghiular roșu cu o imagine în colțul superior, la ax, a unei seceri și a unui ciocan de aur și deasupra lor o stea roșie cu cinci colțuri încadrată de o chenar de aur. Raportul dintre lățimea steagului și lungimea acestuia este de 1:2.</p> <p>Imnul național al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste este aprobat de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS.</p> <p>Capitala Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste este orașul Moscova.</p>
24	<p>IX. Funcționarea Constituției URSS și ordinea revizuirii acesteia Art.173-174</p>	<p>Constituția URSS are cea mai înaltă forță juridică.</p> <p>Toate legile și alte acte ale organelor de stat sunt emise pe baza și în conformitate cu Constituția URSS.</p> <p>Modificările la Constituția URSS se fac prin hotărârea Sovietului Suprem al URSS, adoptată cu o majoritate de cel puțin două treimi din numărul total al deputaților fiecărei camere ale acesteia.</p>
25	<p>Legea URSS din 7 octombrie 1977 N 6367-IX „Cu privire la procedura de intrare în vigoare a Constituției (Legea de bază) a URSS” (cu modificări și completări)</p>	<p>Articolul 1. Legile URSS, legile republicilor unionale și autonome și alte acte ale organelor de stat adoptate înainte de 7 octombrie 1977, rămân în vigoare, întrucât nu contravin noii Constituții a URSS.</p> <p>Articolul 2. Sovietele Supreme ale Republicilor unionale, Sovietele Supreme ale Republicilor Autonome, alese înainte de adoptarea Constituției URSS din 1977, exercită toate atribuțiile conferite Sovietelelor Supreme de noua Constituție URSS.</p> <p>Organele locale ale puterii de stat alese înainte de adoptarea Constituției URSS din 1977 se numesc, respectiv, Sovete regionale, regionale ale deputaților poporului,</p>

Sovetele deputaților poporului din regiunile autonome, districtele autonome, district orașul, regional în orașe, localitatea, mediul rural. Sovetele de Deputați ai Poporului își exercită toate atribuțiile prevăzute de noua Constituție a URSS sovietelor locale ai Deputaților Poporului.

- Mandatul Sovietelor de deputați ai Poporului stabilit prin articolul 90 din Constituția URSS din 1977 se aplică din momentul desfășurării următoarelor alegeri pentru Sovetele Supreme alese înainte de adoptarea acesteia.

- Sovietul Suprem al URSS să stam al URSS, iar Prezidiile Sovietelor Supreme ale Republicilor unionale și ale Republicilor Autonome – din momentul desfășurării următoarelor alegeri, respectiv, pentru Sovetele Supreme ale Republicilor unionale, Sovetele Supreme ale Republicilor Autonome, Sovetele locale ale Deputaților Poporului.

Articolul 3. Organele executive și administrative ale Sovietelor de Deputați ai Poporului, ministerelor și departamentelor, organelor de control popular, instanțelor judecătorești, organelor de arbitraj de stat, procurorilor și altor organe de stat create în conformitate cu Constituția URSS din 1936, exercită competențe care le-au fost conferite prin noua Constituție a URSS, precum și, în așteptarea adoptării actelor legislative care decurg din noua Constituție a URSS, prin legislația emisă înainte de adoptarea acesteia.

Articolul 4. Prezidiul Sovietului Suprem al URSS va elabora și va supune spre examinare Sovietului Suprem al URSS un proiect de lege privind alegerile pentru Sovietul Suprem al URSS și un proiect de regulament al Sovietului Suprem al URSS, ca precum și să stabilească procedura de organizare a muncii pentru aducerea legislației URSS în conformitate cu noua Constituție a URSS.

Articolul 5. Consiliul de Miniștri al URSS va dezvolta și va supune spre examinare Sovietului Suprem al URSS: proiectul de lege privind Consiliul de Miniștri al URSS;

	<p>proiectul Legii privind controlul popular în URSS; proiectul Legii privind arbitrajul de stat în URSS. Articolul 6. În legătură cu Legea URSS din 7 octombrie 1977 „Cu privire la declararea zilei adoptării Constituției (Legea fundamentală) a URSS ca sărbătoare națională”, articolul 31 din Codurile Muncii a URSS și ale Republicilor unionale, după cuvintele „9 mai – Ziua Victoriei” de completat cu cuvintele „7 octombrie este Ziua Constituției URSS”, eliminând din acest articol cuvintele „5 decembrie este Ziua Constituției URSS”. Articolul 7. Sovetele de Deputați ai Poporului, organele lor executive și administrative, ministerele și departamentele, șefii altor state și organisme publice vor lua în considerare propunerile și comentariile cetățenilor primite în legătură cu dezbaterile la nivel național a proiectului de Constituție al URSS pe problemele legate de activitățile acestor organisme și vor pune în aplicare măsuri pentru implementarea acestora. Consiliul Suprem al Republicilor Sovietice decide: Președintele al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS Leonid Brejnev Secretar al Prezidiului Sovietul Suprem al URSS M. Georgadze Moscova, Kremlinul, 7 octombrie 1977 N 6367-IX.</p>
	<p>Acordul privind crearea Comunității Statelor Independente (Minsk, 8 decembrie 1991) prevede că URSS ca subiect de drept internațional și realitate geopolitică a încetat să mai existe</p>

CONSTITUȚIA REPUBLICII SOVIETICE SOCIALISTE MOLDOVENEȘTI DIN 1978¹⁴⁶

Gheorghe COSTACHI

doctor habilitat în drept, profesor
universitar, cercetător științific principal
la Institutul de Cercetări Juridice, Politice
și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0000-0003-1396-7598>;
e-mail: costachi70@mail.ru

Rezumat: Studiul cuprinde o succintă prezentare a Constituției Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din anul 1978, sub aspectul premiselor și al procesului de adoptare a acesteia, precum și a regimului juridico-constituțional pe care l-a instituit. Dat fiind faptul că a fost ultima constituție a statului nostru din perioada sovietică, accentul este pus în mare parte pe dispozițiile constituționale care au consacrat instituții juridice și valori preluate în actuala Constituție a Republicii Moldova, urmărindu-se astfel evoluția acestora în timp și subliniindu-se rolul Constituției din anul 1978 în perpetuarea acestora.

Cuvinte-cheie: constituție, adoptare, consultare, regim constituțional, Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

Introducere. În prezent, rar pot fi întâlnite studii juridice asupra dreptului sovietic și a principalelor izvoare formale ale acestuia, cu toate că, pe alocuri, unele ramuri de drept actuale au fost foarte mult marcate de acesta. În opinia noastră, critica perioadei sovietice și a sistemului socialist caracteristic acesteia, nu trebuie să estompeze interesul științific față de sistemul de drept din acea perioadă, care, vrem sau nu, totuși reprezintă un pilon relevant al dreptului contemporan. Un rol important în acest sens a prezentat ultima constituție sovietică a statului nostru – Constituția adoptată în anul 1978. Importanța acestei

¹⁴⁶ Studiu realizat în cadrul subprogramului de cercetare „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice” (01.05.01), desfășurat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

Legi Fundamentale poate fi privită sub un dublu aspect: pe de o parte, este semnificativ regimul constituțional pe care l-a instituit și valorile pe care le-a consacrat, iar pe de altă parte, este relevant însăși procesul de adoptare a acestei Legi Supreme, care a înregistrat o implicare fără precedent a populației/cetățenilor.

Chiar dacă deja de trei decenii Constituția în discuție nu mai prezintă interes juridic pentru mediul nostru academic, totuși suntem de părerea că, sub aspect istoric, pe segmentul istoriei dreptului Republicii Moldova, Legea Fundamentală în cauză va continua să rămână în atenția cercetătorilor încă pentru multe decenii în viitor. Sub acest aspect recunoaștem că Constituția din 1978 a reprezentat o etapă importantă în evoluția sistemului nostru de drept (chiar dacă nu prea îndelungată), cunoașterea căreia incontestabil fiind necesară și indispensabilă dezvoltării progresive a acestuia.

Scopul studiului. Plecând de la cele enunțate, în demersul științific de față, ne propunem să analizăm succint Constituția Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din anul 1978, sub aspectul premiselor și al procesului de adoptare a acesteia, precum și a regimului juridico-constituțional pe care l-a instituit. Dat fiind faptul că a fost ultima constituție a statului nostru din perioada sovietică, accentul îl vom pune în mare parte pe dispozițiile constituționale care au consacrat instituții juridice și valori preluate în actuala Constituție a Republicii Moldova, urmărind astfel evoluția acestora în timp și subliniind rolul Constituției din anul 1978 în perpetuarea acestora.

Suportul metodologic. La realizarea studiului au fost utilizate cele mai importante metode de cercetare științifică, printre care: metoda istorică, metoda sistemică, metoda comparativă și metoda logică. Suportul doctrinar este format din însăși textul Constituției analizate, precum și din abordările doctrinare a acesteia cuprinse în literatura de specialitate.

Rezultate obținute și discuții.

1. Constituția URSS din 1977 ca premisă și fundament. Premisele reformatoare, declanșate în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (în continuare – URSS) după condamnarea cultului personalității lui Stalin, au silit autoritățile societice să elaboreze o nouă Constituție a URSS.

Congresul al XXII-lea al PCUS, care și-a ținut lucrările în anul 1961, a formulat tezele privind transformarea statului dictaturii proletarietului într-un stat al întregului popor și despre trecerea de la democrația prole-

tară la democrația întregului popor. În acest mod, constituționaliștii sovietici au ignorat în continuare aplicarea directă în procesul organizării de stat sovietice principiul fundamental al suveranității naționale, recunoscut de doctrina dreptului constituțional din occident, operând cu noi slogane populiste de tipul „stat al întregului popor”, prin care se înțelegea „puterea politică exercitată de popor, rolul conducător aparținând clasei muncitoare și partidului ei marxist-leninist”, iar pariția acestui fenomen, care de fapt era alimentat de aceeași ideologie, era considerat „un proces legic al evoluției organizării de stat socialiste în calea spre comunism”¹⁴⁷.

Fiind declarat un „stat al întregului popor”, statul sovietic nu și-a pierdut „caracterul politic de clasă”¹⁴⁸. În literatura de specialitate sovietică se susținea că esența de clasă a „statului întregului popor” consta în următoarele¹⁴⁹:

- interesele oamenilor muncii determină conținutul întregii activități a statului;
- în lupta forțelor de clasă pe arena internațională „statul întregului popor” apără cu fermitate pozițiile socialismului;
- scopul suprem al „statului întregului popor” este construirea comunismului;
- în statul socialist al întregului popor clasa muncitoare și partidul ei marxist-leninist continuă să fie principala forță motrice.

Tezele enunțate urmau a fi reflectate într-o nouă Constituție, ceea ce a determinat formarea, de către Sovietul Suprem al URSS, în anul 1962, a unei Comisii Constituționale. Activitatea acestei Comisii a fost practic „paralizată” în urma consecințelor demiterii conducătorului statului sovietic – N. Hrușciov. Abia în anul 1976, la Congresul al XXV-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (în continuare – PCUS), problema privind proiectul noii Constituții a fost abordată din nou. Congresul a decis ca în proiectul Constituției să se reflecte „evoluția democrației socialiste, particularitățile de bază ale societății sovietice”.

¹⁴⁷ Ivanov V. RSS Moldovenească – stat suveran în componența Uniunii RSS. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 81.

¹⁴⁸ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 299.

¹⁴⁹ Ivanov V. RSS Moldovenească – stat suveran în componența Uniunii RSS. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 82.

Urmând aceste indicații, Comisia a elaborat proiectul noii Constituții, iar la 23 mai 1977 l-a aprobat. Proiectul a fost adoptat de Plenara Comitetului Central (în continuare – CC) al PCUS, care și-a desfășurat lucrările la 24 mai 1977.

Ulterior, la 27 mai 1977, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat *Decretul cu privire la proiectul Constituției URSS*. Conform acestui Decret, proiectul a fost publicat în presă (4 iunie 1977) și supus discuției – procedură ce trebuia să dureze până în luna octombrie.

Proiectul noii Constituții a URSS a fost examinat în cadrul unui număr de aproximativ 1,5 milioane de adunări ale oamenilor muncii, 450 mii de adunări de partide deschise, mai bine de 50 mii de sesiuni ale Sovietelor de diferite ranguri la care au participat peste 2,1 milioane de deputați, 300 mii dintre care au luat cuvântul¹⁵⁰.

După cum era și firesc, proiectul noii Constituții unionale a fost supus discuției și în RSS Moldovenească, în ale cărei orașe și raioane erau organizate adunări ale „activului de partid local”. La întreprinderi, colhozuri și sovhozuri, în organizațiile de construcții și instituții se desfășurau adunări deschise de partid, adunări ale muncitorilor, colectivelor de muncă, organizațiilor obștești. Se spune că în total la cele 26 de mii de adunări, mitinguri și „sfaturi sătești”, care au avut loc în RSS Moldovenească, la discutarea proiectului de Constituție au participat aproape 3 milioane de cetățeni, fiind înaintate peste 4 mii de propuneri, observații și doleanțe¹⁵¹.

Această discuție, dirijată și direcționată de Partidul Comunist, s-a axat pe proiect, rămânând în esență o formalitate, o expresie de democrație pasivă, chiar dacă au fost modificate 110 articole și a fost introdus un articol nou¹⁵².

La 3 octombrie 1977, Plenara CC al PCUS a aprobat proiectul Constituției cu modificările operate, iar la 7 octombrie 1977 Sovietul Suprem al URSS a adoptat „în unanimitate” noua Constituție URSS.

Articolul 1 din Constituție acorda Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste statutul de „stat al întregului popor”, care trebuia să exprime „voința și interesele muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, ale oamenilor muncii de toate națiile și naționalitățile țării”. Pornind

¹⁵⁰ Конституция общенародного государства. Москва, 1978, с. 68-71.

¹⁵¹ Costachi Gh. Constituția RSS Moldovenești – triumf al democrației socialiste. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 14.

¹⁵² Ivanov V., Costachi Gh. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981, p. 240.

de la aceasta, în noua Constituție a URSS au fost confirmate și principiile de bază ale federației socialiste¹⁵³. Federația sovietică urma să asigure suveranitatea republicilor „surori”, ținând cont de următoarele condiții¹⁵⁴:

- caracterul unional al statului, „stat unional format pe baza principiului federalismului socialist”;
- unitatea statului, caracterul lui multinațional;
- formarea URSS ca urmare a realizării dreptului la autodeterminare;
- unirea republicilor pe baza liberului consimțământ, egalitatea lor în drepturi.

„Noua Constituție a URSS a reflectat bilanțul principal al activității revoluționar-transformatoare a poporului sovietic sub conducerea Partidului Comunist – triumful ideilor lui V.I. Lenin, al ideilor lui Octombrie, crearea în țară, pentru prima oară în istoria omenirii, a societății socialiste dezvoltate, ale cărei trăsături distinctive sunt modul de viață socialist, atmosfera adevăratului colectivism, contopirea organică a patriotismului socialist și internaționalismului, coeziunea, prietenia și colaborarea strânsă a tuturor națiilor și naționalităților”¹⁵⁵.

În esență, „Constituția Uniunii RSS a reprezentat legea vieții societății socialiste dezvoltate. În aceasta a fost expus tabloul integru al socialismului matur, al sistemelor lui economic și politic, al structurii sociale și dezvoltării lui spirituale, al politicii lui externe. Ea a consfințit mărețele cuceriri ale democrației socialiste, drepturile și libertățile largi ale cetățenilor, precum și îndatoririle lor, orânduirea națională de stat a Uniunii Sovietice, sistemul organelor puterii și administrației, alte principii importante ale organizării de stat”¹⁵⁶.

„Constituția Uniunii RSS din 1977 a generalizat întreaga experiență constituțională sovietică, îmbogățind noul său conținut cu cerințele socialismului dezvoltat. Constituția se bazează pe reînnoirea și perfecționarea din ultimii ani a legislației sovietice. În același timp, la elaborarea conținutului acesteia a fost folosită experiența dezvoltării constituționale a țărilor frățești ale socialismului. În textul Constitu-

¹⁵³ Лепешкин А.И. Советский федерализм (теория и практика). Москва, 1977.

¹⁵⁴ Ivanov V. RSS Moldovenească – stat suveran în componența Uniunii RSS. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 126.

¹⁵⁵ Ivanov V., Costachi Gh. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981, p. 245.

¹⁵⁶ Ivanov V., Costachi Gh. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981, p. 245.

ției au fost incluse principiile programatice. Constituția a trasat scopul suprem al Statului Sovietic – construirea societății comuniste fără clase, a consfințit direcțiile principale ale dezvoltării sistemului politic, economiei, culturii, a tuturor sferelor și domeniilor construcției comuniste”.

În noua Constituție s-a făcut un pas înainte în reglementarea vieții sociale, fiind consfințite bazele sistemului politic al societății; a fost determinat locul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, a statului și organizațiilor obștești în acest sistem; au fost fixate principiile sistemului economic, ale dezvoltării sociale și culturale.

Constituția a dezvăluit esența statului, al întregului popor, natura lui socială și de clasă ca exponent al voinței și intereselor muncitorilor, țăranilor și intelectualității, ale oamenilor muncii de toate națiile și naționalitățile țării.

Noua Lege Fundamentală a accentuat situația predominantă a Sovietelor în organizarea de stat, influența lor asupra organelor executive, de dispoziție și a altor organe care se aflau sub controlul Sovietelor și care erau răspunzătoare în fața lor.

Unul din capitolele centrale ale Constituției a fost consacrat drepturilor, libertăților și îndatoririlor persoalității în Uniunea RSS. Astfel, a fost consolidată situația juridică a personalității, au fost extinse drepturile și libertățile acesteia. S-a trasat scopul perfecționării legislației în vederea asigurării garanțiilor împotriva oricăror violări ale drepturilor cetățenilor, împotriva denaturării lor birocratice. Totodată, au fost lărgite obligațiile asumate de stat în vederea satisfacerii necesităților mereu crescânde ale oamenilor sovietici, ridicării nivelului lor de trai, culturii și activității lor sociale¹⁵⁷.

Constituția conținea un spectru foarte larg de drepturi referitoare la bazele vieții fiecărui om sovietic, lărgind în special drepturile politice ale acestuia. În acest sens, a fost consacrat constituțional dreptul fiecărui cetățean sovietic de a participa la conducerea treburilor de stat și obștești, de a prezenta organizațiilor de stat propuneri cu privire la îmbunătățirea activității lor, de a critica neajunsurile din muncă.

Suplimentar, în Constituția URSS din 1977 au fost fixate mai larg, mai clar și mai deplin ca oricând drepturile și libertățile social-economice și politice ale cetățenilor și garanțiile concrete ale exercitării acestor drepturi.

¹⁵⁷ Ivanov V., Costachi Gh. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981, p. 247.

Totodată, în Constituție a fost consacrat faptul că exercitarea drepturilor și libertăților de către cetățeni este inseparabilă de îndeplinirea îndatoririlor lor, că fiecare cetățean al societății socialiste poartă răspundere civică pentru îndeplinirea acestor îndatoriri. Cu cât mai mult dă societatea personalității, cu atât mai mari sunt cerințele formulate față de nivelul ei de activitate, independență, priceperea de a se călăuzi drept de interesele societății, de a folosi just potențialul creator spre binele societății.

În fine, în Constituția URSS din 1977 a fost reflectată apropierea progresistă a națiilor, apropiere proprie societății socialiste dezvoltate. Aceasta a consfințit căile consolidării continue a frăției internaționale a oamenilor muncii, proclamând egalitatea drepturilor cetățenilor sovietici de diferite rase și naționalități.

Pentru prima oară în istoria statului, la nivel de Constituție, s-a proclamat că Uniunea Sovietică este o parte componentă a sistemului mondial socialist. Pentru prima oară, în conținutul ei au fost incluse capitole speciale – „Apărarea Patriei socialiste” și „Politica externă”. A căpătat statutul de principiu constituțional cursul PCUS și a Statului Sovietic spre sprijinirea luptei popoarelor pentru eliberare națională și progres social, spre dezvoltarea relațiilor cu toate țările în conformitate cu ideile coexistenței pașnice.

Constituția URSS din 1977 a dispus de forță juridică supremă, toate celelalte legi și alte acte ale organelor de stat urmând a fi adoptate pe baza ei și în deplină conformitate cu prevederile acesteia. Astfel, ea a creat premisele juridice pentru dezvoltarea și perfecționarea legislației în vigoare, a tuturor ramurilor ei. În baza acesteia republicile unionale și autonome au elaborat și aprobat noile lor constituții¹⁵⁸.

2. Adoptarea Constituției RSS Moldovenești din 1978. Adoptarea Constituției URSS a determinat necesitatea elaborării și adoptării Constituției RSS Moldovenești, deoarece și această republică „se bazează pe aceiași factori social-economici și politici obiectivi, pe aceleași transformări radicale, care au avut loc în viața întregii țări și a fiecărei republici unionale în procesul ridicării societății sovietice la stadiul matur al socialismului”¹⁵⁹.

În mod tradițional, elaborarea proiectului noii Constituții a avut loc sub „conducerea nemijlocită” a CC al PCUS din RSS Moldovenească¹⁶⁰.

¹⁵⁸ Ivanov V., Costachi Gh. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981, p. 249.

¹⁵⁹ Moldova Socialistă, 15 aprilie 1978.

¹⁶⁰ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 301.

Elaborarea noii Constituții a fost inițiată prin *Hotărârea Sovietului Suprem cu privire la pregătirea proiectului noii Constituții a RSS Moldovenești*, adoptată la 14 iulie 1977¹⁶¹.

Sovietul Suprem a format Comisia constituțională, alcătuită din 45 de membri, președinte fiind numit I. Bodiul, prim-secretar al CC al Partidului Comunist (în continuare – PC) al RSS Moldovenești. În componența acestei Comisii au fost incluși „cunoscuți activiști de partid și de stat din republică, reprezentanți ai muncitorilor și țăranilor, ai organizațiilor sindicale, comsomoliste și ai altor organizații obștești, oameni de știință, specialiști, lucrători ai organelor controlului norodnic, ai justiției, instituțiilor de cultură ș.a.”¹⁶².

Elaborarea proiectului noii Constituții a RSS Moldovenești a fost realizată „sub conducerea nemijlocită a CC al Partidului Comunist al Moldovei, altor organe de partid ale republicii, bazându-se pe hotărârile Plenarelor din mai, octombrie și decembrie (1977) ale CC al PCUS, pe principiile noii Constituții a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și pe operele lui L.I. Brejnev”¹⁶³.

Comisiei i s-a cerut să reflecte în proiectul noii Legi Fundamentale următoarele momente¹⁶⁴:

- construirea socialismului dezvoltat;
- marile schimbări din dezvoltarea economică a republicii, transformarea economiei sale naționale într-o parte componentă inseparabilă a complexului economic unic al țării;
- schimbările din aspectul social al societății, din componența ei de clasă;
- întărirea colaborării popoarelor ce populează republica;
- democratizarea continuă a vieții oamenilor sovietici;
- lărgirea drepturilor și libertăților.

După nouă luni de activitate a Comisiei, proiectul a fost publicat în presă (21 martie 1978), pentru a fi „discutat” de către popor. În proiect au fost concretizate, în funcție de condițiile RSS Moldovenești prevederile teoretice și juridice, ideile și principiile expuse în noua Constituție

¹⁶¹ Заседание Верховного Совета Молдавской ССР (девятого созыва). Шестая внеочередная сессия, Стенографический отчет. Кишинев, 1977.

¹⁶² Moldova Socialistă, 15 iulie 1977.

¹⁶³ Costachi Gh. Constituția RSS Moldovenești – triumf al democrației socialiste. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 23.

¹⁶⁴ Ivanov V., Costachi Gh. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981, p. 254.

a URSS, fiind păstrată, în același timp, continuitatea ideilor, principiilor și cele mai importante prevederi din Constituția Uniunii RSS din 1936 și Constituția RSS Moldovenești din 1941.

În linii mari, proiectul Constituției RSS Moldovenești a fost elaborat în deplină conformitate cu Constituția Uniunii RSS și cu sarcinile formulate de Congresul al XXV-lea al Partidului Comunist.

Dezbaterea publică a proiectului a durat 30 de zile, pe parcursul cărora au fost organizate 14,8 mii de adunări și mitinguri la care au participat aproximativ 1 632 mii de cetățeni ai republicii și în cadrul cărora au luat cuvântul peste 57 de mii de cetățeni.

În adresa Comisiei constituționale au fost trimise peste 2 mii de scrisori vizând propuneri, observații și sugestii asupra textului proiectului de Constituție¹⁶⁵.

Printre propunerile parvenite la Comisie, s-a regăsit și o propunere înaintată de Uniunea Scriitorilor din RSS Moldovenească de a acorda limbii moldovenești statutul de limbă oficială de stat, care, după cum era în spiritul comunist, nu a fost luată în considerație¹⁶⁶.

Despre modul cum s-a reacționat la propunerile cetățenilor vorbesc modificările survenite în textul proiectului de Constituție, fiind modificat preambulul și 28 de articole. Astfel, partea a doua a preambulului a fost completată după cum urmează: „Urmând cu credință poruncile lui V. I. Lenin, oamenii muncii din Moldova, datorită ajutorului colosal al marelui popor rus și al celorlalte popoare ale țării noastre, au apărut cu succes cuceririle revoluționare ale Marelui Octombrie, și-au dobândit organizare de stat socialistă și au obținut succese colosale în dezvoltarea economică, socială și culturală”.

La 11 aprilie 1978, Comisia constituțională a aprobat proiectul Constituției și l-a transmis Prezidiului Sovietului Suprem din republică. După aprobarea proiectului de către Prezidiul Sovietului Suprem (12 aprilie) și de către CC al RSS Moldovenești (13 aprilie), a fost convocată Sesiunea a opta extraordinară a Sovietului Suprem din RSS Moldovenească, care la 15 aprilie 1978, a adoptat „în unanimitate” Constituția RSS Moldovenești.

Suplimentar, Sovietul Suprem a adoptat și *Legea cu privire la modul de punere în aplicare a Constituției (Legii Fundamentale) a RSS Moldovenești*.

¹⁶⁵ Costachi Gh. Constituția RSS Moldovenești – triumf al democrației socialiste. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 24.

¹⁶⁶ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 302.

3. Regimul constituțional instituit de Constituția RSS Moldovenești din 1978. Aprobarea în 1978 a noii Constituții a RSS Moldovenești a marcat o etapă nouă a transformărilor socialiste din republică spre societatea comunistă. Constituția a consfințit construirea socialismului dezvoltat în republică.

După structura ei, Constituția RSS Moldovenești din 1978 reprezintă o unitate organică a preambulului și celor zece secțiuni împărțite, la rândul lor, în 19 capitole și 172 de articole. Ea a cuprins capitole noi față de Constituția RSS Moldovenești din 1941, consacrate chestiunilor care mai înainte se aflau în afara cadrului reglementării constituționale – „Dezvoltarea socială și cultura”, „Activitatea de politică externă și apărarea Patriei socialiste”, „Deputatul norodului”, „Planul de stat de dezvoltare economică și socială”, „Justiția, arbitrajul și procuratura”.

A fost schimbată esențial gruparea secțiunilor și capitolelor Legii Fundamentale, multe prevederi constituționale de mai înainte au fost lărgite și concretizate.

Rezultatele căii parcurse, scopurile și sarcinile dezvoltării în continuare a republicii au fost exprimate într-o formă concentrată în preambulul Constituției. În continuare, conținutul acesteia consfințește bazele orânduirii sociale și politice ale RSS Moldovenești, drepturile, libertățile și îndatoririle cetățenilor ei, stabilește principiile organizării și scopurile statului socialist al întregului popor, structura națională de stat și administrativ-teritorială a republicii, sistemul și principiile de activitate ale organelor puterii și administrării ale RSS Moldovenești¹⁶⁷.

În prima secțiune a sa – „Bazele orânduirii sociale și ale politicii RSS Moldovenești”, noua Constituție a republicii a determinat sistemul politic și economic al societății, scopurile și sarcinile statului sovietic în domeniul dezvoltării economice, sociale și culturale, în sferele politicii externe și asigurării securității și capacității de apărare a țării.

În acest compartiment, democrația sovietică socialistă este ridicată la un nivel mai înalt, fiind cosfințite în mod legislativ drepturile cetățenilor de a participa la conducerea treburilor statului și societății, la controlul norodnic, la elaborarea actelor legislative, la întărirea bazei juridice a vieții de stat și sociale. În același plan sunt stabilite rolul și locul sindicatelor, comsomolului, organizațiilor cooperatiste și ale altor organizații obștești. Un articol special este consacrat colectivelor de muncă și participării acestora la discutarea și rezolvarea sarcinilor de stat, de producție și obștești.

¹⁶⁷ Costachi Gh. Constituția RSS Moldovenești – triumf al democrației socialiste. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 25.

În noua Constituție a RSS Moldovenești sunt dezvoltate multilateral sistemul politic și principiile organizării și activității acestuia. Suplimentar, Constituția consacră natura de clasă a statului – „stat socialist al întregului popor”, care reprezintă un stat al poporului truditor, al muncitorilor, al țăranilor, intelectualității, oamenilor muncii de toate națiile și naționalitățile țării, printre care rolul de frunte revine clasei muncitoare.

Ca și Legea Fundamentală a URSS, Constituția RSS Moldovenești pornește de la puterea absolută a poporului. Respectiv, în art. 2 s-a consacrat expres: „Norodul exercită puterea de stat prin Sovietele de deputați ai norodului, care constituie baza politică a RSS Moldovenești. Toate celelalte organe de stat se află sub controlul Sovietelor de deputați ai norodului și poartă răspundere în fața lor”.

Însăși denumirea de *Soviete de deputați ai norodului* este una dintre expresiile transformării statului dictaturii proletarietului în „stat al întregului popor”, ale dezvoltării puterii depline a Sovietelor, transformării lor din instituții reprezentative ale majorității populației active a țării în instituții ale reprezentanței întregului popor¹⁶⁸.

În același timp, în art. 6 din Constituție se consacră locul de seamă al partidului comunist în sistemul politic al republicii, reprezentând „forța conducătoare și îndrumătoare a societății sovietice”, forță ce „determină perspectiva generală a societății, politica internă și externă a statului, conduce marea activitate creatoare a poporului sovietic ...”. Cu toate acestea, în literatura juridică de atunci se susținea că statul sovietic se dezvoltă pe calea „adâncirii și lărgirii democrației socialiste, atragerii pe cale largă a oamenilor muncii ... la conducerea treburilor societății și statului”¹⁶⁹.

În secțiunea a doua a Constituției, „Sistemul economic”, se stipulează că baza sistemului economic al RSS Moldovenești o constituie proprietatea socialistă, sub formă de proprietate de stat, cooperatist-colhoznică și proprietate a altor organizații obștești. Nerecunoscând existența proprietății private, Constituția (art. 13) proclamă un tip nou, „sovietic”, de proprietate personală a cetățenilor din RSS Moldovenești, care includea obiectele de uz curent, de consum personal, confort și obiectele din gospodăria auxiliară, domiciliul și mijloacele financiare provenite din muncă.

¹⁶⁸ Ivanov V., Costachi Gh. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981, p. 274.

¹⁶⁹ Керимов Д. Демократия развитого социализма. Москва, 1980, с. 75-82.

Un capitol special din Constituție a fost consacrat dezvoltării sociale și culturii. În cele nouă articole ale capitolului (art. 19-27) se dezvăluie sub toate aspectele baza socială a RSS Moldovenești – alianța muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, politica socială a statului socialist, rolul lui în viața spirituală a societății. La îndeplinirea acestor scopuri pragmatice (apropierea dintre oraș și sat, dintre munca intelectuală și cea fizică ș.a.m.d.) este reliefată grija față de îmbunătățirea condițiilor de muncă și protecția acestora, eliminarea definitivă pe viitor a muncii fizice grele, ridicarea nivelului de retribuție a muncii, mărirea veniturilor reale ale oamenilor muncii, dezvoltarea învățământului public, apropierea dintre oraș și sat după condițiile producției, muncii și traiului, dezvoltarea planică a științei, ocrotirea valorilor spirituale și altele.

Stabilind în art. 31 din Constituție că fiecare cetățean al RSS Moldovenești este și cetățean al URSS, Legea Fundamentală lărga cadrul drepturilor și liberăților fundamentale ale cetățenilor, fixate în cea precedentă, cu dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la locuință, dreptul de a se folosi de realizările culturii, dreptul de a participa la conducerea afacerilor de stat și obștești, dreptul de a ataca actele nelegitime ale persoanelor oficiale, organelor de stat și celor obștești.

Proclamând principiul general al egalității cetățenilor în fața legii și egalitatea lor în drepturi în toate domeniile vieții, Constituția îl dezvăluie referitor la egalitatea în drepturi a cetățenilor de diferite rase și naționalități, consfințește pe principii umane și democratice egalitatea în drepturi a femeilor și a bărbaților. În el stă scris că exercitarea acestor drepturi este asigurată, acordându-se femeilor posibilități egale cu cele ale bărbaților la căpătarea studiilor și a pregătirii profesionale, la muncă, la retribuția muncii și la promovarea în funcție, în activitatea social-politică și culturală, precum și prin măsuri speciale în domeniul protecției muncii și ocrotirii sănătății femeilor; prin crearea de condiții, care permit femeilor să îmbine munca cu maternitatea; prin apărarea juridică, prin sprijinul material și moral acordat mamei și copilului, inclusiv concediile plătite și alte înlesniri pentru femeile gravide și pentru mame, reducerea treptată a timpului de muncă al femeilor care au copii mici.

Noua Constituție a RSS Moldovenești a consfințit un cerc larg de drepturi social-economice ale cetățenilor sovietici. În art. 38, dreptul la muncă se dezvăluie ca dreptul de a căpăta o muncă garantată, retribuită după cantitatea și calitatea ei, și nu sub nivelul minimal, stabilit de stat,

inclusiv dreptul de a alege profesia, îndeletnicirea și munca potrivit vocației, aptitudinilor, pregătirii profesionale, studiilor, ținându-se seama de necesitățile sociale.

Acest drept era asigurat prin sistemul economic socialist, prin creșterea forțelor de producție, prin învățământul profesional gratuit, prin ridicarea calificării în muncă și însușirea de noi specialități, prin dezvoltarea sistemului de orientare profesională și de plasare în câmpul muncii.

Dreptul cetățenilor sovietici la muncă a fost completat cu dreptul lor la odihnă, exprimat, în primul rând, prin limitarea duratei timpului de muncă. Prin art. 39, Constituția a stabilit pentru muncitori și slujbași o săptămână de muncă, ce nu depășea 41 de ore, ziua de muncă redusă pentru o serie de profesii și producții, durata redusă a muncii în timp de noapte.

Dreptul la odihnă a fost de asemenea asigurat prin acordarea de concedii anuale plătite, a zilelor de odihnă în fiecare săptămână; prin lărgirea rețelei instituțiilor cultural-educative și de întărire a sănătății, prin dezvoltarea sportului, culturii fizice și a turismului de masă; prin crearea posibilităților favorabile pentru odihnă la locul de trai și a altor condiții pentru folosirea rațională a timpului liber. Toate aceste garanții au fost extinse asupra oamenilor muncii de la sate.

Noua Constituție a garantat și dreptul la ocrotirea sănătății. În conformitate cu art. 40, acest drept a fost asigurat prin asistența medicală calificată garantată, prin lărgirea rețelei instituțiilor pentru tratarea cetățenilor și întărirea sănătății lor; prin înfăptuirea unor largi măsuri profilactice; prin măsuri de asanare a mediului înconjurător; prin grija deosebită față de sănătatea tinerei generații, inclusiv interzicerea muncii copiilor, care nu este legată de instruirea și educarea lor prin muncă ș.a.

Dreptul la locuință este garantat în art. 42 din Constituție, potrivit căruia acesta „este asigurat prin dezvoltarea și ocrotirea fondului locativ de stat și obștesc, prin ajutorul acordat la construcția de locuințe cooperatiste individuale, prin repartizarea sub controlul obștesc a suprafeței locative, care se acordă în măsura înfăptuirii programului de construire a locuințelor bine amenajate, precum și prin plata redusă pentru locuință și serviciile comunale”.

Noua Constituție a RSS Moldovenești a reflectat posibilitățile crescânde ale republicii în ce privește lărgirea și adâncirea drepturilor cetățenilor în domeniul culturii. În Constituția din anul 1941 se

vorbea numai într-o formă generală despre dreptul la învățătură. În noua Constituție acesta este concretizat, fiind vorba despre învățământul mediu general obligator, de învățământul profesional-tehnic, de învățământul mediu de specialitate și superior ș.a.m.d. Acest drept, conform art. 43 din Constituție, era asigurat prin garantarea tuturor tipurilor de învățământ, prin acordarea stipendiilor de stat și înlesnirilor pentru elevi și studenți, prin acordarea gratuită a manualelor școlare, prin posibilitatea de a învăța la școală în limba maternă, prin crearea condițiilor pentru autoinstruire.

În noua Constituție a RSS Moldovenești au fost introduse pentru prima oară astfel de prevederi, cum sunt dreptul de folosire a realizărilor culturii (art. 44), garanția libertății creației științifice, tehnice și artistice în conformitate cu scopurile construcției comuniste (art. 45).

Aceste norme ale Constituției reflectau gradul înalt al maturității oamenilor sovietici, realizarea drepturilor și libertăților în domeniul culturii contribuind la înflorirea continuă a forțelor creatoare ale popoului moldovenesc.

În Constituția RSS Moldovenești din anul 1978 au fost formulate mai deplin decât în Legea ei Fundamentală din anul 1941 drepturile și libertățile politice.

Conform art. 85 din noua Constituție, „toți cetățenii RSS Moldovenești, care au împlinit 18 ani, au dreptul de a alege și de a fi aleși în Sovietele de deputați ai norodului de toate gradele din RSS Moldovenească”.

În conformitate cu scopurile construcției comuniste, cetățenilor RSS Moldovenești li s-a recunoscut dreptul de a se asocia în organizații obștești, prin care să contribuie la dezvoltarea spiritului activ în viața politică și a inițiativei proprii, la satisfacerea diverselor lor interese.

Prin art. 101 din Constituția RSS Moldovenești de dreptul de inițiativă legislativă în Sovietul Suprem al republicii, paralel cu Prezidiumul său, cu Sovietul Miniștrilor, comisiile permanente și alte comisii, cu deputații Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, se bucură, de asemenea, organizațiile obștești de masă (în persoana organelor lor republicane), care constituie o parte inseparabilă a sistemului politic sovietic.

Cele mai importante problemele vieții de stat, după cum stabilește art. 5 din Constituția RSS Moldovenești, se pun în discuția întregului popor și sunt supuse, de asemenea, votului întregului popor (referendumului).

Toate aceste momente asigurau îmbinarea democrației reprezenta-

tive și democrației nemijlocite, atragerea întregii populații la procesul de conducere în republică și în țară în general.

În cuprinsul art. 7, Constituția RSS Moldovenești, la fel ca și Constituția Uniunii RSS, a consfințit participarea largă a sindicatelor, comsomolului, organizațiilor cooperatiste și altor organizații de masă și obștești la conducerea treburilor de stat și obștești, la rezolvarea problemelor politice, economice și social-politice. Relevând însemnătatea colectivelor de muncă în viața societății, Constituția republicii (în art. 8) a dezvăluit natura lor ca celulă de bază nu numai al organismului economic, ci și a organismului politic al societății.

Articolul 9 din noua Constituție a RSS Moldovenești determină și proclamă direcția principală a dezvoltării sistemului politic al societății sovietice: „...lărgirea în continuare a democrației socialiste: participarea din ce în ce mai largă a cetățenilor la conducerea treburilor statului și societății, perfecționarea aparatului de stat, creșterea spiritului activ al organizațiilor obștești, intensificarea controlului norodnic, întărirea bazei juridice a vieții de stat și obștești, lărgirea publicității, permanenta luare în considerare a opiniei publice.”

Astfel, pe cale constituțională au fost consfințite drepturile cetățenilor de a participa la conducerea treburilor de stat și obștești, de a prezenta organelor de stat și organizațiilor obștești propuneri cu privire la îmbunătățirea activității acestora, de a critica neajunsurile din munca lor, de a depune plângeri împotriva acțiunilor organelor de stat și obștești și persoanelor cu posturi de răspundere, inclusiv în modul stabilit de lege – prin intermediul instanței judecătorești, de a cere recuperarea pagubei materiale, pricinuite cetățenilor prin acțiuni ilegale de către organizații de stat și obștești, precum și de către persoane cu posturi de răspundere în exercițiul funcției.

A fost ridicată la rang constituțional ocrotirea de către stat a familiei, ocrotirea de către lege a vieții personale, a secretului convorbirilor telefonice și comunicațiilor telegrafice. Toate organele de stat, organizațiile obștești și persoanele cu posturi de răspundere au fost investite cu îndatorirea de a respecta și ocroti drepturile și libertățile, cinstea și demnitatea, libertatea personală și bunurile cetățenilor.

De rând cu drepturile și libertățile oamenilor, Constituția RSS Moldovenești a consacrat și o serie de îndatoriri ca cerințe de cea mai mare importanță pe care le formulează societatea față de stat și personalitate, care reflectă necesitatea socială în conduita corectă a oamenilor și răspund intereselor generale ale poporului.

Din punctul dat de vedere, lărgirea drepturilor și libertăților cetățenilor în noua Constituție a avut drept urmare îmbogățirea îndatoririlor lor. Conform art. 57 din Constituție „exercitarea drepturilor și libertăților este inseparabilă de îndeplinirea de către cetățean a îndatoririlor sale”. Respectiv, fiecare cetățean al RSS Moldovenești era obligat să respecte Constituția Uniunii RSS, Constituția RSS Moldovenești și legile sovietice, să respecte regulile conviețuirii socialiste, să poarte cu demnitate titlul de cetățean sovietic.

Ridicând la rang constituțional îndatoririle cetățeanului, societatea sovietică a cerut ca el să muncească conștiincios, să apere interesele Statului Sovietic, să contribuie la menținerea ordinii publice, să lupte împotriva sustragerilor și risipei din avutul de stat și obștească, să ocrotească natura și să păzească bogățiile ei, să aibă grijă de educația copiilor, să-i crească astfel încât să devină membri destoinici ai societății socialiste, să respecte demnitatea națională a celorlalți cetățeni, să întărească prietenia dintre națiile și naționalitățile statului multinațional.

Multe prevederi ale Constituției au fost consacrate atragerii pe larg a populației la întărirea legalității socialiste. Astfel, art. 8 din Constituția RSS Moldovenești orientează colectivele de muncă spre întărirea pe toate căile a disciplinei muncii, spre educarea oamenilor în spiritul moralei comuniste.

Legalitatea socialistă a fost consacrată ca un principiu fundamental al activității Statului Sovietic, mecanismul acestuia asigurând apărarea ordinii de drept, a intereselor societății, a drepturilor și libertăților cetățenilor. Potrivit art. 4 din Constituție „Organizațiile de stat și obștești, persoanele cu posturi de răspundere sunt obligat să respecte Constituția Uniunii RSS, Constituția RSS Moldovenești și legile sovietice”.

Ideile legalității, disciplinei sociale unice, dreptății și umanitarismului au pătruns în întreg textul noii Constituții, inclusiv prevederile ei consacrate activității organelor de ocrotire a drepturilor: justiția, arbitrajul și procuratura.

Secțiunea a treia din Constituție a determinat statutul juridic al RSS Moldovenești în cadrul uniunii. RSS Moldovenească era declarată stat sovietic socialist suveran, care face parte din URSS, dar cu dreptul de liberă ieșire din uniune. Caracterul de suveranitate al RSS Moldovenești pornea de la conținutul art. 76 din Constituția Uniunii RSS din 1977, în care se prevedea că: „Republica unională este un stat sovietic socialist, care s-a unit cu celelalte republici sovietice în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste”.

La rândul său, Constituția RSS Moldovenești din 1978 proclama republica „stat sovietic socialist suveran”, care „în scopul construirii cu succes a societății comuniste, întăririi unității economice și politice, asigurării securității și apărării țării, drept urmare a autodeterminării libere a norodului ei pe baza liberului consimțământ și egalității în drepturi, împreună cu celelalte republici sovietice socialiste, s-a unit în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste – stat multinațional unional unitar”¹⁷⁰.

În lucrările de specialitate din perioada dată se sublinia că suveranitatea RSS Moldovenești își găsește exprimare în următoarele împrejurări¹⁷¹:

- în afara limitelor menționate în art. 73 din Constituția Uniunii RSS, RSS Moldovenească era în drept să exercite de sine stătător puterea de stat pe întreg teritoriul ei;
- RSS Moldovenească era în drept să participe la rezolvarea chestiunilor, date în competența Uniunii RSS, intrând în cadrul Sovietului Suprem, Sovietului Miniștrilor și altor organe ale URSS;
- RSS Moldovenească rezolva în complex chestiunile, asigurând concordanța activității organelor de stat unionale, unional-republicane și republicane. În chestiunile date în competența ei, RSS Moldovenească coordona și controla activitatea întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor de subordonare unională;
- RSS Moldovenească era împuternicită (potrivit art. 73 din Constituție) să intre în relații cu alte state, să încheie cu ele tratate și să facă schimb de reprezentanți diplomatici și consulari, să participe la activitatea organismelor internaționale;
- RSS Moldovenească avea dreptul să participe „pe baze egale și în aceeași măsură” cu toate republicile la formarea organelor puterii de stat unice, la elaborarea politicii interne și externe, la exercitarea funcțiilor statului unional;
- RSS Moldovenească se bucura de dreptul de inițiativă legislativă în Sovietul Suprem al Uniunii RSS, precum și de dreptul de a face propuneri în Sovietul Suprem al Uniunii RSS sau Prezidiumului Sovietului Suprem al Uniunii RSS privitor la punerea în discuția întregului popor a chestiunilor de cea mai mare importanță ale vieții de stat (art. 113, 114 din Constituția URSS);

¹⁷⁰ Guceac I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000, p. 279.

¹⁷¹ Ivanov V. RSS Moldovenească – stat suveran în componența Uniunii RSS. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 122-142.

- Teritoriul și frontierele de stat ale RSS Moldovenești nu puteau fi modificate fără consimțământul ei (art. 78 din Constituția URSS și art. 70 din Constituția RSS Moldovenești);
- RSS Moldovenească era în drept să-și stabilească organizarea administrativ-teritorială;
- RSS Moldovenească beneficia de constituția sa, care reflecta particularitățile ei, fiind elaborată în conformitate cu Constituția URSS din 1977;
- RSS Moldovenească își forma de sine stătător sistemul organelor sale de stat, care în activitatea lor „întruchipau suveranitatea populară, de stat și națională a republicii”;
- RSS Moldovenească dispunea și de dreptul de acordare a cetățeniei;
- RSS Moldovenească își avea capitala sa, stema de stat, drapelul de stat și imnul de stat, care simbolizau suveranitatea republicii.

Unindu-se într-un stat federativ și transmițându-i centrului o parte din suveranitatea sa, RSS Moldovenească și-a păstrat drepturile și instituțiile autonome, care îi asigurau suveranitatea de stat. Această suveranitate își găsea expresia în art. 71 din Constituție, conform căruia în competența RSS Moldovenești intra¹⁷²:

- a) adoptarea Constituției și a altor legi a RSSM;
- b) asigurarea ordinii publice, a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor;
- c) determinarea atribuțiilor, a modului de organizare și funcționare a organelor de stat din republică;
- d) dirijarea sectorului economic din republică și realizarea măsurilor de folosire rațională a resurselor naturale și protecția mediului;
- e) elaborarea și aprobarea planurilor de dezvoltare socială și economică și a bugetului de stat al RSS Moldovenești;
- f) dirijarea diverselor ramuri din economia națională;
- g) amnistierea și grațierea cetățenilor RSS Moldovenești etc.

Formal, suveranitatea RSS Moldovenești era susținută și de unele garanții. Astfel, se credea că o garanție eficientă care asigura interesele și drepturile suverane ale RSS Moldovenești, ca și a altor republici unionale, rezidă în „sistemul constituțional al organelor de stat sovietice”¹⁷³, și anume: structura bicamerală a Sovietului Suprem al Uniunii

¹⁷² Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 306.

¹⁷³ Ivanov V. RSS Moldovenească – stat suveran în componența Uniunii RSS. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 130.

RSS, reprezentanta republicilor unionale, inclusiv a RSS Moldovenești, în aceste camere, în comisiile lor permanente, în Prezidiul Sovietului, Sovietul Miniștrilor și Judecătoria Supremă ale Uniunii RSS, existența ministerelor unional-republicane.

O altă garanție a suveranității era considerat dreptul RSS Moldovenești de a ieși liber din componența Uniunii RSS (art. 72 din Constituție URSS și art. 69 din Constituția RSS Moldovenești), considerat, printre altele, un drept care „caracteriza conținutul real al suveranității republicii unionale” și care, totodată, „garanta caracterul benevol al apartenenței republicii la statul unional, precum și egalitatea ei suverană în cadrul federației”¹⁷⁴.

Față de această situație, unii cercetători contemporani au subliniat că, deși Constituția unională declara dreptul republicii de a ieși din componența Uniunii RSS, această afirmație venea în contradicție directă cu însăși concepția Uniunii RSS ca „stat multinațional unional unitar”. Astfel, chiar dacă formal se păstra dreptul de ieșire din federația sovietică, exista un lanț de principii care țineau de apărarea unității întregului stat, astfel încât posibilitatea oricărei tentative de separare nu putea fi luată în serios¹⁷⁵.

În știința „dreptului statal sovietic” se recunoștea că „dreptul la separare nu înseamnă nicidecum că folosirea lui ar fi oportună”¹⁷⁶. Se credea că o asemenea tentativă ar duce la deteriorarea relațiilor economice și culturale în cadrul statului unional, provocând, în final, prejudicii intereselor „cauzei generale”, intereselor socialismului. Cu atât mai mult cu cât la cele mai înalte foruri unionale se promova cu insistență ideea că „popoarele Țării Sovietelor s-au convins din propria experiență că unirea în uniunea unică sporește forțele lor, grăbește dezvoltarea lor social-economică”¹⁷⁷.

Ca și orice constituție socialistă, Constituția RSS Moldovenești prevedea un mecanism de stat cu o structură subordonată principiului unității puterii de stat.

În fruntea ierarhiei organelor puterii de stat (capitolul 12) Constituția plasa Sovietul Suprem, numit organ suprem al puterii de stat.

¹⁷⁴ Ivanov V. RSS Moldovenească – stat suveran în componența Uniunii RSS. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 131-132.

¹⁷⁵ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 307.

¹⁷⁶ Ivanov V. RSS Moldovenească – stat suveran în componența Uniunii RSS. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983, p. 132

¹⁷⁷ Cu privire la cea de-a 6-a aniversare a formării Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste. Hotărârea CC al PCUS. Chișinău, 1982, p. 8.

Sovietul Suprem era constituit din 380 de deputați, aleși pe un termen de 5 ani și își organiza activitatea în formă de sesiuni convocate de două ori pe an.

În competența excepțională a Sovietului Suprem intra:

- adoptarea Constituției RSS Moldovenești și modificarea acesteia;
- adoptarea planurilor de dezvoltare economică și socială ale RSS Moldovenești;
- aprobarea bugetului de stat al RSS Moldovenești și a dărilor de seamă privind executarea acestuia;
- formarea organelor subordonate Sovietului Suprem.

Activitatea Sovietului Suprem era dirijată de către Președintele Sovietului Suprem și patru vicepreședinți.

Prezidiul Sovietului Suprem, ca organ permanent al Sovietului, se alegea din rândurile deputaților, în următoarea componență: Președintele Prezidiului, doi vicepreședinți, secretarul și cincisprezece membri ai Prezidiului Sovietului Suprem.

Conform art. 108 din Constituție, Prezidiul exercita următoarele atribuții:

- a) fixarea alegerilor în Sovietul Suprem și sovietele locale;
- b) convocarea sesiunilor Sovietului Suprem;
- c) coordonarea activității comisiilor permanente ale Sovietului Suprem;
- d) controlul constituționalității legilor;
- e) fixarea alegerilor în judecătoriile populare raionale și orășenești;
- f) interpretarea legilor RSS Moldovenești;
- g) dirijarea activității sovietelor locale;
- h) anularea hotărârilor și dispozițiilor Sovietului Miniștrilor, hotărârilor sovietelor raionale și orășenești de deputați care veneau în contradicție cu legislația în vigoare;
- i) stabilirea și acordarea titlurilor științifice;
- j) acordarea cetățeniei RSS Moldovenești și a azilului politic;
- k) numirea și revocarea reprezentanților diplomatici;
- l) ratificarea tratatelor internaționale;
- m) organizarea administrativ-teritorială a republicii și altele.

Pentru prima oară în Constituție (art. 112) a fost determinat statutul comisiilor permanente ale Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, care erau chemate să joace un rol important în examinarea și pregătirea în prealabil a chestiunilor, date în competența Sovietului Suprem, să contribuie la traducerea în viață a actelor legislative și la controlul asupra respectării lor.

Spre deosebire de Constituția RSS Moldovenești din 1941, noua Constituție cuprindea în conținutul său normativ o secțiune aparte, consacrată în întregime sovietelor de deputați ai poporului/norodului (sistemul, principiile de activitate). Capitolul 10 din această secțiune conținea reglementări privitoare la sistemul electoral, iar capitolul 11 determina statutul deputaților în soviete.

La fel ca și Legea Fundamentală a Uniunii RSS, noua Constituție a RSS Moldovenești a stabilit o răspundere mai strictă a organelor executive de dispoziție față de Sovietele de deputați ai norodului. De competența Sovietelor a devenit formarea organelor controlului norodnic, care „îmbina, potrivit art. 81 din Constituție, controlul de stat cu controlul obștesc al oamenilor muncii la întreprinderi, în colhozuri, instituții și organizații”.

Întreaga activitate a Sovietelor de deputați ai norodului, potrivit art. 83 din Constituție, se desfășura „pe baza discutării și rezolvării colective, libere, constructive, a chestiunilor, pe baza publicității, prezentării regulate a dărilor de seamă de către organele executive și de dispoziție, de către celelalte organe, create de Soviete, în fața Sovietelor și a populației, pe baza atragerii largi a cetățenilor la activitatea lor. Sovietele de deputați ai norodului și organele create de ele, informau sistematic populația despre activitatea lor și despre hotărârile adoptate”.

Conform prevederilor secțiunii a IV-a din Constituția RSS Moldovenești, Sovietele locale au fost împuternicite să rezolve toate chestiunile de însemnătate locală, pornind de la interesele generale ale statului și de la interesele cetățenilor, care locuiesc pe teritoriul Sovietului, să traducă în viață hotărârile organelor de stat superioare. Afară de aceasta, ele puteau să participe la discutarea chestiunilor de însemnătate republicană și unională, să prezinte propunerile lor în legătură cu aceste chestiuni (normă ce lipsea în Constituția anterioară).

Au fost ridicate la nivel constituțional multe alte împuterniciri, ce au o însemnătate esențială, acordate organelor locale ale puterii în conformitate cu legile, adoptate în ultimii ani, despre Sovietele sătești, de orașel, raionale și orașenești și cu alte acte normative, ce reglementează activitatea Sovietelor.

Puterea executivă era încredințată Sovietului Miniștrilor RSS Moldovenești, organ suprem executiv și de dispoziție al puterii de stat.

Acest organ era format de către Sovietul Suprem, în componența Președintelui Sovietului Suprem, prim-vicepreședintelui, vicepreședinților, miniștrilor și președinților comitetelor de stat.

Sovietul Miniștrilor era împuternicit de Constituție (art. 118) să rezolve toate problemele din domeniul administrației de stat. Pentru asigurarea executării legislației în vigoare, Sovietul Miniștrilor adopta hotărâri și dispoziții.

Puterea judiciară (conform Capitolului 18 din Constituție) era realizată de instanțele judecătorești, sistemul cărora era format din Judecătoria Supremă, judecătoriile populare raionale și orașenești.

Judecătoriile populare raionale (orașănești) erau alese de către cetățenii raionului (orașului) prin vot universal, egal, direct și secret, pe un termen de cinci ani. Asesorii în aceste judecătătorii se alegeau de către cetățeni în cadrul unor adunări, organizate la locul de trai sau de muncă, pe un termen de doi ani și jumătate. Membrii Judecătoriei Supreme și asesorii populari erau aleși de către Sovietul Suprem pe un termen de cinci ani.

Capitolul 18 din Constituție se referea la Arbitrajul de stat, care rezolva litigiile economice dintre persoanele juridice, iar capitolul 19 conținea prevederi referitoare la procuratură, organ de supraveghere a legalității.

Secțiunea a IX-a din Constituție se referea la stema, drapelul, imnul și capitala RSS Moldovenești, iar secțiunea a X-a determina procedura de revizuire a Constituției.

Constituția RSS Moldovenești din 1978 se deosebea radical de constituțiile adoptate anterior datorită unor caracteristici noi, printre care¹⁷⁸:

- 1) Pentru prima dată în istoria constituționalismului sovietic s-a încercat o interpretare a noțiunii de sistem politic și a elementelor lui constitutive.
- 2) Constituția a proclamat munca liberă, fără exploatare, a cetățenilor drept izvor al bogăției obștești și al bunăstării. În acest sens, art. 14 din Constituție consacra că munca social-utilă și rezultatele ei determină situația omului în societatea socialistă; orice sustragere de la munca social-utilă este calificată ca incompatibilă cu principiile societății.
- 3) În comparație cu Constituția RSS Moldovenești din 1941, cea din 1978 conținea un compartiment special – al IV-lea – consacrat totalmente Sovietelor de deputați ai poporului (numite și Soviete locale), considerate ca cele mai numeroase și mai de masă din sistemul organelor suveranității poporului, care prevedea dezvoltarea

¹⁷⁸ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 309.

tarea ulterioară a sovietelor și extinderea drepturilor lor. Al doilea capitol din compartimentul dat formula în mod expres drepturile și obligațiile deputaților, garanțiile activității lor și alte teze necunoscute de legislația anterioară privitoare la statutul deputatului.

- 4) Constituția din 1978 a stabilit o responsabilitate sporită a organelor executive și de dispoziție ale sovietelor de deputați ai popoului.
- 5) Constituția a intensificat garanțiile materiale, politice, juridic etc. ale drepturilor și libertăților cetățenilor sovietici, de exemplu, garanțiile inviolabilității persoanei și locuinței. În acest sens, conform art. 52 din Constituție: „Cetățenilor RSS Moldovenești li se garantează inviolabilitatea persoanei. Nimeni nu poate fi supus arestului, decât în baza sentinței judiciare sau a sancțiunii procurorului”. La rândul său, art. 53 din Constituție garantează imunitatea locuinței, după cum urmează: „Nimeni n-are dreptul, fără a avea o bază juridică legală, să intre în locuință fără asentimentul persoanelor care trăiesc în ea”.
- 6) O bună parte din articolele și postulatele cuprinse în conținutul Constituției au fost preluate din textul Constituției URSS din 1977, ceea ce denotă caracterul indubitabil al centralizării relațiilor sociale de stat și de partid și al sistemului sovietic administrativ de comandă.
- 7) În noua Constituție se vorbește pentru prima oară despre avocatură și rolul acesteia.

Plecând de la conținutul normativ și structura acestei Constituții, doctrinarii marxiști-leniniști s-au grăbit s-o declare drept o „constituție nouă”, o „constituție prin excelență de tip socialist”. Contrar acestei calificări, cercetătorii contemporani au evidențiat următoarele caracteristici ale acesteia, trecute prin prisma teoriei enunțate¹⁷⁹:

- acest model de Constituție își promova conținutul normativ influențând comportamentul maselor largi ale „oamenilor muncii”, care trebuiau, la rândul lor, să folosească Constituția în scopul „construirii comunismului”;
- Constituția consacra principiul suveranității popoului, dar ca și în constituțiile socialiste premergătoare, prin *popor* se subînțelegea nu societatea în ansamblu, dar numai „clasele sociale

¹⁷⁹ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 309.

- capabile să progreseze”. În același timp, Constituția instituia un mecanism deosebit de realizare a suveranității de către popor: sub conducerea nemijlocită a Partidului Comunist, rolul conducător al căruia era consacrat chiar în textul Constituției;
- în conținutul normativ al Constituției era prevăzut un capitol separat consacrat drepturilor cetățenilor RSS Moldovenești, care nu erau considerate inalienabile ființei umane, majoritatea dintre ele fiind naturale. Drepturile fundamentale nu prezentau în sine o valoare socială, ele fiind destinate realizării scopurilor comuniste globale. Mai mult, unele dintre ele erau substanțial limitate, iar drepturile politice trebuiau folosite cu prioritate în scopurile construcției socialiste. În cadrul acestor drepturi prioritatea era acordată nu drepturilor civile și inviolabilităților personale, ci drepturilor social-economice cu excepția dreptului de proprietate;
 - Constituția consacră principiul *legalității* având în vedere însă o formă de legalitate deosebită, concentrată în noțiunea specifică de „legalitate socialistă”, care a presupus permanent prioritatea deciziilor politice adoptate de partidul comunist, decizii care în majoritatea cazurilor prevalau legilor. Această situație a permis guvernanților să renunțe la normele de drept atunci când legalitatea venea în contradicție cu principiile socialiste. În consecință, activitatea politico-juridică era considerată reușită chiar dacă era însoțită de violarea flagrantă a legislației și dacă în urma acțiunilor întreprinse se realiza „bunăstarea poporului”.

Concluzii.

În concluzie, cercetătorii contemporani¹⁸⁰ subliniază că Constituția RSS Moldovenești din 1978, considerată „de tip nou”, cu greu poate fi inclusă în categoria constituțiilor tradiționale. Fundamentată pe principiile marxist-leniniste, aceasta a fost privită, în primul rând, ca un instrument al clasei dominante și nu un rezultat al unui compromis social, nefiind fondată pe colaborarea diferitelor categorii sociale.

Privind în ansamblu atât principiile și valorile promovate de Constituția RSS Moldovenești din 1978, cât și criticile aduse acesteia (la moment și cu mult mai târziu), care pe alocuri sunt destul de justificate,

¹⁸⁰ Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003, p. 311.

ținem să subliniem necesitatea indiscutabilă a recunoașterii unei valori distincte tuturor actelor constituționale de o asemenea natură, deoarece toate reflectă specificul societății la o anumită etapă din istoria dezvoltării sale. Sub aspect comparativ, practic fiecare act constituțional (Constituție) a reprezentat un progres în raport cu actele constituționale predecesoare și doar în raport cu cele care le-au urmat s-au prezentat ca fenomene depășite, cu elemente inconsecvente și declarative. Din perspectiva dată, considerăm că Constituția RSS Moldovenești a adus totuși o contribuție majoră în dezvoltarea societății moldovenești la etapa adoptării sale, moment confirmat de faptul că unele din elementele sociale, politice și juridice inițiate și promovate de către aceasta au fost preluate și dezvoltate în continuare de noua Constituție a Republicii Moldova, adoptată la 1994.

Bibliografie

1. Costachi Gh. Constituția RSS Moldovenești – triumf al democrației socialiste. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983.
2. Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003.
3. Cu privire la cea de-a 6-a aniversare a formării Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste. Hotărârea CC al PCUS. Chișinău, 1982.
4. Guceac I. Evoluția constituționalismului în Republica Moldova. Chișinău, 2000.
5. Ivanov V. RSS Moldovenească – stat suveran în componența Uniunii RSS. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983.
6. Ivanov V., Costachi Gh. Dezvoltarea constituțională a RSS Moldovenești. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1981.
7. Moldova Socialistă, 15 aprilie 1978.
8. Moldova Socialistă, 15 iulie 1977.
9. Заседание Верховного Совета Молдавской ССР (девятого созыва). Шестая внеочередная сессия, Стенографический отчет. Кишинев, 1977.
10. Керимов Д. Демократия развитого социализма. Москва, 1980.
11. Конституция общенародного государства. Москва, 1978.
12. Лепешкин А.И. Советский федерализм (теория и практика). Москва, 1977.

LIMBA MOLDOVENEASCĂ ÎN COLIVIA CONSTITUȚIONALĂ

Valeriu RENIȚĂ
publicist, scriitor

I. Falsul din Declarația de independență

Parafrazând celebra maximă cu privire la politică, dacă nu te interesezi tu de Constituție, se interesează Constituția de tine. Deși, ca jurnalist preocupat de vreo patru decenii de subiecte politice, nu mi-au fost străine soluțiile sistemului nostru de justiție pentru probleme de importanță majoră pentru țară, am trăit, totuși, emoții aparte în urma unor decizii mai speciale ale Curții Constituționale (CC). Toți cunosc, bunăoară, paradoxul constituțional, legat de dualitatea puterii în stat din vara fierbinte a lui 2019, când CC sub presiune politică, inclusiv din exterior, și-a anulat propriile hotărâri din 7-9 iunie, apreciate de unii politicieni drept controversate, prin care a decis că noua majoritate parlamentară de coaliție PSRM-ACUM este în afara legii și în imposibilitate de a forma guvernul. O experiență și mai dură am încercat, când într-o bună zi, mai exact la 5 decembrie 2013, m-am lovit (ori am fost lovit) ca de muchia ascuțită a unei bare de oțel, de o altă hotărâre CC. E vorba de ziua, când limba de stat stipulată în Constituție drept limbă moldovenească, a devenit limbă română. Nu am, evident, nimic împotriva limbii române, ori a Românei, e vorba doar de procedeele iluzionist, în opinia mea, aplicat textului constituțional.

Dacă e s-o spun pe șleau, am rămas stupefiat de interpretarea neobișnuită a Declarației de independență a Republicii Moldova, pe care cinci din cei șase judecători au ridicat-o ca valoare peste textul propriu-zis al Constituției, pornind de la ideea, că anume aceste două documente, nu și altele, fac ideatic un bloc juridic comun. Nu lipsa unui calcul logic m-a dat gata, pentru că nu de logică era vorba, în primul rând, în această coliziune juridică... M-a zăpăcit rău proba de bază, care amintea mai curând o farsă... În asemenea momente, te întrebi, până unde pot merge, totuși, speculațiile juridice în chestiuni existențialiste pentru țară, în probleme fundamentale pentru soarta națiunii și a statului? Răspunsul e, până unde merge vrerea ori gustul judecătorilor...

Să lăsăm la o parte, pentru puțin timp, problema propriu-zisă a limbii, care, raportată la stat, este, după mine, o problemă politică, căreia i s-a lipit destul de ingenios etichetă pur științifică. Și savanții care pledează pentru limba română și cei care pledează pentru limba moldovenească au, o spunem și pentru o eventuală concesie, suficiente argumente de ordin lingvistic și istoric. Am putea, cu scopul de a ne eschiva pentru moment de la polemica limbii, ori mai bine zis, de la certurile, care ne macină mai mult de trei decenii, să ne oprim la compromisul lui Druță, care e plin de înțelepciune: “limba moldovenească este mama limbii românești”.

Doresc să readuc aici în discuție, întâi de toate, chestiunea privind neconcordanța dintre aspectele științific, juridic și cel politic ale problemei limbii, utilizând argumentele taberelor implicate în problema constituțională dezbătută. În decizia CC de recunoaștere a limbii române drept limbă de stat (indirect, prin statuarea prevalării Declarației de independență asupra Constituției), cei cinci judecători au operat cu un om argument, care spune că “fiecare ordine politică își are un „an zero” al ei, de unde ia naștere sistemul său valoric și legal. Pentru sistemul valoric, legal și politic existent la ora actuală în Republica Moldova, „anul zero” a fost anul 1991, când în frontierele fostei RSSM a fost creat statul Republica Moldova”. Tot astfel, zicem și noi, la rândul nostru, fiecare dezbatere are un punct de pornire zero, care pentru o mai bună ilustrare, pentru accesibilitate, adică pentru o mai bună înțelegere de către nespecialiști, e bine să folosească o comparație, o metaforă. Orice comparație șchioapătă, dar reușita ei nu rezidă întotdeauna în finețe, ci, uneori, într-un contrast cât mai puternic între elementele confruntate.

Să zicem că prin sectorul de zarzavat al grădinii Dvs a trecut un biet vierme, lăsând o urmă abia sesizabilă, cu precădere în segmentele de drum parcurse prin tunel. Dumneavoastră din greșală, ori dintr-o ezitare, sau teamă – fie și nejustificată – pentru eventualele pierderi, ori poate chiar în glumă, ați consemnat cu fidelitate în jurnalul Dvs intim, că astăzi un rând de răsad a fost afectat serios de o nerușinată jivină... Probabil de un porc, scăpat din gojineața vecinului. Deosebirea dintre porc și vierme e mai mult decât evidentă: chiar dacă porcul este și el un rămător, se deosebește vădit de un vierme. Peste un deceniu două, însă, răsfoind jurnalul la pagina cu observația exagerată, nu Vă mai dați silința să restabiliți exact în memorie ce jiganie anume v-a tulburat vigilența de agricultor. Probabil, că un reprezentant al familiei

porcinelor, dacă e scris, totuși, negru pe alb “porc”. Cer scuze pentru metafora neparflată, dar aproximativ în aceeași manieră, judecătorii care au emis decizia în cauză, dar, mai întâi, autorii Declarației de independență din 1991, au atestat după o habă de vreme, că parlamentarii moldoveni ar fi votat limba română drept limbă de stat.

E un fals, pentru că în 1989, deputații Sovietului Suprem adoptaseră legea, conform căreia limbă de stat în RSSM a fost proclamată limba moldovenească. Dar așa au văzut autorii Declarației lucrurile în 1991, ori așa au dorit să le vadă, deși cu asemenea noțiuni nu se glumește, pentru că limba alături de steag și de stemă sunt atribute ale statalității. Au trecut 22 de ani și iată că la decizia Curții Constituționale limba română e proclamată limbă de stat, ca argument de bază servind falsul din Declarația de independență.

Să depănăm încă o dată această voită încurcătură “între porc și vierme”, să insistăm asupra elementelor din metaforă, înlocuindu-le cu termenii juridici folosiți de CC (fără a ne opri, însă, prea mult în acest capitol la dovezile fie slabe, fie bine puse la punct, menite să demonstreze ipoteza, că Declarația de independență și corpul Constituției din 1994 pot fi cu adevărat analizate la un loc, ca un text comun, pentru că ar face parte din același bloc constituțional).

Așadar, CC a luat “Hotărârea privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova”.

La originea cauzei se afla sesizarea depusă la Curtea Constituțională în 2013 de un grup de deputați prin care au solicitat:

- recunoașterea Declarației de Independență a Republicii Moldova ca fiind valoric superioară Constituției Republicii Moldova;
- înlăturarea contradicției dintre prevederile Declarației de Independență a Republicii Moldova și art. 13 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, corelând denumirea limbii oficiale a Republicii Moldova conform actului juridic considerat de Curtea Constituțională a Republicii Moldova ca fiind ierarhic superior.

Așadar, judecătorii au doborât stipularea constituțională “limba de stat – limbă moldovenească” din art.13 din Constituția RM, adoptată în 1994 în doi pași: A) Declarația de independență prevalează asupra Constituției; B) în Declarația de independență drept limbă de stat este statuată limba română.

Legalitatea acestor doi pași a fost explicată, după cum urmează.

A) Valoarea Declarației, în opinia judecătorilor, e că a apărut înaintea Constituției și redă pe scurt idealurile republicii: “În această ordine de

idei, prin referința din Preambulul Constituției, Declarația de Independență are, în mod incontestabil, valoare de text constituțional. Chiar dacă o asemenea referință lipsea în Preambulul Constituției, Declarația de Independență a Republicii Moldova oricum, prin natura sa, ar avea valoare de text constituțional, deoarece reprezintă expresia majoră a voinței poporului de a construi și trăi într-un stat liber și independent, voință care predetermină necesitatea adoptării Constituției și îl leagă pe constituent de idealurile, principiile și valorile Declarației (a se vedea, *mutatis mutandis*, statuările Curții Constituționale a Germaniei, menționate la § 102 *infra*).

B) “Prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind *decretarea limbii române ca limbă de stat, – se arată în Hotărârea CC în cauză, – și reintroducerea alfabetului latin, din 31 august 1989, drapelul de stat, din 27 aprilie 1990, stema de stat, din 3 noiembrie 1990, și schimbarea denumirii oficiale a statului, din 23 mai 1991.*

Depistăm din capul locului falsul: 1989 limba de stat nu a fost decretată româna, ci moldoveneasca în baza grafiei latine. În Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești (Nr.3465-XI din 01.09.89) Titlul 1, se stipulează: “Articolul 1. În conformitate cu Constituția (Legea Fundamentală) a RSS Moldovenești limba de stat a RSS Moldovenești este limba moldovenească, care funcționează pe baza grafiei latine”.

Deci, prin reducerea argumentării judecătorilor la esență, putem observa mecanismul ei destul de simplist, dacă neglijăm exprimarea cam stufoasă: Preambulul Constituției se declară expresia concentrată, embrionul Constituției, aducându-se, e adevărat, numeroase exemple din practica Curților constituționale europene. Dar se face, de fapt, referire la un singur element, la prevederea că „*aspirațiile [...] exprimate prin proclamarea independenței*” – din Preambul, care este, conform celor cinci judecători, trimiterea directă la actul prin care independența a fost proclamată – Declarația de Independență a Republicii Moldova. Acesta este actul juridic prin care independența Republicii Moldova a fost exprimată și în care sunt reflectate aspirațiile care au însoțit acest proces. Astfel, acest text al Preambulului Constituției reprezintă o *clauză constituțională de trimitere*”.

De aici se ajunge la următorul fapt important din argumentare: “Curtea reține că Declarația de Independență constituie fundamentul juridic și politic primar al Constituției. Astfel, nici o prevedere a Constituției, reflectată în textul Declarației de Independență, nu poate

încălca limitele (prevederile) Declarației”. Adică nici o prevedere n-ar fi în stare să elimine un fals, chiar, dacă este strigător la cer!

“Mai mult, – afirmă judecătorii, – fiind actul fondator al statului Republica Moldova, Declarația de Independență este un document juridic care nu poate fi supus nici unui fel de modificări și/sau completări. Astfel, Declarația de Independență beneficiază de statutul de „clauză de eternitate”, deoarece definește identitatea constituțională a sistemului politic, principiile căreia nu pot fi schimbate fără a distruge această identitate”.

Și în continuare: “Curtea reține că Declarația de Independență este elementul original, intangibil și imuabil al blocului de constituționalitate“. “Prin urmare, nici un act juridic, indiferent de forța acestuia, inclusiv Legea Fundamentală, nu poate veni în contradicție cu textul Declarației de Independență. Atât timp, cât Republica Moldova se află în aceeași ordine politică creată prin Declarația de Independență de la 27 august 1991, legiuitorul constituant nu poate adopta reglementări ce contravin acesteia. Totuși, în cazul în care legiuitorul constituant a admis, că Legea Fundamentală conține anumite contradicții față de textul Declarației de Independență, textul autentic rămâne a fi cel din Declarația de Independență”.

Deși această afirmație finală din Hotărîrea din cauză pare eternă și de nestrămutat, alt complet de judecători CC, poate arăta ușor falsul și destrăma toată această construcție, ori mai bine zis speculație juridică.

Accentuăm încă o dată, că în Declarația de independență autorii nu declară expres limba română drept limbă de stat, ci fac o trimitere – în alineatul care începe (atenție!) cu o noțiune de revocare a unui eveniment, REAMINTIND, – trimitere la decretarea limbii române de către parlament, mai exact de Sovietul Suprem al RSSM, ceea ce este un fals.

Repetăm, Sovietul Suprem a decretat/adoptat o lege privind limba moldovenească în calitate de limbă de stat.

Iată, integral, alineatul în cauză:

“REAMINTIND că în ultimii ani mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Republica Moldova și-a reafirmat aspirațiile de libertate, independență și unitate națională, exprimate prin documentele finale ale Marilor Adunări Naționale de la Chișinău din 27 august 1989, 16 decembrie 1990 și 27 august 1991, prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind decretarea limbii române ca limbă de stat și reintroducerea alfabetului latin, din 31 august 1989, drapelul de stat, din 27 aprilie

1990, stema de stat, din 3 noiembrie 1990, și schimbarea denumirii oficiale a statului, din 23 mai 1991;”

În argumentarea sa judecătoria invocă, între altele, contextul istoric de devenire a limbii, drept capitol solid și de referință, ceea ce pare, cel puțin, curios, pentru că evenimentele istorice sunt realități, care pot fi tratate diferit, funcție de viziunea științifică a cercetătorului (“Istoria justifică întotdeauna orice”. Lucian Boia). Judecătoria ar fi putut, bunăoară, să abordeze dilema denumirii limbii într-un context istoric mult mai adânc și puteau, la fel, de rând cu faptele aduse, să consemneze că limba moldovenească a fost propusă ca limbă oficială noului stat România, format în rezultatul unirii principatelor dunărene. Personalități de notorietate, Gheorghe Asachi, Nicolae Istrate și Costache Negruzzi, au fost doar câțiva dintre participanții la Divanul (adunarea) Ad-Hoc al Moldovei din octombrie 1857 care s-au împotrivit ca limba viitorului stat unificat să fie denumită română, din motive, cum scriu, de regulă, istoricii unioniști, legate de separatismul moldovenesc: așa era numit atunci și mai e numit și acum dreptul moldovenilor de a se constitui într-o națiune moldovenească sub protecția unui stat moldovenesc. Decizia privind limba oficială a viitorului stat român a fost puternic influențată ca și alte decizii ale Divanul ad-hoc din Moldova (ales repetat pe placul Bucureștiului!) de către reprezentanții Franței și a Imperiului Otoman.

Unul dintre argumentele legiuitorilor constituționali este și opinia savanților. Academia de Științe a Moldovei consideră că în Declarația de Independență a Republicii Moldova organul legislativ suprem a recunoscut că denumirea oficială a limbii vorbite pe teritoriul Republicii Moldova este limba română. Deci și savanții acceptă falsul remarcat.

La solicitarea Parlamentului Republicii Moldova din 28 iulie 1994 de a se pronunța asupra istoriei și folosirii glotonimului „limba moldovenească”, Academia de Științe a Moldovei a prezentat opinia, aprobată în unanimitate de Prezidiul său la 9 septembrie 1994, în care se menționează: „Convingerea noastră este aceea că Articolul 13 din Constituție trebuie să fie revăzut în conformitate cu adevărul științific, urmând a fi formulat în felul următor: «Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română»”.

E normal ca un for științific să pledeze pentru adevăr științific, deși uneori savanților ori instituțiilor științifice li se pare o normalitate să pledeze pentru o anumită formulă științifică ignorând cu bună știință alta.

Este oare existența limbii literare moldovenești un neadevăr științific?

Este oare un neadevăr științific actul de recunoaștere a identității limbii române și limbii moldovenești de către savanții lingviști de pe ambele maluri ale Prutului în anii “90?

În 1856, cu trei ani înainte de Unire, Alecu Russo scria în *Cugetări*: «Adevărul este că aicea încep oamenii a nu se mai înțelege, acum că este nevoie de înțelegere, și neuniți în vorbă, sînt toți uniți în a cere... să se scrie pentru obște, obștea cea nepoligloată, nelatină, franțuzească, ca să poată bieții oameni a avea o legătură, un locșor pe pămîntul moldovenesc, unde să vorbească moldovenește» .

Curios, că limbii moldovenești, limba celor 7 milioane de moldoveni din România și 2,5 milioane din Republica Moldova, limbă care are majoritate lingvistică clară față de olteni, ardeleni, bănațeni etc., îi este negat standardul literar, iar limba moldovenească vorbită, scrisă, predată și folosită ca limbă oficială în instituțiile de stat al RSSM și Republica Moldova a fost decăzută în gradul de grai.

Există suficiente argumente, susținute de savanții din stînga și dreapta Prutului, care pot dovedi, cum am mai spus, că nu limba moldovenească, ci limba română este o invenție.

II. Opinia separată a judecătorului Aurel BĂIEȘU

“Comisia de la Veneția reține că pentru o revizuire constituțională importantă, o procedură politică democratică și deliberativă, conformă procedurilor prescrise pentru amendamentele constituționale, este în mod vădit preferabilă unei abordări pur jurisdicționale”.

Această observație pertinentă aparține celui de-al șaselea judecător CC. Numele lui este Aurel BĂIEȘU, magistratul care s-a încumetat să aibă opinia sa separată în judecarea cauzei, în ciuda faptului că restul colegilor n-au ezitat în privința nici unui argument prezentat în proces, în tot cazul, ei nu au emis public contestări.

Deși e bazată pe considerente strict juridice, această opinie, tratată mai larg, poate fi considerată separată, în treacăt fie spus, doar în contextul formal procesual. În afara pereților CC, însă, ea ar fi strâns îmbrățișată, dacă ar fi larg cunoscută de majoritatea cetățenilor țării, care, conform ultimului recensământ, se consideră moldoveni și vorbesc moldovenește de veacuri, nu de la Stalin încoace, cum încearcă să inoculeze unele surse propagandistice.

Judecătorul constituțional dl Aurel BĂIEȘU și-a formulat opinia în chip profesionist, econom, cu dovezi bine cântărite. În fața textului

scurt, dar expresiv al “ereticii” pălește, după părerea împărtășită de mai mulți experți, hotărârea voluminoasă și stufoasă a Curții, pe care personal o consider, alăturându-mă, evident, argumentelor lui Aurel BĂIEȘU, îndoielnică și de-a dreptul dăunătoare stătalității noastre.

Voi stărui asupra acelor clauze din opinia separată, pe care le consider mai reprezentative și mai accesibile ca limbaj cititorului comun.

BĂIEȘU nu este de acord cu cei cinci judecători în privința chestiunii de principiu, privind faptul că Declarația de independență stă valoric deasupra textului Constituției.

El insistă să sublinieze că este lipsită de suport afirmația, ori insinuarea, potrivit căreia, atunci când există mai multe interpretări, prevală opțiunea conformă Preambulului și, implicit, Declarației de Independență.

Cel de-al șaselea judecător arată, că problema valorii juridice a declarațiilor politice a constituit un subiect clasic al controverselor doctrinare în diferite țări. Unii autori susțin că aceste texte nu pot avea valoare juridică; în opinia lor, acestea sunt „declarații mari de intenții, enunțuri filozofice sau morale”, dar nu creează norme de drept.

Operând cu idei dintr-o lucrare de referință pentru problema abordată, Mathieu B. “? Qu’est-ce que la Constitution”, BĂIEȘU subliniază, că sarcina de a concilia conflictele apărute între principiile și normele blocului de constituționalitate (Declarație – Constituție) îi revine, în primul rând, legislatorului, adică parlamentarului, creatorului de legi. Anume legislatorul exercită puterea sa discreționară, evident, sub controlul judecătorului constituțional. Judecătorul constituțional „este deseori chemat să opereze un control asupra concilierii operate de legiuitor între principiile potențial contradictorii în aplicarea lor [...], utilizând principiul proporționalității. Însă, subliniază din nou autorul opiniei separate, judecătorul constituțional nu creează, strict vorbind, norme constituționale. Mai mult decât atât, el nu poate controla nici legile constituționale, nici legile adoptate prin referendum, expresie directă a suveranității naționale, deoarece, fiind cenzor al legilor, el este servitorul constituției”.

În continuare cel de-al șaselea judecător se referă la metoda eronată, în opinia lui, aplicată de Curte la judecarea cauzei și susține că ar fi fost recomandabilă o altă abordare. Întrucât, zice el, în Hotărâre este luat ca referință modelul francez, acesta fiind pus la baza instituirii noțiunii de „bloc de constituționalitate”, Curtea urma să aplice metoda de interpretare comparativă. Interpretarea comparativă presupune, că soluțiile

se bazează pe analiza interpretării și aplicării instituțiilor juridice similare în alte sisteme de drept și pe metoda analogiei (*ubi eadem est ratio, ibi eadem solutio esse debet*), care, la rândul ei se sprijină pe ideea că, unde există aceleași rațiuni, trebuie dată aceeași soluție (*exact ceea ce spune maxima latină de mai sus*).

Fundamentul metodei analogiei constă în faptul că aceeași cauză trebuie să producă același efect. Aplicând metoda de interpretare comparativă și metoda analogiei la examinarea coraportului dintre cele două acte care alcătuiesc „blocul de constituționalitate” din Republica Moldova – Declarația de Independență și Constituția, soluția trebuie să fie dată în sensul în care aceste acte au valoare juridică egală (!). Prin urmare, își continuă BĂIEȘU gândul, nu există niciun temei de a acorda o valoare juridică superioară Declarației de Independență față de Constituție. Cu atât mai mult, cu cât ambele acte au apărut în urma unei mișcări politice comune, într-un interval de timp scurt și sunt bazate pe aceleași valori. Cele două acte proclamă aceleași principii, stabilesc temeliile instituțiilor statale fundamentale. Ce temei ar exista de a acorda o valoare juridică superioară Declarației de Independență față de Constituție?

Autorul opiniei separate răspunde: niciunul!

În alt context, dar în aceeași ordine de idei, BĂIEȘU indică falsul din Declarația de independență, la care ne-am referit în capitolul precedent, fals peste care Curtea Constituțională trece în viteză mare, fără să-l observe, ca trenul expres printr-o gară prăpădită.

Cel de-al șaselea judecător constată că din blocul de constituționalitate trebuie să facă parte, pe bună dreptate, legile și hotărârile Parlamentului RM privind decretarea limbii ca limbă de stat și reintroducerea alfabetului latin, din 31 august 1989, la care face referință expresă Declarația de Independență. În acest context trebuie de remarcat că în actele respective de referință (Legea nr. 3462, Hotărârea nr. 3463, Legea nr. 3464) este consacrată sintagma „limba moldovenească”, și nu „limba română”. Ceea ce trebuia de demonstrat.

BĂIEȘU continuă, însă, cu referințele de rigoare.

Astfel, prin Legea nr. 3464 din 31 august 1989 legislatorul a statuat: „în scopul lichidării deformărilor survenite în construcția lingvistică din RSS Moldovenească, al luării sub protecția statului a limbii moldovenești – una dintre premisele fundamentale ale existenței națiunii moldovenești în cadrul formației sale național-statale suverane, al asigurării funcționării ei în toate sferile pe teritoriul RSS Moldovenești și al regle-

mentării relațiilor lingvo-naționale în republică, [...] a completa Constituția (Legea Fundamentală) a RSS Moldovenești cu articolul 70/1, având următorul conținut: Articolul 70/1. Limba de stat a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești este limba moldovenească [...].”

Dacă cei cinci judecători stăruiau și ei, cum le-ar fi șezut bine, asupra citatelor/adevărurilor de mai sus, care nu puteau fi evitate, dar au fost, totuși evitate ca argumente, atunci, constatau și ei, la fel ca BĂIEȘU, poate, că în actele ce alcătuiesc „blocul de constituționalitate” prevaleară normele care consacră sintagma „limba moldovenească”.

De aceea BĂIEȘU are tot dreptul să afirme, de fapt, să impute judecătorilor mai mulți la număr, că „aplicând metoda interpretării sistematice, care implică lămurirea înțelesului unei norme juridice, ținându-se cont de legăturile sale cu alte norme juridice, fie din același act normativ, fie dintr-un alt act normativ, Curtea nu a fost îndreptățită să acorde valoare superioară textului Declarației, în care sintagma „limba română” doar se menționează, în raport cu prevederile altor texte (art. 13 din Constituție, Legea nr. 3464 din 31 august 1989 etc.), în care de facto se decretează ca limbă de stat – limba moldovenească”.

În fine, cu această deducție BĂIEȘU destramă, desființează, de fapt, Hotărârea în cauză a Curții. Mai mult, judecătorul oponent arată cum un fals, trecut cu vederea mai curând special, decât din neglijență, a condus la apariția unei ditamai false hotărâri CC.

Însă pentru a-și duce partea concluziilor până la bun sfârșit, BĂIEȘU mai are de adăugat câteva lucruri în opinia sa separată. Atribuirea unei valori juridice superioare textului Declarației de Independență față de textul Constituției, zice el, contravine principiilor generale privind concurența normelor de drept. Astfel, recunoașterea superiorității Declarației de Independență față de Constituție este imposibilă în virtutea principiului *lex superior derogat legi inferiori* (legea superioară are prioritate față de legea inferioară).

BĂIEȘU atrage atenția, că urmând principiul “*lex specialis derogat legi generali*” (legea specială are prioritate față de legea generală), este evident că prevederile Declarației de Independență au un caracter general, pe când norma art. 13 al Constituției e special consacrată denumirii limbii de stat a Republicii Moldova, deci, apare ca *lex specialis*.

“În lumina celor expuse, – rezumă judecătorul “eretic”, – consider că o serie de raționamente care au stat la baza Hotărârii în cauză contravin atât regulilor de interpretare, cât și celor privind concurența normelor de drept și nu au suportul juridic necesar. Prin urmare, atribuirea unei

valori juridice superioare Declarației de Independență în raport cu Constituția, astfel încât textul Declarației de Independență să prevala, statuată prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 36 din 5 decembrie 2013, este neîntemeiată”. Punct.

Ar fi corect din partea noastră, să adăugăm aici și câteva rânduri despre magistratul Aurel BĂIEȘU, deoarece valoarea opiniei lui separate cântărește, cred, nu mai puțin, decât hotărârea CC în cauză, elaborată de cei cinci judecători. Ba, poate mai mult chiar, pentru că opinia sa nu servește unor interese politice înguste și elitare, ci celor peste 70 la sută de cetățeni ai Republicii Moldova, care se consideră moldoveni și nu au nicio îndoială, că vorbesc limba moldovenească.

BĂIEȘU a absolvit Facultatea de drept, Universitatea de Stat din Moldova (1986); doctor în drept, Universitatea de Stat M.V.Lomonosov, Moscova (1990); doctor habilitat în drept, Universitatea de Stat din Moldova (2012). Lector la catedra Drept civil, Universitatea de Stat din Moldova (1990-1993); conferențiar la catedra Drept internațional și dreptul relațiilor economice externe, Facultatea de drept, Universitatea de Stat din Moldova (1994 – prezent); șeful catedrei Drept internațional și dreptul relațiilor economice externe, Facultatea de drept, Universitatea de Stat din Moldova (1994-2005); deputat în Parlamentul Republicii Moldova, vicepreședinte al Comisiei parlamentare juridice, numiri și imunități (august 2009 – decembrie 2010); consilier în domeniul juridic al Președintelui interimar al Republicii Moldova (aprilie 2011 – ianuarie 2012); Ambasador al Republicii Moldova în Republica Italiană (ianuarie 2012 – aprilie 2013). Judecător la Curtea Constituțională (2013-2019), anul de debut la CC coincide cu examinarea hotărârii privind denumirea limbii. Membru al Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova; membru al Consiliului științific consultativ de pe lângă Curtea Supremă de Justiție, membru al grupului de lucru pentru elaborarea Codului civil. A desfășurat activitate în calitate de expert în proiectele internaționale sub egida Băncii Mondiale, Băncii Europene, Consiliului Europei, PNUD, TACIS, USAID, etc.

III. Limba moldovenească în constituțiile ținutului

În acest scurt capitol vom face o recapitulare a faptelor, care arată, cum a fost reflectată problema limbii în constituțiile ținutului nostru.

Care a fost logica renunțării la limba moldovenească ca limbă de stat în favoarea limbii române, chiar dacă consimțim, că acest act e justificat din punct de vedere științific?

Admitem că la elaborarea constituțiilor ținutului nostru pe vremea puterii sovietice, iar ele au fost de toate patru la număr, se interziceau prin definiție de regimul autoritar discuții privind denumirea limbii.

De ce în Constituția din 1918, pregătită de “Sfatul Țării” pînă la intervenția armatei regulate române, deci fără presiuni și imixtiuni din afara Republicii Democratice Moldovenești, într-o atmosferă de libertate deplină a autorilor legii fundamentale, n-a fost fructificată ideia declarării limbii române drept limbă de stat, ori oficială?

Nu ne putem îndoii, că politicienii și juriștii, care au elaborat acea constituție erau buni profesioniști și aveau cele mai nobile intenții, acest fapt e confirmat direct ori indirect de cercetătorii perioadei respective, fie că sunt pro ori contra Unirii.

De ce, la urma urmei, n-a biruit “punctul de vedere științific” în “Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești” din 1989 în al patrulea an de libertate și restructurare gorbaciovistă?

Le-a fost oare frică legislatorilor moldoveni de furia Moscovei, ori au fost nevoiți, totuși, să țină cont de opinia poporului, pe care-l reprezentau?

Avem răspunsul, dacă nu complet, cel puțin, prealabil, de ce curentul unionist și cei cinci magistrați CC, cetățeni ai României, au operat schimbarea constituțională a denumirii limbii. Acest lucru a fost posibil doar printr-un subterfugiu, recurgând la un vicleșug.

Proiectul “Constituției Republicii Naționale Moldovenești”, căreia soarta nu i-a hărăzit să fie adoptată vreodată, a fost publicat, totuși, la 28 martie 1918, a doua zi după lichidarea Republicii Democratice Moldovenești. În acest document, care, împreună cu foaia de titlu numără doar zece pagini, nu există articole speciale, care ar statua express, ar impune o limbă de stat. Radicali în viziunile sale politice, influențați de evenimentele din Petrograd din 1917, dar având ca ideal Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului a Revoluției franceze, autorii primei constituții moldovenești au fost foarte atenți în textul lor la chestiuni, care ar fi afectat cumva libertățile cetățenești, sau ar fi discriminat anumite etnii conlocuitoare.

În Basarabia de atunci în ciuda haosului provocat de război, domnea o atmosferă, după cum atestă istoricii timpului, a unui bilingvism real moldo-rus, care era reflectat, apropo, în lucrările “Sfatului Țării”.

În nici o perioadă istorică problemele de limbă n-au schimbat echilibrul politic al ținutului nostru și n-au adus la coliziile etnice și ling-

vistice, decât din inițiativa puterii, din considerentul universal “Divide et impera!”.

Totuși, Articolul 78 al “Constituției Republicii Naționale Moldovenești”, stabilește, indirect, limba oficială: “Limba moldovenească, ca limbă oficială a statului este obiect de învățatură obligator în toate școlile republicii”.

Limba română, ori românească funcționează în Basarabia ca limbă de stat, în mod firesc, conform Constituției României din 1923. Art. 126 prevede expres: “Limba românească este limba oficială a Statului român”.

Cum a fost introdusă limba română în comunicarea de zi cu zi în condițiile unei democrații limitate de autoritatea regală și cum a reacționat la aceste măsuri societatea moldovenească sunt alte probleme, care nu cadrează cu obiectivele prezentului material.

Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1925 are o abordare prudentă față de limbile de circulație, fără a le conferi caracter de stat. În Capitolul I Dispoziții generale, Art.9 scrie în grafie chirilică: “Cele mai răspândite limbi în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească sînt recunoscute limbile moldovenească, ucraineană și rusă”. Atât. Prudența abordării se explică, probabil, prin moștenirea revoluționară, în care se mai păstra respect pentru drepturile cetățenești.

Autorii Constituției Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1938 nu acordă limbii nici atenția de acum 13 ani. Dar în acest caz nu mai putem vorbi de respectul față de drepturile cetățenești, ci mai curând de vigilență stalinistă. În Capitolul X, Gherbul, Flagul, Capitala, art. 112-113 se stipulează (cu grafie latină), că “scriitura “RSSU” și “Proletari din toate țările uniți-vă!” se fac în limbile ucraineană și moldovenească, cu adăugarea sub scriitura “RSSU” cu litere în măsură mai mică, scriiturile “RASS Moldovenească” în limbile ucraineană și moldovenească”. Moldoveneasca și ucraineana sunt indicate la fel în Cap.VII Judecata și Procuratura, art. 78 în calitate de limbi folosite în cadrul proceselor de judecată din RASSM.

În Constituția RSSM din 1941, Capitolul X, Gherbul, Flagul, Capitala, Articolul 122, apare indirect, ca și în constituția precedentă, limba rusă ca limbă de comunicare, pentru că Moldova nu se mai află deja în custodia RSS Ucraineană: (cu grafie chirilică, deja) “Cununa îi înfășată cu o bindă roșie cu inscripția: “Proletari din toate țările uniți-vă!” în linghile moldovenească și rusă cu inițialele RSSM.” Moldoveneasca și

rusa sunt indicate la fel în Cap.VII Judecata și Procuratura, art. 89 în calitate de limbi de procedură judiciară.

Constituția RSSM din 1978 e scrisă într-un limbaj elevat. Deși textul e în grafie chirilică putem vorbi cu siguranță de condițiile unei identități a limbilor literare moldovenească și română. Limba moldovenească nu are încă statut oficial, la fel ca și în celelalte trei constituții, adoptate sub regim sovietic. Depistăm, totuși, limbile de bază, care se vorbesc în RSS Moldovenească din Capitolul VIII. Justiția, Arbitrajul și Procuratura, Art. 158, care spune, că ”În RSS Moldovenească procedura judiciară se desfășoară în limba moldovenească sau rusă, ori în limba majorității populației din localitatea respectivă”. La fel găsim o trimitere la limbile vorbite oficial în Capitolul IX, Gherbul, Steagul, Imnul și Capitala RSS Moldovenești. Articolul 167: “Stema de stat al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești reprezintă imaginea unei seceri și a unui ciocan, luminate de razele soarelui și încadrate în spice și știuleți de păpuși cu o ghirlandă de struguri și fructe, purtând pe o panglică roșie inscripțiile: în partea de jos “RSSM”, pe partea dreaptă în limba rusă “Пролетарии всех стран, соединяйтесь!”, pe partea stângă – în moldovenească “Proletari din toate țările, uniți-vă!”.

Chiar și cetățeanul puțin versat în istoria URSS, cred că bănuiește, de ce autorii constituțiilor de pe vremea sovietică nu confereau limbii moldovenești statut oficial. Limba, alături de stemă și drapel este un atribut al statalității, ce ține de etnie, națiune și prezenta un risc politic permanent la adresa ideologiei sovietice, care prevedea, conform unui recunoscut paradox al dezvoltării, că odată cu înflorirea națiunilor, deosebirile dintre caracteristicile etnice ale popoarelor conlocuitoare ale URSS urmau să dispară în timp, iar în rezultat să apară națiunea sovietică.

IV. Limba moldo-română

Din capitolele precedente putem desprinde lesne gândul, că una e să examinezi limba în calitate de instrument de comunicare și alta – în calitate de limbă de stat.

În al doilea caz chestiunea nu poate fi abordată și nu poate rămâne în parametri strict științifici, ci, capătă, pe bună dreptate, caracteristici politice, deoarece limba e privită ca un element indispensabil statalității.

În general, oamenii sunt în mod inerent ființe politice, care folosesc limbajul pentru a realiza scopuri politice, după cum observa încă Aristotel.

Putem spune, că e suficient de vizibil rezultatul schimbării politicii statului în domeniul funcționării limbilor în societatea moldovenească: în ultimele trei-patru decenii se constată un număr mai mare de vorbitori de limbă moldovenească (română) față de ceilalți vorbitori.

De partea cui ar fi luptat SUA în Războiul II mondial, dacă e să ne adresăm altui exemplu, și cum ar fi arătat această țară azi, dacă limba oficială, votată de Congresul american în 1783, era germana, pentru care s-a votat doar cu un vot mai puțin decât pentru engleză, chiar dacă vorbim la modul ipotetic, fiind la mijloc, mai curând, o legendă?

Unele țări, după cum vom arăta mai jos, și-au adoptat limba de stat porinid de la faptul că obiectivul consolidării statalității este mai important, decât adevărul științific.

Dar nu s-a întâmplat oare la fel și la noi, doar că memoria colectivă se pretează uneori capriciilor puterii. Să evocăm, dară, cum au motivat politicienii și legislatorii moldoveni acum 35 de ani necesitatea adopțării limbii moldovenești ca limbă de stat în preambulul "Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSS Moldovenești" (Nr.3465-XI din 01.09.89): „*Are menirea să contribuie la realizarea suveranității depline a republicii și la crearea garanțiilor necesare pentru folosirea ei plenară în toate sferele vieții ei politice, economice, sociale și culturale. RSS Moldovenească sprijină aspirația moldovenilor care locuiesc peste hotarele republicii, iar ținând cont de identitatea lingvistică moldo-română realmente existentă – și a românilor care locuiesc pe teritoriul Uniunii RSS, de a-și face studiile și de a-și satisface necesitățile culturale în limba maternă. Atribuind limbii moldovenești statutul de limbă de stat RSS Moldovenească asigură ocrotirea drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor de orice naționalitate, care locuiesc pe teritoriul RSS Moldovenești, indiferent de limba pe care o vorbesc, în condițiile egalității tuturor cetățenilor în fața Legii*”.

Deci, ideea de bază din preambulul respectivei legi este că statutul limbii moldovenești ca limbă de stat are menirea să contribuie la realizarea independenței necondiționate a țării. În acea perioadă dificilă și riscantă pentru soarta Moldovei, era limpede, cel puțin, pentru elita țării, că în scopul asigurării existenței națiunii moldovenești în cadrul formației sale național-statale suverane, al asigurării funcționării ei în toate sferile pe teritoriul RSS Moldovenești și al reglementării relațiilor lingvo naționale în țară, limba moldovenească trebuie luată sub protecția statului.

Cine își mai amintește, în toiul discuțiilor teribile, ce s-au aprins în societate pentru denumirea limbii, care urma să fie statornică în

Constituția din 1994, Petru Lucinschi, pe atunci speaker al Parlamentului, a propus în calitate de compromis versiunea “limba moldovenească (română)”. Alți politicieni propuneau pentru o concesie mai accentuată varianta “limba moldo-română”. Nu au fost luate pe atunci în serios aceste propuneri, fiind considerate de mulți lingviști drept născociri, chestiuni năstrușnice, deplasate. În 2002 ministrul justiției de atunci chiar a propus ca în Articolul 13 al Constituției să fie adăugată precizarea “Româna și moldoveneasca sunt aceeași limbă”, acestea reflectând unul și același fenomen lingvistic în esență.

Popoarele fostei Iugoslavii, care aveau de rezolvat și ele problema statalității și limbii oficiale în condițiile destrămării și autonomizării unor regiuni ale țării, priveau la aceste probleme puțin diferit. Poate și din cauză că reprezentanții unor etnii conlocuitoare nu trebuiau să bage în paranteze, ori să despartă prin defis denumirile limbii lor literare, pentru că istoria făcuse deja pentru ei acest lucru: în Iugoslavia se vorbea sârbo-croata.

Potrivnicii limbii moldovenești folosesc frecvent “limbile bizare” ca probă incontestabilă și ca motiv ironic, argumentând că austriecii nu vorbesc “austriaca”, ci germană, iar americanii nu vorbesc (deși mai corect ar fi să spunem, nu vorbesc încă...) “americana”, ci engleza.

Bine, există și situații când statele își potrivesc limba după denumirea țării și invers, deși aceste realități nu sunt similare cazului Moldovei, ci mai curând cazului România, care și-a denumit țara nou formată, odată cu unirea principatelor dunărene, cu nume nou, conform denumirii limbii, la fel, relativ nouă, fără moștenire istorică directă, tocmai de aceea aceste denumiri comportă echivocuri.

Limba sârbo-croată (српскохрватски језик) era una din limbile de stat în fosta Iugoslavie, pe lângă limba slovenă și limba macedoneană. Variante oficiale ale acestei denumiri mai erau „limba croatosârbă”, „limba sârbă sau croată” și „limba croată sau sârbă”.

Odată cu izbucnirea conflictelor interne în anii 90, principala tensiune lingvistică a existat între sârbi și croați. Croații, ca popor mai mic și mai periferic în Iugoslavia socialistă, au acționat cu înflăcărare: au produs dicționare ale diferențelor croato-sârbe, au insistat asupra particularităților limbii croate. În opinia experților, însăși activitatea de acest gen a indicat mai degrabă faptul că, până la urmă, exista o singură limbă.

Apropos, dicționarul român-moldovenesc al lui Vasile Stati nu este un caz istoric unical și poate fi considerat un eveniment tipic al luptei pentru

statalitate, deși a fost mult ironizat și luat în derâdere în presa unionistă, dar nu atât cu argumente științifice, cât cu antrenarea într-o falsă discuție cu privire la moldovenismul „primitiv”, o teorie cu valoare nulă, inventată pentru a inocula moldovenilor un complex de inferioritate.

Totuși, diferențele dintre limba literară a sârbilor și cea a croaților, ca și între română și moldovenească, nu trebuie neglijate ori minimalizate; ele sunt de netăgăduit și semnificative. Chiar adresându-ne alfabetului, putem găsi similitudini cu adversitatea limbă moldovenească – limbă română: limba sârbă a fost inițial dezvoltată pe baza alfabetului chirilic civil (la care moldovenii au renunțat în 1989), în timp ce croații, desigur, scriau în alfabetul latin. (Apropo, alfabetul glagolitic este popular în cultura croată – alfabetul diferit care a fost dezvoltat probabil de Chiril și Metodiu; ceea ce noi numim alfabet chirilic este o adaptare ulterioară a alfabetului grecesc pentru limba slavă. Scrisul glagolitic a fost folosit în unele locuri de către croați până în secolul al XIX-lea, iar acolo încă mai putem găsi – ca o curiozitate, dar totuși – inscripții și indicatoare rutiere în scriere glagolitică (*Alfabet glagolitic* sau *scriere glagolitică* = alfabet întocmit după modelul literelor mici grecești și folosit în unele scrieri slave bisericești.).

Sârbii au adoptat destul de repede alfabetul latin; în cea mai mare parte a Iugoslaviei postbelice, chirilița și latinița au coexistat pașnic în limba sârbă. Multe ziare erau publicate parțial cu alfabet chirilic și parțial – cu cel latin; oamenii care citeau o carte nu-și puteau aminti a doua zi în ce alfabet fusese tipărită.

În Croația, alfabetul chirilic a fost învățat la școală, dar apoi a fost repede uitat și nu a fost folosit deloc în viața de zi cu zi sau în tipărituri.

În anii 1990, alfabetul chirilic sârbesc a fost afectat de două procese multidirecționale. Pe de o parte, informatizarea și internetul nou înființat i-au afectat grav statutul. Iugoslavii își amintesc bine anii în care au trebuit să corespundă cu prietenii ruși, folosind alfabetul latin, deoarece sistemele informatice de la acea vreme nu suportau alfabetul chirilic. (Unii au trecut la engleză, ceea ce pentru cei obișnuiți cu coexistența a două alfabete într-o limbă, părea o idee complet deplasată).

Pe de altă parte, tensiunile politice din anii 90 și războiul, au întărit semnificațiile patriotice ale alfabetului chirilic; evenimentele traumatice sunt adesea centrate pe simboluri care nu au nimic de-a face cu esența lor, strict vorbind.

În fine, după prăbușirea Iugoslaviei, sârbii și croații nu au avut probleme deosebite în ceea ce privește denumirea limbii lor naționale,

dar în Bosnia și Herțegovina, precum și în Muntenegru, vorbitorii s-au confruntat cu o dificultate: nu au mai vrut să-și numească limba «sârbă» sau «croată». De aceea, în documentele oficiale, cum ar fi în Constituție, este numită «bosniacă» și «muntenegreană». La sfârșitul anilor 1990, în documentele oficiale a fost numită «bosniacă/croată/sârbă» sau pur și simplu BCS.

De la înălțimea experienței de azi, în urma luptelor interminabile pentru denumirea limbii, care ne macină și după decizia CC examinată aici, se pare că ar fi avut rost compromisul cu versiunea “limba moldo-română”.

Pentru că prețul falsului care stă semeț la baza “Hotărârii privind interpretarea articolului 13 alin. (1) din Constituție” a Curții Constituționale nu este soluționarea problemei limbii, ci, dimpotriva, îngheșuirea ei într-o zonă și mai confuză, într-o colivie constituțională, care așteaptă să fie deschisă.

Chestiunea și-ar putea găsi rezolvarea la examinarea cauzei de către alt complet de judecată, care, cel puțin, nu va avea impertinența să declare public, astfel cum au făcut-o unii dintre judecătorii precedenți ai limbii, că Moldova e un proiect politic eșuat, au pur și simplu o epavă, atribuind limba noastră strămoșească unui joc de culise al tiranului Stalin.

CUVÂNT DE ÎNCHEIERE

La finalul monografiei „*Identitatea constituțională a statului moldovenesc*”, în două volume, ținem să mulțumim cordial cititorilor pentru interesul manifestat față de conținutul acesteia și timpul valoros acordat lecturii.

Fără îndoială, filele istoriei constituționale a statului moldovenesc, cuprinse în coperta lucrării, sunt remarcabile și deosebit de interesante mai ales sub aspectul cunoașterii și înțelegerii parcursului evolutiv al constituționalismului moldovenesc, a factorilor și circumstanțelor care au influențat, însoțit și contribuit la elaborarea și adoptarea succesivă, în ultimii 100 de ani, a celor zece Constituții – ca piloni fundamentali ai acestuia.

Anume aceste zece Legi Supreme („de căpătâi”), adoptate pe parcursul ultimului secol, fiind în vigoare pe teritoriul statului nostru, i-au conturat identitatea constituțională, i-au fundamentat și dezvoltat treptat temeliile regimului constituțional, care s-a succedat în timp, în diferite variante, cu accente puse pe diverse dimensiuni și valori.

În lumina textelor constituționale și a comentariilor la acestea, reflectate în cele două volume ale monografiei, pot fi identificate și delimitate principalele etape istorice de dezvoltare a statului nostru, parcurse în ultima sută de ani, cu toate particularitățile și evenimentele sociale, economice și politice care le-au însoțit.

Fiecare Constituție se face remarcabilă prin valorile garantate, instituțiile juridice reglementate și premisele create pentru trecerea la un nou nivel de dezvoltare. Totodată, privite în ansamblul lor, acestea oferă posibilitatea de a urmări evoluția în timp a vocabularului și limbajului nostru juridic, precum și a modului de formulare a normelor constituționale conform regulilor de tehnică legislativă, în vigoare la fiecare etapă constituțională.

În asemenea circumstanțe e bine să recunoaștem că unele ecouri juridice ale timpurilor apuse se regăsesc și în conținutul *Constituției Republicii Moldova* din anul 1994, care demarând amplul proces de democratizare a societății noastre, organizate într-un stat independent și suveran, a preluat spre garantare și reglementare nu doar cele mai importante valori și instituții ale timpului, recunoscute la nivel internațional, dar și unele elemente din trecut, asigurând astfel continuitatea

constituționalismului moldovenesc și orientându-l spre noile orizonturi ale lumii contemporane.

Din perspectiva dată, este important de subliniat că valoarea fiecărei Constituții din perioada de referință, inclusiv a celei în vigoare în prezent, poate fi cel mai bine evaluată și apreciată doar pe fonul și în comparație cu constituțiile precedente. În acest sens, este destul de relevant sloganul – „doar cunoscând neajunsurile trecutului, este posibilă îmbunătățirea viitorului”.

Urmând acest raționament, e bine de conștientizat faptul că orice efort de consolidare și fortificare a supremației și rolului *Constituției Republicii Moldova* în cadrul statului nostru, trebuie să pornească de la analiza și evaluarea a tot ceea ce a precedat-o, inclusiv a pilonilor istorici constituționali pe care a fost edificată. În acest scop, monografia „*Identitatea constituțională a statului moldovenesc*” reprezintă un instrument extrem de necesar și util, pe care îl recomandăm cu multă încredere nu doar teoreticienilor și practicienilor dreptului, ci și tuturor cetățenilor pentru care identitatea constituțională a Moldovei are o valoare distinctă și servește ca reper și lumină pe calea dezvoltării democratice continue.

Să vă fie de folos tuturor!

Cu înaltă considerațiune,

COSTACHI Gheorghe,

doctor habilitat în drept, profesor universitar, cercetător științific principal la Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității d Stat din Moldova

IACUB Irina,

avocat, doctor în drept, conferențiar universitar, cercetător științific superior la Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității d Stat din Moldova

NEGRU Boris,

doctor în drept, profesor universitar,
Cavaler al „Ordinului Republicii”